

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Dr. Zsiga Tibor

MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG

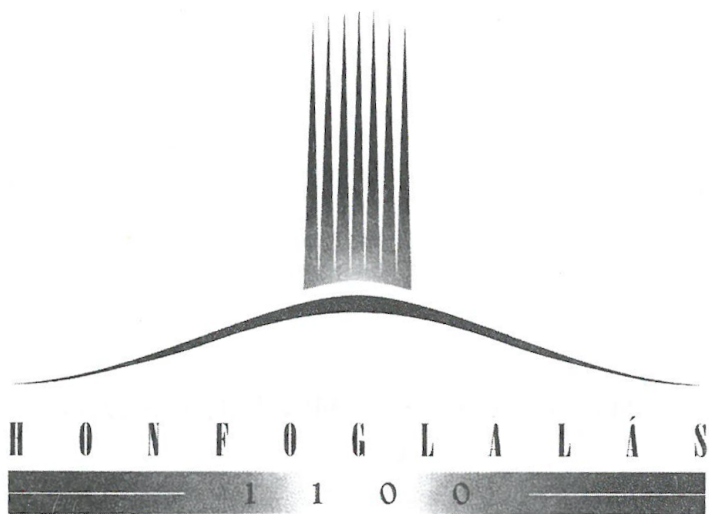
Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet

Lendva

1996

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kiadta a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet
a magyar honfoglalás 1100. évfordulóján.

Előszó

Minden régió, térség számára gyökeres változást jelent területének külső (tehát tőle független) beavatkozásokkal történő megváltoztatása. A változásokat – az adott térben és időben – csakis negatív jelenségnek minősíthetjük, hiszen azok következtében természetes, történelmi és spontán folyamatok szakadnak meg. Az igazságosságát illetően számos elemében megkérdőjelezhető békediktátum határmódosításai esetében mindenképpen erről van szó!

A „trianoni béke” néven közismert végleges nagyhatalmi döntéssel az egykori (történelmi Magyarországhoz tartozó) nyugat-dunántúli régió is több, számos vonatkozásban működésképtelen területre szakadt. Részben Ausztriához és az újonnan létrejött délszláv államalakulathoz, részben az ún. trianoni Magyarországhoz tartozott, tartozik 1920 óta.

A döntés meghozatalának körülményeiről, igazságosságáról, jellegéről nem volt divat beszélni. Többek számára talán még manapság is nacionalista, revizionista megnyilvánulásnak, konfliktusszításnak számít az arra vonatkozó, mindmáig többé-kevésbé tabu témát jelentő véleménynyilvánítás. Vagy úgy is fogalmazhatnánk, hogy a kisebbségi közösségektől (sem a muravidéki magyaroktól, sem a rábavidéki szlovénektől) nem vették jó néven ilyen jellegű felszólalásaikat. De hasonló volt a helyzet másutt is, ahol a trianoni határ nemzeti közösségeket, nemzetrészeket szakított el törzseiktől – valójában a mai Magyarország teljes határszakasza mentén. Persze, nem csak a magyarság jutott kedvezőtlen helyzetbe az I. világháború után – habár e nemzetet érte több szempontból is a legnagyobb sorscsapás –, hanem nagy német, szlovén és más nemzetrészek is idegen fennhatóság alá kerültek, illetve ott maradtak.

A tragédia egyik oka éppen abban rejlett, hogy e kérdéssel, a kimutathatóan igazságtalan határ-megállapításokkal mégsem volt szabad foglalkozni. Ennek következményei az adott nemzeti közösségek tudatos asszimilálásához, folyamatos elsorvadásához vezettek, amit különböző időszakokban eltérő módon serkentett az egyik vagy a másik állam, de több esetben mindkettő. Adódott olyan helyzet is a magyar-jugoszláv konfliktus során, amikor e határmenti közösségeket „hermetikusan elzárták” anyanemzeteiktől. E folyamatok következményeiről, valamint az egyéni és közösségi „traumák” konkrét formáiról ez alkalommal nem kívánok szólni. E „vitaindító” gondolatok után kanyarodjunk vissza az eredeti témához: a trianoni határ alakulásához a mai magyar-szlovén határ esetében, tehát a Muravidéket érintő terü-

leteken. Úgy vélem, hogy ma már több szempontból is indokolt – és időszerű – foglalkozni az említett eseménnyel. Egyrészt eloszlottak azok a politikai gátlásnak nevezhető kóros beidegződések, amelyek a nemzetközi politikai berkekben a nyolcvanas évek végéig jelen voltak. Így egy szakmai elemzés, történelmi értékelés létjogosultsága aligha kérdőjelezhető meg. Másrészt, az európai integrációs folyamatok „megkövetelik” valamennyi csatlakozni kívánó országtól, hogy a vitás kérdésekben konszenzusos megoldásra törekedjen. Egy valós regionális együttműködésen alapuló politikai légkörben, a demokrácia játékszabályainak betöltését őszintén felvállaló szándék mellett, a jövő Európájában valamennyire érvényét veszíti a határmódosítások felvetésének ténye. Persze, az ellenkező esetben annak felvetése, követelése ugyan-csak legitim, demokratikus jogot jelent, jelenthet.

A fenti gondolatok jegyében örömmel fogadtuk azt a kezdeményezést, hogy a muravidéki magyar-szlovén határszakasz kialakulása, körülményei kérdésében szakmai (történelmi) elemzés, értékelés készül. Annál is inkább, mert e feladatot olyan szakértő vállalta, aki már tapasztalatokkal rendelkezik az ilyen „kényes” témakörök kutatását illetően. E számunkra fontos feladat elvégzésére Zsiga Tibor, a történelemtudományok kandidátusa jelentkezett, aki néhány évvel ezelőtt sikeresen dolgozta fel a magyar-osztrák határ kialakulásának folyamatát.

Dr. Zsiga Tibor rendkívüli pontossággal, kellő szintű szakmai rutinnal látott a feladathoz. Feldolgozott, áttanulmányozott számos eredeti levéltári forrásanyagot, megannyi forrásmunkát a minél sikeresebb, objektív és történelmi szempontból is megfelelő kézirat elkészítése érdekében. Emellett több beszélgetést, helyszínelmézést végzett el.

Az eredmény nem maradt el! A „Hodostól Pincéig” terjedő határszakaszra vonatkozóan vitathatatlanul alapos munka született, térképekkel, fotókkal és forrásgyűjteménnyel kiegészítve. A szerző figyelme – a magyar források mellett – nem került el sem a szlovéniai, sem az egykori „népszövetségi”, sem az egyéb, más országokban található munkákat, adatokat.

A mű földrajzi vonatkozásban valamennyivel bővebb is a mai szlovéniai (muravidéki) területnél, hiszen történelmileg és szakmailag (a szakmaiságot a mű megírására értem) e folyamat elválaszthatatlanul összefüggött a muraközi területtel (Medimurje). Ugyanis 1918-ig, illetve 1920-ig úgy a mai Muravidék, mint a Muraköz is a történelmi Zala vármegye szerves részét képezte, azért az események szétválasztása számos esetben lehetetlen.

Feltétlenül szükség volt e munkára! Történészek, pedagógusok, diákok és a laikus érdeklődők egyaránt meglelégedéssel és élvezettel lapozhatnak a könyvben. A „Muravidéktől Trianonig” című kiadvány útbaigazít bennün-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ket azon kérdésekben, amelyek ezidáig számunkra ismeretlenek voltak, „fehér foltnak” számítottak. Objektív tények sokasága íródott meg benne, ami nem irányul senki ellen sem, csupán az igazság, az objektivitás tényét szolgálja. Bizonyára ennek alapján számos kérdés, vitatott esemény érthetőbbé válik, így a határmenti közösségek magatartásformájának több esetben igazságtalanul történő minősítése is helyrebillentődik általa.

A muravidéki magyar és nem magyar lakosság nevében köszönettel tartozunk dr. Zsiga Tibor példás munkájáért.

Göncz László

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

Vereség és összeomlás

Az 1914-ben kezdődött első világháború menetében az 1917-es esztendő alapvető változásokat hozott. Oroszországban az 1917-es februári demokratikus forradalom megdöntötte a cárizmust. Az új rendszer folytatta a háborút, de kisebb erők bevetésével. Az ugyanezen évben hatalomra került bolsevik (kommunista) párt az azonnali békéről rendelkezett. Ez öltött formát Lenin „Békedekrétumá”-ban. Ezzel lényegesen gyengült az antant hatalmak ereje keleten, a hadszíntér Nyugat-Európára tevődött át.

A másik jelentős változás, hogy ugyanebben az évben az antant oldalán háborúba lépett az Amerikai Egyesült Államok, amely addig a hadianyagszállító szerepét töltötte be ugyancsak az antant oldalán. Az Amerikai Egyesült Államok hatalmas gazdasági és katonai potenciálja döntő fordulatot hozott az antant javára. Az antant 1918-ban jelentős sikereket ért el. A német csapatok júliusban vereséget szenvedtek Franciaországban. Az Osztrák-Magyar Monarchia csapatai összeomlás előtt álltak az olasz fronton. Bulgária, a központi hatalmak szövetségese letette a fegyvert.

1917 végétől már nem volt kétséges, hogy a következő év a központi hatalmak (Németország, Osztrák-Magyar Monarchia, Bulgária, Törökország) vereségével fog végződni.

Az antant „főhatalmak” ahogy önmagukat nevezték az első világháborút követő békeszerződésben (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán) kezdetben csak azt tűzték ki stratégiai célnak, hogy az ellenfelet legyőzzék, térdre kényszerítsék. Nem gondoltak állami szuverenitásuk és területi egységük megbontására. Ezt fejezték ki Wilsonnak, az Egyesült Államok elnökének 1918. január 8-án közzétett „wilsoni 14 pontnak” nevezett rendezési elvei a háború utáni békeszerződésekben. Az Egyesült Államok, mint az antant államok meghatározó tagja a leendő békeszerződés legfőbb rendezési elvének hirdette meg a népek és nemzetek önálló rendelkezési elvét. Külön pontban foglalkozott az Osztrák-Magyar Monarchiával. Nézete szerint ennek az államszövetségnek is megfelelő helyet kell biztosítani a rendezés során. Tehát semmiképpen sem gondolt a monarchia feldarabolására, mint ahogy az később bekövetkezett.

A „wilsoni 14 pont” nem bizonyult minden részletében időtállóan. A központi hatalmak el akarták kerülni a súlyos vereséget és több formában békekötésre törekedtek az antanttal. A monarchia legfőbb szövetségésénél, Németországnál is a változás jelei mutatkoztak, a vereségek hatására 1918

október elején lemondott gróf Hertling birodalmi kancellár. Ezzel egyidőben gróf Burián István, a monarchia közös külügyminisztere jegyzékkel fordult az Egyesült Államokhoz. Azonnali fegyverszünetet kért. Javasolta a béketárgyalások megkezdését a „wilsoni 14 pont” alapján. A javaslatra a meglehetősen rövid válasz 1918. október 18-án érkezett meg.

Wilson elnök azt válaszolta, hogy a „14 pont”, az abban foglalt külön elképzelés a monarchiára már nem érvényes.¹ Ez azt jelentette, hogy alig tíz hónap alatt megváltozott az antanthatalmak elképzelése a békeszerződést követő állapotokról.

Felvetődik a kérdés, mi okozta ezt a gyors változást? A változásban több tényező játszott szerepet. Az első világháborút megelőző években Oroszország kilépésével a harci események súlypontja a befejezésig Nyugat-Európába tevődött át. A terheket Nagy-Britannia, de főleg Franciaország viselte. A háború utáni állapotok meghatározásában ők kaptak elsődleges szerepet. Ezt annál inkább is teheték, mert az Egyesült Államok különböző okokból, főleg a wilsoni békeelvek megsértése miatt visszavonult a béketárgyalásoktól. A Magyarországgal kötött „trianoni békeszerződés”-nek nevezett diktátumot nem írta alá. Az Egyesült Államok külön békeszerződést kötött velünk, amelyben nem szerepeltek az első világháborút követő magyar határok.² Nagy-Britanniának csak addig terjedt az érdeke, hogy Németországot, mint gazdasági, tengeri, gyarmatosítási ellenfelét megsemmisítse. Közép-Európát átengedte Franciaországnak. Így Franciaország csak akkor ütközött ellenállásba Közép-Európában, ha elképzelései ellentétbe kerültek szövetséges társáival, Olaszországgal. Ez nyilvánult meg Csehszlovákia és szerb-horvát-szlovén állam által elképzelt „szláv-korridor” („szláv-folyosó”) esetében is. Az említett szláv államok Magyarország nyugati részét felhasználva a földrajzi kapcsolatot is meg akarták teremteni egymás közt. Ezt az elgondolást Franciaország támogatta, az olasz érdekeket sértette ez az elképzelés. Korlátozta volna Olaszország befolyását e térségben, ezért fellépett ellene. Tulajdonképpen Olaszország ellenállásával hiúsult meg a „szláv-korridor” létrejötte.

Franciaország azzal, hogy Közép-Kelet-Európában a háború végén és azután meghatározó szerepre tett szert, serkentője, vagy akadályozója lett a hozzá, illetve az antanthatalmakhoz csatlakozott kisebb államok törekvéseinek.

Franciaország befolyását az események alakulására minden közép-európai ország esetében külön-külön lehetne vizsgálni. A témára való tekintettel ez esetben csak a délszláv népekre vonatkozóan vizsgáljuk meg, így a szerbek, horvátok, szlovének esetében.

A Magyarországtól délre elhelyezkedő szláv népek közül a szerbeknek és

a horvátoknak voltak több évszázadra visszanyúló, önálló állam létrehozására irányuló törekvések. A szerbek esetében ez a török uralom elleni harc jegyében vetődött fel. Konkrét programot azonban csak a XIX. század közepére dolgoztak ki. Egységes nemzeti programot dolgoztak ki szerb vezetéssel a török megszállás alóli felszabadításra. Ennek végrehajtását 1867-re tűzték ki. Az egységes fellépést megakadályozta az osztrák-magyar kiegyezés, melyet követett a Magyarország és Horvátország közötti viszony rendezése, önálló államiságának elismerése. Horvátországnak nem állt érdekében a korábbi célok követése.

A XIX. században Horvátországban az „illír-állam” megvalósítása merült fel. E mozgalomban horvátok akarták egyesíteni önmaguk vezetésével Dalmáciát, Szlavóniát, Boszniát és a szlovén földeket. A szerbekkel és a bolgárokkal későbbi időre tolták ki az egyesülést.

Ez az elképzelés is az előzőekben már említett osztrák-magyar és az azt követő magyar-horvát kiegyezés miatt torpant meg. A XIX. század második felét az jellemezte, hogy a Magyar-Osztrák Monarchia Horvátországban megerősödött és a szerbek is kezdtek közeledni Bécshez.

1903-ban a Karadjordjevič-dinasztia tagja, Péter került a királyi székbe. A szerb politika szakított az osztrák barátsággal és Oroszország felé fordult. Ezután ismételen feleledt a délszlávokat egyesítő állam létrehozásának gondolata. Az első világháborúban emigrációba kényszerült délszláv politikusok Ante Trumbić horvát politikus vezetésével megalakították Londonban 1915 májusában a Jugoszláv Bizottságot. Célul az Osztrák-Magyar Monarchiától független, szerbekből, horvátokból, szlovénekből álló szláv állam megteremtését tűzték ki. Az új szláv államberendezkedést a benne résztvevő államok szövetségében képzelték el a szerb centralista törekvésekkel szemben. Ezért az antanthatalmak támogatták a bizottság munkáját, mely a háború egész ideje alatt hatásos propagandát fejtett ki a monarchia délszláv lakosai között.³

A központi hatalmak háborús helyzetében beállt kedvezőtlen fordulat után a monarchián belüli délszláv események is felerősödtek. Az Osztrák Császárság törvényhozó szervezetében, a „Reichsrat”-ban, amelyben a lakosság nagyságától függően választott képviselők is résztvettek (pl. a Reichsratban Karintiát 10, Krajnát 12 képviselő képviselte), 1917. május 30-án létrejött a Délszláv Club. A club nyilatkozatot tett közzé, mely szerint egy közös államban kívánják egyesíteni az Osztrák-Magyar Monarchiában élő összes délszláv népet. Az így létrejött állam szövetségbe kerülne a meglévő monarchiával, azaz a kettős államszövetségből hármas államszövetséggé alakulna át. A bécsi császári körökben nem elleneztek ezt a tervet, sőt a jövőre nézve kívánatosnak tartották.⁴

A Délszláv Club törekvése szemben állt a Jugoszláv Bizottságéval és az emigrációban élő szerb kormányéval. Ennek az lett a következménye, hogy a görögországi Korfu szigetén emigrációban élő Nikola Pašič szerb miniszterelnök és a Jugoszláv Bizottságot vezető Ante Trumbić között találkozó jött létre 1917. július 20-án. Megállapodtak, hogy a leendő közös délszláv állam magába foglalja a szerb, a horvát és a szlovén népeket. Az államot alkotmányos népképviselőten alapuló királyságként jelölték meg. Megállapodásukat nyilatkozatban tették közzé, amelyet később „korfui nyilatkozat”-nak neveztek el. Horvátországban a „korfui nyilatkozat” nem aratott egyértelmű elismerést. Már többen előre látták, hogy a szerbek a királyság átmenetisével vezető szerepre törekszenek.

1917 szeptemberében további súlyos vereséget szenvedtek a központi hatalmak hadseregei. A szaloniki front áttörésében jelentős szerepet játszott az újjászervezett szerb hadsereg. Ez nagyban növelte tekintélyét az antant táborában. Felbomlás előtt állt a monarchia olasz fronton harcoló hadserege. A német csapatok fokozatosan, de szervezeten vonultak vissza a francia fronton. A központi hatalmak békekötési kezdeményezéseit elvetette az antant. Ebben a helyzetben I. Károly osztrák császárnak (Magyarországon IV. Károly néven király) nem volt más választása, mint ajánlatot tenni az osztrák császárságban lévő tartományok önállóságának biztosítására, föderatív államba való egyesítésükre.

I. Károly császár ezt a kiáltványát 1918. október 16-án tette közzé.⁶ A császár kiáltványa a felgyorsult események utolsó szakaszában jelent meg. Ezért mondta erre George Lloyd brit miniszterelnök: „...túl kevés, túl későn...” („...too little, too late...”). A császári elgondolás nem elégítette ki a nemzeti törekvéseket. A föderációs lehetőség már kevés volt. Ezt látszanak igazolni a Vas és Zala megyék délnyugati határai közelében lezajlott események is, amelyek pár hónapon belül döntő jelentőségűvé váltak Muraköz és Muravidék további sorsára nézve.

Amint arra az előzőekben már utalás történt, a Délszláv Club törekvései az osztrák területeken a császári kiáltvánnyal legitimitást kaptak. Az egyes tartományokban ennek hatására különböző mozgalmak indultak el. Magyarország délnyugati határszakaszához, Vas és Zala megyék területéhez közel két tartomány volt, Steier és Krajna. A magyar-osztrák határhoz közel az első nemzetiségi mozgalom a „radkersburgi háromszög”-ben indult meg.⁷ A szlovén nemzeti mozgalmat kezdetben „tábor-mozgalom”-nak nevezték. Követte azt a hivatalosan is elismert törekvést, hogy a nemzetiségi kérdést, az önállósodást a monarchián belül lehet és kell megoldani. Később az események hatására a célkitűzés egyre radikálisabbá vált. 1918 augusztusában megalakult

a Szlovén és Isztriai Nemzeti Tanács. Ezt nem sokkal követte a Steier Nemzeti Tanács. Ennek a tanácsnak az albizottságaként szervezték meg később a muravidékit (Prekmurje). A szlovén nemzeti tanácsban többségében papok kaptak meghatározó szerepet. A területi jelleggel létrejött tanácsok önmaguk szerepét már megalakulásukkor korlátozták. Feladatukat abban jelölték meg, hogy csatlakozni fognak a majdan megalakuló tartományi Nemzeti Tanácshoz (Narodno Veće) és annak utasításait követik. A tartományi nemzeti tanács tevékenységéről, amely Ljubljánban (Laibachban), Krajna tartományi székhelyén alakult meg, nagyon keveset tudtak. A későbbiekben a területi Nemzeti Tanácsokat abba vonták be, hogy közöljék a határok megállapítására vonatkozó elképzeléseiket, érveiket. Résztvettek egy háború előtt megalkotott rendelet végrehajtásában is. Ennek értelmében „faluórségek”-et szerveztek a katonaszökevények, rablók, csavargók ellen.

Ebben a szerveződő és a belső rend felbomlását jelző folyamatban került nyilvánosságra az osztrák császári nyilatkozat. A nemzeti szerveződéseknek hivatalos elismerést adott, így tovább gyorsította az eseményeket.

1918. október 28-án a horvát országgyűlés kikiáltotta a Magyarországtól való elszakadást és megalakította a „Horvátok, Szlovének és Szerbek Tanácsának Államát”. Ez nem nyerte el a szerbek elismerését, csak francia nyomásra, Anton Korošec szlovén politikus közvetítésével volt hajlandó Nikola Pašić szerb miniszterelnök egyezményt kötni velük. Az egyezmény kimondta, hogy a „Horvátok, Szlovének és Szerbek Nemzeti Tanácsa Állama” és a „Szerb Királyság” föderációt alkotnak. A Genfben 1918. november 9-én megkötött egyezmény (esetenként „Genfi Nyilatkozatának is nevezik) megtartása Pašićnak esze ágában sem volt. Nem akarta elveszíteni a szerb hadsereg által kivívott előnyeit, újabb területeket foglalt el a Vajdaságban.

Szerbia ugyancsak területfoglalásba kezdett horvát és szlovén részeken. Fennállt annak a veszélye, hogy Horvátországot is megszállja. Így a horvát és szlovén területekre hatalmat kimondó államnak választania kellett. Vagy elfogadja a szerbek vezető, meghatározó szerepét és elveti föderációs elképzeléseit, vagy számolnia kell az olasz, illetve szerb megszállással. Az első verziót fogadták el. Horvát küldöttség utazott Belgrádba és december 1-jén kihirdették a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság megalakulását. Az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását későbbre halasztották, de az 1921-ben elfogadott alkotmányban nehezen fedezhető fel a föderalizmus, annál inkább a szerb vezető szerep. A királyságot kimondó nyilatkozat után viszont a szerb csapatok hamarosan bevonultak Horvátországba, megakadályozták az olasz előrenyomulást.⁸ Horvátország és Szlovénia egyesülése Szerbiával azzal is járt, hogy a háborúban győztesek oldalára kerültek. Tehát meg kel-

lett állapítani határukat azzal a Magyarországgal szemben is, amellyel egyáltalán nem álltak háborús viszonyban. A győztesek akkori felfogásából eredően számukra ez nem lehetett hátrányos.

Az előzőkből egyértelműen kitűnik, hogy a monarchia császárságában élő délszláv népek önállósodási törekvéseiből nem az valósult meg, hogy Ausztriával, Magyarországgal együtt egy önálló hármass (triális) államszövetséget alkossanak. Megdőlt az az ígéretes mozgalom és elképzelés is, hogy föderatív alapon egy új délszláv állam szülessen. Megvalósult viszont a szerb elképzelés, hogy hegemoniájuk alatt létrejöjjön az új délszláv állam, mely kezdetben a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd később a Jugoszlávia elnevezést kapta. Tehát több elképzelés a gyakorlatban összeomlott.

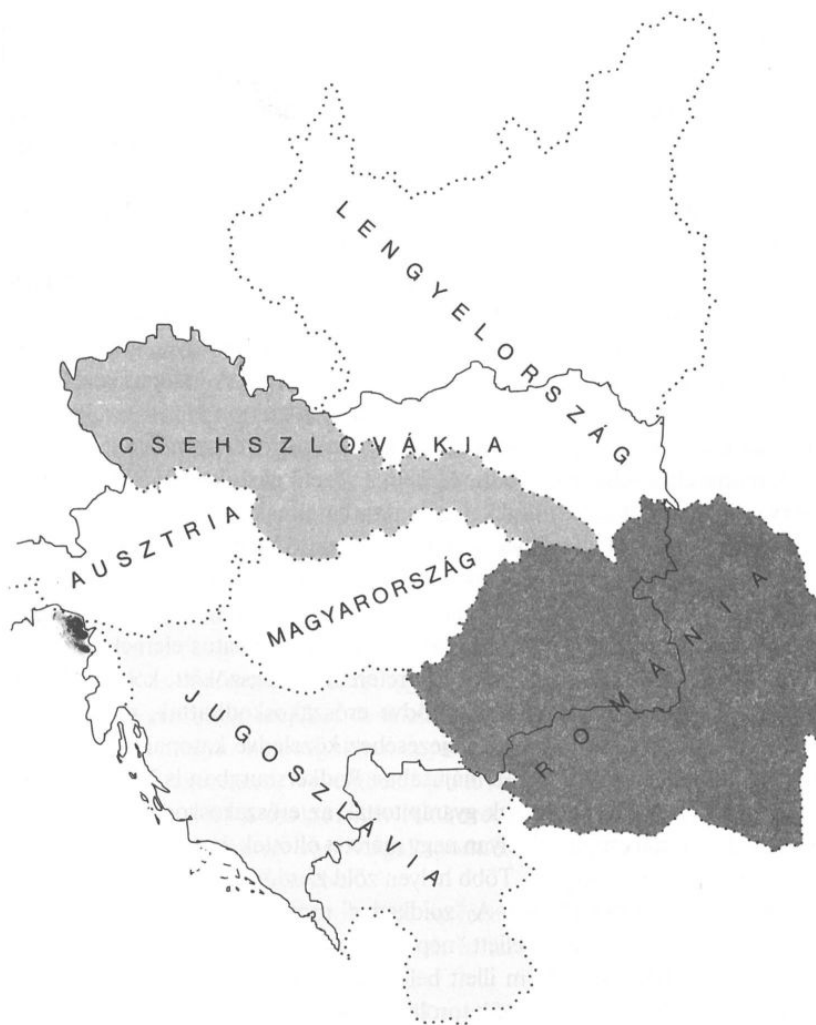
Mi történt ezzel párhuzamosan Magyarországon, a dualista állam másik pillérében? A magyarországi események sorát és alakulását ugyancsak a harctéri események határozták meg. Bár a harcok még az ország határain kívül folytak, de fennállt annak a veszélye, hogy hamarosan áttevődnek az ország területére.

Az ország kormánya és parlamentje előtt fő kérdésekként az Ausztriához fűződő viszony újrendezése, az ország területi épségének biztosítása, a határok védelme álltak. A súlyponti feladatokat az utóbbiak képezték. A parlament pártjai között több elképzelés alakult ki. Köztük a távolság áthidalhatatlannak látszott. Volt olyan nézet, mely szerint nemzeti alapon csak újjászervezésre van szükség. Felmerült a Németországgal, mint háborúért felelős állammal való szakítás. Egyre felerősödött azok hangja, akik azonnali fegyverszünet mellett foglaltak állást. Az ellentmondásos helyzetben Wekerle Sándor miniszterelnök lemondott.

A kormányválság alatt Károlyi Mihály „Nemzeti Tanács” néven mellék-kormányt alakított a függetlenségi párt embereiből. Programjukban a háborúval való azonnali szakítás szerepelt. A háborúban elfáradt, elcsigázott emberek több demonstráción csatlakoztak a gondolathoz. A „Nemzeti Tanács” hamarosan uralta az utcát és a közhangulatot is. 1918. október 31-én Károlyi Mihály IV. Károly királytól megkapta a miniszterelnöki kinevezést.

A Károlyi-kormány az előzetes elképzeléseihez híven kormányprogramjában a következőket szerepeltette: azonnali fegyverletétel, a német szövetség felbontása, a magyar katonák hazahozatala a harcterekről, a nemzetiségek önrendelkezésének megvalósítása. A programban ugyan nem szerepelt, de a gyakorlatban megvalósították az országban lévő és a harcterekről hazatérő katonákat leszerelését. Linder Béla hadügyminiszter kijelentette: „Nem akarok katonát látni.” Mindez akkor történt, amikor Magyarország semleges államnak nyilvánította magát és letette a fegyvert, de a környezetében lévő ellenséges erők fegyvereiket megtartva francia tábornok vezetésével

Közép-Kelet-Európa az első világháború előtt és után

Jelmagyarázat

- Az Osztrák-Magyar Monarchia határai 1918-ig
- - - Az "utódállamok" határai a párizsi békeszerződések után

Magyarország területére nyomultak előre. Északon a cseh csapatok Pellé, kelet felől a románok Berthelot, dél felől pedig a szerbek Franchet d'Esperey francia tábornokok vezetésével kezdték meg az előrenyomulást. Elfoglalták az ország több mint kétharmad részét.

A Károlyi-kormány értelmetlen pacifista magatartása odáig terjedt, hogy a fegyveres ellenállásra képes katonai erőket is visszavonultatták az előretörő ellenséges erőkkel szemben. Ez történt többek között Pozsony (Bratislava) esetében is. A magyar alakulatok az előretörő cseh alakulatokkal szembe szálltak. Időlegesen feltartóztatták őket, majd „felsőbb parancsra” vissza kellett vonulniuk. Magyarország ebben az időben teljes kiszolgáltatottságban volt. Szinte minden az ellenség akaratán múlt. Az összeomlás Magyarországon is bekövetkezett. Talán súlyosabb következményekkel mint a környező államokban. A kormányzati és központi szervek saját helyük és feladatuk keresésével voltak elfoglalva. A centrális irányításhoz szokott megyei, városi, járási hatóságok utasításra várva sodródtak az eseményekkel. A katonaság szerepének kormányzati csökkentésével az ország határaihoz közeli területek lakossága szinte védtelenné vált a külső fegyveres erővel szemben.

A monarchia délszlávok lakta vidékein a vezető pártok az új államalakulat szervezésével, saját belső vitáikkal, az antanthatalmakhoz fűződő kapcsolataik erősítésével voltak elfoglalva. A lakosságot érintő kérdésekkel alig foglalkoztak. A magára hagyott lakosság sorsa saját öntörvénye szerint alakult. Azé lett a hatalom, aki fegyveres erővel rendelkezett. A háború utáni összeomlásban pedig számtalan fegyver volt ellenőrizetlenül nemkívánatos elemek kezében. Ez az állapot tette lehetővé, hogy a harcterekről megszökött, kóborló szerb, horvát (illír) katonák bandákba verődve erőszakoskodhattak, rabolhattak, önkényeskedhettek. A háború befejezéséhez közeledve katonai lázadások is előfordultak. Ilyen történt 1918 májusában Radkersburgban is.⁹

A lázadó katonák ugyancsak gyarapították az erőszakoskodó katonák csoportjait. E katonai csoportok olyan nagy méretet öltöttek, hogy megkülönböztető közös elnevezést is kaptak. Több helyen zöld zászlóval vonultak, ezért „zöldkáderek”-nek nevezték el őket. A „zöldkáderek” mozgalomnak az öncélú rablások, vagyoni javak elvétele mellett „népibiráskodás”-jellege is volt. Ez természetesen törvénytelen volt. Nem illett bele sem az eseménykori, sem a későbbi törvényes rendbe. Sok helyütt ők torolták meg a helyi hatósági személyeken a rajtuk, vagy otthoni családokon esett sérelmeket. Ők akartak törleszteni a háborús borzalmakért. Horvát források szerint is nagy számú volt a „zöldkáderek” száma. Becsült adataik szerint 200 ezer személy szolgált soraikban. Különösen erős tevékenységet fejtettek ki Újvidék, Szabadka, Zombor, Törökbecse és Muraköz térségében.¹⁰ Önkénykedéseikkel, tényleges területi hatalmukkal hatást gya-

koroltak a helyi és közvetve az országos eseményekre is.

Az összeomlás okozta zavart, a közbiztonság hiányát tovább fokozta az 1918 augusztusában kezdődött és 1919 januárjáig tartó, világot bejáró járványos betegség, a „spanyolnátha”. Korabeli adatok szerint a világon hat és félmillió áldozatot szedett. A járványos megbetegedés magas lázzal, tüdő- és mellhártyagyulladásal járt. Áldozatait főleg a fiatalabb korosztályból szedte. A meghaltak többsége 18-32 év közötti volt. Az Alsólendva (Lendava) katolikus plébániájához tartozók közül 85 személy halt meg a járványban.¹¹

Magyarország délnyugati részén Vas és Zala megye az osztrák tartományokhoz tartozó Steierrel, valamint a korábban magyar birodalomhoz tartozó Horvátországgal volt határos. A határon túli területek lakosságát szlovének és horvátok alkották.

A háború 1918. novemberi befejezését megelőző időszakban a szlovén területeken nem volt olyan jelentős tömegmozgalom, amely a határ közelében magyar területen élő szláv nemzetiségűekre kihatással lett volna. A szlovén mozgalom ebben az időben kezdeti szerveződés alatt állt.

Más volt a helyzet Zala megye Dráva és Mura folyók által határolt területén, Muraközben. Muraköz két járásra tagolódott, a csáktornyaira és a perlakira. Székhelyeik az azonos nevű települések, Csáktornya (Čakovec) és Perlak (Prelog) voltak. A tőlük délre elhelyezkedő és a Dráva folyóval elválasztott horvátországi események nagy hatással voltak rájuk. A „zöldkádér” mozgalom erőszakosságai már 1918. november 1-jén jelentkeztek. E napon a Drávától délre, Légrad (Legrad) környékén több ezer főt számláló „zöldkádér” jelent meg kézi- és gépfegyverekkel felfegyverezve. Több környező községbe eljutottak, demonstrálták erejüket és félelmet keltettek a lakosságban.

A horvát és magyar hatóságokban egyaránt megvolt a szándék a további zavargások megfékezésére. November 1-jén a varazsdi (Varaždin) rendőrkapitány találkozót kért a csáktornyai (Čakovec) rendőrkapitánytól. Erre a varasdi Dráva-hídnál került sor. Megállapodtak a csöcselék, a „zöldkádér” mozgalom közös megfékezésében.¹²

A horvát és magyar hatóságok által tervezett intézkedésnek kevés haszna lett. Muraközben nemhogy csökkentek volna az erőszakosságok, hanem pár nap alatt tömegméréteket öltöttek.

1918. november 2-án a Murakirály (Dolnji Kraljevec) – Perlak (Prelog) vasútállomáson leverték a helységjelző táblákat. Ugyancsak Perlakon (Prelogon) fosztogatások, rablások történtek. Muracsányban (Goričan), Alsómihályfán (Dolnji Mikajlevec) a községi pénztárba betörték, azt kirabolták, az adóügyi jegyzőt súlyosan bántalmazták. Muracsányból a jegyzőnek el kellett menekülni.

November 3-án a varazsdi Dráva-hídnál több száz főnyi felfegyverzett csöcselék gyűlt össze, hogy Csáktornyára (Čakovec) vonuljon. A csekély számú magyar hídőrségnek semmi esélye sem volt a feltartóztatásukra, az ellenállásra. Azonban a varazsdi csendőrség reguláris katonai erőkkel szétverte őket, mielőtt bevonulásukat megkezdték volna. Az események kihatottak a Muravidékre is.

Zavargások voltak Alsólendván (Lendava). Szökött katonák lövöldöztek az utcákon, csöcselék csatlakozott hozzájuk. Főleg a kiskereskedőkkel szemben léptek fel, mondván, ők a háború alatt meggazdagodtak. Rövid idő alatt kirabolták a katolikus templommal szemben lévő Wortmann-féle kereskedést, az árut széthordta a lakosság. Az események kihatottak Alsólendva környékére is. Zaklatás és bántalmazás érte a zalagyertyánosi (Gaberje) és a kapcai (Kapca) jegyzőket is.

Belatincon (Beltinci) a tömeg szétverte a jegyzői irodát és kirabolta a kastélyt.

A magyar-horvát határhoz közel eső magyar területekre is kihatottak az események. Fosztogatások voltak Letenyén, Kányaváron, Erdőházán, Szentadorjánban, Kiscsehiben. Itt is főleg a kiskereskedőkkel szemben léptek fel. Murarátkán Inkey bárónő uradalmát tették tönkre.

Míg az alsólendvai és letenyei járásokban az első napok eseményei után megszűnni látszott az erőszakoskodás, addig a Muraközben tovább folytatódott. Muraszerdahelyen (Mursko Središče) kirabolták az összes kereskedőt, a jegyzői irodát, gróf Zichy Ágoston kastélyát. A körjegyző betegen menekült Csáktornyára (Čakovec), ahol a kiállt izgalmakba belehalt. Stridóváron (Štrigova) szétrombolták a körjegyzői irodát, kirabolták a takarékpénztárt, gróf Dunai kastélyát. Csáktornyán (Čakovec) szétverték a ferenciek zárdájában az összes berendezést, a pincében lévő borokat kieresztették.

Palstrauból, Steier tartományból mintegy 30 fős banda vonult be Miksavárra (Macinec) és Drávamogyoródra (Trnovec) és az ott lévő magyar csendőrséget lefegyverezte. Ugyanez a banda Drávavásárhelyen marhákat rabolt el.

A zavargások hatására hivatali székhelyéről menekülnie kellett a drávavásárhelyi körjegyzőnek és a perlaki, valamint a letenyei főszolgabírónak. Zalaegerszegre vonatszám érkeztek a menekültek. Elhelyezésük nagy gondot okozott a hatóságoknak.

Bosnyák Géza, Zala megye főispánja jelentést tett az eseményekről a belügyminiszternek. A muraközi és muravidéki járások rendjének biztosítására fegyveres segítséget kért, mert a zavargások helyszínén tartózkodó fegyveres erők egy része elhagyta az állomáshelyét. A központi segítségkérést az is indokolta, hogy a „zöldkáderek” ereje folyamatosan nőtt. A főispán nem kapta meg a kért segítséget, mondván, megbízható belbiztonsági erő nem áll

Vas és Zala megyék délnyugati részei 1918-ig

a minisztérium rendelkezésére.

Mivel Zala megye csak a saját erejére támaszkodhatott, a főispán elrendelte a közbiztonság súlyos helyzetére való tekintettel az adott területekre a statáriumot. E rendkívüli intézkedéshez megkapta a belügyminiszter jóváhagyását. A személy- és vagyonbiztonság érdekében elrendelt statáriális (rögtönítélő) intézkedések 1918. november 25-ig voltak érvényben.

A főispáni intézkedésre Csáktornyan (Čakovec) mintegy 400 főt magába foglaló karhatalmi különítményt hoztak létre. Tagjai a csendőrségből, a Károlyi-kormány intézkedésére alakult nemzetőrségből, a 20-as honvédek tiszti katonai növendékeiből és a 19. közös gyalogezred körmendi katonáiból állt.

A körmendi katonai egység éjszaka vonaton érkezett meg Csáktornyára (Čakovec) Major őrmester parancsnoksága alatt. Az érkezésüket követően, amikor még a vonaton tartózkodtak, támadás érte őket. Erre harcrendbe fejlődtek és viszonozták a tüzet. Megtisztították a vasútállomást és egész Csáktornyát a „zöldkádér”-ektől.

Ezzel egyidőben délről, Horvátországból beszivárgó fegyveres bandák elfoglalták Drávavásárhelyt. E helység felszabadítását Sebestyén százados által szervezett és irányított katonai (karhatalmi) egység végezte. A kidolgozott és meg is valósított haditerv szerint egy katonai egység vonattal átvágta magát a Csáktornya köré vontatott ellenséges kordonon és Miksavárra ment. Megérkezve visszafoglalták az ugyancsak megszállás alatt lévő községet, majd elszállásolták magukat a csendőrorsön és az iskolában.

Az előzetes terveknek megfelelően 1918. november 12-én reggel a miksavári katonai csoport nyugatról, a csáktornyai katonai csoport pedig északkeletről egyidőben vonult fel Drávavásárhely ellen. Az így „harapófógóba” zárt idegen fegyveres csoportot, bár súlyos harcok közepette, de felszámolták. A felszámolást statáriális intézkedések követték a helyszínen.

A miksavári katonai csoport az eredményes akció után visszavonult kiindulási helyére, Miksavárra. Az események másnapján, 1918. november 13-án éjszaka megtorló támadás érte őket. Ennek során a magyar katonák közül egy meghalt, többen megsebesültek és eltűntek. A csáktornyai, miksavári és drávavásárhelyi katonai alakulatokban, annak harcaiban részt vettek: Próbáld Gusztáv tengerész, Kokas István őrvezető és Jámbor Ernő tizedes, mindannyian szombathelyi lakosok voltak.

A karhatalmi különítmény bekerítette Drávavásárhelyt (Nedelišće), a zavargások egyik központját. A különítményre a templomtoronyból géppuskatűzet zúdítottak. Az azt követő harcokban a zendülőket lefógták, míg néhányan sikertelenül Varazsdra (Varaždin) szökní. Amint az később kiderült, ez volt a horvátok első szervezett kísérlete Muraköz megszállására. Az élőké-

sztítést, a toborzást Pero Magdić, Varazsd polgármestere végezte. Mintegy három századnyi horvát önkéntes tört be ez alkalommal Ivan Tomašević őrnagy vezetésével.

A Muraközből szökött személyek azt a hamis állítást tették a horvát hatóságok előtt, hogy a magyarok vend falvakat semmisítettek meg és Varazsdra akarnak támadni. Erre a horvátok mintegy 800 fős katonai egységet szerveztek és felkészültek a Csáktornya elleni bevonulásra, a harcra. Azonban a támadás megkezdése előtt a horvátok parlamentereket küldtek Csáktornyára (Čakovec) a helyzet tisztázására. Miután meggyőződtek a híresztelés hamisságáról, a támadás elmaradt.

Ugyancsak a zavargások állandó tűzfészke volt Stridóvár (Štrigova). Ide is karhatalmi különítmény ment rendet csinálni 1918. november 15-én. Harcok után 23 főt fogtak el.

A karhatalom megjelent és rendet teremtett minden helységben, ahol arra szükség volt. A közrend ellen fellépőket elfogták és átadták őket a statáriális bíróságnak. A magyar adatok szerint Muraközben mintegy 20 személyt ítélték halálra és akasztottak föl. Vannak olyan adatok is, amelyek a kivégzettek számát 37 főre teszik.

A Belatincon erőszakosságokat elkövetőket elfogásuk után Alsólendvára (Lendava) szállították. Itt ítékezett felettük a statáriális bíróság. Elnöke dr. Kiss Elemér főhadnagy, ügyvéd volt. Több személyt halálra ítélték, köztük Klekl József akkor nyugalmazott lelkészt is. Alsólendva (Lendava) előjárósága és néhány köztisztületben álló személy közbejárására Klekl Józsefet szabadon engedték, míg a többiekét másnap felakasztották.¹³

Klekl Józsefnek a statáriális eljárásban, a Belatincon (Beltinci) elkövetett erőszakosságok mellett felrótták azt is, hogy 1918. november 3-án Luttenbergben (Ljutomerben) szlovén ünnepélyen több személlyel együtt résztvett. Azt követően jugoszláv érdekek – a délszlávok önálló államba való egyesítése – mellett agitált. E cselekménye sem befolyásolta szabadulását.¹⁴

A karhatalmi fellépés hatására az események lecsendesedtek. A magyar hatóságok, ahol lehetett az elrabolt vagyontárgyakat visszaszolgáltatták. Ez történt például Alsólendván (Lendava) a Wortmann-féle kereskedés esetében is.

A Dráván és a Murán átvezető hidak őrségét megerősítették. A biztonság kedvéért megerősítésre került az események által ugyan nem érintett, de jelentőséggel bíró murakeresztúri híd is.

Kolbenschlag Béla, Zala megye alispánja ismerve Muraköz és Muravidék ellátási nehézségeit, a petróleum, cukor és tüzelőanyag hiányát, külön intézkedéseket tett a lakosság ellátása érdekében.

A belgrádi katonai egyezmény

Az 1918. október végén hatalomra került Károlyi-kormány programjából következően, mely az azonnali egyoldalú fegyverletételt, a németekkel való szövetség felbontását, a harcterekről a katonák hazahozatalát hirdette meg, november elejére súlyos helyzet alakult ki az ország déli határain.

A déli határrészen védelemben álló 11. német hadsereg a Duna vonalát feladva elvonult a Romániában lévő Mackensen tábornagy vezette német hadsereghez, vele egyesült. A 11. hadtestet, amely a monarchia közös (k.u.k.) katonasága volt, hazájába (Csehország és Galícia) szállították. A magyar katonaság egységeit részben leszerelték, részben a magyar katonai kormányzat állásfoglalására való tekintettel szétszéledtek. A Dunai-flottilla pedig Budapestre hajózott. Tehát Magyarország déli határai teljesen védtelenek voltak.¹⁵

A monarchia többi hadseregei sem voltak kedvező helyzetben, összeomlásuk rövid időn belül bekövetkezhetett. A monarchia és az antant részéről megbízott Olaszország között rövidesen megtörtént a fegyverszüneti egyezmény aláírása. Erre 1918. november 3-án Olaszországban, a Padova melletti Villa Gistiben került sor. Az antantot Vittorio Armando Diaz tábornok, az olasz hadsereg főparancsnoka és Badoglio olasz tábornokok képviselték, míg a monarchiát Weber tábornok.

A padovai fegyverszüneti egyezményt előzetesen az antant tagjai együttesen dolgozták ki. Azonban részletes fegyverszüneti vonalat csak az Olaszországgal szemben álló monarchiai csapatoknál határoztak meg. Ezért csak Tirol, Karintia, Krajna, Istria és Dalmácia vonatkozásában jelölték meg a vonalakat. A tárgyalást vezető Diaz tábornok azt is közölte, hogy a balkáni frontszakaszon nem lesz külön fegyverszüneti rendezés, vagyis az antanthatalmak a fegyverszünetet vonatkoztatják Magyarországra is, annak külön hozzájárulása nélkül.

Ennek megfelelően a magyar kormány katonai képviselői 1918. november 3-án jelentkeztek Belgrádban a francia hadsereg előőrseinél. A magyar katonai küldöttség hamarosan megkapta Francois Franchet d'Esperey francia marsalltól, az antant balkáni csapatainak főparancsnokától a választ. Kijelentette, hogy ő van felhatalmazva a Balkánon a fegyverszünet megkötésére. Közölte a feltételeket is, melyek az azonnali magyar fegyverletétel, a szövetséges csapatok szabad mozgása Magyarországon, továbbá a román határtól kezdődően a Dunától, a Száva torkolat felett, és a Drinától északra 15 km-es övezet kiürítése voltak.¹⁶

A magyar kormány érthetetlennek tartotta a kettősnek tűnő fegyverszünetet. Nem tudta igazán, melyik vonatkozik rá. A padovai, vagy a Belgrádban előkészítés alatt álló lesz-e a végrehajtandó? Mindenesetre a balkáni francia főparancsnok feltételeit elfogadhatónak tartották. Arra számítottak, hogy így Magyarországot a francia csapatok fogják megszállni, így elkerülhető lesz a szomszédos országok csapatainak betörése, a magyar területek megszállása. Az elkövetkező béketárgyalásokon a franciák kivonulása után megmarad az ország szuverenitása és területi egysége.

De milyen elképzelések vezették a franciákat arra, hogy ne ismerjék el Magyarországra a padovai fegyverszüneti egyezményt? A kérdés kulcsa az 1918. november eleji hadihelyzetben volt. Bár a monarchia letette a fegyvert, a francia harctéren a Hindenburg vezette német hadsereg szervezeten vonult vissza az ország határainak védelmére. A Romániában állomásozó Mackensen német hadserege ugyancsak szervezetét, belső rendjét megtartva Magyarországon készült védelemre berendezkedni az antant erőivel szemben. Ha a német elképzelés megvalósul, akkor a német arcvonal megrövidül és képesek lesznek Németországot megvédeni. Ezzel megghiúsulhatott volna az antant, főképp a franciák által elképzelt feltétel nélküli fegyverletétel, a teljes győzelem.

Franchet d'Esperey az antant, de főleg a francia érdekekre való tekintettel meg akarta előzni a Mackensen vezette német hadsereget abban, hogy Magyarországon védőállást építsen ki. Elgondolása szerint, ha a magyar kormány megnyitja előtte az utat, előbb ér Budapestre a balkáni antant haderővel, mint a németek. E stratégiai elképzeléshez kellett a padovaitól eltérő, az antant érdeket jobban szolgáló fegyverszüneti vonal.

Az antant és a pillanatnyilag magyar érdekek is tűnő helyzet készítette elő a Magyarország déli határát érintő katonai egyezményt, melynek előkészítésére Károlyi Mihály miniszterelnök vezetésével 1918. november 7-én kormányküldöttség utazott Belgrádba az antant főparancsnoksághoz. A magyar küldöttség tagjai voltak még: Jászi Oszkár nemzeti önrendelkezést előkészítő miniszter, a Nemzeti Tanácsot Hatvani Lajos, a Munkás- és Katonatanácsokat Bokányi Dezső képviselte.

A tárgyalás alapját képező tervezetet – amely 18 pontból állt – Franchet d'Esperey adta át. Lényegesebb pontjai a következők voltak: a demarkációs vonal megjelölése, ameddig a magyar csapatoknak vissza kell vonulniuk. Ez a vonal délen a Maros mentén a Tiszáig, innen Szabadka–Baja–Pécs vonalán a Drávaig terjedt, majd a folyó mentén a magyar-osztrák határig húzódtott. A demarkációs vonaltól délre lévő területeket az antant erők szállják meg, de a megszállt területen mindenütt helyben marad a magyar közigaz-

gatás, a csendőrség és a rendőrség. A magyar katonaság teljes leszerelése folytán csak 6 gyaloghadosztályt és 2 lovas hadosztályt tarthat fenn az ország. A demarkációs vonaltól függetlenül az antant Magyarországon megszállhat minden fontos pontot. Helyre kell állítani a vasutat, a hajózást, a telefonösszeköttetést Szerbiával. A közlekedési eszközöket az antant rendelkezésére kell bocsájtani. A letett fegyvereket össze kell gyűjteni. Az antant elismeri Magyarország belső igazgatási önállóságát, de kiköti a beavatkozás jogát saját javára, ha az országban zavargás törne ki.

A magyar küldöttség az antant diktálta feltételeket az utolsóként felsorolt beavatkozási jog fenntartása kivételével elfogadta. Ezt azzal kifogásolták, hogy ez lehetőséget biztosítana az antant erőknél az ország teljes megszállására. A tervezet nem sorolta fel azokat a fontos pontokat, városokat, amelyeknek a megszállását tervezik. E városok megjelölését a magyar küldöttség szorgalmazta, kiterjesztve az északi városokra is, azonban konkrét helységnevek nem kerültek a tervezetbe.

A magyar küldöttség az aláírás feltételéül szabta, hogy az antant a megszállás ellenére – amelyet ekkor még nem tekintettek a majdani határok szempontjából mérvadónak – biztosítsa Magyarország határait, beleértve Horvátországot és Szlavóniát is.

A francia tábornok a magyar küldöttségnek megígérte, hogy észrevételeiket kormányához felterjeszti.¹⁷

Tekintettel a magyar küldöttség által tett észrevételekre és javaslatokra, azoknak a francia kormányhoz való továbbítására, a válaszadásra, a tábornok nem írta alá az előkészített tervezetet, hanem hazautazott.

Ez időszak alatt Magyarországon tovább folyt – a határok nyitottsága ellenére – a hadsereg csökkentése. Megkezdték az 1896 előtt született tisztek és katonák leszerelését.

Fordulat állt be az antant és német hadsereg helyzetében. 1918. november 9-én Spaaban létrejött a német fegyverszünet, amelyet két nappal később írtak alá. Ez utóbbi megszabadította a francia vezetést a Mackensen hadsereg azonnali elszigetelésétől, hogy az útját el kell vágni a német erőkel való egyesüléstől. Magyarország viszont semleges országgént, önmagát lefegyverezve, az antant főhatalmak – főleg Franciaország – érdekkörén kívül esve súlytalanná vált. Már nem illett bele az érdekszférákba. Kiszolgáltatva állt a szomszéd országokkal szemben.

A szomszédok ezt pár napon belül ki is használták. Elsőként a szerb csapatok kezdték meg az előrenyomulást. 1918. november 10-én a szerb „Duna” hadosztály és a 76. francia hadosztály, november 12-én pedig a szerb „Morava” és „Drina” hadosztályok kezdték meg az előrenyomulást az egyez-

mény-tervezetben szereplő demarkációs vonalig. A csapatok sehol sem ütözköztek ellenállásba, tekintettel arra, hogy a magyar kormány komolyan vette az előkészítő tárgyalásokon elfogadottakat.

Ilyen előzmények után írta alá Belgrádban 1918. november 13-án Linder Béla tárcanélküli miniszter a magyar kormány nevében a „belgrádi katonai egyezmény”-t („konvenció”-t). Tartalma azonos volt a Franchet d’Esperey által előterjesztettel. A magyar kormány előkészítő tárgyalásokon tett javaslatai nem kerültek bele. A későbbiekben súlyos következményei lettek a zavarások esetén a „rendcsinálási” jogosultságnak. Többek között erre alapították Muraköz és Muravidék megszállási jogosultságát. Az okmány elnevezését „fegyverszüneti egyezmény”-ről a francia fél „katonai egyezményére” változtatta. Ezt a padovai fegyverszüneti egyezményre tekintettel tették. Nem akartak formai ellentmondást véteni, egy országgal két fegyverszünetet kötni.

A „belgrádi katonai egyezmény”-ben csak a déli határokról rendelkeztek. A magyar kormány az egyezmény előtti megszállások, javaslatainak elvetése ellenére is bízott annak teljesülésében. Nem sokkal később, november 27-én Budapestre érkezett Fernand Wix francia alezredes az antant képviselőjeként a „katonai” egyezmény teljesítésének segítésére és ellenőrzésére. A magyar kormány még 1919 februárjában is laktanyai férőhelyeket tartott fenn Budapesten a francia katonaság részére.

Muraköz és Muravidék sorsának későbbi alakulásában annyiban kapott jelentőséget a „katonai egyezmény”, hogy bár mindkét fél elismerte kötelező erejét, a benne foglalt jogait, de a franciák és szerb-horvát szövetségeseik az erre tekintettel tett magyar felvetéseket nem ismerték el, nem intézkedtek az egyezményesértések megszüntetésében.

Az is egyértelműen kitűnt a nemzetközi jogot teremtő dokumentumból, hogy az ország délnyugati részénél a demarkációs vonalat, amely semmiképpen sem jelenthetett majdani országhatárt, Zala megye csáktornyai és perlaki járásainál, attól délre a Dráva folyó vonalában határozták meg. Ez azonos volt a háború előtti magyar-horvát állami határral. (Lásd a „Vas és Zala megyék délnyugati részei 1918-ig” című térképet a 19. lapon.)

A megszállás kezdete

A Magyarországtól délre eső horvátokkal a magyarok kapcsolata több évszázaddal korábban alakult ki. Kezdetét az alapozta meg, hogy a horvát nemzeti dinasztia kihalása után az elhunyt király felesége kérésére Szent László királyunk (1077–95) hadai megszállták Horvátországot. 1918-ig Magyarország részének, társországának számított.

A horvátok együtt küzdöttek a magyarokkal a török és az osztrák ellen. Több horvát főúr vált a felszabadítás hőségévé (pl. Zrínyiek, Frangepánok). Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc után Magyarországtól várták területi önállóságuk elismerését. Ezt Magyarország teljesítette is, miután az osztrákokkal megtörtént a kiegyezés. Horvátország viszonylagos önállóságra tett szert. Az új magyar-horvát viszonyt az 1868. évi XXX. törvénycikk szabályozta. Ebben alapvető rendelkezésként fektették le, hogy Magyarország és Horvátország „...külön territóriummal bíró politikai szervezet, s belügyeire nézve saját törvényhozással és kormányzattal bír”.

Bár a magyar-horvát kiegyezés széleskörű autonómiát biztosított, mégis akadtak a horvátok részéről, akik ezt kevesellték. A keveslők egy része egy osztrák-magyar-horvát államot képzelt el, míg voltak teljes önállóságra irányuló törekvések is.

Horvátország 1918. október 28-án kinyilvánította Magyarországtól való elszakadását és bejelentette a „Horvátok, Szlovénok és Szerbek Tanácsának Állam”-át. Bár a törekvés a térségben élő délszlávok egyesítésére irányult, fel sem merült annak a gondolata, hogy a volt magyar-horvát határon túl élőkre is kiterjesszék. Szó sem volt a Muraközben élő horvátok csatlakozásáról.

A Muraközben lévő horvátok erőszakos elcsatolása azért sem jöhetett szóba kezdetben, mert Horvátország maga egyedül erőtlén volt. Saját magát sem tudta megvédeni az olasz terjeszkedéssel szemben. Ezért engedte meg, hogy szerb csapatok vonuljanak be területére, miután Szerbiával egyesült.

Az előzőekben már tárgyalt, háborút követő összeomlásban bemutatásra került, hogy Zala megye csáktornyai, perlaki, alsólendvai és letenyei járásában olyan súlyosan megrendült a közbiztonság, hogy statárium bevezetésre volt szükség. A törvényellenes cselekmények a szomszédos horvát területekről csaptak át.

A statárium alatt a közbiztonság érdekében tett magyar intézkedések kapóra jöttek egyes személyeknek, hogy azokat a horvát nép elleni fellépésnek tüntessék fel. Ebben jelentős szerepet játszott Ivan Novak. Személyéhez

kapcsolódik Muraköz későbbi sorsának alakulása.

A statáriumot 1918. november 7-én rendelte el Bosnyák Géza, Zala megye főispánja az „önvédelmi” törvény alapján. A katonai alakulatok vezetésével tett első intézkedéseknek Muraközben és a határon túli horvát területeken egyaránt nagy visszhangja lett. A hivatalos magyar és szomszédos horvát szervek szükségesnek ítélték és közös intézkedéseket is tettek az erőszakos cselekmények visszaszorítására, a továbbterjedés megakadályozására. Ennek jegyében jött létre november 15-én Kulmer Ferenc, Varazsd (Varaždin) megye és város főispánja és Huszár Pál, Csáktornya (Čakovec) járás főszolgabírója találkozója. A tárgyaláson megállapodtak a határt átívelő Dráva folyó hídjának őrzési feltételeiről. Ezen a tárgyaláson a horvát fél már felvetette a statáriális intézkedések horvát nemzeti jellegét.¹⁸

Az események alatti hivatalos helyi szerv, a csáktornyai Nemzeti Tanács feliratot intézett a magyar miniszterelnökhöz. Ebben többek között kérte, Muraköz „...magyar állam számára való megmentését”. Történelmi és néprajzi indokokat hoztak fel, elismerve a horvátok többségi arányát. Erről a következőket írták: „Nagyközségeit jelentékeny izzig-vérig magyar értelmiség, a falvait horvát nép lakja.” Az idézett korabeli felirat helyességét jól tükrözi az 1910. évi népszámlálási statisztika is. Ez a felmérés elfogadhatónak és reálisnak tekinthető. Nem ismerünk olyan adatot, miszerint az 1910. évi népszámlálást előre manipulálták volna abból a célból, hogy jórúp évvel később hivatkozhasanak rá.

Az 1910. évi népszámlálás szerint Muraköz területe 740 km². 104 községből állt. Az összlakosság (90387 fő) 91,6%-a horvát, 7,5%-a magyar, 0,9% egyéb nemzetiséghez tartozott. Az összlakosság 41,2%-a beszélt magyarul. A magyarság csak Csáktornyan volt csekély túlsúlyban. Az itt élő 5213 fő 46,7%-a volt magyar 46,1%-a horvát, 7,2%-ot az egyéb nemzetiségűek tettek ki.

Ugyan kisebbségben, de jelentősebb számú magyarság élt a csáktornyai járásban. Drávanagyfálván (Strahoninec), Drávavásárhelyen, (Nedelišće) Muraszerdahelyen (Mursko Središće), Stridóváron (Štrigova). A perlaki járásban Alsódomboruban (Dolnja Dubrava), Kotorban (Kotoriba) és Perlakon (Prelog).¹⁹

Az 1918. október végén hatalomra került Károlyi Mihály vezette kormány alapvető céljai közé tartozott a hazai nemzetiségekkel a lehető legjobb együttműködés kialakítása. A tett intézkedéseken túl ezt mutatja a kormányfeladatok szerinti felállása is. Az elsőként megalakult kormányban Kunfi Zsigmond a horvát-szlavón-dalmát ügyek felszámolási minisztere lett. A központi és helyi hatalmat egyaránt megtestesítő Nemzeti Tanácsokban a nem-

zetiségek megfelelő képviseletet kaptak. A Zala megyei Nemzeti Tanácsban Csáktornyát Filipic Lajos és Rhneric Nándor képviselte.

A magyar kormánynak tudomására jutott a Zala megye déli járásaiban bevezett statáriális intézkedések hamis színben való feltüntetése, annak kedvezőtlen horvát visszhangja. A horvát hivatalos szervek tájékoztatására a kormány Zágrábba küldte dr. Balla Aladárt. Küldetése nem járt teljes sikerrel, a horvát vezetők tájékoztatása ellenére is aggályukat fejezték ki az események miatt. A kormány a jó magyar-horvát viszony fenntartása érdekében november 25-én megszüntette a statáriumot. Bosnyák Géza Zala megyei főispánt, a statárium elrendelőjét elmozdította állásából. Őt tették meg egyedüli bűnbaknak, pedig az intézkedés megtétele előtt azt bejelentette a belügyminiszternek, aki azt tudomásul vette.

A kormányintézkedésekkel együtt megkezdődött a Muraközben élő horvátok nemzeti önrendelkezésének rendezése. Dr. Hamburger Jenő Nagykanizsán működő kormánybiztos 1918. december 6-án jelentést terjesztett a kormány elé. Jelentésében javasolta Muraköz vármegye felállítását, benne a horvát igazgatást, a nemzeti nyelvhasználatot és oktatást. Jászi Oszkár miniszter az önálló megye határát tágabbra kívánta megvonni. Egyesíteni akarta benne a muraközi horvátokon túl a szomszédos alsólendvai és muraszombati járásokban élő délszlávokat, a vendeket is. A létrehozandó, délszláv nemzetiségekből álló autonóm terület minden megyét megillető jogosultságot megkapott volna. A konkrét szervezésekre Obál Béla kormánybiztosként kapott megbízást, és megkezdte munkáját a helyszínen. A Magyarországon megtett intézkedések és az autonómia kialakítása alatt főleg a Dráván túli területen élő horvátok között megkezdődött a szervezkedés Muraköz erőszakos elszakítására.²⁰

Amint az már az előzőekben említésre került, a magyar statáriumra, mint ürügyre való hivatkozással 1918. november 12-én horvát nacionalisták megkísérelték Drávavásárhelynél az erőszakos betörést és a Muraköz elszakítását. Ezt a magyar karhatalmi erők megakadályozták. A kísérlettevők látták, hogy nagyobb katonai erőre van szükségük tervük végrehajtásához.

Ivan Novak, aki a Muraköz képviselőjeként a zágrábi Nemzeti Tanács tagja volt, kihallgatást kért Sándor trónörököstől. A kihallgatáson Muraköz fegyveres felszabadítását szorgalmazta.

A hivatalos szerb-horvát-szlovén központi kormány nyilvánosan nem vállalhatott szerepet egy ilyen katonai akcióban, mert az a „belgrádi katonai egyezmény” megsértését jelentette volna, maga után vonva a diplomáciai bonyodalmakat. Azonban a trónörökös közölte, hogy „...ez a terület is hamarosan fel lesz szabadítva”.

Ezt követően felgyorsultak az események. A szerb főparancsnokság utasítást adott ki, amelyben rendelkezett, hogy a Dráván túli területeken a területi Nemzeti Tanácsok intézkedjenek, ha az erők ezt megengedik. Ez burkolt felhívás volt a katonaságon kívüli önkéntesek szervezésére.

Horvátországban hírlapokban tették közzé, hogy „Muraköz (Medimurje) felszabadítására” önkéntes sereget toboroznak.

Így történhetett meg, hogy 1918. december 24-én a reggeli órákban Slavo Kvaternik ezredes főparancsnok, valamint szerb és horvát tisztek vezetésével mintegy négyezer horvát önkéntes kelt át a Dráván. Az önkéntes csapatok először a csáktornyai, majd a perlaki járást szállták meg. Ezt követően átlépték a Mura folyót is, több helységet birtokba vettek. Magyar katonai ellenállásba sehol sem ütköztek. A magyar hatóságok a statárium keltette hangulat hatására a katonai erőket kivonták. A kivonulásra az is okot adott, hogy hivatalos egyezmény jött létre november 15-én a magyar és a horvát hatóságok között a Dráva-híd őrzéséről, a horvát erők („zöldkáderek”) átjárásának megakadályozásáról. Csak Stridóváron (Štrigova) volt néhány magyar katona. Ők komolyabb ellenállást nem voltak képesek kifejteni.²¹

A bevonuló horvát önkéntes katonaság először Csáktornyát érte el. A Csáktornyát megszálló egység parancsnoka Perkó (Perkó Mihály) alezredes volt, aki a monarchia közös hadseregében szolgált korábban. Perkó felszólította Gyömöreý István főszolgabíró, hogy a járás vezetését adja át. Egyben felkérte a főszolgabíró és a hivatalnokokat, hogy a horvát hatóságok megérkezéséig maradjanak a helyükön. Gyömöreý főszolgabíró a kényszer hatására, a felszólításnak kénytelen volt eleget tenni, azonban az átadási jegyzőkönyvben Zala megye nevében bejelentette a tiltakozását.

Ugyanezen a napon, december 24-én került megszállás alá a perlaki járás is. A járási főszolgabírói hivatalt hasonló formaságokkal vették át Zalán Gyula főszolgabírótól.

Karácsony napján, december 25-én a megszállók átkeltek a Murán és Muraközön kívüli további területeket is megszállták. Megszállás alá került Belatinc (Beltinci), Alsóbeszterce (Dolnja Bistrica), Felsőszemenye, Alsólendva (Lendava) is.

A megszálló katonaság mindenütt lefoglalta a hivatalokat, az állami eszközöket, pénzeket. December 28-án Horvátországból megérkeztek a horvát hivatalnokok és felváltották a még helyükön lévő magyarokat. A horvát hatóságok ajánlatot tettek több magyar köztisztviselőnek, maradjanak horvát szolgálatban. Miután ezt mindenki megtagadta, majd útlevelet adtak nekik és távozásra szólították fel őket. Bár a szerb, horvát katonaság átkelt a Murán és több helységet elfoglalt, mégis lezártak minden átjárást a Murán ma-

gyar és horvát oldalról egyaránt. Megszüntették a vasúti és a telefonösszeköttetést.

A szerb-horvát betörés meglepetést keltett helyi és kormánykörökben egyaránt. A belgrádi katonai egyezményre hagyatkozó kormánysszervek sem értették a bekövetkezett katonai lépést. Arra is gondoltak, hogy mindez az antant utasítására történt a magyar hatóságok előzetes értesítése nélkül.

Bár a horvát nemzetvédelmi megbízott a katonai akcióval együtt nyilatkozatot tett közzé, ennek tartalma csak később vált ismertté a magyar hatóság és lakosság számára. A nyilatkozat szerint a magyar elnyomás alatt álló horvát lakosság a vele szemben elkövetett erőszakosságok, zaklatások miatt kérte felszabadítását. Majd így folytatták: „.... Muraköz lakóit otthonukból való elmenekülésre készítette (mármost a magyar hatóságok, a szerző), népi hadsereg parancsnoksága arra kényszerült, hogy megszállja az egész muraközi területet.”

Tehát beigazolódott a magyar kormányküldöttség aggodalma, amikor a katonai egyezmény kidolgozásakor tiltakozott a rendteremtésre való hivatkozás címén a bevonulás legalizálásra. De amint e kérdéskör tárgyalásánál láttuk, a magyar kormány nem volt abban a helyzetben, hogy az „egyezmény”-nek nevezett, de valójában vitathatatlan feltételként előterjesztett tervezeten változtasson. Nem volt olyan kétoldalú vagy nemzetközi fórum, amely eldönthette volna, hogy a bevonulás indoka megalapozott, vagy alaptalan. A Muraközben lezajlott statáriális eljárásokat november 25-én megszüntették. A katonai bevonulás azt egy hónappal követte. Ez is megkérdőjelezi a rendcsinálás indokoltságát.

A találgatások megszüntetésére, a történetek okainak megismerésére a belügyminiszter utasította Kolbenschlag Bélát, Zala megye alispánját, hogy küldjön küldöttséget a megszálló parancsnokságra. Az alispán a küldöttség vezetésével Krátky Istvánt, Nagykanizsa város jegyzőjét bízta meg. A küldöttségben többségében katonák voltak, köztük Habacker alezredes, a nagykanizsai határvédelmi parancsnok. A küldöttség arra is felhatalmazást kapott, hogy közölje: megteremtették Muraköz autonómiáját. A statárium alatt történeteket már vizsgálják, a törvénysértőket felelősségre fogják vonni.²²

A találkozóra Csáktornyan került sor. A megszálló parancsnokság különösebb magyarázkodásba nem bocsájtkozott. Igyekeztek a történeteket beféjezett tényként kezelni. Azt viszont közölték, hogy a megszállás északi vonalának a Murát tekintik. Ígéretet tettek arra, hogy a Murán túli területekről visszavonják a katonáikat. Az adott tájékoztatót a tárgyaló partnerek jegyzőkönyvbe foglalták. A megszálló katonai parancsnokság a jegyzőkönyv záradékába foglalta viszont, hogy tájékoztatásuk csak akkor kötelező rájuk néz-

ve, ha Zágrábból, Belgrádból, vagy Párizsból nem kapnak más utasítást.

Tekintettel arra, hogy a Murán átlépő csapatokat nem vonták vissza a horvátok, december 29-én újabb magyar katonai küldöttség ment Csáktornyára. A küldöttséget Darvas őrnagy vezette. Kérték a megállapodás szerinti katonai visszavonulást. Elmondták sérelmeiket a katonai túlkapásokról, a lakosság közötti fogolyszedésről. A magyar küldöttség a kérést írásban is átadta Perko alezredesnek. A megszálló parancsnokság 1919. január első felében Belatincról (Beltinci), Felsőszemenyéről, Alsólendváról (Lendava) visszavonta a csapatait. A magyar hatóságok megerősítették a Mura vonalát. Különösen Alsólendva (Lendava) kapott jelentős katonai megerősítést mint járási székhely. A bevonult katonaság parancsnoka Schöfl őrnagy volt. A katonaságot megerősítették nehéz fegyverekkel is. Az ágyúkat a Fekete-ér partján az állatvásártérre állították fel, lőiránnyal Muraszerdahely (Mursko Središče) felé.

A megszálló katonaság Murán túlra való visszavonása ellenére parancsnokságuk tovább szorgalmazta a Murától északra, a magyar területen egy kilométeres úgynevezett „semleges-zóna” kialakítását. Ez ellen a magyar közigazgatási és katonai szervek egyaránt tiltakoztak. A tárgyalások későbbi vezetője Obál Béla magyar kormánybiztos volt, akit a kormány nem sokkal korábban a horvát, a vend nemzetiségi kérdések megoldására nevezett ki. A megszálló katonai parancsnokok mindenképpen ki akarták erőszakolni a magyar területek további kárára a „semleges-zóná”-t. A muraszerdahelyi katonai parancsnok saját küldöttjével azt üzenve, ha a „semleges-zóná”-t a magyarok nem hozzák létre, ágyúval fogja lövetni Alsólendvát.²³

1918. január 12-én Schöfl őrnagy vezetésével tárgyaló küldöttség ment Csáktornyára (Čakovec). A küldöttség részletesen kifejtette a magyar hatóságok álláspontját. Magyar vélemény szerint nem járulnak hozzá a megszállók által kért „semleges-zóna” létrehozásához, nem ismerik el Muraköz megszállását sem. Amennyiben ezt az antant indokoltnak tartja, az antant katonák teljesítsék, megtartva a terület semlegességét. A demarkációs vonal a belgrádi katonai egyezménynek megfelelően a horvátok és a magyarok között a Dráva folyó legyen. Kérték Muraközben a magyar közigazgatás visszaállítását. Erre a belgrádi katonai egyezmény is kötelezte az antant katonai vezetőit. Tekintettel arra, hogy Muraközben súlyos fertőző betegség terjedt el (kiütéses thyphus), a magyar hatóságok ellenőrizni kívántak egészségügyi szempontból minden átlépőt. A magyar és a megszálló katonaság által elfogott foglyokat javasolták kicserélni. Magyar részről ezzel Vizkelety Árpádot, Alsólendva járás főszolgabíróját bízták meg. Tájékoztatást akartak kapni arról, hogy az addig átadott felvetésekre hogyan reagált a központi

kormány, azok milyen elintézést nyertek. A magyar küldöttség semmilyen javaslatban nem kapott állásfoglalást, sem kérdésre feleletet. A többszöri felvetésnek azonban annyi eredménye lett, hogy a megszálló katonaság nem alakított ki magyar területek rovására „semleges-zóná”-t.

A magyar kormányzati szervek sem voltak tétlenek Muraköz (Medimurje) megszállásának kérdésében. Nemcsak Muraközben, de másutt is sok gondot jelentett a belgrádi katonai egyezményben a demarkációs vonal pontos megállapítása. Természetesen a demarkációs vonal olyan súlyos megsértésére sehol sem került sor, mint Muraköz esetében. A magyar kormány az antant csapatok balkáni főparancsnokságával az összekötőként is helyszínen tartózkodó Wix francia alezredes útján állt kapcsolatban. Érdekes és jól mutatja a francia álláspontot az a válaszlevél, amelyben Wix alezredes kifejti a véleményét a Drávanak mint demarkációs vonalnak a megszálló csapatok által való megsértését és egy 740 km²-es terület megszállását illetően. Wix alezredes szerint a belgrádi katonai egyezményben nem határozták meg kellő pontossággal a demarkációs vonalat, „...egy kis léptékű térképre csak nagy vonalakban volt rávezethető”. Szerinte tehát történhetett ez esetben tévedés is. Nem biztos, hogy szándékosságról van szó a megszállás esetében. Azonban a válasz végén némi ellentmondásba került a kezdeti megállapításaival.

A válaszlevél utolsó bekezdése így szólt: „A fegyverszüneti bizottság december hó 28-án (1918. december 28-án – szerző) 903. számú átiratában tiltakozik Csáktornyának és Alsólendvának a szerbek által való megszállása ellen. Ez a kérdés teljesen más természetű, mint a demarkációs vonal kérdése. Egyidejűleg ezzel (úgy mint a demarkációs vonal pontosításával, a szerző) nem intézhető el és mindenesetre a bekért adatokból megállapítható legyen, hogy a magyar kormány tiltakozása indokolt.”²⁴

Wix alezredes, ha némi csűrőssel-csavarással, kellő diplomáciai burkoltsággal is, de elismerte, hogy a muraközi eseményekben a magyar kormánynak igaza van. E tények elismerése mellett ugyanakkor önmagával is ellentmondásba kerülve a történeteket nem a demarkációs vonalhoz tartozónak tekintette.

A magyar fegyverszüneti bizottság 1919. február 19-én kelt válaszában újabb tényeket tárt Wix alezredesen keresztül az antant balkáni főparancsnoksága elé. Részletes térképet készített az elfogadott demarkációs vonal és az elfoglalt terület, azaz Muraköz hatáiról. A megszállási határok fő meghatározói a Dráva és a Mura folyók voltak. A magyar indokolás többek között tartalmazta: a Muraköz „...sohasem volt horvát terület, hanem mindig Magyarországhoz tartozott. A kérdéses terület tehát csakis a demarkációs vonal be nem tartását képezi, vagyis szorosan összefügg a demarkációs vo-

nal kérdésével. Ezek szerint újból kell kérnünk a főparancsnokság (a balkáni antant főparancsnokság, szerző) intézkedését, hogy a szerb illetve jugoszláv csapatok a Dráva folyó déli partjára vonassanak vissza.”²⁵

Amint az a későbbi eseményekből kitűnt, sem az antanthatalmak, sem a Szerb-Horvát-Szlovén állam nem adott magyarázatot, vagy indokolást a területek elfoglalásra. Muraköz sorsa minden bizonnyal már az események előtt néhány héttel eldőlt a színtalpak mögött. Erre utal az előzőkben említett Sándor trónörökös válasza Ivan Novak kérésére, amikor azt mondta. Muraköz „...meg lesz szállva”. A színtalpak mögötti döntéshozatalt igazolják a brit külügyminisztériumban (Foreign Office-ban) fellelhető idevonatkozó dokumentumok is. Az Ante Trumbić vezette „Jugoszláv Bizottság” nagyrészt Londonban végezte munkáját. Trumbić szoros kapcsolatban állt a külügyminisztériummal. Igyekezett megnyerni őket a majdani délszláv állam horvát modelljének. Az antanthatalmak már jóval a háború befejezése előtt megkezdték elképzeléseik kialakítását a jövőbeli határokról. Ezt tette a brit külügyminisztérium is. Az elképzelések kidolgozásában nagyban támaszkodott a hadügyminisztérium katonai hírszerzésére. A Muraköz kérdése először e hírszerző szervezet dokumentumában vetődött fel.

Az 1918. december 10-én kelt, a majdani délszláv állam határaitra vonatkozó javaslatában a szerbekkel létesítendő határok után a következőket írták: „...Aztán a Dráva képezné a határt a Mura torkolatáig, majd pedig a Mura addig a pontig, ahol az a mai magyar határt átlépi”. A brit hírszerző szervezet így indokolta javaslatát, amely egyértelműen a Muraköz elszakítását jelentette, hisz a létesítendő határt Muraköztől északra a Mura folyó vonalára tette: „A Muraköz (a Dráva és a mai magyar határ között) néprajzilag horvát és jugoszlávvá kell lennie.” Nem vitás a javaslat érvelése, csak hát hol van a népek, nemzetek önrendelkezési joga, elve, mint hirdetett rendezési szempont? Trumbić minden bizonnyal értesült az angol állásponttól a Muraköz kérdésében, amely további bátorítást adott a területszerző fegyveres akcióhoz.²⁶

Hiába volt minden tiltakozás, a kezdeményezések az elhangzásukkal egyidőben elhaltak. A horvátok kész helyzetet akartak már a békekonferencián. Mindezek után nem tanulság nélküli az eseményekben érintett lakosság reagálása a színtalpak mögötti döntésre. Muraköz (Medimurje) lakosságának véleménye horvát forrásokból megismerhető. A bevonuló katonák az őket toborzók propagandájának hitelt adva azt várták, hogy örömmel fogadják őket, mint a nemzet megmentőit. Ezzel szemben ennek ellentétét tapasztalták. A légionáriusok azt várták, Muraköz népe lelkesedéssel várja majd őket. Azt figyelték meg, hogy „...a nép apatikus és retteg.” – írta az

egyik alegységparancsnok. A megszállók, látva a fogadtatást, sietősen önmaguk és a történetek igazolásába kezdtek. Azt bizonygatták, hogy minden a Muraközben (Medimurje) élő horvátok megmentéséért, önrendelkezésének biztosítására történt.

Slavko Kvaternik főparancsnok a megszállás másnapján – karácsonykor – hálaadó istentiszteletet tartatott a templomokban. Ivan Novak vezetésével Horvátországban már az események előtt megalakult a Muraközi Nemzeti Tanács. Novák ezt a szervezetet újraszervezte. Nagy mértékben támaszkodott a Horvátországban nevelkedett papokra. 1919. január 7-én Csáktornyan nagygyűlést tartottak, amin az összlakosság egytizede vett részt. Novak mondott beszédet. Az összegyűlt tömeg népgyűlésnek nyilvánította magát. A szónok meghallgatása után – javaslatára határozatot hoztak. Ebben kimondták Muraköz elszakadását Magyarországtól és kinyilvánították a Szerb-Horvát-Szlovén államhoz való csatlakozásukat. Mindez azoknak a személyeknek a kezdeményezésére indult, akiknek többszörös erőszakos próbálkozása után sikerült a terület katonai elszakítása.²⁷

A Murán átkelt szerb, horvát fegyvereseket sehol sem fogadták örömmel, sőt ennek éppen az ellenkezője volt tapasztalható. A rövid életű, mintegy kéthetes megszállás alatt a helyi lakosság fegyveres akcióval is tudomásukra adta azt, hogy jelenlétük nem kívánatos. Petesházától (Petišovci) északra, Firity-falunál (a „petesházi kapu” közelében) tüzet nyitottak az úton haladó horvát járőrökre. Ők a támadást géppuskasortűzzel viszonyozták. A Muraszerdahelyen (Mursko Središće) telepített horvát tüzérség pedig három lövést adott le a támadás irányába. A három tüzérségi lövedékből egy Csentevölgyön az iskola közelében csapódott be, de nem robbant fel. Így kárt nem okozott.

E fegyveres összecsapásnak nem volt sem sebesültje, sem halottja, viszont ennek kapcsán a környékbeli lakosság egy szólásmondással gazdagodott. Miután a Csentevölgyön becsapódó egyik tüzérségi lövedék nem robbant fel, a lakosság elhatározta, hogy valahogy eltávolítja azt. Erre a világháborút megjártak közül néhányan vállalkoztak. A lövedéket kellő óvatossággal a falun kívülre szállították. Nagy tüzet raktak, beletették abba, hogy felrobbanjon. A lövedék első próbálkozásra nem robbant fel. A tűzrakást többször is megismételték, amire sikerült a felrobbantása. Ebből a többszöri sikertelen robbantási kísérletből terjedt el a mondás: „Spekulál mint a csentei gránát”.

A Muravidékről eltávolított megszálló katonaság nem tudott belenyugodni a területszerzés meghíúsulásába, a kivonulás után elkövettek még néhány atrocitást. 1919. február 7-én a Muraközt megszálló katonaság nagyobb cso-

portja átlépte a Mura folyót és betört Murarév (Hotiza) községbe. Lövöldöztek az iskolában, több ezer koronára rúgó kárt okoztak. Gyakoriak voltak az egyes katonák által elkövetett fosztogatások, rablások is. Az is előfordult, hogy az éj leple alatt rablás, fosztogatás után visszatérni szándékozók, ellenségnek véve, saját őrségük lőtte agyon. Az egyik ilyen eset elkövetőjének temetésére és halotti anyakönyvezésére Alsólendván került sor.²⁸

1918 végén – 1919 elején úgy tűnt, hogy a Muraköz megszállása elleni tiltakozás annak eredménytelensége miatt megszűnőben van, de ez csak a látszat volt. Úgy a Muraközben lakók, mint a hivatalos és nem hivatalos magyar szervek, a lakosság tovább küzdött azért a lehetőségért, hogy a megszállt lakosság minden kényszertől, befolyástól mentesen saját maga nyilváníthasson véleményt a hovatartozás kérdésben.

Vendvidék, Muravidék

E két földrajzi fogalmat sok esetben egymást helyettesítve, mint azonos területet jelölve használják, pedig a két terület nem fedi egymást. E földrajzi és néprajzi tartalmat is jelölő meghatározás – főleg a Muravidék elnevezés – az első világháború befejezésével terjedt el. Gyakoribb használatuk összefüggött azzal a mozgalommal, amelyet Vas és Zala megyék délnyugati járásaiiban az ott élő vendek nemzetiségi létükkel, a háború utáni helyzetükkel jelentettek.

A délszláv népek csoportjába tartozó vend népek az első világháború befejezéséig, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig az osztrák fennhatóság alatt álló Steier, Krajna, Görz, Istria tartományokban és Vas, Zala megyék délnyugati megyéiben éltek. E területen való megjelenésüket a VI. századra teszik.

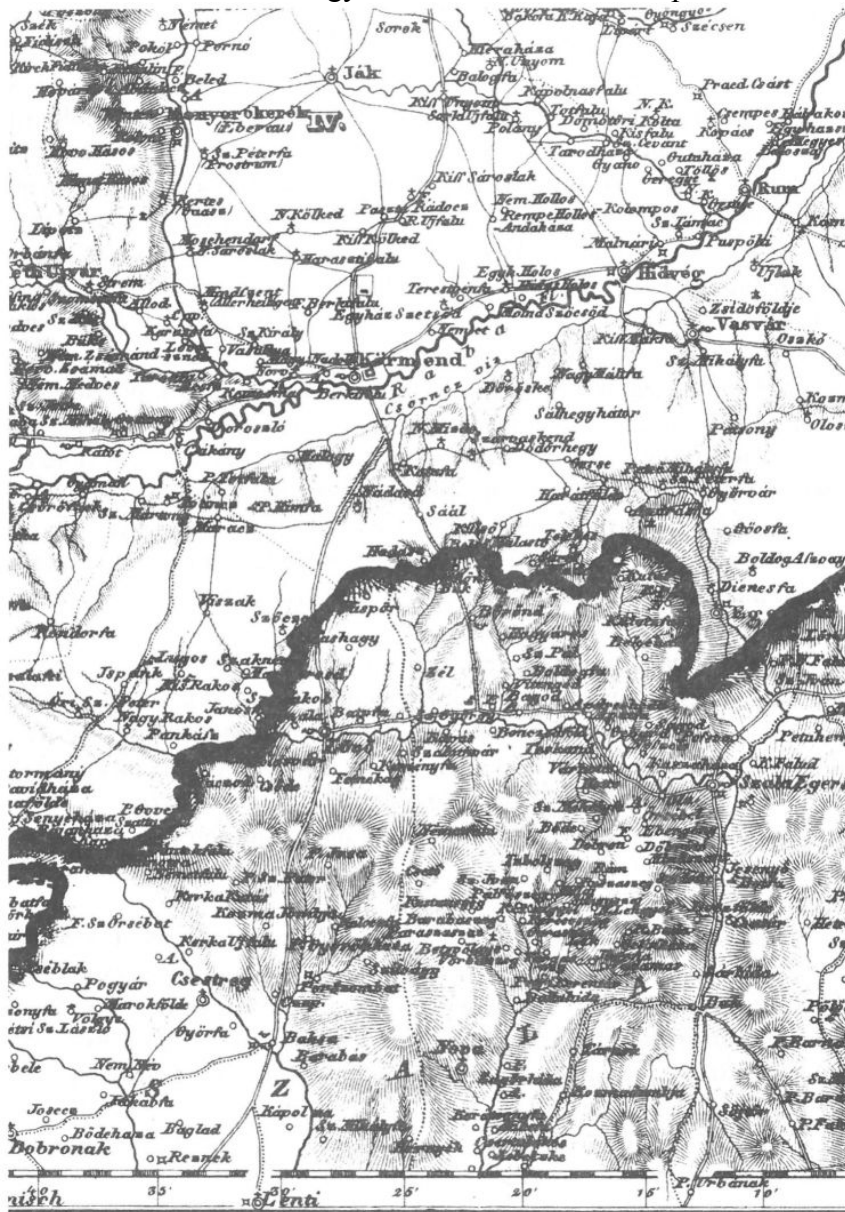
A magyarországi vendek csendesen éltek életüket az ország délnyugati felében, szinte elkülönülve az osztrák területen élő steier testvéreiktől. Az események szereplőivé a világháború végéhez közeledve, a nemzeti államokat létrehozó mozgalmakkal váltak.

Vendvidék határát és főbb jellegzetességeit a későbbi forradalmi eseményeknél korábban a XIX. század végén megjelent „Vasvármegye”-t bemutató és feltáró monográfia adta meg.²⁹

A Vendvidék határait nyugaton a magyar-osztrák határ alkotta, ami nem etnikai, hanem politikai határ volt. Délen a Mura folyó vonala Murarévig (Hotiza). Keleten a Dobrai-hegyek gerincén haladva, majd a Kebele-patak folyása Vas és Zala megyék közigazgatási határáig. Északi határát pedig az Alsószölnöktől Gedőudvarig (Ocinje) húzott képzeletbeli vonal alkotta. E képzeletbeli határoktól néhány település esetében volt eltérés. Határai mentén nyugaton a németekkel és saját rokonaikkal, délen a horvátokkal, a keleti és északkeleti részeken a magyarokkal érintkeztek. Közigazgatásilag Vas megye muraszombati és szentgotthárdi, valamint Zala megye alsólendvai járásaihoz tartoztak.

Az e területen élő lakosság önmagát „vend”-nek és a XX. században „szlovén”-nek egyaránt nevezte. A szomszédos magyarok „tótok”-nak és „bőmhécsek”-nek nevezték őket, az egész területet „tótság” névvel jelölték. Az 1836-ban megjelent Vasvármegye térképén „Tótsági járás”-sal jelölték a Szentgotthárd, Alsólendva és Muraszombat által határolt területet, amely a későbbiekben más közigazgatási határok szerint képviselte a vendlakta terü-

„Tótsági járás”
Részlet Vas megye 1835-ben kiadott térképéről

leteket. A vend lakosság számát a XX. század fordulóján 70 000-re tették. Ezt jelzi napjainkban is a Szentgotthárd melletti település, Rábatótfalu neve. E községet többségében vendek lakják, mégis „tót” elnevezés van benne. Szlovén elnevezése ténylegesen a szlovén (vend) többségre utal (Slovenska Ves).

Az 1910. évi népszámlálás adatai szerint Magyarországon 73 935 „szlovén, vend” anyanyelvű lakos élt.³⁰ Ez a szám valószínűleg fogadható el, a Vas vármegyéről készült monográfia is megközelítően hasonló számot említ. Itt ki kell térni néhány szlovén (vend) történetíró megjegyzésére, akik azt állítják, hogy a hivatalos magyar szervek annyira lebecsülték a vend lakosságot, hogy a népszámlálás során önálló megjelöléssel nem is vették számba, hanem „egyéb” kategóriába írták be. E megállapítás tényszerűen igaz, azonban figyelembe kell venni, hogy a korabeli magyar birodalomban (hivatalos elnevezéssel: „Magyar Szent Korona Országai”) nagy számban éltek együtt különböző nemzetiségiek. A népszámlálások során hét konkrét kategóriát neveztek meg (magyar, német, tót, oláh, rutén, horvát, szerb). A konkrétan megnevezettek lélekszáma meghaladta a százezres nagyságrendet. Az e szám alatt lévők pedig a sokféleségükre, nyilvántartási nehézségekre tekintettel „egyéb” gyűjtőkategóriába sorolták. Azonban minden településnél megfelelően jelezték, hogy az „egyéb” kategóriába milyen nemzetiséget soroltak. Ha ez nem így lett volna, nem lehetett volna megállapítani a vend lakosság lélekszámát, mint ahogy a magyar statisztikák arra mindenkor lehetőséget adtak és adnak napjainkban is.

Vendvidék gazdasági és kereskedelmi kapcsolatai 1919 előtt kizárólag Magyarország felé irányultak. A tőlük délre lévő délszláv rokonaiktól a Mura folyó választotta el őket. Egyetlen híd sem volt a folyón, ami lehetővé tette volna a kapcsolatot. A steier, a krajnai tartományban lévő szlovénekkal csak úgy tudtak kapcsolatba kerülni, ha nagy kerülővel, Radkersburgon át közlekedtek. Ezért az útviszonyok bonyolultsága miatt nagyobb volt az irányultság a németek lakta nyugati területek, mint a szlovének felé. Nyugat felé nem volt a közlekedést akadályozó természetes akadály.

A Magyarországhoz fűződő meghatározó kapcsolatot a közúti közlekedés biztosította. A XIX. század második felétől a megépített két vasútvonal még szorosabbra fűzte a kapcsolatot. Megépült a Szombathely-Körmend-Muraszombat és a Zalaegerszeg-Alsólendva vasútvonal. Az új vasútvonalak lehetővé tették a mezőgazdasági áruk értékesítését, a kevés munkalehetőséget adó Vendvidék munkásainak a munkába járást.

A Vendvidék földrajzi viszonyai, hegyekkel sűrűn átszabdalt területe a mezőgazdasági művelést csak kis mértékben tett lehetővé. A mezőgazdaságban a kis- és középbirtokosok voltak túlsúlyban. A helyi munkaerő foglal-

koztatására csak csekély mértékben volt lehetőség, ezért e vidékről évente nagy számban áramlott ki idénymunkára főleg a dunántúli magyar területekre. Ezenkívül a vend idénymunkások („sommásmunkások”) megtalálhatók voltak Bácskában, Ausztria németek lakta tartományaiban is. Összefoglalóan úgy is lehet mondani, mindenhol voltak, a csak tőlük délre lévő szlovén és horvát területeken nem. 1919-ig ez a kapcsolati forma a munkaerő-foglalkoztatás, a munkalehetőség biztosítása volt a legerősebb, amely e vidéket Magyarországhoz vonzotta. Ez a vidék lakossága számára is minden nap érzékelhető volt. Magyarország biztosította az ipari és kereskedelmi cikkekkel való ellátást is.

Sajátosan alakult a Vendvidék kulturális fejlődése. 1919-ig szerény, belső önfejlődés jellemezte. Nyelve, bár sok rokonságot mutat a környező szlovénekével, horvátokéval, mégis lényeges kérdésekben eltér tőle, ami megértési nehézséget okozott. Így a lakosságra legnagyobb hatást gyakorló papoknak a horvát és szlovén nyelvű egyházi könyveket vendre kellett fordítani. Ezek a fordítások imakönyvekként láttak napvilágot és lettek az első vend nyelvű irodalommal.

A vallásos könyvek fordításában a legjelentősebb Küzmics Miklós felsőszentbenedeki katolikus papnak, a „Tótság” esperesének fordítói munkássága. Szily János szombathelyi megyéspüspök 1780-ban püspöki látogatást („visitatio canonica”) tett a vidéken. A püspök, látva a vend nép vallása és kultúrája gyakorlásának nehézségeit, utasítást adott Küzmics Miklósnak a vallásos könyvek vend nyelvre való lefordítására.

A püspöki rendelkezésre és anyagi támogatással Küzmics a korabeli feljegyzést idézve: „...az egész esztendőre szolgáló Evangéliumokat vendus nyelvre fordította, s Méltós. („ágos” – a szerző) Szily János szombathelyi püspök bőkezűségéből kinyomtatta”.³¹

Küzmics Miklós esperes fordítói és kiadói munkásságához kapcsolódott a katekizmusok, „vasárnapi” és „ünnepi” evangéliumok, az „imádságos” könyvek megjelenése, valamint a vend „ábécés” könyv megalkotása is. A Küzmics-fordítások azóta mintegy húsz kiadást értek meg, az imádságoskönyv a Vendvidék legnagyobb számban elterjedt kiadványai közé tartozik.

A vidék csekély számú vend nyelvű kiadványa ellenére nehezen talált utat hozzájuk a tőlük délre lévő szlovén irodalom. Ennek oka kettős volt: részint a Mura folyó okozta kapcsolattartási nehézség, részint pedig a nyelvi elkülönülés. Ezért a szlovén részekben szerveződő „Slovenska Maticá”-nak, mely kulturális intézmény volt, csak néhány vend pap lett a tagja. Nagyobb hatással volt a vallási irodalmat terjesztő Družba Sv. Mohorja („Szent Mohor Társulat”). E társulat tagsága csak a pár százas nagyságrendet érte

el. Az összlakossághoz viszonyítva elenyésző arányt képviseltek, mégis hatással voltak a délszláv népekhez való tartozás ébredésében. Kizárólagosan szlovén nyelvű kiadványaikat csak kis számban tudták terjeszteni. A Mohor-kiadványok terjesztője, a bennük foglalt szláv nemzeti érzület képviselője a vidék néhány katolikus papja lett. Ebből a körből az ismertebbek: Ivanóczy Ferenc csendlaki (Tišina) katolikus esperes, Basa István bagonyai (Bogojina), Kühár József belatinci (Beltinci) lelkész és Klekl József, ekkor már nyugállományú katolikus lelkész. Az első világháborút megelőző szlovén nemzetiségi mozgalmat és a világháborút követőket leginkább Klekl József befolyásolta.*

A magyar közigazgatási szervek és az egyházi vezetők, látva a szlovén hatások erősödését és terjedését, gátat akartak szabni annak. Mozgalmat hirdettek az „ösi vend” nyelvű vallásos irodalom újraélesztésére. Ezt anyagiilag a magyar hatóságok és a szombathelyi megyéspüspök egyaránt támogatták. Vend dialektusú hetilap és kalendáriumok jelentek meg. A vend nyelvű kiadványok virágzása a XVIII. század után ismét fellendült.

A millennium évében – 1896-ban –, a magyar honfoglalás ezeréves évfordulóján Perestó (Pertoča) községben „vend-ház” épült a vend építészet bemutatására, annak megörökítésére. Az építés költségeit teljes egészében Vas vármegye közgyűlése fizette, ami jelezte a magyar hivatalos szervek jó viszonyát és segítő támogatását a vendiség felé.

A magyar támogatásban természetesen benne volt a vend nép iránti rokonszenv, a segíteni akarás, de mellette élt az a törekvés is, hogy megakadályozzák más szláv népekkel a kapcsolat szorosabbra fűzését, a magyaroktól

* Klekl József (Krajna, 1874. október 13. – Murska Sobota, 1948. május 30.) Pap, politikus és vallásos költő. Iskoláit Kőszegen és Szombathelyen végezte. 1897-ben szentelték katolikus pappá Szombathelyen. A szláv nézetek önálló törekvését elfogadta, annak terjesztője volt. Kezdetben az azonos nézeteket valló Ivanóczy Ferenc csendlaki (Tišina) plébános mellett volt káplán, majd Szentebestyénben (Pečarovici) önálló plébános. Egyházi felettesei többször kifogásolták a pánszláv mozgalomban való aktív részvételét, ezért 1910-ben egészségi okokra hivatkozva nyugdíjba vonult.

Ezt követően minden idejét és lehetőségét a szláv mozgalom szolgálatába állította. Megjelentette a „Novine” című lapot és vallásos tartalmú kiadványokat adott ki. A szláv törekvések pénzügyi alapjának megteremtésére Cserföldön (Črenšovci) hitelszövetkezetet alapított.

Az első világháború után Vendvidéken a szláv törekvések meghatározó személye volt. Jelentős szerepe volt Muravidék katonai megszállásának előkészítésében, e terület Magyarországtól való elcsatolásában. A második világháború alatt Muravidék Magyarországhoz csatolása után vele és társaival szemben (Ivan Jeric, Kühár Mihály...) a magyar hatóságok felségsértés, a magyar nemzet megbecsülése elleni és más bűncselekmények elkövetése miatt eljárást indítottak. Azonban a cselekmények óta eltelt hosszú időre – több mint húsz évre – való tekintettel a büntető eljárást megszüntették.³²

való elszakadást.

A vendvidéki események sorában ismét változást hozott a „Délszláv Club” 1917. májusi nyilatkozata, az összes délszláv nép önálló államba való egyesítése, majd unió létrehozása a magyar-osztrák állammal. Az önállósodási törekvések felerősödtek az előzőekben említett katolikus papok körében. Az 1918 augusztusában megtartott szláv napok keretében pedig már megalakultak a délszláv mozgalom szervezetei is. Ebben az időszakban alakult meg a „Szlovén és Istria Nemzeti Tanács”, mint központi tartományi szervezet, továbbá Mariborban a steier „Nemzeti Tanács”, területi szervezetként.

Mindkét előbb említett nemzeti tanácsnak volt hatása a vendvidéki eseményekre. A steier Nemzeti Tanács megalakította „Muravidéki Albizottság”-át. 1918. december végén fegyveres úton akarta elszakítani a területet és a muraszombati események során közvetve beavatkozott a magyarok ellen.³³

A maribori (marburgi) Nemzeti Tanács már megalakulásakor szemet vetett a Vendvidékre. Az e területi nemzeti tanács vendvidéki („prekmurjei”) megbízottjává Matija Slavičot* választotta meg.

Slavič vezetésével az említett néhány katolikus pap bevonásával indított vendvidéki szlovén mozgalom rövidesen érezte hatását. Ennek ellensúlyozására, az esetleges ellentétek felszínre hozásában jó alkalmat kínált a megalakításának 25. évfordulóját ünneplő Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület rendezvénye. Az egyesület 1893-ban alakult. Ebben az időben a vendek között elterjedt a kétnyelvűség, ezt jól mutatták az 1910. évi népszámlálás adatai is. A muraszombati járás 85,2%-át a vend népesség alkotta, ennek ellenére magyarul beszélt a lakosság 40,3%-a.³⁵

A vendségnek nem volt semmilyen kulturális nemzeti törekvése, sem szervezete. A kisszámú magyarságnak sem volt összefogó szervezete, ezt a hiányt pótolta a közművelődési egyesület életrehívása.

A Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület évfordulós rendezvényét

* Matija Slavič (Bučečovci 1877. január 27. – Ljubljana 1957. október 25.). Pap, bibliakutató, Szlovénia északi határainak megteremtésében politikai szervezői és diplomáciai munkát végzett. Az új határok megállapításában végzett munkájáról, Vendvidék megszállásáról, Magyarországtól való elcsatolásáról több cikket írt. Legjelentősebb ilyen tárgyú munkája „Hatalomváltás Mariborban”.

Vendvidéknek a majdani szlovén államhoz való kapcsolását Slavič készítette elő. 1918 szeptemberében beutazta a Vendvidéket. Az előkészítő, szervező munkát, szláv eszmét támogató katolikus papok körében kezdte meg. Felkereste ifj. Klekl József nagydolányi (Dolenci) plébánost, Klekl Józsefet, a „Novine” szerkesztőjét, Kúhár István belatinci (Beltinci), Basa István bagonyai (Bogojina) papokat. Törekvésük fő célját így fogalmazták meg: „A Rába mentén fogjuk leverni a jugoszláv határok karóit!” A Szlovéniában tartózkodó Slavič-csal a kapcsolatot a továbbiakban Klekl József tartotta levelezés és futárok útján.³⁴

1918. október 20-án tartotta meg Muraszombatban. Alapgondolatát még a háború előtti Szent István-i állameszme képviselte; egy állam, abban egy nemzet az ősi határokon belül. A jövőre nézve pedig azt kívánták hangsúlyozni, hogy e terület népe csak Magyarország keretében tudja elképzelni a jövőt. E gondolatoknak adott kifejezést a felszólaló Némethy belügyminiszteri államtitkár, Szlepecz János muraszombati katolikus kanonok, Sömen Lajos, Muraszombat községbíró-helyettese és Lipics Ferenc alsómaráci (Moravci) gazdálkodó. A rendezők nyilatkozatot akartak elfogadtatni és azt felterjeszteni a magyar kormányhoz, melynek az alapgondolata az volt, hogy ebben a térségben nincsenek nemzetiségiék, „csak vendül beszélő magyarok”.

A rendezvény hivatalosan képviselt fő gondolata nélkülözött minden alapot. Nem volt helytálló a nemzetiségi összetételt illetően, hisz a terület lakosságának 85,2%-a vend volt. A korábbi időkben született Szent István-i állameszme nem volt aktuális, amikor a népek, nemzetek szabad önrendelkezési jogát az egész világon elfogadták. A monarchia császára és királya is az önrendelkezést nyilvánította ki. Széles mozgalmak indultak ebben a környezetben is a nemzeti, nemzetiségi jogokért.

Így tehát törvényszerű volt, hogy a rendezvényt ilyen – „Mi szlovének vagyunk!” – és hasonló közbekialtások zavarták meg. Amikor pedig a nagygyűlésen a majdani hovatarozásról esett szó, többen Jugoszláviát éltették. Bár a nagygyűlés rendezői a jelenlévőket nem tudták rábírní egységes nyilatkozat aláírására, ennek ellenére a képviselőház elnökének a vend nép Magyarországhoz való ragaszkodását igazoló táviratot küldtek.

A rendezvényen történtek azt is jelezték, hogy tarthatatlan a „Vendvidéki Magyar” elnevezés az egyesület megjelölésében. Úgy látták, hogy jobban kifejezi a szervezet érdekeit egy, a területet jelző földrajzi szó: a „Muravidék” fogalom. Ezért az egyesület elnöksége a korábbi elnevezés helyett a „Muravidéki Közművelődési Egyesület” cím mellett döntött. Ettől az időszaktól kezdve használták a „Muravidék” megnevezést, amely mindinkább területi jelző, mintsem néprajzi fogalom. A „Muravidék” elnevezés az eseményektől időben távolodva is fennmaradt és állandósult.³⁶

A muravidéki nemzeti törekvéseket, amelyek a szomszédos szlovén területekről kaptak indítást, a magyarországi események is erősítették. Károlyi Mihály 1918. október 31-én hatalomra került kormánya egyik alapvető törekvésének az országban lévő nemzetek önrendelkezését hirdette meg. Ez teljeseen összecsengett a helyi mozgalommal.

Muravidéken rövidesen megkezdődött a röplap-háború. A Magyarország mellett érvelők és a leendő délszláv államhoz csatlakozók röplapokon akarták meggyőzni a lakosságot saját igazukról. Mindenki a maga módján agitált

a hovatarozás kérdésében. A magyarországi polgári forradalom nyomán mindenütt – Muravidék községeiben is – megalakultak a Nemzeti Tanácsok. Sehol sem volt olyan célkitűzés részükről, hogy egy közös délszláv államba olvadjanak.

Az események szlovén szervezőit a muraszombati kulturális egyesület rendezvénye újabb lépésre készítette. 1918. november 3-án a maribori (marburgi) Nemzeti Tanács gyűlést hívott össze Luttenberben (Ljutomerben). A gyűlés céljával a Murától délre és északra (Muravidéken) élő szlovének egyesülési határozatának megalkotását tűzték ki. Klekl József a nagygyűlésre hívó röplapokat készített, nyilatkozatot szerkesztett. A gyűlésen nagy számban jelentek meg „muravidéki” vendek, valamint részt vett rajta maga Klekl is, és felolvasták szlovénekhez intézett, csatlakozásra felhívó nyilatkozatát is. A gyűlés résztvevői a Mura két partján élő szlávok egységes szláv államban való egyesítése mellett foglaltak állást. Az eseményekkel párhuzamosan folyó zavargásokban maga Klekl is részt vett Belatincon. Ezért később őt is felelősségre vonták a statáriális eljárásban a magyar szervek. Kikérdezték a luttenbergi eseményekben játszott szerepéről is. Mindennek ellenére az alsólendvai hivatalos és polgári személyek közbejárására minden következmény nélkül szabadon engedték.³⁷

A muraközi közbiztonságot veszélyeztető zavargások, a Muravidéken megjelent szlovén propaganda és ellenpropaganda közepette ment végbe Magyarország kormányzati vezetésében a polgári demokratikus változás. A Nemzeti Tanácsba tömörült pártok új programot hirdetve 1918. október 31-én Károlyi Mihály vezetésével kormányt alakítottak. Ennek programjában kiemelt jelentőséggel bírt az azonnali háborús megbékélés, a volt háborús szövetséges Németországgal való szakítás és az országban élő nemzetiségek önrendelkezésének biztosítása. A Károlyi-kormány meghatározó kérdésként kezelte a nemzetiségi kérdést. Ezért még a német szövetséget is képes volt feláldozni. A kormány nemzetiségi minisztere Jászi Oszkár volt, aki a nemzetiségekkel kapcsolatos kormányzati elképzelést a következőkben fogalmazta meg: „A régi Magyarországból szabad, demokratikus keleti Svájcot akarunk teremteni”.³⁸

Jászi Oszkár nemzetiségi elképzelései rendszeresen megjelentek a kormányzati dokumentumokban is. 1918. november 2-án a kormány által a „Világ népeihez!” intézett kiáltványban a népek egyenlőségét, a testvériségét hirdették meg.

IV. Károly magyar király (Ausztriában I. Károly néven császár) 1918. november 13-án lemondott az államügyek viteléről. Ezzel megnyílt a lehetőség az államforma átalakulására. Ez be is következett pár nap múlva, novem-

ber 16-án. A legfőbb hatalmat gyakorló Nemzeti Tanács kinyilvánította, hogy Magyarország független, szabad „Népköztársaság”-gá alakult át. Ebből az alkalomból újabb nyilatkozatot tettek közzé a „Világ népeihez!” E nyilatkozatban kijelentették, hogy az új kormány nem felelős a világháborúban törtétekért. A létrejött népköztársaság szakított a múlttal. Kérték, hogy az újjáalakulásban segítsék Magyarországot, hogy a népek szövetségének, vagyis az akkor alakulóban lévő népszövetségnek egyenrangú tagja lehessen. Ismételten hitet tettek a nemzetiségi kérdés megoldása mellett. Ezzel kapcsolatban a nyilatkozat így szólt: „...Magyarország reméli, hogy megtalálja az országban élő többi nemzetiséggel az együttműködés lehetőségét...”³⁹

A kormány nyilatkozatai nemcsak önmagának szóltak, hanem már az akkor jelentkező nemzetiségi törekvések elismerését és bátorítását is jelentették. Hivatalos keretet öltve elsőként jelentkezett az ország északkeleti részén élő rutén (ruszén) nép önrendelkezési törekvése. 1918. november 9-én megalakult Ungvárott (Uzsgorodon) a „Magyarországi Rutén Néptanács”. A rutén autonómia létét és jogkörét a kormány az 1918. évi X. néptörvényben ismerte el. Az autonóm terület kormányzója Stefán Ágoston lett. Az eseményeket időrendben a felvidéki események követték. 1918. november 24-én Kassán (Košice) megalakult a Keleti-Tót Nemzeti Tanács Dvorcsák Győző elnökletével. Az autonóm terület a cseh katonai megszállás miatt rövid életű volt.

Az előzőekben felvázolt tényekből egyértelműen kitűnik, hogy az új, demokratikus magyar kormány komolyan vette a nemzeti önrendelkezés politikáját. Fennállása alatt folytatva az elkezdett autonóm területek megalakítását, az országban élő minden nemzetiségnek biztosította azt. Ebben a békés belső átalakulásban jelentek meg mint ellentétes folyamatok a muraközi erőszakos zavargások, melynek lángjai a szomszédos területekre is átsaptak.

A magyar kormány a statárium megszüntetése, a horvátországi hivatalos szervekkel való kapcsolatfelvétel, közös intézkedések kidolgozása mellett intézkedett a Muraközben, a Muravidéken élő nemzetiségi helyzetének feltárására, az önrendelkezés megadásának előkészítésére. Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter a horvátok és vendek lakta terület két jó ismerőjét, Weisz Konrád MÁV tisztviselőt és Obál Béla akadémiai tanárt küldte a helyszínre a helyzet tanulmányozására. A két megbízott a vendlakta vidéken személyes kapcsolatai útján és népgyűlések rendezésével mérte fel a helyzetet, a zavargásokat is befolyásoló tényeket.

Népgyűléseket rendeztek Bagonyán (Bogojina), Muraszombatban, Barkócon (Bokovci). Obál és Weisz egymástól függetlenül tett jelentésében a terület legfőbb problémáját a gazdasági nehézségben, az áruhiányban, a

nyomorban jelölte meg. A jelentések javaslatot tettek a gazdasági bajok orvoslására és mint megoldandó, de csak többdrangú kérdésként említették meg a közigazgatási reformot, a nemzetközi önrendelkezés megadását. Weisz Konrád a gazdaság fellendítésére több gazdasági tanácsot is alakított.

A kormányzati és a megyei szervek között némi ellentmondás volt a létesítendő autonóm terület nagyságában. Egységes volt a nézet abban, hogy autonómiát kell adni az itt élő nemzetiségeknek. A Jászi Oszkár által képviselt kormányzati elképzelésben Muraközt és Muravidéket egy autonóm területben kell egyesíteni, míg a helyi, a megyei szervek külön-külön akarták azt megalkotni Muraközre és Muravidékre osztva. Az utóbbi elképzelés megvalósításának meghatározó képviselője Hamburger Jenő nagykanizsai kormánybiztos volt. A helyi javaslatoknak megfelelően változott meg a kormányzati elképzelés, külön autonómiát kívántak biztosítani Muraköznek és Muravidéknek.⁴⁰

A kormány két kiküldöttje között, bizonyára népszerűségi szempontokra tekintettel, a vend nép választott. 1918. december 6-án Vas és Zala megyék vendjei nevében beadvány érkezett a „Köztársasági Magyar Nép kormányhoz”. Ebben a következők álltak: „...Örömmel értesültünk a két vármegye vezetőitől, hogy a Köztársasági Nép kormány hajlandó a vend nép évszázados sérelmeit orvosolni és a vendeket a Muraköztől a Rábáig egy autonóm vármegyébe tömöríteni Muraszombat székhellyel. Kérjük, hogy nevezzen ki haladéktalanul kormánybiztost és erre a célra a vend nép egyhangúlag Obál Bélát, az eperjesi jogakadémia tanárát, mint szülöttünket óhajtja.

Obál Béla* személyében látjuk azt az embert, aki igaz ügyünket megvalósítja.”

Dr. Obál Béla, a vend kormánybiztos

* Obál Béla (Vashidegkút (Cankova) 1882 – Bécs 1951) történétíró, evangélikus teológiai tanár, újságíró. Iskoláit Eperjesen és Halléban végezte. 1907-1918 között az eperjesi evangélikus teológiai akadémián egyháztörténetet tanított. 1918 őszétől a vend ügyek kormánybiztos, majd egyben Vas megye főispánja volt. A Tanácsköztársaság alatt a budapesti tudományegyetem tanáraként dolgozott. A Tanácsköztársaság megdöntése után Bécsbe emigrált. 1945-ben a háború után rövid időre visszatért, Sopronban élt, majd visszatért Bécsbe. Több történeti munkát írt.

A felterjesztésre a kormány 1918. december 12-én tartott ülésén Obál Bélát a vend ügyek kormánybiztosává nevezte ki.⁴¹

Az ország népe egyetértett a Károlyi-kormány forradalmi célkitűzéseivel: a földreformmal, a választójog kiterjesztésével, a népek, nemzetek önrendelkezési jogának biztosításával, az ország népszövetségbe való belépésével. Azonban egyre jobban nyugtalanította, hogy a környező országok mindegyike, sőt még a háborúban velünk együtt vesztes Ausztria is területi igényekkel lépett fel Magyarországgal szemben. A Károlyi-kormány feltétel nélkül teljesítette a belgrádi katonai egyezményben vállaltakat. Ennek egyik rossz viszhangot adó eseménye volt August von Mackensen magyar hatóságok általi letartóztatása és franciáknak való kiadása.

Mackensen tábornagy a német hadsereg 1915-ös szerb támadásának főparancsnoka volt. Háború befejezésével szervezett harcképes hadseregével Romániában Nagyszeben térségében állomásozott. A francia hadvezetés a belgrádi egyezményben Magyarországot bízta meg a számára veszélyt jelentő hadsereg semlegesítésével. Ezt a magyar kormány elvállalta. Mackensen 1918. december közepén törzskarával Budapesten utazott át, amikor a kormány nevében Bokányi Dezső letartóztatta, majd kiadták a franciáknak. A franciák Szalonikibe internálták, csak később került vissza Németországba. A trianoni békeszerződés után indult magyar mozgalmakban hősi helytállásával szimbólummá vált. Mackensennek díszkardot adományoztak. Később a német kormány is birtokadományokkal ismerte el szolgálatait.

Az országban végbemenő, a lakosság által is helyeselt folyamatok mellett a jelentkező területi veszteségekre, az antanthatalmak elfordulását jelző körülmények ellensúlyozására országos mozgalom indult. 1918. decemberének első felében Budapesten megalakult társadalmi egyesületként a „Védelmi Liga”. Célját abban jelölte meg, hogy propagandával, plakátokkal, röpiratokkal harcoljon az ország területi egységéért.⁴² A célkitűzés módszeréből kitűnik, hogy az akkori magyar lakosság sem táplált ellenséges érzületet a környező országokkal, a nemzetiségekkel szemben. A célkitűzés elérésére békés, propagandisztikus eszközöket választott.

A „muraszombati csata”

1918. november és december havában a szó- és röplapcsatáktól volt mozgalmas Muravidék. December hónap utolsó napjai viszont a fegyverek zajától voltak hangosak. Akik nem tudtak kellő súlyt adni szóbeli vagy írásos érveiknek, azok a fegyverekhez nyúltak.

1918. december 24-én reggel Muraköz megszállásáért a Dráván átkelt szerb-horvát csapatok ellenállás hiányában gyors sikereket értek el. Arra is futotta erejükből, hogy a Murán átkelve néhány muravidéki helységet is megszálljanak.

A további eseményeket a horvát és szlovén érdekek alakították. Az 1918. november 3-án Luttenbergben (Ljutomerben) megrendezett szlovén nagygyűlés híveket szerzett a létesítendő új szlovén államnak is Muravidéken. A szerb és horvát önkéntesek Muraköz megszállása után egy úgynevezett „semleges-zóná”-t akartak létrehozni a Mura folyótól északra a magyar területnek számító Muravidéken.

A Törökkanizsa (Razkrižje) felől előrenyomuló szerb, horvát önkénteseket Alsóbesztercénél (Dolnja Bistrica) Godina József segítette átkelni a Murán. Godina ekkor hetedikes gimnazista volt, Ljubljánában tanult. Tanulmányait a háború miatt megszakította. A háborúban alhadnagyként szerelt le, később Ljubljánában misszionárius lelkész lett.

Godina, észlelve a hangos lövöldözéssel Törökkanizsa felől előrenyomuló szerb, horvát katonaságot, a Mura folyó védvonalában tartózkodó magyar katonaságnak hamisan azt az információt adta, hogy a szembenálló erők már bekerítették őket. A magyar katonaság, hogy elkerülje a fogságot, visszavonult. A megszálló csapatok puskalövés nélkül vették birtokba a Muravidéket ezen a részen.

Godina József csatlakozott a Rudolf Maister* szervezése alatt álló szlovén szabadcsapatokhoz. A szlovén tartományi kormány megbízásából célul

* Rudolf Maister (1874-1934) tábormok és költő. Katonai iskoláit Bécsben végezte. Laibachban (Ljubljánában) és Cilliben (Celjében) szolgált. Később a marbugi (maribori) katonai körzet parancsnoka lett. Itt 1918. november 1-jén átvette a katonai hatalmat. A steier Nemzeti Tanács tábormokká nevezte ki. 1918. november 23-án lefegyverezte a „német zöld” hadsereget. Harcokat vezetett a steier tartomány szlovénlakta településeinek megszállására. Csapataival megszállta Radkersburgot, (Radgona) a Marburgtól (Maribor) északra lévő területeket Draubergig (Dravograd) Karintia határáig, vagyis dél-steier tartományt. Mint költőnek két kötete jelent meg. Az észak-szlovéniai területek megszerzésében kifejtett tevékenységéért 1987. október 10-én szobrot emeltek emlékére Mariborban.

túzték ki a steier tartomány szlovének lakta területeinek felszabadítását és a szlovén államhoz való csatolását. 1918 végén a felszabadítandó területek közé sorolták Muravidéket is.

Muraköz szlovének általi megszállását maga Slavič kezdte előkészíteni. Ennek érdekében járt Varazsdon, a zágrábi kormánynál és a ljubljanainál is. Slavič tervéhez kevés segítséget kapott. Ezek után Maister tábornokkal, Jerič Ivánnal, Godina Józseffel együtt bizalmas tanácskozásba kezdett Muravidék katonai megszállásáról. Maister tábornok utasításokat adott Jericsnek és Godinának az előkészületek részletfeladatairól. Az elfoglalandó területek határát Szentgotthárdig jelölte meg.

December 26-án újabb titkos tanácskozás volt az előkészületek jegyében Radkersburgban. A horvátok és a szlovének kölcsönösen ismerték egymás megszállási tervét. Ki nem mondott versengés alakult ki köztük. Amíg a szlovén megszállás előkészületei folytak, bekövetkezett Muraköz horvát megszállása. Ők voltak a gyorsabbak. Ez váratlanul érte Slavičot és Maistert, de alkalmat is adott az akcióba lépésre. 1918. december 27-én Sagadin századossal Maister tábornok egy szekérre való fegyvert és lőszert, csendőrségi legénységet küldött Godina Józsefnek Alsóbesztercére a szlovén megszálláshoz való felhasználásra. Minden bizonnyal erről értesült a magyar katonaság és akcióba lépett. E napon jelentette Godina Józsefnek a saját felállított őrsége, hogy Muraszombat felől erős magyar katonai egység tör előre négy gépfegyverrel és már elérték a közeli községet, Muramelencét (Melinci). Godina harcra szólította a Luttenbergből küldötteken kívül helyi szövetségeseit is. Köztük volt saját testvére, Godina Márk, Blazsicz István, Kreszlin Ignác, Dankó Iván, Gyura Mátyás. Nagy küzdelem és harc alakult ki a Godina vezette csoport és a magyar katonaság között. Godina csoportjának csak egy lehetősége volt, a Murán átkelve szlovén földre menekülni. Különösen a Murán való átkelést biztosító komp körül alakult ki a küzdelem. A harcok során a magyar katonaság elfogta Gyura Mátyást, Blazsicz Istvánt. Meghalt Sobán őrmester, aki a szlovén csendőrség tagjaként érkezett Godina támogatására Alsóbesztercére. Az ő holttestét Godina később Luttenbergbe vitte és ott temette el. Godina a megmaradt csapatát a Muraszombatot később megszálló Jurišičhoz küldte erősítésnek. Hamarosan ő maga is megjelent Muraszombaton a „szlovén kormánybiztos” oldalán.⁴³

Nagy a valószínűsége annak, hogy Slavič, Maister és muravidéki megbízottaik (Godina, Jerič) nevéhez fűződik a Magyar Nemzeti Tanácshoz 1918. december 15-i keltezéssel intézett szlovén és magyar nyelvű felhívás. Felszólították a Magyar Nemzeti Tanácsot, hogy december 24-ig vonja vissza a magyar katonaságot a Muraszombat, Alsólendva és Szentgotthárd által ha-

tárolt térségből. Ne merészelje akadályozni a terület szlovénjeit, hogy a wilsoni önrendelkezés elvei szerint a jugoszláv államhoz csatlakozzanak, ne kényszerítsék a szlovéneket továbbra is a magyar iga alá, 1919. január 1-ig bocsássák el a magyar hadseregből a szlovén katonákat. A felhívás végén ez állt: „Az egész Magyarország területén élő szlovén nép nevében: Slavičič.”⁴⁴

A muravidéki eseményeket nagyban befolyásolta Muraköz megszállása, annak a lakosságra gyakorolt hatása. Rövid időn belül híre ment annak, hogy a Zala megyei főispán és a katonai hatóságok eredménytelen tárgyalásokat folytattak a Muraközben lévő megszállók parancsnokságával. A megszállók a tárgyaláson mindig felsőbb parancsra, Zágrábra, Belgrádra és Párizsra hivatkoztak. A magyar kormány hiába lépett érintkezésbe az antant balkáni főparancsnokságának magyarországi megbízottjával, Wix alezredessel, tiltakozására nem kapott sem elutasító, sem megerősítő választ. Az antant főparancsnokság hallgatásából arra következtettek, hogy a katonai megszállásra a horvátoknak felhatalmazásuk volt. Ezért alakult ki az a lakossági hangulat, amely a magyar hatóságokra is áterjedt, hogy a területek megszállása része a belgrádi katonai egyezménynek. Mindez azt eredményezte, hogy ellenállásra senki sem gondolt, a magyar kormányzati szervektől várták a megoldást.

Ez a passzív, tétlenségre, várakozásra készítő közhangulat, amelyben minden bizonnyal a megszállók tudatos híresztelése is benne volt, a helyi sajtóban is megerősítésre került.

1918. december 28-án a reggeli Vas megyei lap arról írt, hogy az antant megbízásából a „szerbek” az elmúlt héten megszállták Muraközt. Tudósítását azzal folytatta: hamarosan sor kerül Muravidék, Nagykanizsa, sőt a Vas megyei megyeszékhely, Szombathely megszállására is, az antant megbízásából. A napilap közleménye megalapozottságát csökkentette azonban azzal, hogy közölte azt is: a magyar hatóságok a további megszállásról még nem adtak ki közleményt.⁴⁵ Amit az újság némi bizonytalansággal reggel közzétett, délutánra tény lett. Mint szabadcsapat, egy horvát „légiós” különítmény bevonult Muraszombatba.

Ugyanez az eseménnyel való megbékélés tükröződik a katonai megszállás első tudósításában is. A megyei napilap közölte, hogy 1918. december 28-án délután 3 órakor szerb csapatok érkeztek Muraszombatba. A telefonösszeköttetés már előző nap megszakadt. Bizonyosnak tűnik a távolabb lévő megyeszékhely, Szombathely megszállása is. Az okot a megszállók a rend és a nyugalom biztosításában jelölték meg. A megszálló katonaságot békés embeereknek tüntette fel, akik biztosítják a járási székhely további munkafeltételeit. Befejezésként a következőket ajánlotta a cikk a lakosság felé: „A mai szomorú időket megillető, méltó komolysággal fogadjuk a megszálló csapatokat”.

A pesszimizmustól átítatott, az eseményekbe való belenyugváásra készített sajtótudósítások mellett mi is történt Muraszombatban, Vas megye délnyugati részén lévő járási székhelyén, amelynek összlakossága az 1919. évi népszámlálás szerint 2741 főből állt? Az összlakosság 47%-a magyar, 47%-a vend, a fennmaradó rész pedig német nemzetiségű volt.⁴⁷

Muraszombatban is észlelték előző nap – 1918. december 27-én – az össze-tűzés zaját a Mura mellett, amely minden bizonnal Godina József és a magyar katonaság között zajlott le. A községben lévő 20-as honvédektől egy tiszt vezetésével tíz katona ment a Murához a demarkációs vonalra az esti időszakban, de arra már az összecsapás befejeződött. Semmi sem utalt a közeli betörésre, a megszállásra.

1918. december 28-án délelőtt 10 óra körül megérkezett a megszállók első csoportja. Harci előőrsként egy horvát zászlós jött két katonával. Őket követte egy szekérenyi tengerész öltözékű katona, valamint hintón a parancsnok, segédtsíjával. Mint később kiderült, a megszálló csapat parancsnoka Erminij Jurišič százados (kapitány) volt. Miután az előőrsként érkezettek nem ütköztek ellenállásba, pár óra múlva tovább gyarapodott a megszállók száma. Folyamatosan elfoglalták Muraszombatot. A csapat minden tagja dél felől, a Murától, Barkóc irányából érkezett. Teljes létszámuk 6 tisztből, 90 tengerészből, 2 ulánusból állt. A kézi fegyvereken kívül felszerelésükhöz tartozott még 2 ágyú és több géppuska. A község megszállását, hasonlóan Muraköz megszállásához, a közrend, a közbiztonság fenntartásában jelölték meg, noha Muraszombaton megelőzőleg semmilyen nyugtalanság vagy rendbontás nem volt. Az indoklás valótlansága felől senkinek sem volt kétsége. Míg ez az indok Muraköz esetében az eseményeket jóval megelőzően fennállt, itt semmi alapja nem volt.

A magyar fegyveres szervek abban az általánosan elterjedt hitben, hogy az események az antant engedélyével folynak, semmilyen ellenállást nem tanúsítottak. A megszállás kezdetén a csendőrök, vámőrök eltávoztak, de később visszahívta őket Jurišič százados és vissza is tértek.

A megszállók ugyanakkor elfogták és letartóztatták Cifrák ügyvédet és Kemény Mór kávéház-tulajdonost, mondván, ők hívták be előzőleg Muraszombatba a magyar katonaságot.

A járási székhelyen katonai igazgatást vezettek be, Jurišič kapitány külön igazolványt adott ki az orvosoknak a szabad mozgáshoz. Elrendelték a lakosságnál lévő fegyverek leadását és összegyűjtését. A pisztolyok önvédelmi célra való tartását engedélyhez kötötték, melynek kiadását maguknak tartották fenn. Megtiltották az egyenruha viselését.

A megszálló horvátok többször kijelentették, hogy békés szándékaik van-

nak és csak a rendet, a közbiztonságot akarják fenntartani. E kijelentés alaptalannak bizonyult, mert a lakosság ellátása és gazdasági javai egy-két napon belül veszélybe kerültek. Obál kormánybiztos kinevezése után elsőrendű kötelességének tekintette a Vendvidék ellátásának megoldását, a nélkülözések megszüntetését. Pár nappal a megszállás előtt hozatott Muraszombatba 22000 korona értékű szappant, 20000 korona értékű dohányt, 2 vagon világításhoz szükséges petróleumot és egyéb ipari árut. Ezen készletek elszállítását az éjszaka leple alatt megkezdték a megszállók. A lakossági készletből 18 szekérral vittek el. Amit nem szállítottak el, a község lakossága között féláron értékesítették. A gazdák lovait lefoglalták az ágyúk vontatásához.

A hivatalos magyar szervek részéről elsőként a Szombathelyen székelő Vas megyei alispán kapott értesítést Horváth Pál főszolgabírótól 1918. december 28-án, a megszállás napján.

Pár nappal később Muraszombatból küldöttség ment az ugyancsak Szombathelyen tartózkodó Obál kormánybiztoshoz, kérve az intézkedését és beszámoltak a lakosságot érő zaklatásokról.

A helyzet tisztázása két úton is történt. Az egyik szálon megkezdték a tájékozódást a Vas megyei vezetők a másik szálon pedig Obál kormánybiztos. Az előzetes informálódás után 1918. december 30-án Németh Gyula elnök kezdeményezésére összeült a Vas megyei Nemzeti Tanács. Németh tájékoztatta a tanácsot Kolbenschlag Bélától, a szomszédos Zala megye alispánjától kapott értesüléséről. Ezek szerint december 25-ére a horvátok teljesen megszállták a Zala megyéhez tartozó Muraközt és tiltakozásuk ellenére a Murát jelölték meg demarkációs vonalnak. Ebből az következik, hogy Muraszombat megszállása – mivel a Mura folyón túl, attól északra van – nem felel meg a hivatalos horvát közlésnek. Napokkal később Perko alezredes, a Muraközt megszálló horvát csapatok parancsnoka Csáktornyáról (Čakovec) arról értesítette a Zala megyei kormánybiztoshoz beosztott Darvas őrnagyot, hogy ő semmit sem tud Muraszombat megszállásról. A kapott értesülések nem illettek be az előzetes híresztelésekbe, melyek szerint hivatalosan, vagyis antant felhatalmazásra került sor a katonai megszállásra. Vas megye Nemzeti Tanácsa a kialakult helyzet további pontos tisztázására törekedett. Úgy határozott, hogy küldöttséget küld Muraszombatba annak tisztázására, hogy volt-e felhatalmazásuk a megszállásra, az kitől ered, mi a szándékuk? A küldöttségbe kijelölték Alexandrovics Arnold nyugalmazott századost, Szöllösi ügyvédet, Fonyó csendőrszázadost. Ezzel párhuzamosan felkérték Zala megye alispánját, lépjen kapcsolatba Perko alezredessel, kérjen további információkat. A Nemzeti Tanács azt valószínűsítette, hogy a muraszombati eseményeknél egyéni akcióról van szó. Vagy a horvát kato-

naság foglal le és hurcol el anyagi javakat (rekvirál), vagy egy rablóbanda tevékenykedik. Bár az elhatározás megtörtént a helyzet tisztázására, Obál értesülései és gyors intézkedései feleletet adtak a kérdésekre.

Obál kormánybiztos tájékoztatta az eseményekről a kormányt. A magyar kormány kapcsolatba lépett Wix francia alezredessel, az antant budapesti megbízottjával. Ő azt válaszolta, hogy a Murát kell tekinteni a demarkációs vonalnak, ettől való eltérés nem lehetséges. Az antant álláspontra figyelemmel értesítette a kormány Obál kormánybiztosát: a megszállás jogtalan és lépjenek fel a megszállók ellen katonasággal.

Amíg Szombathelyen, a megye székhelyén a katonai fellépés előkészületei folytak, addig Muravidéken is tovább peregtek az események. 1918. december 27-én Alsóbesztercénél (Dolnja Bistrica) a magyar katonaság felszámolta és a Murán túlra üldözte a szlovén fegyvereseket. A csapat parancsnoka, Godina József többségüket Muraszombatba, Jurišič kapitányhoz küldte megerősítésre. Godina József pedig Radkersburgba (Radgona) ment. Maister tábornok december 28-án értesült a horvátok Muraszombatba való betöréséről. Mivel elkésettnek érezte magát és valami hasznot akart magának is belőle, a majdani közigazgatást akarta megszerezni ott a szlovéneknek. Maister Muraszombatba küldte Božidar Severt, aki az Ormož melletti Humból, a steier tartomány szlovénlakta területéről származott, és maga is szlovén volt. Vele ment Godina József is. Sever mint „kormánybiztos” érkezett Muraszombatba Godina Józseffel együtt. A „Dobray-féle” vendéglőben szállásolták el magukat. Ott kezdték berendezni hivatalukat is. Kapcsolatba léptek a megszállók parancsnokával, Jurišič századossal és helyettesével Dolsk hadnaggyal. Sever „kormánybiztos” első intézkedésként kihirdette a statáriumot. Január 3-ra meghívókat küldött ki a „Murántúli Nemzeti Tanács” megalakítására. A nemzeti tanács megalakítására nem került sor, még a gyűlést sem tudták megrendezni a bekövetkezett események miatt, de a lakosság nem is mutatott érdeklődést iránta. Maga Klekl József is előzetesen levélben mentette ki magát.⁴⁸

A muraszombati eseményekkel párhuzamosan folytak az előkészületek Szombathelyen. Nagyobb csoport, főleg vend származású férfiak érkeztek Szombathelyre Muraszombatból, hogy részt vegyenek a betört „légiósok” kiverésében. A karhatalmi alakulatnak szerveződő katonai egység létrehozására, a hadművelleti tervek kidolgozására Perneczky Jenő százados kapott parancsot. Perneczky százados a Szombathelyen állomásozó 83. gyalogezred tisztje volt, majd az olasz harctéren szerveződött 106. gyalogezred tisztje lett. Számos háborús kitüntetést tudhatott magáénak. A Muraszombatot felszabadító katonai karhatalmi egységben Perneczky vezetése alatt parancs-

nokként szolgáltak Holcheim, Holéczi, Plehati, Kiss, Czipett tiszték. Az egység nemzetőrökből, határrendőrökből, csendőrökből és legnagyobb számában „vend önkéntesekből” állt. Létszámuk kb. 250 fő volt.

Ez a katonai egység 1919. január 2-án az esti órákban indult Szombat-helyről vasúton Muraszombatba. Másnap, január 3-án 5 órakor, még napkelte előtt érkeztek meg a Muraszombattól északra fekvő Márkusháza (Markišavci) vasútállomására. A vonatból való kiszállás után Pernecky százados az egységet tiszték vezetésével négy csoportba osztotta. Az első csoport a vasútállomás, a második a Dobray-féle vendéglő és a takarékpénztár, a harmadik csoport a kastély, a negyedik pedig a település nyugati részén lévő major elfoglalására kapott parancsot.

A „muraszombati csata” az állomásnál vette kezdetét. A magyar katonai csoport tagjai megrohmozták az állomáson félálomban lévő megszállókat. A gyors fellépés hatására a megszállók csak szörványos lövöldözésbe kezdtek. Azonban itt esett el Matisz Lajos tengerész, akit társai hősként tiszteltek. Ő a világháború alatt a „Szent István” csatahajón szolgált. Miután a csatahajót találat érte és elsüllyedt, több órát volt a jeges tengervízben, mégis megmenekült, itt pedig áldozatul esett, szíven lőtték.

A Dobray-vendéglőt és a takarékpénztárt rohamozók a szálloda ajtaját betörve szobájában tartóztatták le Sever „kormánybiztos”. Ő kezdetben tagadta, hogy bármilyen szerepe lett volna, csupán „átutazó vendég”-nek mondta magát. Ennek ellenére letartóztatták. Jurišič kapitányt szobájában, öltözködés közben találták. Megadásra szólították fel, de ő a nála lévő két kézigránához kapott. Erre az egyik magyar katona közelről rálőtt és súlyosan megsebesítette. Napokig úgy tudták, hogy meg is halt. A takarékpénztár környékén tűzharc alakult ki. A horvátok ágyúikat is használták. Miután a szállóban a támadók sikeresen megoldották a feladatukat, segítségükkel a takarékpénztárnál lévőket támogatva eldőlt a harc a magyarok javára.

A kastély és a major elfoglalását végző csoportokat a horvátok többször visszaverték. Mind a két helyen többször át kellett csoportosítani a támadókat. Végül itt is sikerült elfogni a megszállókat.

A magyar karhatalmi egységet az első lövések után nagyban segítette a helyi lakosság. Szinte népfelkelés tört ki. Egyes helyeken a magyar katonaságnak kellett megfékezni az indulatokat, a „népítéleteket”.

A támadás kezdetének napján, január 3-án délelőtt 9 órára befejeződött a „csata”. Muraszombat felszabadult. Bár kisebb eltérések vannak az ejtett foglyok számát és a lefoglalt fegyvereket illetően, de reálisnak kell tekinteni a következő adatokat. A magyar katonaságnak két halottja és négy sebesültje volt. Az egyik halott a már említett Matisz Lajos volt, a másik pedig Bednyák

Vince, aki mint helyi önkéntes jelentkezett Szombathelyen és vett részt a harcokban. A megszállók veszteségei: 20 halott, 8 sebesült. Fogságba esett 7 tiszt, 21 közlegény és a „kormánybiztos”. A magyar katonaság lefoglalt 2 ágyút, 2 géppuskát, 100 fegyvert és nagy mennyiségű lőszert.

Az elfogott parancsnokok a kihallgatáskor azt mondták el, hogy parancsuk volt a megszállásra, de nem tudták megnevezni a parancs adóját. Nem érezhették biztonságba magukat a támadás előtt sem, mert Korongon (Krog) azután érdeklődtek, hogy hol lehet átjutni a Murán. Gondolhattak az esetleges visszavonulásra is.

A fogságba esett „légiósokat” vonattal Szombathelyre szállították. Az átlomáson Obál várta őket. A tiszteket a vasúti vendéglőben, a legénységet pedig közös konyhán látták el.⁴⁹

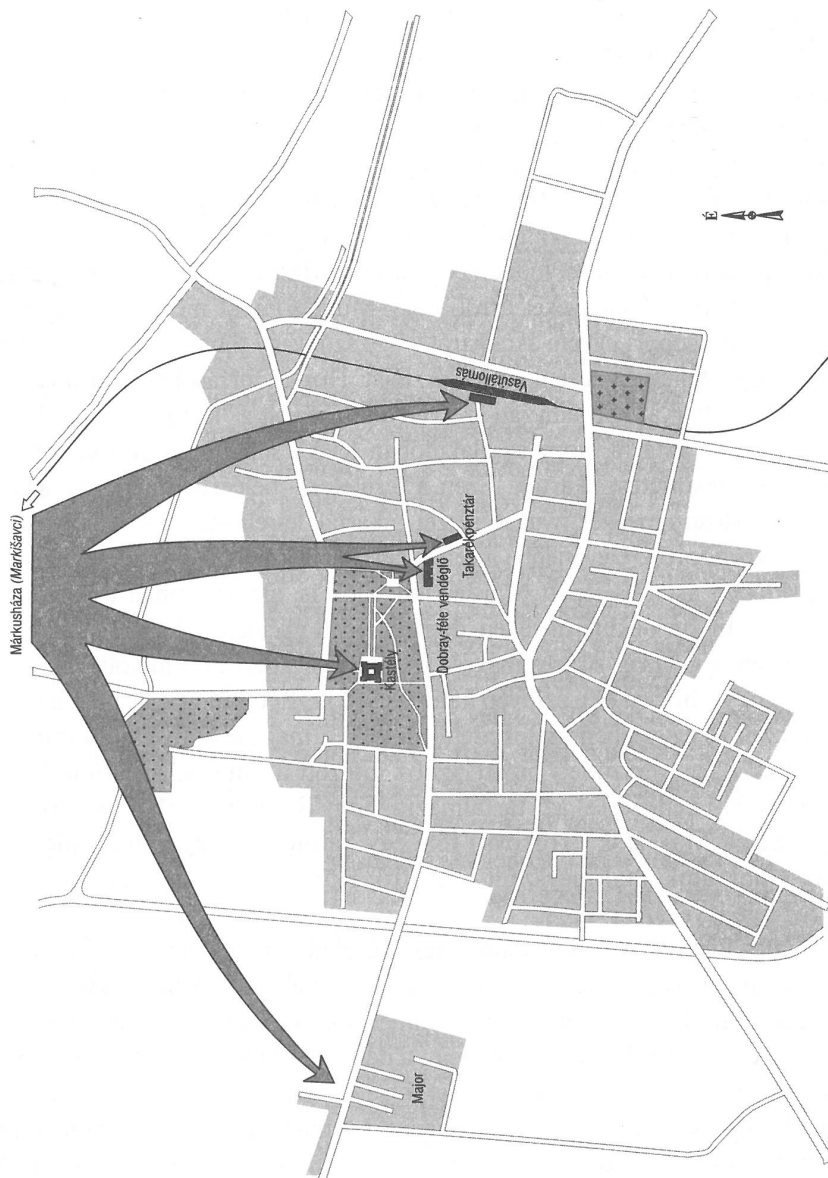
1919. január 5-én, vasárnap gyásznapi volt Muraszombatban, ekkor tették el a csata halottjait. Huszonkét koporsó került a föld alá, húszban a megszállók halottjai, kettőben pedig magyarok voltak. A korabeli Vas megyei újság így írt erről: „A hősi halottak és a bűn halottai kerülnek egy helyre.” Nagy tömeg gyűlt össze. A gyászbeszédet Vályi Sándor ügyvéd mondta. A halottak mindegyikét katonai tiszteletadással, díszsortűz mellett tették a sírba. Még aznap, a temetés napján gyűjtést rendeztek az elesett magyarok családtagjainak megsegítésére. Az adományokat felsoroló jegyzéken a legtöbbet adományozó Széchenyi Rezső földbirtokos volt, aki 1000 koronát ajánlott fel, míg a szegény sorsú Nagy Ferenc 2 korona adományával járult hozzá a gyűjtéshez.

A csatában történtek értékelésére hamarosan sor került. Pernecky századost Obál kormánybiztos a csata kiváló megszervezéséért, a sikeres taktika kidolgozásáért őrnaggyá való előléptetésre terjesztette fel a kormányhoz. Dicséretben részesült a karhatalmi egységben szolgáltak közül több személy is. Külön elismerést kaptak a Muraszombatban szolgálatot teljesítő helyi nemzetőrök, mivel a karhatalmi egységhez való csatlakozásukkal nagyban segítettek a harc kimenetelét. Dicséretüket Fényes László kormánybiztos, a nemzetőrség parancsnoka is közzétette. Vas vármegye közössége pedig a község lakóinak fejezte ki köszönetét a katonaság támogatásáért.

Jurišič százados, akit napokig halottnak vélték, mégsem halt meg. Skirlec Mihály orvos megmentette az életét, bár jobb karját amputálni kellett. Obál kormánybiztos a megszállóktól elkobzott fegyverekből rövid időn belül 70 fős toborzott csoportot fegyverezett fel.⁵⁰

A „muraszombati csatának nagy hatása volt a térség eseményeire. Ez részint azt jelentette, hogy a magyar kormány és helyi szervek nincsenek állandóan védekező, visszavonuló helyzetben. Első eset volt, hogy a világhá-

A „muraszombati csata” 1919. január 3-án

borút követően magyarok fegyverrel felléptek a megszállók ellen. Nem vitatva el a Balassagyarmatot méltán megillető kitüntető „Civitas Fortissima” („Legbátrabb város”) nevet, amelyet azért kapott, mert hasonló katonai támogatással kiverte saját városából 1919. január 29-én a megszálló szlovák katonaságot, de legalább ekkora helytállásról tett tanúbizonyságot Muraszombat lakossága. Muraszombat időben néhány nappal megelőzte Balassagyarmatot. Persze a harci események felejtésében nem a két helységnek van mulasztása, hanem a történetírásnak.

A „muraszombati csata” azt is jelentette, hogy a Murán átkelt horvát parancsnokság más részéről is visszavonta katonáit. Ezzel is csökkent a megszállt magyar terület. Valószínűsíthetünk egy esetleges újabb fellépést.

Az eseményekhez kapcsolódóan célszerű megvizsgálni a korabeli magyar és horvát hivatalos véleményeket arról, hogy Muraszombat megszállása esetén valójában egy csoport egyéni akciójáról volt-e szó, vagy többről? A későbbi kutatások megcáfolták az egyéni akció verzióját. Horvát forrásokra is hivatkozva egyértelműen horvát kormányzati szervek döntése volt a „légiósok” megjelenése. Az okot az adta rá, hogy az alakulóban lévő Csehszlovákiával közvetlen földrajzi összeköttetést akartak. Ezen a területen – beleértve még Vas, Zala, Sopron és Moson megyék nyugati részét – akarták létrehozni a „szláv-folyosót” (a „szláv-korridor”). Ugyanebbe az elképzelésbe illik bele, hogy az eseményekkel egyidőben akcióba lépett Maister tábornok is, aki szlovéniai csapataival megjelent a muravidéki területeken, de nem lépett akcióba. Az akció elmaradása bizonyára a gyors és sikeres magyar katonai beavatkozáson múlt.

Azt, hogy a horvát és a szlovén katonaság a kezdeti különállás után egyeztette terveit és egységben cselekedett, mutatja a magyar honvédelmi minisztériumnak a fegyverszüneti bizottsághoz intézett átirata is. Az átirat 1918. december 31-i keltezéssel azt tartalmazta, hogy Radkersburgból (Szlovéniából) északra Magasfok (Trdkova) felé egy katonai egység vonul, míg egy másik a horvátok által megszállt területről Körmenten, Szombathelyen át Kőszeg felé igyekszik.⁵¹

A „szláv folyosó” ebben az időben való kialakulására utal az a körülmény is, hogy a cseh csapatok ebben az időben kezdték elfoglalni a Pozsony megyei területeket Pozsonnyal együtt. Azt a területet, amely az elképzelt földszávnak az északi részét képezte volna. Úgy az északi, mint a déli szlávoknak rá kellett jönni, hogy irreguláris erőkkel nem lehet területeket foglalni. Az esemény viszont megfelelt egy felderítésnek, amely tapasztalatokat adott számukra. Ilymódon a „muraszombati csata”-nak nemzetközi kihatása is volt. Meghiúsította az említett országok vágyát egy olyan terület létrehozására, amely korlátot emelt volna Magyarországgal és nyugat közé. Persze a próbálkozások ezzel nem értek véget.

Autonómia-tervek

Obál kormánybiztos, látva a Muravidék lakosságának a muraszombati betöréskor Magyarország iránt tanúsított szimpátiáját, gyors intézkedéseket tett a vidék megtartására. A lakosság biztonságérzetének fokozására megszilárdította a határvédelmet a horvátok és a szlovének felé. Közadakozásból „Határvédelmi alap”-ot hozott létre, melyben nagy összeg gyűlt össze. Az adakozásban élenjártak a vidék nagybirtokosai. Az alapot jelentős összegekkel támogatták: Zichy Ágoston gróf, Batthyány Zsigmond gróf, Szapáry László gróf, gróf Sanit Julien Kelemenné. Napokon belül folyt be a kitűzött célra 700 000 korona. Ebből az összegből és a hadügyminisztérium támogatásával 3000 katonát vettek fel határvédelemre. Az adományokon túli pénz előteremtésére pótdadót vetettek ki társadalmi hozzájárulással. A pótdadót az éves adó mértékéhez igazították, annak bizonyos százaléka volt.

Ebben az időszakban hajtotta végre a kormány a választásokra készülve a megyék élén a főispánok cseréjét. Ostffy Lajos főispánt a kormány felmentette Vas megye éléről és helyébe Obál Bélát nevezte ki. Obál a főispáni tisztséget 1919. január 12-én vette át, mellette megtartotta a kormánybiztosit is. A két feladat ellátása szükségessé tette a vend ügyekben helyettes kinevezését. Obál kormánybiztos-helyettesének kinevezte a vend származású Tkálecz Vilmos kántortanítót. Tkálecz a háború alatt tisztként szolgált a hadseregben. Főhadnagyként szerelt le. Mint tiszt részt vett az 1918. november első felében kihirdetett statárium végrehajtásában, a rend helyreállításában.

Ugyancsak Obál kezdeményezésére a vidék gazdasági fellendítése érdekében a meglévő két vasút mellé tervbe vették a harmadik megépítését. A térséget dél-észak irányában átszelő két vasút mellé (Alsólendva-Zalaegerszeg és Muraszombat-Szombathely vasútvonalak) a keletről nyugatra közlekedő Nagykanizsa-Muraszombat-Radkersburg vasutat tervezték. A munkálatok rövid időn belül meg is kezdődtek. A magyar kormány által hirdetett és biztosított demokratikus szabadságjogok alapján sorra alakultak a nemzeti tanácsok. Így Muravidéken is az adott település nemzeti jellegének megfelelően jöttek létre a nemzeti tanácsok.

Az országban egymás után nyilvánították ki a nemzetiségiek az autonómia-törekvéseiket, melyet a kormány minden esetben elismert. A muravidéki események alatt tették közzé a ruszinok és a németek autonómiájának létrejöttét.

Muravidéken konkrét, alulról, a területről kezdeményezett autonóm törekvés hiányában maga Obál tett javaslatot erre. 1919 januárjának első felében közzétette egy „Vend-vármegye” létrehozására vonatkozó javaslatát. Az

előzetes elképzelés szerint a Muravidéken élő vendeket egy megyébe szervezve, három járásra tagolnák, a volt muraszombati járást két részre, muraszombati és felsőlendvai járásra tervezték osztani. Zala megye nyugati részéről a 26 községet magába foglaló belatinci járást tervezték megalakítani. Az új járások élére főszolgabírónak a vend lakossággal korrekt kapcsolatban élőket jelöltek. A belatinci járás élére Horváth Pál volt muraszombati, a muraszombati járás élére Sinkovich Elek szombathelyi, a felsőlendvai járás élére Pósfay tb. főszolgabírót jelölték. Sinkovich Elek egyben az új „Vend-vármegye” alispán-helyettesi tisztségére is jelölést kapott. Obál javaslata lényegében közigazgatási önállóságot (autonómiát) jelentett.⁵²

A közigazgatási önállóság mellett Obál gondot fordított a terület nemzetiségeinek nyelvi művelésére. Intézkedésére „vend-tanfelügyelőséget” szerveztek. Az 1919 szeptemberében induló új tanévben tervbe vették egy új vend ábécéskönyv kiadását is.

Az új közigazgatás bevezetését Obál népgyűlés keretében akarta elfogadtatni és kinyilvánítani. Ennek előkészítésébe bevonta a terület értelmiségét, a papokat, köztük Klekl Józsefet is. Klekltől egyetértést és támogatást kapott tervezetéhez.

A népgyűlésre 1919. január 19-én került sor Belatincon, az új járási székhelyen. Itt ismertették az új „Vend-vármegye” járási szervezetét, annak három járásra tagozódását. Az új megyét megilleték mindazon jogok, mint az ország minden más megyéjé. A vend lakosság érdekeinek képviselőjére pedig a Nemzetiségi Minisztériumban külön iroda létrehozására tett javaslatot.

A nagy tömeget mozgósító belatinci gyűlést hangos és ellenszenves közbekiáltások zavarták meg. A közbekiáltásokból megállapítható volt, hogy néhányan keveslik a közigazgatási autonómiát, többet kérnek. Elhangzott a létesítendő új szláv államhoz való csatlakozási felhívás is.

Bár a belatinci gyűlés nem hozta a várt eredményt, de jelentősége abban állt, hogy a Zala megye területén élő vendek egy új járásba kerültek. A nagygyűlésen elhangzott véleménynyilvánításokra, az ott történtek megítélésére Obál felkérte az értelmiségi csoportok vezetőit.

A nagygyűlésen résztvevő Klekl József, aki egyébként előzetesen szóban támogatta Obál „Vend-vármegye” tervét, a sikertelenség okát a résztvevők egyéni meggondolatlanságnak vélte. Pedig tudta, hogy többről van szó. Már a nagygyűlést megelőzően paptársaival kidolgozta saját autonómia-tervüket. Az eset érdekessége az, hogy minderre Obál mint kormánybiztos kérte fel őt és társait, amikor a belatinci nagygyűlés előkészítését végezte és véleményüket kérve meglátogatta őket.

A Klekl József nevével jelölt autonómia-tervet Klekl József nyugalmozott

plébános, a „Novine” szerkesztője, Kühár József belatinci (Beltinci), Basa István bagonyai (Bogojina) Csárics József cserföldi (Črenšovci) Szakovics József bántornyai (Turnišče) plébánosok készítették el még a belatinci nagygyűlés előtt. Miután a nagygyűlésen nem talált kellő fogadtatásra a „Vendvármegye” terve, Klekl és társai átdolgozták saját tervüket és a „Novine” vend nyelvű helyi lap 1919. február 2-i számában közzétették.

A közzétett tervezet a következő lényeges elméletet tartalmazta⁵⁴: a létesítendő autonóm terület magában foglalta Vas és Zala megyék vendlakta részeit „Slovenska Krajina” („Szlovén Vidék”) néven. Földrajzi határai adottak voltak több részen. Nyugati határát a volt osztrák-magyar határ alkotta. Délen a Mura folyó, északon a Rába folyó határolta. A tervezet külön szólt a keleti határról. Elvként mondták ki, nem hagyható ki a területről egyetlen szlovén község sem, még akkor sem, ha az ott élők kisebbségben vannak, sőt egyes magyar többségű helységeket is bele kell foglalni. Ennek megfelelően a keleti határt Alsólendva, Csentehegy, Hosszúfaluhegy, Lendva-vásárhely, Kercza és Szentgotthárd belefoglalásával kívánták meghúzni. A tervezett keleti határon, annak széles sávjában színmagyar és többségi magyar települések is voltak (pl. Göntérháza (Genterovci), Radamos (Radmožanci), Pártosfalva (Prosenjakovci), stb.), nem beszélve Szentgotthárdról. Magyarországgal közös ügyként tervezték a külügyet, hadügyet, pénzügyet, a magánjog és a büntetőjog törvényhozásait, a közlekedési, a szociális ügyeket érintő kérdéseket. Rögzítették „Slovenska Krajina” törvényhozó, kormányzati szervezetét. Székhelyének Murska Sobotát (Muraszombatot) jelölték ki. Kimondták, hogy a helytelen „vend” kifejezés helyett a „szlovén” használandó. Rendezni kívánták a szlovén nyelv oktatását, annak helyesírási szabályait, a helységek megjelölési módját.

Az autonómiába nem sorolható, az előzőekben ismertetettekén túl széles körű jogokkal akarták felruházni a terület szlovén papjait. Olyanokat is nekik akartak átadni, amelyek állami hatósági, vagy megyés püspöki hatáskörbe tartoztak. Ilyenek voltak a következők: nem lehet hatályban olyan törvény, amely a vallásos oktatást kizárná az iskolákból, nem lehet kisajátítani az egyházi javakat (paplakások, kegytárgyak... stb.). Az autonóm terület vallásalapjából új szlovén plébániát kell létrehozni Alsólendván, a hegyvidéki szlovéneknek, Kapczán (Kapca), Kötön (Kot), Muraréven (Hotiza). Szlovén káplánoknak állást kell adni a magyar plébániákon. A helyi plébániáknak földet kell biztosítani. Az összes állami iskola kerüljön egyházi tulajdonba. A polgári házasságkötés megszűnik, csak az egyházi marad érvényben.

A tervezet szerzői felkérték Magyarország kormányát, hogy ezeket a jogokat biztosítsa számukra, ha a terület magyar fennhatóság alatt marad. Ha az új jugoszláv államhoz kerülnek, akkor pedig hasson oda a magyar kor-

mány, hogy számukra ezt a jugoszláv állam is biztosítsa. Az autonóm tervezet szerzői önmagukat „A zalamegyei szlovén nyelvű népesség papságának” nevezték, ezért felkérték Vas megyében élő paptársaikat (a muraszombati járásban lévőket), csatlakozzanak a javaslatukhoz.

Klekl József és társai elképzelése az egyháznak, a papságnak biztosítandó jogok tekintetében túlmutat minden polgári államban meglévőnél. Csak a szlovén papság soraiban kaptak minimális támogatottságot. A Vas megyei területről csupán heten jelentették be csatlakozásukat. A lakosság soraiban inkább érdekességnek, mintsem reális tervnek tartották. Különösen a választásra szerveződő szociáldemokrata párt bírálta erősen.

Muravidék katolikus papsága a szombathelyi megyéspüspökséghez tartozott. Mikes János gróf püspök az autonómia-tervezetben az egyházi hatáskört érintő kérdések miatt helyszíni látogatásra Muravidékre érkezett 1919 februárjának első napjaiban.

Elsőként Muraszombatba ment, ahol a nagymise után az iskolaszék vezetőivel találkozott. A helyi egyházközösség véleményét Skirlec Mihály orvos foglalta össze. Véleménye szerint a helyi lakosság nem kíván elszakadni az országtól. Csupán azt kívánja, hogy az alsóbb osztályokban a helyi tájszólásnak megfelelő nyelvet tanítsanak.

A püspöki látogatás második állomása Csendlak (Tišina) volt. A helyi lakosok véleményét Seruga Vince egykori katonatiszt, Klekl József munkatársa adta elő. A püspöktől az alsóbb osztályokban vend nyelvű oktatást kért és csak felében magyart.

Bántornyán (Turnišče) a helyi plébános nem merte összehívni az iskolaszéket, tartva attól, hogy durvaságok is előfordulhatnak. Hasonló okokra való hivatkozással Kühár József belatinci (Beltinci) plébános kérte a püspököt látogatásának elhalasztására.

A Kiszszombaton (Černelavci) és Vashidegkuton (Cankova) tett püspöki látogatáson a vend nyelv oktatásával kapcsolatos javaslatokat, kéréseket adtak elő.⁵⁵ Tehát Mikes püspök vegyes képet kapott látogatása során: egyértelművé vált, hogy a helyi vend nyelv oktatásában az alsó tagozatokban van tennivaló. Ellenzenv csak az autonómia kidolgozóinak körzetében volt tapasztalható.

Az autonómia kérdésével Muravidéken még két kisebb csoportulás foglalkozott ebben az időben. Az egyiknek a vezetője Némethy Vilmos alsólendvai ügyvéd volt. Ők a „teljes nyelvijogot” biztosító elképzelést támogatták, de elvetettek mindennemű területi, vagy közigazgatási önállósodást. A másik csoportosulás Tkálec Vilmos kormánybiztos-helyettes köré szerveződött. Lényegében Obál elképzeléseit vallották. Persze akadtak olyanok is, akik semmilyen változást nem akartak.

Obál kezdeményezésére Berenkey Dénes miniszterelnök 1919. február 12-re Budapesten tanácskozásra hívta össze a három autonómia-irányzat képviselőit. A Klekl-tervezetet kidolgozó vezető egyéniségek közül senki sem jelent meg a tanácskozáson, képviselőket küldtek maguk helyett. A négyfős küldöttséget Seruga Vince vezette. A Némethy-féle csoport két főből állt, maga Némethy Vilmos és Ferkó László felsőlendvai (Gornja Lendava) földműves érkeztek a megbeszélésre. A Tkálecz-csoport küldöttsége háromfős volt: Tkálecz Vilmos, Pusztai József és Fülel József vett részt benne. A tárgyaláson alapvetően a Klekl és a Tkálecz-féle autonómia-tervek kerültek elemzésre. Ezeket fogadták el alapnak azzal, hogy kihagyták a Klekl-tervből az egyházi külön követeléseket.

Az autonómia-tervek legnagyobb ellenzői Muraszombaton voltak. Az autonómia teljes elvetői Sömen Lajos községbíró-helyettes, Szelepecz János kanonok és az alakulóban lévő szociáldemokrata párt volt. Obál ráhatására a szociáldemokrata párt később visszavonta teljes elzárkózását az autonómiától és 1919. március 5-i gyűlésükön az autonómia támogatása mellett döntöttek.⁵⁶

Obál saját tapasztalatai, a javaslatok, a miniszterelnöki tárgyalások alapján összeállította a hivatalosnak tekintendő autonómia-tervezetet. Ez magában foglalja a Klekl-tervezet minden lényeges elemét, kivéve az egyházi különjogok elismertetését. A tervezet elismerte a területen élő szlovén (vend) nép területi önrendelkezési jogát, „Slovenska Krajina” néven annak létrehozását. Elkülönítette a bel- és a közös ügyeket. Közös ügy maradt: a hadügy, a külügy, a pénzügy, az állampolgárság, a büntető- és magánjogi törvényhozás, a közlekedés és a szociálpolitika. A kormányzóság kormányzati szervei a Budapesten székelő szlovén minisztérium és a Muraszombatban lévő kormányzóság voltak. A tervezetben fel nem sorolt kérdésekben a végrehajtást a szlovén minisztériumra és a köztársaság kormányára bízta. Obál a tervezetet minden szlovén képviselőnek megküldte. Nagy nyilvánosság előtti közvételre a március 21-én bekövetkezett radikális változásra tekintettel csak néhány hónappal később, 1919 augusztusában került sor. Ekkor jelent meg a szlovén nyelvű lapokban.⁵⁷

A muravidéki eseményeket figyelve és összevetve azokat más folyamatokkal az tapasztalható, hogy az autonómia ügye az említett csoportok kérdése volt csupán, a lakosság nem törődött vele. Az önrendelkezés felvetését maga Obál szélesítette ki a muraszombati horvát katonai betörés után.

Többen szemére vetették, hogy Klekl Józsefet ő kérte fel tervezet készítésre. Talán a felkérés nélkül nem terebélyesedik ki a vita. Ebben a megállapításban van igazság.

Az autonómia megvalósítását és a délen lévő szlovénekkel való egyesü-

lést a határokon kívülről szorgalmazták, ezt a steier területek szlovénjait tömörítő maribori Nemzeti Tanács kezdeményezte. Hozzájuk csatlakozott néhány Muravidékről származó szlovén (vend). Ők nemcsak autonómiára buzdítottak, hanem Magyarországból való kiszakadásra és közös jugoszláv államba való egyesülésre is.

Muravidék magyar és szlovén lakosságát 1919 első hónapjaiban az autonómiánál sokkal jobban érdekelte a napirenden lévő földreform, a közelgő választások. Az 1919. február 16-án kihirdetett néptörvény szabályozta a „földművelő nép földhöz juttatását”. A birtokok felső határát 500 katasztrális holdban jelölték meg, a többit kártalanítás ellenében kisajátították. Kedvezően szabályozták a földdel nem rendelkezők földhöz juttatását. A földreformban, a kiosztásban példaként élenjárt Károlyi Mihály gróf köztársasági elnök, aki elsőként kezdte meg saját birtokain a földosztást. A többségében nincstelen muravidéki lakosság kénytelen volt minden évben lakásától távolra mezőgazdasági idénymunkára menni, ezért most a földreformban lehetőséget látott felemelkedésére.

1919. március elején néptörvény mondta ki a nemzetgyűlési választások megtartását. A választásokat április 13-ra tűzték ki. Az országban sorra alakultak a pártok. A Muravidéken elsőként a kisgazdapárt bontott zászlót, másodikként a szociáldemokrata párt jelent meg. Velük szemben alakult meg a keresztény ellenzéki blokk. A legnagyobb tömegeket mozgósító kisgazda és a szociáldemokrata párt között indult meg a versengés a lakossági szavazatok elnyeréséért.

Kisgazdapárt néven két csoport is indult. Az egyik az ellenzékhez tartozó Országos Földműves Párt volt, a másik pedig a nagyatádi Szabó István miniszter vezette Kisgazda Párt. 1919. március 17-én a Vendvidéken működő kisgazda párt 10 órára gyűlést hívott össze Muraszombatba. Azt akarták eldönteni, hogy a közelgő választáson a kormányban lévőket, vagy az ellenzékét támogassák szavazataikkal. Nagyszámú tömeg gyűlt össze Muraszombatban helybeliekből és vidékről. A gyűlést Junkuncz állatorvos nyitotta meg. Megnyitójában a tömeget „Uraim!” megszólítással szólította meg. A nagy számban jelenlévő szociáldemokraták erre lehurrogták és „Eltársaim!” kifejezésre módosították. Junkuncz újból „Uraim!” megszólítással akarta folytatni beszédét, de erre valaki azt kiáltotta „Készültség! Lóni!”. A tömeg menekülni kezdett, de a szociáldemokraták befolyása alatt álló helyi nemzetőrség a tömeg után lött. 4-5 ember megsebesült. A lövöldözésre a helyszínre érkezett a katonaság géppuskákkal, de nem volt okuk a beavatkozásra. Az a vélemény alakult ki, hogy a szociáldemokraták így akarták megakadályozni ellenfelük szerveződését. A fegyverüket használó nemzetőrök azzal magyarázták tettüket, hogy valaki a tömegből rájuk lött és az elhangzott beszéd „királpárti ízű volt”. Az utóbbi állítás valótlanágát az is jelzi, hogy a beszéd a megszólítás után el sem kezdődött.⁵⁸

A muravidékiek nélkül, de nevükben

1919 első hónapjaiban nagy változások mentek végbe az országos és nemzetközi eseményekben egyaránt. Magyarország polgári demokratikus kormánya lemondásra kényszerült az antanthatalmak túlzó területi követeléseinek hatására. Az antanthatalmaknak megalakulásuktól kezdve sok engedményt tevő Károlyi, majd Berenkey-kormányok megelégtették a területi követeléseket. Nem vállalták annak felelősségét, hogy Kelet-Magyarországon újabb területeket ürítsenek ki a Tiszáig, inkább lemondtak. 1919. március 21-én a szocialistákból és kommunistákból alakult kormány, a Kormányzótanács vette át a hatalmat. Az új kormány felvette a harcot a határok megvédéséért, de belpolitikáját a szélsőséges baloldaliság, a radikalizmus jellemezte. A megelőző kormányokhoz képest korlátozta a szabad vallásgyakorlást. Az egyházi javakat kisajátította. Állami tulajdonba vette, államosította a nagy és kis üzemeket. Korlátozta a szabadságjogokat. A választójog gyakorlásából kizárta a vagyonos osztályokat. Csökkentette a bíróságok szerepét, a törvénykezést, főleg a büntetőbíráskodást „statáriális” úton intézte. Csehszlovákia és Románia támadásával súlyosbodott az amúgy is súlyos gazdasági helyzet, a lakosság ellátottsága. A korábban elkezdett földosztás helyébe a termőföld szövetkezeti kezelésbe adását állították. Mindez ellen-szenvet ébresztett a lakosságban az új hatalom iránt.

Nemzetközileg fontos körülménynek számított, hogy 1919. január 18-án Párizsban ünnepélyes keretek között megnyílt a békekonferencia. A győztes antanthatalmak, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán mint „szövetséges főhatalmak” volt háborús szövetségeseiktől több döntési jogot követeltek és kaptak maguknak. Amit elértek a harc-tereken, azt szerződésbe kívánták rögzíteni, sőt egyes helyeken még többet is. A diplomácia színpalái mögött megindult a küzdelem az újabb területekért. Románia, Csehszlovákia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam már 1919. február 6-án benyújtották a békekonferenciához Magyarországgal szembeni területi követeléseiket. Egyben tiltakoztak a magyar részről több fórumon felvetett népszavazás esetleges elrendelése ellen.

Ezek a magyar és nemzetközi események voltak meghatározó hatással a muraközi történésekre. Sajátos események zajlottak le Muravidéken, a szomszédos volt Steier és Krajna osztrák tartományokban és a béketárgyalásokon.

A Magyarországon 1919. március 21-én létrejött új államforma, a tanácsköztársaság politikai megnyilatkozásában, törvényeiben széles jogokat dekla-

rált, azonban az intézkedéseivel ellentétbe került azokkal. A megalakulását követő néhány héten belül ellenforradalmi szervezkedésre került sor. Az „ellenforradalmi” jelző azt fejezte ki, hogy a hatalmat gyakorlók intézkedéseiket „forradalmi”-nak nevezték. Ezért az ez ellen fellépők saját magukat „ellenforradalmár”-oknak nevezték. Az első nagy jelentőségű ellenforradalmi felkelés Alsólendva központtal kezdődött. Zala megyében az ellenforradalmi szervezkedés Fangler Béla árvaszéki ülnök és Sebestyén Jenő mérnök – mind a ketten tartalékos tisztak voltak – vezetésével kezdődött. Zalaegerszeg környékén több községet megnyertek mozgalmuknak, a Tanácsköztársaság fegyveres megdöntését tervezték. Felvették a kapcsolatot a Budapesten szervezkedőkkel és 1919 húsvétjára, április 20-ra általános fegyveres felkelést készítettek elő.

Alsólendván nagyszámú magyar katonaság állomásozott, a jugoszláv katonai betörés veszélye miatt. Létszámuk 5-600 fő volt, gyalogságra, huszárságra és tüzérségre tagozódva. Fangler Béla és Sebestyén Jenő nem tudva, hogy Budapesten a tervezett fegyveres felkelés elmaradt, április 21-én, húsvéthétfőn Alsólendvára utaztak. A budapesti ellenforradalmi megmozdulásra hivatkozva a katonaságot az ellenforradalomhoz való csatlakozásra hívták fel. A katonaság parancsnokai és a legénység többsége csatlakozott hozzájuk és a helyi közigazgatás is. Vizkelety Árpád főszolgabíró plakátokon tudatta a rendszerváltozást. Kecskeméty Albert és Némethy Vilmos küldöttségként a Murán túl állomásozó jugoszláv katonasághoz ment tájékoztatásra és kérték a katonaság semlegességét. A kommunista vezetőket elfogták. Az ellenforradalmi események színhelye a Korona nagyvendéglő lett. A környező községekből több helyről is csatlakozó küldöttség érkezett.

A Fangler és Sebestyén által terjesztett hírek, hogy Budapesten megdőlt a tanáshatalom, nem mindenki adott hitelt. Fehér Ede huszárörmester titokban a közeli Rédcésre lovagolt és telefonon tájékozódott. A hír nem bizonyult igaznak és a huszárság a szervezők és követőik ellen fordult. Hamarosan Nagykanizsáról is megérkezett a katonai különítmény és felszámolták a lázadást. A szervezők ügyében Budapesten mondták ki az ítéletet. Fangler Bélát és Sebestyén Jenőt halálra ítélték, de az ítéletet nem hajtották végre. Több személyt hosszabb börtönbüntetésre ítélték. Néhányan átszöktek a Murán, hogy elkerüljék a felelősségrevonást.⁵⁹ Alsólendva és környéke lakossága saját akaratán kívül került az események középpontjába, amelynek aztán szenvedője lett.

Ugyancsak sajátos események játszódtak le 1919. május végén Muraszombatban. A harcban álló országban egyre nagyobb gondot jelentett a lakosság iparcikkekkel való ellátása. A Muravidék osztrák határhoz való közelsége alkalmat kínált az áruk Ausztriából való beszerzésére, a csempészésre. A kezdeti egyéni akciók kezdtek hivatalos jelleget ölteni Tkálecz Vilmos, az

egykori cserföldi kántortanító, majd vendvidéki kormánybiztos-helyettes által. A hatalmat gyakorló direktóriumot hivatalosan bekapcsolta az ausztriai beszerzésekbe, a csempészetbe. A magyar központi szervek tudomására jutott az esemény és felelősségre akarták vonni érte. Tkáleczt kapcsolatba lépett Szapáry László gróffal, aki már egy idő óta kapcsolatban állt a szomszédos osztrák fegyveres erőkkel. Szapáryn keresztül segítséget kapott a fegyveres ellenállás megszervezésére, pénzt és fegyvert biztosítottak terveihez.

Amikor Tkáleczt úgy érezte, hogy elkerülhetetlen a tanácskormányval az összeütközés, egyoldalúan bejelentette Muravidék elszakadását. E ténnyről szóló táviratát 1919. május 29-én küldte meg a magyar külügyminisztériumnak, a korabeli elnevezéssel Külügyi Népbiztosságnak. A távirati közleményben az állt, hogy vendvidék lakosságának kérésére május 29-én megalakították a „Mura Köztársaság”-ot. Az intézkedés alapját a népek önrendelkezési elve adta meg. A köztársaság területe magába foglalta Vas és Zala megyék vendlakta községeit. A Mura Köztársaság békés szomszédi viszonyban akart élni Magyarországgal. Tkáleczt kérte a magyar kormányt, ne lépjenek fel fegyveres úton, mert a szomszédos „imperialista állam” – ebben az esetben bizonyára a fiatal jugoszláv államra gondolt – segítségét fogja kérni.

A Mura Köztársaság megalakítása nem irányult a terület országtól való elszakítására, más államhoz való csatolására. A csempészetbe keveredett Tkáleczt és az általa vezetett direktórium érdeke húzódtott meg az események mögött. Az új köztársasághoz csatlakozott Pernecky Jenő százados, a néhány hónappal korábban lezajlott muraszombati csatában érdemeket szerzett parancsnok. Átvette a térségben lévő fegyveres erők parancsnokságát.

A magyar kormány Győrből és Zalaegerszegről vezényelt katonasággal lépett fel az elszakadók ellen. A védelmi harcok május 31-én kezdődtek Muraszombat közelében Mátyásdomb irányából. Egy másik támadó csoport Alsólendva felől tört előre. A Pernecky vezette katonaság akkor kezdett az osztrák határ felé hátrálni, amikor északról Gyanafalva (Jennersdorf) felől is megindult a magyar katonaság. Június 2-án a magyar katonaság bevonult Muraszombatba.

A Mura Köztársaság vezetőinek nem maradt más hátra, mint a magyar-osztrák határt átlépve Ausztriába menekülni. Így osztrák földre kerültek, nem sokkal később csatlakoztak a Feldbachban szerveződő, Lehár Ferenc ezredes parancsnoksága alatt álló magyar katonai különítményhez. Ez a különítmény volt az, amelyik a Tanácsköztársaság megdöntését követően, 1919 augusztusában Nyugat-Magyarországon átvette a hatalmat.⁶⁰

A Klekl József köré csoportosuló Zala megyei szlovén papok, Kühár József belatinci, Basa István bagonyai, Csárics József cserföldi, Szakovics Jó-

zsef bántornyai plébánosok, Obál kezdeményezésére 1919. január 14-én készítették el az első autonómia-tervezetüket. Amikor Obál kormánybiztos autonómia-terve részben megbukott a belatinci nagygyűlésen, Kleklék átdolgozták sajátjukat további követeléseket támasztva abban. Dilemmában voltak abban a kérdésben, hogy hogyan cselekedjenek a magyar kormány autonómia-ajánlatát illetően, amely főbb kérdéseiben nem állt távol a sajátjukétól. Mint azt egymás között megfogalmazták, ha elfogadják a magyar tervezetet, a magyaroknak ezzel ütőkártyát adnak a békekonferencián. Ha elutasítják, akkor magyar retorziótól kell tartani és szembe találják magukat a helyi szlovén lakossággal is. Mindemellett az is zavaró volt, hogy nem ismerték a Murán tőlük délre szerveződő szlovén állam elképzelését a Muravidékről.

Egyáltalán számolnak-e a Muravidék és a lakosság szlovén államhoz való csatlósásával? Arra az álláspontra helyezkedtek, hogy meg kell ismerni a szlovén állam terveit és addig a magyar kormánnyal – szavaik szerint – „húzni-vonni kell az időt”. Ezzel magyarázható, hogy a Berenkey Dénes magyar miniszterelnök által összehívott értekezletre a tervezet értelmi szerzői közül senki sem ment el, hanem kevésbé ismert híveikkel képviseltették magukat.

A szlovén tartományi nemzeti tanács a Muravidékkal kapcsolatos elképzelések és saját tervei ismertetésére futárokat küldött Ljubljánába (Laibachba). Az egyik futár Jerič Iván volt, aki részt vett az első világháborúban a közös hadsereg tagjaként. Az összeomlás után, 1918 novemberében csatlakozott Belatincon a zavargásokhoz, a Zichy grófok kifosztásához, később esperes volt Bántornyán. A felelősségrevonás elől a Murán túlra, Luttenbergbe (Ljutomerbe) szökött. Ettől kezdve Muravidék elszakításának aktív szervezője lett. Később, az iskolák elvégzése után, 1924-ben pappá szentelték. Ljutomerben és Muraszombaton volt káplán. Strausz Flórián plébános helyébe, miután magyar érzelműség miatt kénytelen volt elhagyni Alsólendvát, Jeričet nevezték ki.

Az első világháborút követő szláv mozgalomban kifejtett tevékenysége elismeréseként „Szent-Száva-Rend”-del tüntették ki. Klekl Józseffel együtt a skuptsina (országgyűlés) tagja lett.

A másik futár Kühár Mihály volt. Kühár hasonlóan részt vett az 1918 novemberi belatinci zavargásokban, a fosztogatásban. A felelősségrevonás elől ő is elmenekült, a terület elszakításának tevékeny résztvevője volt. A statárium megszüntetésével visszatért Muravidékre. Segítséget nyújtott a külföldön szervezkedőknek Muravidék elszakításában.

Jerič és Kühár, a két futár Ljubljánába érkezve Berjét, a ljubljánai tartományi gyűlés elnökét, majd a tartományi kormány több tagját keresték fel. Megbízásuknak megfelelően tájékoztatást adtak a muravidéki helyzetről, a magyar és a Klekl-féle tervekről, az ott élő „szlovénekről”. A tartományi vezetésnek

fogalma sem volt addig arról, hogy a Murától északra szláv népcsoport él. Hogy a futárok által elmondottakat földrajzilag pontosítani tudják, elküldték őket a katonai hadosztályparancsnokságra. Itt térképen jelölték meg a Muravidéken élő szláv lakosság elhelyezkedését. A vend és a szlovén nyelv közötti különbség érzékeltetésére, a vend néppel kapcsolatos hiányos ismeretre jó példa volt, hogy amikor a szlovén katonák hallgatták Jerič és Kühár tájékoztatóját, megjegyezték: „Istenemre ez szerbül van!”. Kühár később azt mondta a tanácskozásról „...igazán azt sem tudják hol van Muravidék”.⁶¹

A ljubljanai kormányzati szervek valójában ekkor értesültek északi szláv szomszédairól. Ettől kezdve léptek fel képviselőikben. A békekonferencián szorgalmazták a földrajzi, a Mura jelentette elkülönülés ellenére Szlovéniához való csatolásukat.

Magyarországon 1919 első hónapjaiban a kormány minden erőfeszítése ellenére erősödött a belső ellenzék. A különböző törekvések nem csak alkotmányos formákban jelentkeztek. Az addigi polgári demokratikus forradalmi eredményeknek nyílt, erőszakos ellenzői is voltak.

Nyíltan lépett fel például a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) és a kormány rövid időn belül betiltotta tevékenységét. Ellenforradalmi tevékenység gyanúja miatt letartóztatták Wekerle Sándor volt miniszterelnököt, Mikes János gróf szombathelyi megyéspüspököt és sok más ismert személyt. A kormánynak erre a radikális fellépésre az 1919. február 25-én kihirdetett 1919. XX. néptörvény adott lehetőséget. Azok, akik e törvény következményeként letartóztatástól tarthattak, külföldre menekültek.

Így cselekedett Godina József, Jerič Iván és Kühár Mihály is. Valamennyien a Muravidék alsólendvai járásából származtak. Elhagyták az országot és a Murához közeli Ljutomerben (Luttenberg), a steier tartomány szlovének által lakott egyik központjában helyezkedtek el. Godina főleg korábbi együttműködésére tekintettel szoros kapcsolatba került a szlovén mozgalom helyi képviselőivel. Jelentősebb kapcsolatra tettek szert Vekoszlav Kukovec nagyiparossal, országgyűlési képviselővel, Sagadin századossal, Ozmez esperessel. Kukovec pénzügyileg is támogatta a Muravidékről származókat.

1919. március első napjaiban Kukovec kezdeményezésére elhatározták, hogy a belgrádi kormányhoz fordulnak és kérik a Muravidék katonai megszállását. A küldöttségben mint meghatározó személyiségek Kukovec, Godina, Jerič és Kühár voltak. A küldöttség számát népesebbé téve még magukkal vittek két „murántúlit”. A küldöttség először a ljubljanai kormányhoz ment. Itt ajánlólevelet kértek maguknak, hogy Belgrádban fogadják őket. Megérkezésükkor Nikola Pašić a Szerb-Horvát-Szlovén állam miniszterelnöke Párizsban a békekonferencián volt. Ezért helyettese, Portič fogadta őket.

Kérték a miniszterelnökhelyettéstől, hogy a szerb katonaság szállja meg Muravidéket és csatolják a területet az új jugoszláv államhoz. Portié azt válaszolta a kérésre, hogy a Muravidék ügye kedvező elintézését fog nyerni. Közölte azt is, hogy a béketárgyaláson részt vesz Slavič, aki kedvezően befolyásolja kérésüket. Portič viszont kérésüket támogatta abban, hogy jugoszláv gépek röpcédulákat szórhassanak le Muravidéken. A küldöttség útja során más befolyásos személyeket is felkeresett, előadták az előzőkben foglaltat. A megkeresettek között volt Anton Korošec, a szlovén területről származó első alelnök, továbbá Kramer miniszter. Mindenkitől türelemre intő választ kaptak.⁶²

1919. május első napjaiban, a ljubljanoi és a belgrádi küldetés után ismét tanácskozársra került sor Ljutomerben (Luttenberg). Ezen Rudolf Maister tábornok, Vekoszlav Kukovec, Jerič Iván, Godina József, Kühár Mihály és egy Vörös nevű hadnagy vett részt. Vörös papnövendék volt Szombathegyen, de a Tanácsköztársaság alatt a papi iskolát felszámolták és a Ljutomerben szervezkedőkhöz csatlakozott.

A tanácskozáson Maister tábornok közölte a Muravidékről származókkal, hogy elhatározta csapataival Muravidék „felszabadítását”. Ezt a muravidékiek lelkesen fogadták, hisz eddigi terveik megvalósítását látták benne. A tervük végrehajtását úgy szervezték, hogy abban Maister csapatának és a Godina vezette muravidékieknek is összehangolt szerepe legyen.

Godina csoportja azt a feladatot kapta, hogy toborozzon Muravidékről „légionáriusokat”. Létszámukat mintegy száz főben állapították meg. Ez a csoport kapta feladatul a Murán át a fegyveres betörést. Muravidéken át kellett volna venniük Muraszombat székhellyel a hatalmat. Fellépésükkel azt akarták kinyilvánítani, hogy népakaratból cselekszenek. A velük szemben fellépő magyar csapatok ellen Maister tábornokot tervezték segítségül hívni. Tehát a terület elszakítását, a létesítendő szlovén államhoz való csatolását népakaratnak akarták feltüntetni. Ebben minden bizonnyal benne volt a főleg muravidéki fiatalokból álló csoport türelmetlensége. A Ljubljában és Belgrádban kapott ígéret és a türelemre intés kevés volt számukra. De a tervben benne volt Maister tábornok katonai vágya, hogy ne csak a steier tartomány szlovénlakta része felett szerezzen hatalmat, hanem az azzal határos magyar területeken is.

A Godina József vezette csoport lelkes szervezőmunkába kezdett. Futárok útján tartotta a kapcsolatot a Muravidéken lévő szimpatizánsaikkal. Az ő segítségükkel megkezdődött az önmagukat „légionáriusok”-nak nevező fegyveres csoport szervezése, főleg a terület Zala megyei részeiről. A szervezésben különösen kitűnt ifjú Erjavec Mihály murabaráti (bratonci) lakos, aki megelőzőleg Laibachban (Ljubljában) tanult. Az előkészületek-

ról szóló visszaemlékezésben úgy említik Erjavec munkáját, hogy nagy számú csapatot hozott be katonai rendben és lépésben”. A „légionáriusokat” Ljutomerben, a volt német iskolában szállásolták el. Ellátásukat a helyi lakosság és a csoport támogatója, Kukovec nagyiparos biztosította.

Amikor a „légiósok” úgy találták, hogy kellően felkészültek a muravidéki betérésre, a harcok megvívására, készenlétüket jelentették Mariborba (Marburgba), a határőrség parancsnokságára. Onnan meglepetésükre az a válasz jött, hogy halasszák el az akciót. Ezt követően a vezetők Maister tábornokhoz utaztak, segítségét kérték a tervezett katonai betérés megkezdéséhez. Maister arra való tekintettel, hogy osztrák részről támadás indult Maribor (Marburg) és Celje (Cilli) irányába, mely lekötötte erőit, nem tudott segítséget nyújtani a korábbi terveknek megfelelően. A „légionáriusok” ezúttal is újabb akadályba ütköztek.

Az akadályok azonban nem törték meg kedvüket és elhatározásukat. Úgy döntöttek, hogy önállóan törnek be Muravidékre és valóra váltják terveiket. A Ljutomerben lévő összes fegyvert begyűjtötték, de kevésnek bizonyult. Mariborba és Ljubljánába mentek a további szükséges fegyverekért, de nem jártak sikerrel. Helyette azt az üzenetet kapták, hogy rövidesen meglátogattja őket az antant megbízottjaként Reverdy francia őrnagy.

Reverdy őrnagy valóban hamarosan meg is érkezett Mariborból Mulček szlovén százados kíséretében. A „légiósok” a volt német iskola előtt felsorakozva várták a bizottságot. Megérkezésükkor hangos felkiáltásokkal üdvözölték őket. Éltették Jugoszláviát, Franciaországot, az antantot. A „légiósok” nevében Godina József beszélt.

Beszédében kijelentette, hogy a magyar bolsevik (kommunista) hatalom alatt sokat szenved Muravidék népe. Ezért elhatározták és felkészültek rá, hogy onnan kizavarják őket, a területet az új jugoszláv államhoz csatolják. Godina állítása, a Muravidéken uralkodó szenvedés valótlan volt, csupán céljai érdekében, hangoztatta.

Reverdy válaszában megdicsérte a „légiósok” hazaszeretetét, harci készségüket, de a cselekvés előtt azt ajánlotta, mindezt bízzák a békekonferenciára. Ígéretet tett arra, hogy személyesen kedvezően fogja befolyásolni ügyüket Párizsban. Godina megköszönte Reverdy válaszát és azt mondta, az ajánlatot megtárgyalják.

Az eseményt követő „légionárius” tanácskozáson lesújtó volt a hangulat. Felmerült Jurišič kapitány 1918. decemberi kudarca is, amikor önállóan cselekedett. Végző soron nem volt mit tenni, le kellett mondani a katonai betérésről. Felindultságukban többen összetörték a fegyvereket, a „légió” feloszlott, a többség visszament előző lakhelyére, Muravidékre. Hogy a magyar

hatóságok előtt leplezzék a külföldön tartózkodás valódi indokát, sót, cukrot, gyufát kaptak, azt a látszatot kelteve, bevásárolni voltak szlovén területen. Kisebb csoport pedig csatlakozott a Stridóváron (Štrigova) akkor szervezés alatt álló „sokol-légió”-hoz. Ebben a katonai keretben alakították meg a „muravidéki önkéntes légiót”. Belépett Kühár Mihály is. Ennek a légiónak is szerep jutott pár hónappal később Muravidék megszállásában.⁶³

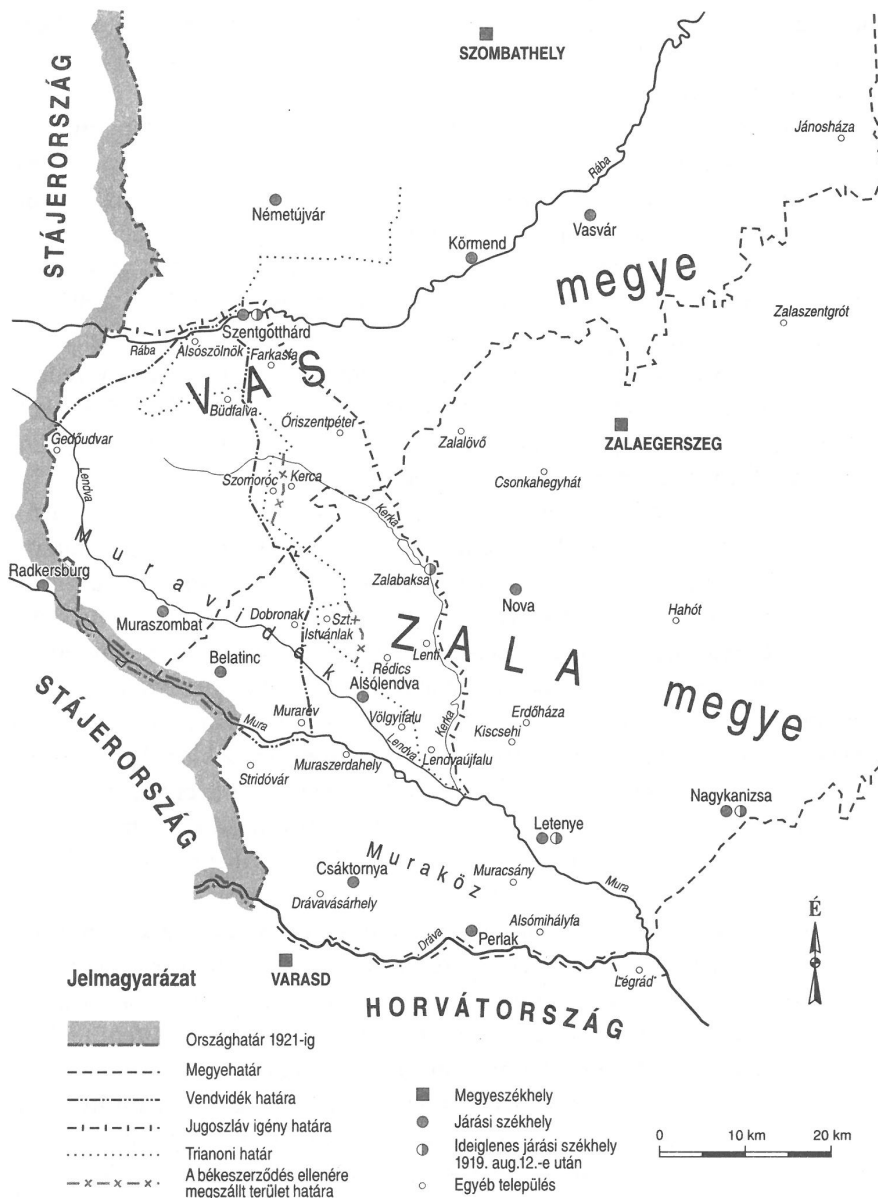
Az események forgatagában a legmeghatározóbb szerepet a Párizsban 1919. január 18-án hivatalosan is megnyílt békekonferencia jelentette. A háború utolsó szakaszában Wilsonnak, az Egyesült Államok elnökének nevéhez fűződő híres és mindenki által elfogadott népek, nemzetek önrendelkezési elvének érvényesülését várták. Aztán jött a nagy csalódás a háborúban vesztes államok népeinél, nemzeteinél. Ez kiváltképpen érvényes volt Magyarország esetében, mert úgy döntöttek róla 1919 első felében, hogy meg sem kérdezték, ott sem lehetett a határait érintő kérdések tárgyalásánál. A rá vonatkozó döntést hivatalosan csak több mint fél év után, 1920 januárjában ismerhette meg. Tehát ez volt Magyarország esetében az úgynevezett „igazságos” béke kialakításának folyamata. Így az első világháborút követő jugoszláv-magyar határ kialakításának okai csak a Szerb-Horvát-Szlovén állam béketárgyaláson követett magatartásából ismerhetők meg.

Magyarország szomszédai közül a győztesek táborába tartozó Csehszlovákia, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam a békekonferencia megnyitását követően már 1919. február 6-án együttesen megfogalmazták Magyarországgal kapcsolatos követeléseiket. A közös előterjesztésen túl minden országnak volt külön elképzelése. Az első jugoszláv tervben a két ország közötti határvonalat a nyugati részen északra a Fertő tónál – érintkezve Csehszlovákiával –, a Rába és a Zala folyókat követve, a Balaton vonalán, majd kissé délre Bajáig, innen a Duna-Tisza közén át a Maros torkolatáig határozták meg. E túlzó követelést francia sugallatra lényegesen mérsékeltek. A módosított területi igényük keleti határát Szentgotthárd, Farkasfa, Óriszentpéter községek vonalában, azok átsatolásával, továbbá a Kerka patak folyásirányát követve terjesztették elő.⁶⁴ Ennek ellenére Csehszlovákiával közösen kétszer is felvetették egy „szláv-folyosó” („szláv-korridor”) létrehozását Moson, Sopron, Vas, Zala megyék megszerzésével, amely alapvetően Olaszország fellépésével hiúsult meg.

A jugoszláv követelések ugyan mérséklődtek, de nagy diplomáciai csatákat vívtak a később végérvényessé vált hatóktól eltérően Pécs és környéke, az ottani szénbányák megszerzéséért. Ezt a megszállt területet csak 1921 augusztusában ürítették ki és adták vissza Magyarországnak.

Muraköz és Muravidék kérdésében a béketárgyalások menetét meghatározó nagyhatalmak különböző álláspontokra helyezkedtek. Érdekes adató-

Jugoszláv igények a Muravidéken 1919

kat nyújt az angol diplomáciai iratok tanulmányozása.⁶⁵ A béketárgyalásokat megelőző előkészítő iratokban és a brit delegátus első állásfoglalásában az található, hogy a jugoszláv-magyar határ nyugati részén a Dráva képezze a határt a Mura torkolatáig, onnan pedig a Mura folyó Radkersburgig. Külön kiemelte, hogy „Muramellék” (Muravidék), a Mura folyó és Szentgotthárd között lévő „kis szlovén körzet kényelmetlen kiszögellést” jelentene a két ország határszakaszán.

Hasonló álláspontra jutott a Legfelső Tanács által alakított, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén államok határkérdéseit tanulmányozó bizottság is. Az 1919. április 6-i előterjesztés szerint Muraközt a jugoszláv államhoz javasolta csatolni. Fő indokként azt hozta fel, hogy „...lakossága csaknem kizárólag délszláv”. Természetesen érv volt a kialakult helyzet is. Ekkorra már a horvátok megszállták a területet, de a megszállás mint egyedüli indok elismerése nyíltan az önrendelkezési elv elvetését jelentette volna. „Muramellék”, vagyis Muravidék esetében kiemelte, hogy itt a „népfajok keveredése miatt” lehetetlen a határ megállapítása. Természetes határnak a Murát kell meghagyni. A Muravidék jugoszláv államhoz való csatolása hátrányt jelentett mert „...egy merészen kiugró terület”.

A muravidéki szlávok (vendek) iránti jugoszláv érdeklődést a steier tartományban élő szlovéneket képviselő maribori (marburgi) Nemzeti Tanács keltette fel. Ebben a folyamatban meghatározó személyiség volt Matija Slavič, aki muravidéki elvbarátaival, Klekl Józseffel, Godina Józseffel, Jerič Ivánnal együtt Muravidéket önálló szlovén tartományi szintre akarta emelni.

A Magyarországon 1919 márciusában bekövetkezett rendszerváltás, a kommunista hatalom megdöntése, a kommunizmus terjedésének megakadályozása, Szovjet-Oroszország elszigetelése Franciaország fő külpolitikai törekvésévé vált, ehhez szövetségeseket keresett. Felkérésre a Szerb-Horvát-Szlovén állam hajlandóságot mutatott a kommunizmus megdöntésében fegyveresen is résztvenni, bár a kért három hadosztályból csak egyet ajánlott fel a belső feszültségek, sztrájkok miatt.

Azzal, hogy a jugoszláv kormány hajlandóságot mutatott a kommunista Magyarországgal szembeni fellépésre, a béketárgyalásokon meghatározó szerepet vívó Franciaország támogatását jobban megnyerte. A jugoszláv államot körülvevő antant szövetségeseket nem lehetett megrövidíteni területi követeléseikben. A békekonferencia elismerte Olaszország és Románia követeléseit. Így a Szerb-Horvát-Szlovén államnak le kellett mondani Romániával szemben Bánátról, de nagyobb területet kapott a magyarok rovására Bácskából. Az olaszok kapták Isztriát, az Isonzó völgyét, Klagenfurt környékét, helyette a horvátok és a szlovének megkapták ugyancsak a magyar terü-

letek rovására a Dél-Baranyát, Muraközt, Muravidéket.

Ezt a végeredményt a jugoszláv diplomácia érte el Franciaország segítségével a béketárgyalásokon az úgynevezett „kis változások politikájával”, amely 1919. július végéig, a magyar Tanácsköztársaság fennállásig működött.

Miután a szlovén kormánynak tudomására jutott a muravidéki szlovének (vendek) léte, rövid úton akarta megoldani a területéhez csatolását. Táviratot küldött Belgrádba, katonai beavatkozást kért a kérdés megoldására. Ezt akkor még nem teljesítették. Viszont mint tartomány nem akart önálló katonai beavatkozást a terület megszerzésére. Maister tábornok ebben az időszakban tanúsított tartózkodását Slavič is szemére vetette. A szlovén kormány önállóan nem volt hajlandó Maister seregével bevonulni Muravidék-re. Erről így írt később Slavič:

„A ljubljani szlovén kormány tagjai nem voltak egységes állásponton Muravidék kérdésében. Žerjav, a kormány egyik tagja szerint nincs szükségük e területre, mert a Mura folyó mocsaras terület, jól elzárja őket a létesülő új államtól. A Muravidékkel kapcsolatos jugoszláv vegyes álláspontra is tekintettel Párizsban a Legfelsőbb Tanács területi kérdésekkel foglalkozó bizottsága 1919. május 12-én elutasította a Muravidékre vonatkozó jugoszláv igényt.”

A szlovén katonai beavatkozás elmaradása mellett viszont megélenkült a béketárgyalásokon a diplomáciai tevékenységük. 1919. május végén Párizsba, a béketárgyalások színhelyére ment Slavič, aki a szlovén delegáció meghatározó személyisége lett. Hírlapokban a szlovén (vend) nép üldöztetéséről adott ki közleményeket. Megírta a „murántúli szlovének emlékiratát”. Ehhez az ismeretanyagot „murántúli harcosoktól” kapta. Az emlékiratot gyevenőt „mérvadó” címre küldték el.⁶⁷

Ilyen előzmények után került sor a Legfelsőbb Tanács helyébe lépő főmegbízottak tanácsa 1919. július 9-i ülésére Clemenceau francia elnök vezetésével. Külön napirendi pontként tárgyalták a muravidéki kérdést. A jugoszláv delegátus bejelentette, hogy már nem tart igényt a Muravidéktől északra lévő területekre, amelyek gazdasági érdeke a Rába folyó völgyéhez kapcsolódik. Az előkészítő bizottság szerint a létesítendő határ ugyan mesterséges, de elkerülhetetlen egy kiszögellés létrehozása a Murától északra. Javaslatukat azzal indokolták, hogy a lakosság háromnegyed része szlovén. Végső érvként még azt hozták fel, hogy a felbomló monarchiából szétdarabolt szlovénség sorsa minden figyelmet megérdemel. Az átszatolandó terület határát keleten és északon a következőképpen javasolták: a Mura és a Lendva folyók folyásával ellentétesen, majd onnan északnyugatra a Nemesnépi és Kebele folyók medencéjét elválasztó gerincvonalon. Innen északra fordulva a Rába és a Mura vízválasztóját követve Fheringtől tíz kilo-

méterre éri el az osztrák határt. A terület nyugati határát a volt magyar-osztrák határ, míg a délit a Mura alkotja. Ezt a javaslatot, amely a jugoszláv és az előkészítő bizottság közös előterjesztése volt, a főmegbízottak tanácsa mint a béketárgyalások akkori legfelsőbb fóruma elfogadta.⁶⁸

Az előzőkben megismert 1919. július 9-i döntés véglegesen meghatározta Muravidék sorsát. A határmegvonásából látszik, hogy az nem a néprajzi szempontokra volt figyelemmel. Nem vizsgálta a területen élő lakosság nyelvi határait, hol él a magyar, vagy a szlovén (vend) lakosság. A földrajzi szempontokra – mint egyetlen és kizárólagos felosztási elvre – tekintettel (folyók és vízválasztók figyelembevételével) a leendő Prekmurjéhoz csatoltak mintegy 20 000 magyart, ami akkor az átszatolt lakosság közel egynegyedét (23%) jelentette.⁶⁹

Az események után többször felvetődött, hogy kis területen és könnyen számbavehető lakossági arányokra tekintettel hogyan lehetett ilyen téves döntést hozni. Főleg amikor néhány héttel korábban a Legfelsőbb Tanács még kizárta a terület átszatolását. A kérdésre a választ Ivan Žogler, a béketárgyalások jugoszláv delegátusának egyik tagja adta meg később. Így írt: „A vendvidék sohasem került volna jugoszláv fennhatóság alá, ha a francia delegátusok expertusok (szakértők – a szerző) állandóan a jugoszlávok kezére nem jártak volna... és ha Tardieu a Legfőbb Tanács határozatait néhányszor a jugoszlávok javára önhatalmúlag el nem csavarta volna..., amely műveletért sokszor igen heves konfliktusba keveredett más nagyhatalmak képviselőivel”.⁷⁰

Az előzmény ismeretében el kell fogadni Žogler indoklását. André Tardieu (1876-1945) mint a francia parlament tagja Georges Clemenceau francia miniszterelnök közeli munkatársa volt és jelentős szerepet vitt a béketárgyalásokon. Más forrásban is felmerült a jugoszlávok javára való szándékos „tévedése”. A Muravidék átszatolásának tárgyalásán a jegyzőkönyvben mint „megjelentnek”, azon résztvevőként rögzítették a nevét.

A békekonferencia július 9-i döntését jugoszláv oldalon egyértelmű helyesléssel és örömmel fogadták. Természetes, hogy magyar oldalon éppen ellenkezőleg hatott, amikor egy hónappal később Magyarország tudomást szerzett a döntésről. Muravidék elcsatolását jugoszláv részről legtöbben Slavič érdemének tüntették fel. Ő volt az, aki 1918 szeptemberétől politikai és katonai szervezkedéseket készített elő és vezetett. A párizsi békekonferencián röpirataival befolyásolta a szlovének javára a területi átszatolást. A későbbi érdemkeresésben Slavič mellett megjelentek és méltatást kaptak a következő személyek is: Civijič és Mihajlo Pupin. Pupin Wilson amerikai elnök személyes barátja és így befolyásolója volt.⁷¹

Muravidék megszállása

Alig száradt meg a tinta a békekonferencia határozatán, amely Muraközt a jugoszláv államhoz csatolta, a szlovének nyomására megkezdődött az elfoglalásért folytatott küzdelem. Muraköz esetében is sikerrel alkalmazott taktika volt a rend és nyugalom helyreállítására történő hivatkozás. Több jugoszláv lap a muravidéki szlovének (vendek) magyarok általi elnyomásáról, a velük szembeni atrocitásokról írt. A túlzásokat már a helyi lapok is sokallták és egynémely fel is lépett ellene. Például a „Murska Straža” 1919. június 28-i számában azt írta: „...a Murántúli állítólagos erőszakos cselekedetéről szóló hírek csak részben igazak, a rémtettekről szólóak pedig túlzottak.”⁷² Így akarták elérni, hogy a jugoszlávok felhatalmazást kapjanak a katonai bevonulásra.

1919. augusztus első napjaiban kaotikus állapotok alakultak ki Magyarországon. Az előrenyomuló román katonaságot a magyar honvédség – korabeli nevén a Vörös Hadsereg – nem tudta feltartóztatni. Napok kérdése volt csupán az ország fővárosának, Budapestnek a megszállása. A Forradalmi Kormányzótanács lemondott és helyét a szakszervezeti kormány vette át. Pár napos működés után belső puccsal, erőszakkal a Friedrich István vezette kormány került hatalomra. Az antanthatalmak tiltakoztak a Friedrich-kormány ellen és leváltását követelték.

A román katonaság Budapest elfoglalása után a Dunántúlon folytatta előrenyomulását. Elérte Győr-Veszprém vonalát. A románok a bevonulást ugyancsak a belső viszonyok megfékezésére, a rend helyreállítására való hivatkozással tették, miközben kirabolták az országot. Elvittek mindent, ami vasúton szállítható volt.

A belső rend és nyugalom biztosítására csak két kisebb erő volt Magyarországon. A déli Somogy megyei részen Horthy Miklós fővezér – a későbbi kormányzó – és csapatai, valamint Nyugat-Magyarország részein báró Lehár Antal ezredes csapatai. Muravidék esetében Lehár ezredes szerepe érdemel figyelmet. A magyar Tanácsköztársaság mint radikális baloldali hatalom megdöntésére Bécsben Antiboldsevista Comité szerveződött. Ennek a katonai tagozatát Lehár ezredes szervezte meg. A katonai tábor a steier tartományi Feldbachban volt. Többek között ehhez a katonai alakulathoz csatlakoztak menekülésük után a volt „Mura Köztársaság” katonái is. Lehár ezredes és Sigray Antal gróf, az Antiboldsevista Comité egyik vezetője a tanácskormány lemondása után Nyugat-Magyarországon Moson, Sopron, Vas, Zala

megyékben átvették a közigazgatási és katonai hatalmat. Ennek volt köszönhető, hogy a román csapatok nem nyomultak tovább előre nyugat felé. De Sigray-Lehár képviselte hatalom 1919. augusztus első felében nem volt még olyan erős, hogy az antant szövetségeshez tartozó bármely ország szervezett katonai erejével szemben fellépjen. Tehát ekkor még nem volt képes a Muravidékre bevonuló jugoszláv katonaság feltartóztatásra, vagy visszaverésére.

Ebben a magyarországi válságos időszakban 1919. augusztus 2-án értesítette a békekonferencia titkársága a jugoszláv küldöttséget, hogy engedélyezték számukra Muraköz megszállását. A Muraközben zajló helyi események is kedveztek a jugoszláv katonaságnak. 1919. augusztus 10-én és 11-én oszlatták fel Muravidéken a tanácskormány csekély számú katonai alakulatát. Az új kormány csapatai még nem érkeztek meg és egy nappal később, augusztus 12-én két jugoszláv hadosztály, a „Száva” és a „Dráva” megkezdte Muraköz elfoglalását. A túlzott katonai erővel szemben semmilyen ellenállás sem volt. Az adott helyzetre tekintettel minden küzdelem csak felesleges vérontás lett volna. Fegyvertelenek álltak szemben a fegyveresekkel. A katonai megszállás pár napon belül befejeződött.

A későbbi határmegállapításhoz képest a jugoszláv katonaság az első napokban túlment az engedélyezett határokon és megszállta Kerkaszentmiklóst (később Tornyiszentmiklós) Rédicset, Zalasombatfa, Szíjártóháza, Gáborjánháza, Bödeháza, Szentisvánlak és Szomoróc (később Kercaszomor) községeket. 1919. szeptember első napjaiban Szomoróc és Szentistvánlak kivételével a megszálló katonaság a többi községekből visszavonult a később kialakult határok mögé. Az említett két község csak évekkel később, a határ végleges megállapítása során került vissza Magyarországhoz. Nem tudni, mi volt az oka a kapott megszállási engedély túllépésének. Lehetett tájékozatlanság, de nem zárható ki a területszerző mohóság sem.⁷³ (Lásd: „Jugoszláv igények a Muravidéken” című térképet a 71. lapon.)

Az 1910. évi magyar népszámlálásra kell hagyatkozni, amikor a megszállt Muravidék főbb adatait vesszük számba. Volt ugyan az eseményekhez közeli időpontban, 1920-ban is népszámlálás. Ennek megbízhatósága azonban kétséges. Mind a két érdekelt fél, a magyar és jugoszláv hatóságok befolyásolhatták az adatok számbavételét, azok csoportosítását. Tehát az eseményeket megelőző népszámlálás szerint a Muravidék megszállásával 1003 km² és 90513 lakos került el Magyarországtól. Az elcsatolt lakosság 75%-a szlovén (vend), 23%-a magyar, 2%-a egyéb (többségében német) nemzetiséghez tartozott. Az elcsatoltak 49,7%-a beszélt magyarul. Az eseményekkor közigazgatás beosztása szerint Vas megye muraszombati járásából 111, szentgotthárdi járásából 11 község került a jugoszláv államhoz, míg Zala megye alsólendvai járásából

47, letenyei járásából 1 község. Az 1919 januárjában az alsólendvai járásból kialakított belatinci járás 26 községből állt. E községek számát is magába foglalta az alsólendvai 47 község. Tehát összességében 170 település, köztük két járási székhely került idegen megszállás alá.⁷⁴

A Muravidékre bevonult főerők a muraszerdahelyi (Mursko Središče) hídon át érkeztek. Az Alsólendvát és környékét megszálló hadosztály főparancsnoka Uljanič tábornok volt.

A megszálló katonaság a területre érkezve teljes hadikészültségbe helyezte magát, lövészárkokat épített ki. Nehézfegyvereit alkalmazás szempontjából kedvező ütegállásokba telepítette. Alsólendván négy ágyút telepítettek a bükkhegyi „Lármafához”. Később onnan áttelepítették a vár körüli Csontos út végén lévő Szent János-szobor mögé. Ősszel pedig Alsólakosba (D. Lakoš) és Petesházára (Petišovci) helyezték át őket. Önálló híradó vonalakat alakítottak ki maguknak. Őrjáratokat szerveztek a községekben és a külső területeken egyaránt.

A megszállt terület határait magyar, osztrák és saját területeik felé egyaránt lezárták. Olyan helyzetet teremtettek, mint a harctéri körülmények. Ennek kialakításában minden bizonnyal közrejátszott az 1919. év eleji muraszombati csata is, amikor a Jurišič kapitány által vezetett különítményt főleg a helyi lakosság soraiból összetevődő katonaság kiverte. A megszállók elejét akarták venni egy hasonló összecsapásnak.

A megszállással együtt megkezdődött a győztesek ünneplése is. Az 1918. augusztus 12-én kezdődött katonai akció néhány nap alatt minden különösebb esemény, ellenállás nélkül végetért. Az esemény kezdetét követő első vasárnapon, augusztus 17-én nagygyűlést tartottak Belatincon (Beltinci).

Ezen a katonai hatóságok hivatalosan bejelentették Muraköz megszállását és a nevét Prekmurjére változtatták. A nagygyűlésen résztvett Srečko Lajnšič, Prekmurje első kormánybiztosa is. Ő külön köszönetet mondott a „Száva” és „Dráva” hadosztályok katonáinak a terület elfoglalásáért.⁷⁵

Az ünneplés 1918. augusztus 25-én Muraszombaton (Murska Sobota) folytatódott. Itt a belatincitől eltérően azok a személyek voltak a meghatározók, akik a külső szlovén erőkkel szervezkedve segítették elő a megszállást.

Lajnšič ezen a rendezvényen mint a szlovén nemzeti altanács tagja vett részt. Klekl József és a megszállt területről származó társai mellett jelen voltak a szlovének katonai vezetői, Mulček és Sagadin századosok. Ugyanitt mutatkozott be a muraszombati (Murska Sobota) katonai körzet parancsnoka, Dercaki alezredes is. A nagygyűlés határozatot fogadott el, amit azonnal táviratilag Belgrádba küldtek. A táviratban köszönetüket fejezték ki Péter királynak és Sándor régens-főhercegnek, hogy segítségükre voltak pári-

zsi küldetésük alatt abban, hogy most ezt a területet birtokba vehették. Hasonlóképpen üdvözölték az éppen Párizsból hazatérő Slavičot, aki a siker nagy részese volt. A táviratban azt is kérték, hogy a jelenlegi megszállt területen túl tegyék lehetővé Szentgotthárd és környéke megszállását is. A befejező rész már felvetette azt a problémát, amely a későbbiekben is sokszor érződött a korabeli szövetségesek, a szlovének és a horvátok között.

A távirat küldői tiltakozásukat fejezték ki a központi kormánynál az ellen, hogy Prekmurjét (Muravidéket) horvát és szlovén részre osszák. Ebből az tűnik ki, hogy a horvátok részt kértek a terület katonai megszállásának fejében Prekmurjéből (Muravidékből). Ezt látszik alátámasztani a Muraköz (Medimurje) 1918. december végi megszállása is. Ekkor a horvát katonaság átkelt a Murán, majd megszállta Alsólendvát és több környékbeli települést is. Csak 1919 januárjában vonult ki onnan. A Belatincon megrendezett 1918. augusztus 17-i nagygyűlés a horvátok által szervezett demonstráció volt. A muraszombati nagygyűlés kérésére, a megszállás kiterjesztésére, a megszállt terület megosztása elleni tiltakozásra Belgrádból sokáig nem érkezett válasz. Ezért később népes küldöttség utazott Belgrádba. Addig is Klekl József lapja, a „Novine” hirdette a további „felszabadítási” célokat, Szentgotthárd elfoglalását, a szlovén fennhatóságot Prekmurjében (Muravidéken). Ezeket a gondolatokat a „Novine” 1919. szeptember 17-i számában versbe is foglalták.

A „Rábamenti szlovéneket” hívják a szerb védők, a bátor horvátok és a vitéz szlovének, majd így folytatta:

„Ismeritek az utat Szentgotthárdig

Hol sodrásokat hord a Rába?

Ott szlovén lesz a zászló

Ünnepélyesen és dicsőségesen lengedező.”⁷⁶

A jugoszláv állam felbátorodott a „kis változtatások politikáján”, annak sikerein, így kapták meg Dél-Baranyát, Muraközt, Muravidéket. 1919 augusztusától kezdve két éven át komplex tervekkel, gazdasági, etnikai, katonai érvekkel akart további területeket szerezni Magyarországtól. A vendvidék további megszállása mellett szerepelt még Pécs, a szénbányák, a siklósi és a mohácsi járások megszerzésére való törekvés. A valótlan adatok közlésében odáig mentek, hogy Pécs város lakosságát „problematikus magyarnak” tüntették fel. A további tervek már nem sikerültek, mert ekkor már nem volt Franciaországnak érdeke a jugoszlávok támogatása, elmúlt a kommunista veszély, amiben számíthatott volna a Szerb-Horvát-Szlovén államra.⁷⁷

Az események kapcsán jogosan vetődik fel a kérdés, mit tett Magyarország az események alatt? Sajnos az eseményeket érdemben befolyásolni ké-

pes központi kormány az előzőekben leírt okok miatt nem volt. A nyugat-magyarországi megyékben (Moson, Sopron, Vas és Zala megyékben) a közigazgatási hatalmat gyakorló Sigray Antal gróf kormánybiztos és a terület katonai főparancsnoka, báró Lehár Antal ezredes nem rendelkezett olyan erővel, amely két hadosztállyal szembeszállt volna. Ebben az időszakban csupán 3-4 zászlóaljnyi katonaság volt az alárendeltségükben. Megtettek viszont minden tőlük telhetőt.

Az események alatt nemcsak a Muravidéket érte külső katonai behatás. Az ország válságos helyzetére tekintettel osztrák oldalon is volt elszakítási kísérlet. 1919. augusztus 17-én Németújváron (Güssingben) szélsőjobboldali osztrák csoport nagygyűlést hívott össze. A jelenlévők előtt kihirdették Németújvárnak mint járási székhelynek és további 251 magyarországi községnek Ausztriához való csatolását. Az esemény hírére a Lehár ezredes alárendeltségébe tartozó katonaság érkezett a helyszínre. Az osztrák szervezők megfutamodtak, a közeli magyar-osztrák határon át Ausztriába menekültek.

A Muravidék megszállása esetében gondolni sem lehetett magyar katonai fellépésre. Lehár ezredes a honvédelmi minisztériumon keresztül értesítette a Budapesten lévő antant megbízottakat. Egyben afelől érdeklődött, hogy jogos-e a Muravidék megszállása. A kérdésre azt válaszolták, hogy nincs tudomásuk arról, hogy fel voltak-e hatalmazva jugoszlávok a katonai akcióra. Szerintük önkényes tevékenységről van szó. A hadügyminisztérium felhatalmazásával a szombathelyi katonai parancsnokságról küldöttség ment a megszálló erők parancsnokához. Felszólították őket, hogy tekintettel az önkényeskedésre vonuljanak vissza az 1918. november 13-i belgrádi katonai egyezményben meghatározott vonalra. Ez pedig a Drávánál jelölte meg a demarkációs vonalat. A jugoszláv parancsnok kijelentette, hogy nem vonja vissza csapatait, mert a megszállásra felhatalmazása van. A magyar katonai küldöttség kilátásba helyezte tiltakozását a párizsi békekonferenciánál, majd eredmény nélkül visszatért Szombathelyre.

Sigray kormánybiztosnak 1919. november 20-án nyílt lehetősége a megszállás miatti tiltakozás előterjesztésére. 1919. október végén Magyarországra érkezett Sir George Clark angol diplomata a békekonferencia megbízásából, hogy létrehozson egy olyan magyar kormányt, amelyet az antanthatalmak tárgyalópartnerként elismernek, továbbá elősegítse a román megszálló csapatok kivonulását. Sigray jegyzékben fordult Clarkhez, kérte a jugoszláv csapatok kivonását a Muravidékről. Clerk szóbeli ígéretet tett a kérés teljesítésére, a jegyzéket pedig táviratilag Párizsba továbbította.⁷⁸

Hasonló tartalmú táviratot küldött Vizkelety Árpád, alsólendva főszolgabírója Eitner Zsigmond, Zala megye kormánybiztosa közvetítésével George

Clerkhez. Vízkelety a táviratban a megszállás megszüntetését a „szintiszta 21 község 15000 lakosára”, a vend községek képviselőtestületének kérésére, a területhez kapcsolódó magyar lakosság véleményére alapította.

A távirathoz mellékelt Zala megyei kormánybiztosi levél azt is tartalmazta, hogy a jugoszláv megszálló katonaság a „Vend-vidéken” túl ürítse ki Muraközt is. Ezt követően javasolták, hogy nemzetközi katonaság ellenőrzése mellett mind a két területen tartsanak népszavazást a hovatartozás kérdésében.⁷⁹

Mint a későbbi eseményekből is ismert, a tiltakozásoknak nem lett semmilyen hatásuk. Úgy tűnik, hogy a békekonferencia szervei között nem volt kellő összehangoltság, tájékoztatás a döntéseikről. Csakis így fordulhatott elő hogy a budapesti antantmegbízottak a muravidéki megszállást az eseményekhez közeli időben „egyéni akciónak” minősítették, illetve hogy Clark hivatalosan is közvetítést vállalt benne.

Bár kisebb eredménnyel kecsegtetett az érintett Vas és Zala megyék törvényhatóságainak tiltakozása, de mégis mint erkölcsi elégtételt megtették. Tiltakozásaikat közzétették minden megyei törvényhatósági bizottság felé, ahonnan egyetértő válaszok érkeztek vissza. A Zala megyei tiltakozás külön kiemelte a muraközi eseményekkel kapcsolatban „...az ott lévő magyar emberiség ... mindenkor a legnagyobb hősséggel és igaz szeretettel ragaszkodott...” a hazájához, Magyarországhoz.⁸⁰

Az alsólendvai „ütközet”

1919. november 29-én reggel hangos lövöldözésre ébredt Lendvahosszúfalu (Dolga Vas) és Alsólendva (Dolnja Lendava) lakossága. A kora reggeli órákban Rédic magyar határközségből félszázadnyi magyar határőr átlépve a demarkációs vonalat a megszálló katonaságra támadt.

A magyarok támadó csoportja három részre tagozódva tört előre. Többségük a főúton haladva nyomult előre a járási székhely központja felé. Tőlük jobbra, a vasúti töltés mellett haladt egy csoport. A harmadik pedig a főerőktől balra, a lendvahosszúfalusi hegyen nyomult előre.

Az Alsólendván lévő megszálló katonaság nagy része tartalékosokból állt, akik a 43. jugoszláv ezredhez tartoztak. A község elemi és polgári iskolájában voltak elhelyezve. A lövöldözésre ébredve szinte valamennyien menekülni kezdtek a Mura folyó felé, többen az alvásból ébredve hiányos öltözékben. Hasonló riadalmat váltott ki a magyar határőrök akciójának hangja Zalagyertyánosban (Gaberje) is. Az ott lévők Kót felé menekültek.

Nem maradtak tétlenek Pince község lakói sem. A megszállókat Völgyifaluig (Dolina pri Lendavi) üzték el.

Az északról, Rédic irányából közeledő magyar határőrökhöz csatlakozott a helyi lakosság és Alsólendván az Isoó-féle házig (később a ferences rendi apácák zárdája lett – szerző) nyomultak előre. A jugoszláv katonák közül néhányan észrevették, hogy a magyar csapat kis létszámú, géppuska- és fegyvertűzzel megállásra kényszerítették őket. Rövidesen rendezték sorukat és ellentámadásba mentek át. Perko jugoszláv alezredes ágyúkkal lövetni kezdte a magyar területeket, délen Lendvaújfalut (később Tornyiszentmiklós része lett – a szerző) és északon Rédicset.

A megszállók túlerejével szemben a katonai vállalkozás hamarosan elbukott. Az ütközet jugoszláv áldozatai nem ismertek, viszont néhányan magyar fogságba kerültek. Alsólendva térségében négy magyar elesett, Völgyifaluban pedig egy. Meghalt Péterfi Gábor körmendi születésű határrendőr. Péterfi, miután megsebesült, eldobta fegyverét és megadta magát, de így sem tudta megmenteni életét, mint fogolynak, bajonetszúrásokkal oltották ki életét. Ribes József lendvahosszúfalusi szőlősgazda sebesülése után egy hegyi hajlékba menekült. Az üldözők előtt kidobta fegyverét, ennek ellenére az ablakon át több lövéssel agyonlőtték. Háncs István lendvahosszúfalusi napszámost visszavonuláskor lőtték agyon a hegyen. Holttestét egy hét múlva találták meg. Megállapították, hogy több lövéssel

hátról terítették le. A feje felismerhetetlenségig össze volt ronszolva. Varga Antal érettségizett fiatal a háborúból zászlósként szerelt le, a harcokban esett el Alsólendva főutcáján. Az áldozatokat Alsólendván temették el. Az ötödik áldozat Fehér Vendel völgyifalusi fiatalember volt, akit szülőháza közelében lőttek agyon a megszállók, a megtorlásként alkalmazott lövöldözések közben.

Másnap, november 30-án tovább folytatódott a megtorlás. Alsólendván a megszálló hatóságok túszként összefogdostak mintegy negyven embert. Erős fegyveres kíséret mellett Belatinra szállították őket. Közülük 18 személyt háromnapos fogvatartás után szabadon engedtek. A szabadon engedettek között volt Tóth Pál lendvahosszúfalusi tanító, Szporni Sándor uradalmi intéző, Göncz Gábor pék, Wollák Adolf ügyvéd és mások.

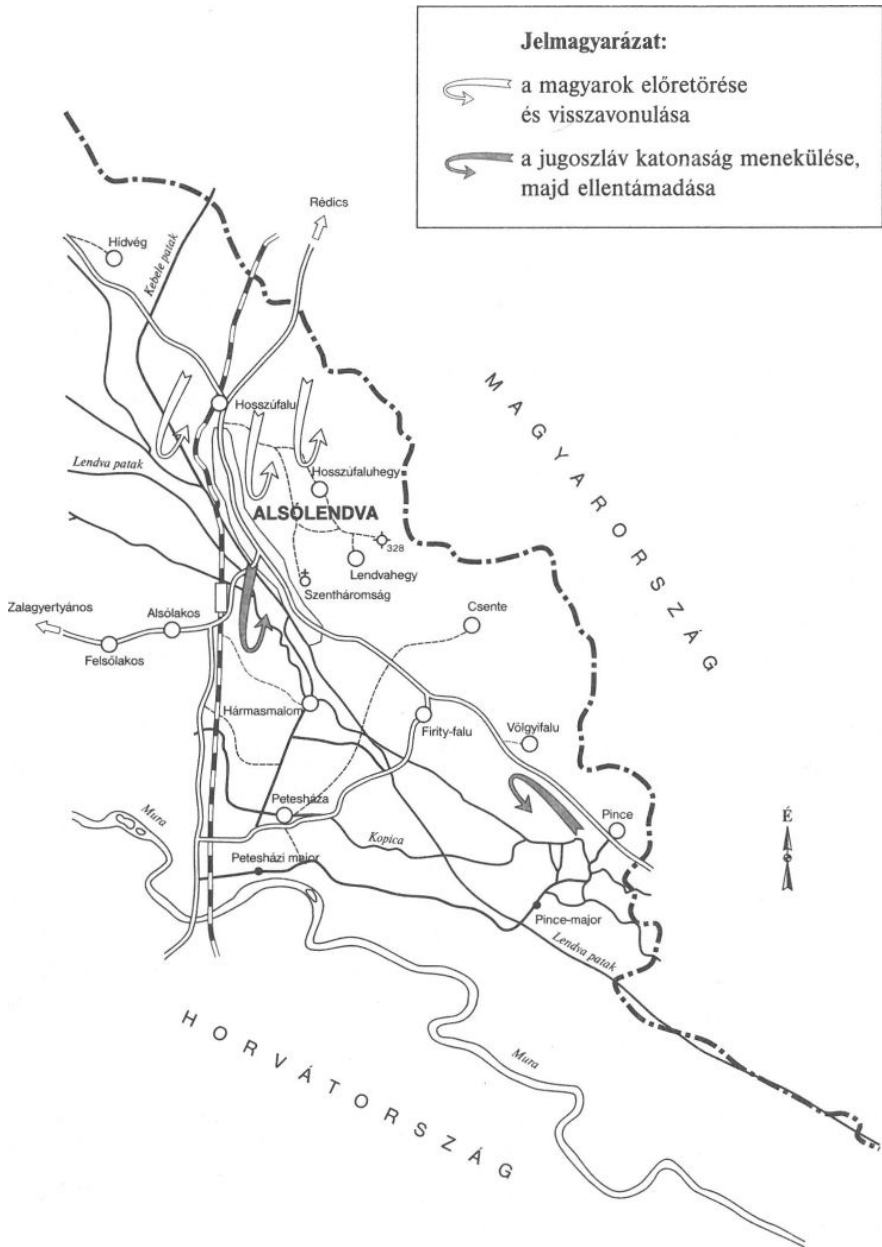
Őrizet alatt maradtak: Némethy Vilmos ügyvéd, Vitéz Gyula ügyvéd, Lemarics Viktor vendéglős, Farkas Kálmán káplán. Tőke Imre kéményseprőmester, Török Sándor cipész, Varga Miklós szabó, Blau Henrik kereskedő, Hável Ede végrehajtó, Hadrovics Elek közjegyző, Stern Sándor pincér. Hegedüs Sándor asztalos, Balkányi Elek könyvkereskedő, Melzer Kálmán és Horváth István közjegyzői írnokok, Schön Jenő kereskedő, Vehofsics Lajos pincér (aliter Magyaródi) Vehofsics Gyula borbély, Hunyadi asztalos két fia, Géza és Kálmán, s Muraszombat környékéről elhurcolt Vogler nevezetű személy.

Az előzőekben felsoroltakat 1919. december 12-ig Belatincon tartották fogva, ezután pedig Belgrád mellé Smendriába (Smederovo) az ottani rendőrkapitányságra szállították el őket. A 21 személyt 6 méter hosszú és 3 méter széles helyiségben tartották fogva több hónapon keresztül. Ellátási költségeikről saját maguknak kellett gondoskodniuk, étkezésükért napi 6 dinárt (41 koronát) kellett fizetniük. Az étkezési és ellátási gondjaik enyhítésére és részbeni fedezésére Zala megye közössége és Alsólendva község lakói gyűjtéseket szerveztek. Több ezer koronával tudtak enyhíteni a fogvatartottak gondjain.

Megindult a küzdelem az elhurcoltak kiszabadításáért. A község lakosságának képviselőiben küldöttség ment Perko jugoszláv alezredeshez. A küldöttség tagjai: Strausz kanonok, Józsa járási orvos, Brünner városi orvos, Karabélyos nyugalmazott bíró és ügyvéd voltak. A küldöttség semmilyen eredményt nem tudott elérni. Ugyanez az összetételű küldöttség 1919. december 14-én Alsólendvától északra a megszállási vonalon lévő szabólakosi majorba kérte Kolbenschlag Bélát, Zala megye alispánját, hogy a magyar külügyminisztériumot kérje fel a letartóztatásban lévők segítésére, kiszabadításuk elérésére.

A magyar hatóságok és a sajtó kezdetben hallgatásba burkolóztak az ese-

Az alsólendvai ütközet, 1919. november 29.

mények nem kellő ismerete miatt. Az első, az események színhelyéhez közeli sajtótudósítás is pontatlan volt, bár nem tudni, hogy tudatosan vagy sem. Arról tudósított, hogy a délszláv sajtó azzal árasztja el a világot, hogy a magyar katonaság Rédicsnél átlépte a határt és harcba bocsátkozott a jugoszláv katonasággal. Ezzel szemben a napilap azt állította, hogy az ott lévő magyar katonák kézigránáttal gyakorlatoztak, amit a jugoszlávok félreértettek és visszavonultak állásaikból. A magyar katonaság ezt Alsólendva kiürítésének vélte, ezért foglalták el részben a falut. Amikor „fegyvertüzet” kaptak, visszavonultak Rédicstre.⁸¹

Ezzel szemben a magyar kormány a tényekre támaszkodva, azt elismerve 1919. december 9-én tudatta a jugoszláv kormány budapesti képviselőjével – Batich-csal –, hogy az önkényes magyar katonai betörést elítéli, a felelősöket meg fogja büntetni. Garantálta azt is, hogy az elfogott jugoszláv katonákat vissza fogják adni.

Somssich József külügyminisztert bizonyára befolyásolta a Kolbenschlag Béla, Zala megye alispánja által megismert alsólendvai küldöttség kérése is, amikor tiltakozást jelentett be a jugoszláv kormánynál a 21 alsólendvai tús elhurcolásáért és Smendriára való szállításuk miatt. A magyar külügyminiszter ugyancsak felszólalt annak a 58 főnek a vidékről való kiutasítása miatt is, akiket ellenségnek nyilvánítottak. Azzal gyanúsították őket, hogy a harcolókkal együttműködtek, segítették őket.⁸²

A túsok elhurcolásával nem értek véget Alsólendva lakosságának megpróbáltatásai. 1919. december 18-án Budapestről vegyesbizottság érkezett a járási székhelyre. Az elnök egy angol tiszt volt. Tagjai között volt egy-egy francia, olasz, jugoszláv és két magyar tiszt. A november 29-i magyar betörést és ütközetet vizsgálták. Erre az alkalomra Jožef Kočar, a járási hivatal vezetője és Božidar Sever kinevezett polgármester (župan) a környék szlovén (vend) lakosságából mintegy háromszáz fős gyülekezetet hívott össze. A vegyesbizottság tagjait az összegyűltek éljenzéssel („živióval”) fogadták. Kiabálások közepette követelték, hogy Alsólendvát kapcsolják Szlovéniahoz. A bizottság elnöke a kiabálva előadott követelésre kedvező választ adott. Ekkor kért szót Józsa, aki az önkényesen megszállt 20 „színmagyar” környékbeli község nevében tiltakozott az átcsatolás ellen. Ezt követően a bizottság angol elnöke elzárkózott a területi kérdéseket felvető megjegyzésektől. Józsa felszólalása nem maradt következmény nélkül. Berbuc, a terület eseménykori kormánybiztosa 1920. január 11-én elfogatta Józsat és Smendriába vitette, az ott lévő túsokhoz záratta.

1919. december második fele a szokottnál is szigorúbb körülmények között telt el a megszállt területen. A jugoszláv katonaság beszüntette a határ-

átlépési engedélyek kiadását, szigorította a határellenőrzést. Mundič szerb parancsnok Alsólendva vezetőit összehívatta és még a karácsonyi éjféli mise megtartását is megtiltotta. A külügyminiszter tiltakozásában is említett 58 személynek kiadták a kiutasítási parancsot. Néhány esetben saját kérésre visszavonták a kiutasítást, de a többségnek vasúti vagonokban Varazsdon és Zágrábban át Magyarországra kellett menni. A kitoloncoltak Gyékényesenél lépték át a magyar határt. A kiutasítottak többsége hivatalnok (jegyző, körjegyző), tanár volt. A kiutasítás sorsára jutott Vizkelety Árpád, Alsólendva főszolgabírója is.⁸³

1919. december második felében a jugoszláv hatóságok szigorított intézkedései mögött a magyar dokumentumokban érdekes adat található. Huszár Károly magyar miniszterelnök 1919. december 19-én szokatlan időpontban, mégpedig este 10 órára hívta össze a minisztertanácsot, amelyre meghívta Horthy Miklós fővezért is. A miniszterelnöki előterjesztés szerint a nap folyamán két esetben is táviratot kapott Sigray Antal nyugat-magyarországi kormánybiztostól, hogy a jugoszlávok a muravidéki demarkációs vonal átlépését tervezik és előnyomulnak Szentgotthárdig. Ezzel egyidőben pedig Gratz Gusztáv bécsi magyar követ azt táviratozta, hogy amennyiben Magyarország nem adja át Ausztriának Moson, Sopron, Vas megyék Ausztriával határos részeit, ezt a földrajzi részt a csehszlovákok megszállják. Gratz távirata azt is tartalmazta, hogy a területhez közeli részen Bratislava (Pozsony) környékén csapatösszevonások vannak. Az eseményekből egyértelmű volt, hogy ismét felmerült a „szláv-folyosó” létrehozásának előkészülete, amely csak magyar területek rovására történhetett.

A minisztertanács Horthy fővezér egyetértésével úgy döntött, hogy a két ország együttes katonai erejével szemben nem lehet sikeresen fellépni, ezért értesíteni kell az antantbizottságok magyarországi tagjait, kérve közbelépésüket. Nem tudni pontosan, hogy ezután mi játszódott le a diplomáciai színpalak mögött, de a küszöbön álló támadás elmaradt.⁸⁴

A muravidéki szigorítások tulajdonképpen a tervbe vett katonai akció előkészítését szolgálhatták. Mindenképpen biztosítani kívánták támadás esetére a biztos hátteret. Meg akartak előzni egy alsólendvai ütközethez hasonló belső zavart.

A magyar kormány ismételt magyar katonai akció kizárására tett intézkedéseit, a felelősök megbüntetését a belgrádi kormány figyelmen kívül hagyva mindent megtett a Magyarországgal szembeni ellenszenv felkeltésére, a történetek nemzetközi szintre emeléséért. Azt akarta bizonyítani, hogy a magyarok még mindig szemben állnak az antanthatalmakkal. Ez a propaganda az adott időben azért volt fokozottan káros, mert ekkor készülődött

útra a magyar küldöttség gróf Apponyi Albert vezetésével a békekonferenciára. Nagyban rontotta tehát amúgy is csekély esélyeinket. Ugyanakkor semmi sem történt a letartóztatottak ügyében, minden különösebb vizsgálat, bírósági ítélet nélkül továbbra is fogva tartották őket.

A letartóztatottak helyzetének holtpontról való elmozdítása érdekében Somssich József külügyminiszter 1920. február 1-jén utasította Praznovszky Ivánt, a magyar békeküldöttség titkárát, hogy jegyzékben terjessze elő: a jugoszláv hatóságok az Alsólendván letartóztatott 21 személyt változatlanul fogvatartják, sőt Józsa is letartóztatott, mivel „szintiszta magyar” községek nevében a helyszínre kiszállt vegyesbizottságnál szót emelt. Azóta is magyar tisztviselőket fogtak el. Számuk megközelítette a 300 főt. Minden elfogott magyart közbüntényesnek minősítve kezelnek.⁸⁵

Nem tudni, mennyire játszott szerepet a letartóztatottak szabadon bocsátásában a békekonferenciához intézett jegyzék, de 1920. február 28-án Alsólendvára megérkezett a szabadon engedettek első csoportja. Ekkor tért vissza Józsa, Némethy, Lemarics és Hadrovics. Őket néhány nappal követték a többiek. A smendriai fogva tartás senkinél sem múlt el nyomtalanul. A lelki megpróbáltatásokon kívül néhányan megbetegedtek, így Józsa, Némethy, Tőke, Hável és a muraszombati Vogler. A zaklatások következtében nem sokkal a szabadulása után, március 15-én Farkas Kálmán helyi káplán az Alsólendvától délre lévő Hármasmalomnál pisztollyal öngyilkosságot kísérelt meg. Feji sérülésébe pár nap múlva belehalt.

A törvényes alap és bizonyítékok nélkül raboskodók kiszabadítására, az igazságtalanság megszüntetésére a magyar kormányon, a helyi magyarokon kívül mások is felemelték szavukat. Maga Klekl József is megragadott minden rendelkezésre álló módot szabadon bocsájtásukért. A leghatásosabb beavatkozó Anton Korošec politikus, pap, az első horvát-szlovén Nemzeti Tanács elnöke volt. Korošec ebben az időben lett a központi kormány tagja és mint miniszter járt közben a meghurcoltak kiszabadításáért.⁸⁶

Bár hivatalosan befejeződött az „alsólendvai ütközet” minden részlete, mégsem volt nyugalom a környéken. Gyakran voltak átlövöldözések magyar oldalról Göntérháza (Genterovci) térségében. A megszálló katonaság a lövöldözésben magyarokkal való összejátszást gyanított. Göntérháza férfi lakosságát összeterelve Radamosra (Radmožanci) kísérték és néhányat közülük tettelesen bántalmaztak. Az eset többször is megismétlődött. A lakosság elleni fellépésben külön élen járt egy bizonyos Perš nevű főhadnagy, aki korábban az osztrák-magyar közös hadseregben szolgált. A lóhátról mért kardlapozásait sokáig emlegették.⁸⁷

A megszállás után

Muravidék megszállásával nem tűntek el az ellentmondások, sőt tovább súlyosbodtak és számban gyarapodtak. A legnagyobb vitát és a hatóságokkal való összeütközést a megszállás jogi értelmezése jelentette. A Szerb-Horvát-Szlovén állam központi kormánya a terület katonai elfoglalását – helyesen – úgy értelmezte, hogy azt a békekonferencia a terület közrendjének biztosítására, az ott lévő szláv (vend) lakosság biztonsága érdekében engedélyezte. Természetesen a szlovén (vend) lakosság veszélyeztetettsége nem állt fenn, csak indok volt és az engedélyezés feltételeként szerepelt. A megszállt területek jogállását már ekkor nemzetközi megállapodás szabályozta. Ezt a hágai konferencia 1907. október 18-án elfogadott IV. számú rendelkezésének 3. pontja állapította meg. Ennek értelmében a megszállóknak kötelességük a közrendet fenntartani és amennyiben lehetséges, a területen érvényes törvényeket kell alkalmazni.

A megszállásra az 1918. december 1-jén alakult jugoszláv föderatív állam kapott a békekonferenciától felhatalmazást, nem pedig valamelyik közeli szövetségi tartomány, Szlovénia illetve Horvátország. A föderatív államba tartozók célja egységes volt abban, hogy a békekonferenciára később meghívandó Magyarországot kész helyzet elé állítsák, területfoglalásukat megváltoztathatatlan ténynek tüntessék fel (*fait accompli*). Így végérvényesen a föderáció része legyen.

Eltérő volt a nézet viszont abban, hogy melyik szövetséges tartomány részévé váljon majd. Horvát és szlovén részről egyaránt erős törekvés jelentkezett a területükhöz csatolásért. A központi kormányzat, amelyben szerb túlsúly érvényesült, az előzőekben említett nemzetközi megállapodásra tekintettel központi igazgatás alá kívánta vonni a területet.

Szót érdemel Muravidék nemzetközi jogi helyzetének megszállás alatti megítélésében a békekonferencia által alkotott szerződések érvényessége is. Ennek értelmében ahhoz, hogy valamely nemzetközi békeszerződési rendelkezés az adott ország törvényei közé kerüljön és alkalmazható legyen (hatályossá váljon), több eljárási folyamatot kellett teljesíteni. Elsőként az adott országnak és győztes hatalmának az adott okmányt alá kellett írni. Ez Magyarország esetében 1920. június 4-én történt meg. Ezt követően az aláírt megállapodást az ország törvényei közé kellett iktatni. Ennek a magyar nemzetgyűlés 1920. november 15-én tett eleget, de előtte ünnepélyes tiltakozó nyilatkozatot fogadott el. A harmadik, befejező aktus a szerződő felek okmányainak letétbe helyezése volt. Ennek az időpontja 1921. július

26. Ettől az időponttól lehet csak minden rendelkezésről, így a terület-átcsatolásokról is beszélni, addig csak megszállásról, mint ideiglenes állapotról.

A jugoszláv állam központi és tartományi szervei közötti versenyfutás a Muravidékért sajátosan alakult. A közigazgatást kormánybiztosra bízták és annak székhelye Muraszombat lett. A terület volt Zala megyei részére, az alsólendvai járás megszállt területére a kormánybiztos helyetteseként körzeti vezetőt állítottak. Muravidék első kormánybiztosa Srečko Lajnsič volt, aki a megszállással egyidőben települt át Radkersburgból (Radgona). Intézkedései a szlovén tartományi érdekeknek feleltek meg. Az alsólendvai terület élére Kočar Jožef kapott kinevezést, aki korábban részt vett a magyar közigazgatásban. Szlovénia steier tartományában alkalmazott mintára megszüntették a jegyzőségeket, helyette polgármestereket neveztek ki a községek élére. Alsólendva első kinevezett polgármestere (župan) Bodižar Sever volt, az a személy, akit a muraszombati csatában 1919. január 3-án a magyarok elfogtak, mint „kormánybiztost”. Ő is a szlovén tartományból, az Ormož melletti Humból származott.

A Muravidék hovatarozása kérdésében a sajátos utat a Klekl-Slavič csoport képezte. Ők a magyarok által megígért autonómiáért küzdöttek. Önállóak akartak maradni a szlovén tartományon belül. Ennek követelésére küldöttség utazott a belgrádi kormányhoz. Tagjai között volt Lejkó István Belatincról, Godina István Alsóbesztercéről, Horváth István Bagonyáról, Litorg István Bántornyáról, Cigán József Cserföldről, Blazsicz Mátyás Belatincról, Kukovec és Slavič Ljutomerből. A belügyminiszter egyetértett önállósági követelésükkel. Ennek megfelelő utasítást adott ki a ljubljanai tartományi kormány felé. Persze ez csak óhaj maradt, mert a szlovén beolvasztás tovább folyt. A megszállásra vonatkozó nemzetközi szabályok szerint ugyan tilos volt, de ennek ellenére tömegesen úzték el a közigazgatási állásokból a magyarokat. Nagyobb részüket még a terület elhagyására is kötelezték. Ez tovább fokozta a közigazgatási zűrzavart.

A lakosság népképviselőt a kormánybiztos által 1919. augusztus 25-én kinevezett „tanács” látta el. Gyakran nevezték „Murántúli parlament”-nek is. Legitimitása szóba sem jöhetett, hisz nem választással, hanem kinevezéssel jött létre. A tanács tagjaira a katonai hatóságok és csendőrök tettek javaslatot. Hatáskörét nem szabályozták. Három ülést tartott és 1920 elején megszűnt. Tagjainak nagy része szláv beállítottságú pap volt.

Állandó ellentétek forrása volt az alkalmazandó jog kérdése. A központi kormányzat a terület magyar jogának alkalmazását írta elő. A szlovén tartományi szervek pedig azzal az indokkal, hogy nincs olyan személy a közigazgatásban, aki szlovénül beszél és ismeri a magyar törvényeket, sajátjukat

alkalmazták. De még ebben is eltérés volt a szlovén tartomány tájegységeiben attól függően, melyik területrész melyik országtól került át. Ezért a kezdeti időkben megkülönböztettek szlovén (a volt Krajna tartomány), steier (volt steier tartomány) és murántúli (muravidéki) törvényalkalmazást.

A jugoszláv központi kormányzat a tartományi törekvéseket elsősorban úgy kívánta visszaszorítani, hogy a széles jogokkal rendelkező kormánybiztos kinevezését saját hatáskörébe vonta. Ezt a jogot a király nevében Sándor régens-herceg gyakorolta. Megszűnt az a helyzet, amikor a szlovén Nemzeti Tanács, vagy annak altanácsa nevezte ki a kormánybiztost, mint pl. Lajnšic esetében. Az időközben történt, gyakori kormánybiztosi váltások jól jelzik e folyamatot. Muravidék második kormánybiztosa Schitnik volt, majd őt Berbec követte. Gašper Lipovšek negyedikként 1920. június 4-én kapta meg a megbízását és tizenhat évig állt a muraszombati hivatal élén.

A bírósági igazságszolgáltatás a magyar bírói szervezet teljes felszámolásával megszűnt. A szlovén tartományi kormány nem tudott a helyszínre küldeni megfelelő végzettséggel rendelkezőket. Több hónapos keresés után Újvidékről érkezett két bíró, akik ellátták az igazságszolgáltatási feladatokat. De nekik is nagy gondot jelentett az alkalmazandó jog megválasztása. Csak annak engedélyeztek ügyvédi tevékenységet, aki a ljubljanai ügyvédi kamaránál bejegyeztette magát. Muravidékről tizenhatan jegyeztették be magukat. Ez ellen a kormánybiztos tiltakozott, mert szerinte nem rendelkeztek szlovén nyelvismerettel, amelyet minden köztisztviselőnek előírtak. Szerinte „...valamilyen kótyagos magyarosított muravidéki tájnyelvet beszélnek”.

A megszálló katonaság állományát és parancsnokait kéthavonta váltották. Megakadályozva, hogy köztük és a lakosság között bármilyen kapcsolat létrejöjjön. Az alsólendvai körzetben Perko, Mundič és Lukič alezredek voltak a parancsnokok. Lukičot ismét Mundič követte. A katonák magatartása, fegyelme nagyban függött az adott parancsnoktól. Annak ellenére, hogy névleges jelenlétük a közrendet és a közbiztonságot volt hivatva biztosítani, éppen az ő erőszakosságaik adtak okot a félelemre. Gyakran fordult elő a hegyi pincék feltörése, a bor ellopása, kereskedők üzleteinek éjszakai kifosztása, útonállások, rablások (pl. Tivadar alsólendvai írnok, Amborus asztalos fia, Varga József lendvahosszúfalusi lakos elleni erőszakos esetek). Előfordult nők megerőszakolása is. 1919. augusztus 19-én halálra rugdosták a lelkes szláv érzelmű Gombócz Antal alsólendvai lakost. Lukič alezredes parancsnoksága alatt még ítélkező jogot is gyakoroltak a katonák. A terület elzártsága, az iparcikkek hiánya okot adott a csempészésre. Természetesen ez tilos volt, de a kényszer mégis szülte. Lukič alezredes a csempészekkel szemben visszaállította a középkori botbüntetést. A botütésektől megsérülteket addig fogva tartotta, amíg

sebeik begyógyultak, majd a területről kiutasította őket.

Nagy konkurencia volt a megszálló közigazgatási és katonai szervek között a hatalom gyakorlásának megosztásában. A katonai szervek több jogot akartak maguknak mint a közigazgatásiak. Az akaratukat mindig keresztülvitték a közigazgatásiakkal szemben. Ez történt az 1919. november 29-i alsólendvai ütközetben is. A közigazgatási szervek ellenvéleményének ellenére hurcolták el a magyar túsokat és tartották fogva őket mintegy három hónapig.

Ugyancsak a megszállásból adódó ideiglenes jogi helyzet ellenére megkísérelték a helyi lakosságból a katonák sorozását. A sorozási felhívásnak csak páran tettek eleget. Ezt követően falragaszok, kidobolások figyelmeztették a lakosságot a sorozási kötelesség teljesítésére. Hirdetve, hogy a meglévő állapot végleges, senki se gondoljon változásra és arra, hogy netán itt népszavazás is lehet.

A gazdasági életben is visszaesés következett be. Lezárták a határokat. Megszűnt a vasúti összeköttetés Muraszombat-Szombathely és Alsólendva-Zalaegerszeg között. Semmilyen kereskedelmi tevékenység nem volt. Az éves megélhetést biztosító idénymunka Magyarországon többé nem volt lehetséges. Ez főként a „hegyi-vendeket” („goričkói-vendeket”) sodorta súlyos helyzetbe, akik a Muravidékre átnyúló őrségi részekben éltek. Egyidőben két magyar pénz volt forgalomban. A monarchia által kibocsájtott koronát a színe alapján „kék-pénz”-nek is nevezték. A másik a Tanácsköztársaság pénze volt, amelyet egyik oldali nyomathíánya miatt „fehér-pénz”-nek neveztek. Az egységes pénz, a dinár csak 1921. áprilisában került bevezetésre. A koronát ekkor becserélték és rábélyegezték, hogy „Nepravilno”, vagyis értéktelen, nem használható.

Az iskolai oktatás arra való tekintettel, hogy a megszálló katonaság többségét az iskolákban helyezték el, csak 1920 tavaszán kezdődött. A fő változást a vend helyett a szlovén nyelv oktatása jelentette. A tanítókat ezt megelőzően Szlovéniába vitték átképzésre. Ezzel kezdetét vette a vend lakosság szlovénba való olvasztása.

A térségben meghatározó szerepet játszottak az egyházak. Ebben az időben többségében katolikus plébániák (szám szerint 18), jelentősebb számú református gyülekezetek (számszerint 10) és 2 izraelita egyházközösség volt. A terület elszakításával az egyházak felső igazgatás nélkül maradtak. Főleg a reformátusokra nézve volt ez hátrányos, mert Szlovéniában nem volt egyházkerületük, ahová tartozhattak volna. A katolikus plébániák a szombathelyi egyházmegyéhez kapcsolódtak. Mikes János megyéspüspök a helyzethez alkalmazkodóan intézkedett igazgatási kérdésekben. Nem sokkal a megszállás után, 1919. augusztus 28-án kibocsájtott rendeletével két vikáriusságot (püspökhelyettes) alapított. Az egyik a volt Vas megyei részekre Mura-

szombat székhellyel jött létre, vezetésével Szelepecz János muraszombati esperest bízta meg. A másikat a volt Zala megyei területekre szervezte, vezetésére Strausz Flórián* alsólendvai esperest nevezte ki. Mind a két esperes püspöki helynökként végezte munkáját, széles jogokkal felruházva. A magyar irányítás alatt álló vallásos lakosság szláv befolyásolására két szervezet is létrejött. Az egyik az „orel” (sas), amely katolikus oktatási szervezet volt, a másik pedig a „sokol” (sólyom), a bevándorlottak szervezete volt. Vallási berkekben egyik sem lett népszerű.

A vallásos életben is nagy felháborodást váltott ki, amikor a vend nyelvű katekizmusokat szlovénra akarta kicseréltetni a kormánybiztos. A lakosság felháborodására az intézkedést visszavonta. A felháborodás egészen a belgrádi parlamentig (szkupcsináig) eljutott. Ebben a tárgyban interpellált Brodar képviselő. Kifejtette, hogy a magyarok sohasem vetemedtek ilyen erőszakosságra. A vend nép nem használhat olyan katekizmust, amelyet nem ért. Rámutatott arra, hogy ezzel az intézkedéssel megsemmisítették azt az erkölcsi és jogi alapot, amelyre alapozva kérték a békekonferenciától Muravidéknek a jugoszláv államhoz való csatolását.

A megszállást ideiglenes helyzetnek tekintők elbizonytalanítására külsőségekben is megjelent a véglegesség kinyilvánítása. Elrendelték a nyilvánosan kifüggesztett cégtáblák és kereskedői feliratok szlovénra cserélését. Alsólendván pedig Sever polgármester új utcaneveket rendelt el, holott ez a képviselőtestület hatásköre lett volna. Így lett a korábbi Baross utcából „Klekla-ulica”, a Fő tér déli részéből a Kanizsai utcából pedig „Dr. Slavič-ulica”. A megszállás előkészítésében élen járó élő személyek az eseményeket követően hamarosan megdicsőültek.⁸⁸

A közigazgatási, politikai berendezkedés mellett nem szorult háttérbe a korábbi cél, a megszállt területeken túl északra történő terjeszkedés szorgalmazása sem. A jugoszláv központi elképzelésekkel egyidőben, alulról jövő kezdeményezés látszatát keltve a szlovén közigazgatás aláírásgyűjtést szervezett. Ezzel párhuzamosan folyt – Sigray jelentése alapján a magyar kormány tudomására jutott – a Rábáig történő előrenyomulás előkészülete.

1920. január elején Sever kinevezett polgármester községbírói értekezletet hívott össze. Az értekezleten szlovén nyelvű fogalmazványt adott át. Kérte

* Strausz Flórián (1863-1952) Nagylengyelben született, földbirtokos családban. Plébános volt Lendvavásárhelyen, Alsólendván. Ugyanitt később kanonok, esperes és püspöki helynök. 1929. augusztus 15-én nyugállományba vonult és visszatért Magyarországra. Később pápai prelátsi kinevezést kapott. Anyanyelvén kívül jól beszélt németül, vendül. Jelentősen gyarapította Alsólendva és környéke egyházi javait. Alsólendván és szülőhelyén zárdát alapított. Megírta az alsólendvai plébánia történetét kéziratban.

a községbírókat, hogy írják alá, a község pecsétjével lássák el, majd juttassák el hozzá. Ennek ellenében azt ígérte, hogy az a község, amelyik eleget tesz az említett kérésnek, azonnal megkapja a neki járó só, cukor illetményét. A községbírók többsége nem tudott szlovénül és kérték a fogalmazvány lefordítását magyarra. Ezt Sever azzal hátrította el, hogy nem tud magyarul. Senki sem írta alá a kért szöveget, de későbbi fordításban megismerkedhetek tartalmával. Tulajdonképpen egy nyilatkozat-tervezet volt, amelyet a muraszombati kormánybiztos bocsájtott ki a lakosság, a községbírók felé. Részlet a nyilatkozat-tervezetből: „Mi ... községének lakói kimondhatatlanul örvendünk, hogy az itteni ezeréves magyar járomnak rabigájától megszabadultunk. Kérjük, adassék a párizsi békekonferencia tudomására legőszintébb hálánk azért, hogy ma mi is mint Murán-inneniek szabadon lélegezhetünk a mi Jugoszláviánkban. De szomorúsággal nézzük a fel nem szabadított testvéreinket Szentgotthárd környékén és kérjük, hogy ezek a tisztán szlovén községek is a magyar járom alól felszabadíttassanak és a mi szép ifjú hazánkhoz csatlakozhassanak...” községi pecsét, községbíró aláírása.⁸⁹

A községbírók az értekezleten ösztönösen tagadták meg az aláírást, a nyilatkozat tartalmának ismeretében pedig meggyőződéssel. Nem akarták elismerni a megszállás erkölcsi igazságát, sem pedig a megszállás további kiterjesztését.

Az eddigiekben arról esett szó, hogy mi történt a megszállás után a Muravidéken. Feltehető a kérdés: történt-e valami ezalatt Magyarországon? Igen történt, mégpedig az, ami az ország, a központi és a helyi szervek erejéből és lehetőségéből tellett. Magyar részről helyesen – eltérően a jugoszláv hatóságok nagy többségétől –, úgy fogták fel a megszállás állapotát, mint ideiglenességet, amikor is a nemzetközi szerződésekből következően fenn kell tartani a terület magyar közigazgatását. Azonban ez lehetetlen volt az adott területen, hisz a megszálló hatóságok első intézkedései között szerepelt a magyar közigazgatás megszüntetése, a hivatalnokok leváltása, többségük kiutasítása.

Ez tette szükségessé, hogy a közigazgatást a megszállt területeken az ország határaihoz viszonylag közeli részeken újra kellett szervezni. Zala megye alispánja a muraközi járások és az alsólendvai járás részbeni megszállására figyelemmel úgy intézkedett, hogy a perlaki hivatali ügyeit a nagykanizsai járás főszolgabírója, a csáktornyai járás hivatali ügyeit a letenyei főszolgabíró lássa el a továbbiakban. Áthelyezésre került viszont az események előtt nemrég létrejött belatinci és annak kiválása után megmaradt alsólendvai járás hivatali ügyeinek intézése Zalabaksára. Az alsólendvai járás ügyeit a korábban ezt a feladatot ellátó Vízkelety Árpád végezte, a belatinci járás esetében pedig Kovács Jenő helyettes szolgabíró látta el a feladatokat. Míg a

perlaki, a csáktornyai és a belatinci járások teljes egészében megszállás alatt álltak, addig az alsólendvaiból még 31 község ténylegesen magyar közigazgatás alatt maradt.

A megszállás körülményeire figyelemmel a járási főszolgabírók feladatát újrafogalmazták. A Zala megyei alispán az érintett főszolgabírók feladataul adta a községek és körjegyzőségek személyi ügyeinek intézését, a gyámügypénztári teendők ellátását, a megszállt területek lakosságának támogatását „...és azt a tudatot tartsa fenn, hogy a megszállás alá került lakosság a hazai hatóságok részéről nincsen teljesen elhagyva és hogy a hatóságok visszavonulása és ezen területen a magyar állami élet szüneteltetése csak kényszerítő okból ideiglenesen történt...”⁹⁰

Hasonló szervezeti intézkedést tett Vas megye alispánja is. A megszállást követő napokban, 1919. augusztus 30-án a muraszombati és a szentgotthárdi járás községeinek közigazgatását a szentgotthárdi főszolgabíróra bízta, amelyet később módosított. A módosítás után létrehozta a muraszombati szolgabírói hivatalt Szentgotthárd székhellyel. Főszolgabírónak a korábban is e tisztséget ellátó Horváth Pált nevezte ki. A főszolgabíró és hivatala illetékessége a meg nem szállt három községre: Velemérre, Gödörházára és Magyarorszombatfára terjedt ki. Később a területe a libai (Liebau) és a péterhegyi (G. Petrovci) körjegyzőségekre is kiterjedt. A főszolgabíró-ság feladata hasonlóképpen került meghatározásra mint az a Zala megyei megszállt járásoknál történt. Ami bővebb volt benne, az az erkölcsi, politikai elvárás. Ezt a következőképpen fogalmazta meg Vas megye alispánja: „... ismerje minden általa szabadon választható eszközzel a vend irredentizmus állandó ébrentartását és szítását, s a kényszerítő okok megszűnésével a megszállva volt területek jogfolytonosságának sürgős helyreállítását.”⁹¹

Hogy hogyan tett eleget Horváth Pál az erkölcsi elvárásnak, példázza a Területvédő Liga (TEVEL) tevékenységének támogatásában való részvétele is. A TEVEL jelentőséget tulajdonított annak, hogy az ország bármely megszállt területén megtartsa a volt magyar értelmiséget, a közigazgatásban résztvevőket. Anyagilag is támogatta a megszállt területen maradtakat. Ez történt a Muravidéken élők esetében is 1920 augusztusában. Horváth Pál 3000 koronát kapott a TEVEL-től a visszamaradtak támogatására. A nem nagy összeget arányosan elosztva a következőknek juttatta el: Horváth Károlynak Szarvasiakra (Rogašovci), Saruga Frigyesnek Felsőlendvára (G. Lendava), Rülics Istvánnak Perestóra (Pertoča), Nagy Istvánnak Urdombra (Fokovci), Sárkány Ádámnak Péterhegyre (G. Petrovci), Keresztury Kálmánnak Mártonhelyre (Martjanci), Deutsch Gizella postamesternek Pártosfalvára (Prosenjakovci).⁹²

Az igazgatási területükön kívül működő főszolgabírók feladatai, az álta-

luk intézett ügyek magukon viselték a Muraközben uralkodó állapotokat. Következzék néhány példa ennek illusztrálására.

A megszálló katonaság visszaélései, lopásai, betörései kiterjedtek a közeli magyar területekre is. 1920 áprilisában a gödörházi körjegyzőségen terjedelmes jegyzőkönyv készült Velemér község lakóinak sérelmeiről.

Bicsák Pál hegyi pincéjébe betörték, az őrző ott tanyázott, az összes szőlőkaróját és az épület farészét eltűzelték. Booh Mihályt arra akarták kényszeríteni, hogy bort adjon, amikor ezt megtagadta puskatussal megverték. Ifj. Antal Józsefet magyar területről a megszállt területre akarták kényszeríteni. Amikor ellenállt, úgy megverték, hogy két hétig ágyban feküdt. Vas Györgyöt puskatussal és korbáccsal való megveréssel arra kényszerítették, hogy a demarkációs vonaltól több méterre lévő szőlő ásását hagyja abba. A jegyzőkönyv hasonló eseteket rögzít Both Imre, Gyenese Zsigmond, Tóth Ferenc, Vas Ferenc, Vas Dániel és Balog Ferenc előadásában. A jegyzőkönyvben foglaltakat hivatalos eljárással a jugoszláv követséghez továbbították. A válasz 1920 decemberében érkezett meg. A jugoszláv hatóságok a történeteket „célzatosnak” és „tévesnek” minősítették, sőt követeléssel léptek fel: állításuk szerint Gödörháza (Gederovci) térségében 1919. szeptember 8-án az őrségüket a magyarok megtámadták, a parancsnokot megölték és két katonát súlyosan megsebesítettek. Mindezért kártérítést követeltek. A megszállók állítására konkrét magyar adat nem merült fel.⁹³ Az viszont tény, hogy a kezdeti időszakban magyar részről voltak átlövések.

Frajncsics Ferenc mottolyádi (Motovilci) idénymunkás és további környékbeli (Felsőlendva, Szarvasiak, Vaskapornak, stb.) 26 társának aratógabona-kiviteli engedélye függött össze a megszállt terület határainak lezárásával. A megszállók a határ lezárásával lehetetlenné tették az idénymunkások 1919. évi aratórészének hazaszállítását. Ebben a magyar hatóságok is korlátozták őket. Tekintettel a muravidéki lakossági érdekére, ezt a tilalmat magyar részről 1920 elején feloldották.

A megszállt területen a korábbi Kekl-féle autonómia-tervnek megfelelően megszüntették a polgári házasságkötést. Csak az egyházi lett a kötelező, ami visszalépést jelentett. A megszállt területek magyarral közös határterületén többször volt igény arra, hogy magyar anyakönyvvezető előtt köthessenek házasságot. A korabeli szabályok szerint a házasulandókat először nyilvánosan ki kellett hirdetni, csak azt követően köthettek házasságot. A helyzet adta körülményekre való tekintettel a miniszterelnökség engedélyezte, hogy a megszállt területről érkezőket előzetesen nem kell kihirdetni. Pl. Pártosfalváról (Prosenjakovci) is érkeztek házasságkötés végett Gödörházára.⁹⁴

A megszállással létrejött új határ őrzésére, ellenőrzésére a belügyminisztérium határrendőr-kapitányságot szervezett szentgotthárdi székhellyel.

Muraközért

Magyar részről soha senki sem vitatta, hogy a Zala megyei Muraközben lévő csáktornyai és perlaki járások lakossága döntő többségében (91,6%) horvát volt. A magyar lakosság elenyésző kisebbséget (7%-ot) képviselt. Azonban vita tárgyát képezte a megszállás után, hogy az 1918. december 24-én kezdődő katonai megszállás kifejezte-e a lakosság akaratát. A többség akaratán alapult-e a katonai megszállást követően 1919. január 9-én összehívott „népgyűlés”, amelyet a szervezők, akik a megszállást előkészítették „népszavazásnak” minősítettek? Az érintett lakosság véleményét fejezte-e ki a népgyűlés határozata, amelyben többek között az állt: „...Örökre elszakadunk a magyar államtól, amelyhez eddig csak az erőszak hatása alatt és saját akaratunk ellenére csatlakoztunk. Egyesülünk a szerbek, horvátok és a szlovének egységes államával...”⁹⁵ Az új hatalom megteremtésének körülményei nem ezt sugallták. Az 1918. novemberi zavargások ugyan fejeztek ki elégedetlenséget, de nem volt olyan belső mozgalom, amely az elszakadásra irányult volna. A zavargások okai a világháború okozta gazdasági és szociális nehézségek voltak.

Ebből a gondolatból kiindulva Zala megye közössége és vezetői ellenlépésre szánták el magukat. Az érintett lakosság tagjait is bevonva megalakították a „Muraközi Szövetség”-et. A szervezet röplapok útján hívta fel a lakosság figyelmét a vele történt igazságtalanságra.

A lakosság körében uralkodó elégedetlenségre alapozva Kolbenschlag Béla alispán „nemesi felkelés” szervezésébe kezdett. Az erre vonatkozó felhívás Zala megye múltjára utalva a következőket tartalmazta: „A lemúlt forradalmi időktől visszamaradt történelmi iratok egyértelműen bizonyítják, hogy Deák Ferenc vármegyéje maga akart ura lenni sorsának és Zala vármegye régi határait fegyverrel is kész volt megvédeni...” A megye közgyűlésének válaszmánya hivatalosan is elfogadta a „nemesi felkelés” gondolatát és 1919. február 10-ére, a hivatalos megtárgyalásra, elfogadásra összehívták a megyei közgyűlést. A belügyminiszter a közgyűlés megtartását, a terv megtárgyalását betiltotta, ezt a helyi kormánybiztos útján közölte. Ezt követően csak arra kapott lehetőséget a közgyűlés válaszmánya, hogy az eseményeket jegyzőkönyvileg megörökítsék. A válaszmánnyal jóváhagyta az alispán addig tett intézkedéseit, a határ védelmében, a Muraköz visszaszerzésre irányuló kezdeményezését, melynek anyagi alapját pótdók kivetésével akarták megteremteni.⁹⁶

Felvetődik a kérdés, hogyan lehet értékelni a Zala megyei kezdeményezést, a „nemesi felkelés”-t a kor eseményei sorában. Egyedinek kell-e tekinteni, vagy talán más példán alapszik? A válasz egyértelmű: előzményi példán alapszik: Zala megye hivatalos vezetői, bár elfogadva és hirdetve is a demokratikus önrendelkezési elvet, a végső megoldáshoz akartak nyúlni, ahhoz, amelyet alkalmaztak velük szemben és az események idején és helyén.

Ebben az időben harcok folytak a volt osztrák tartományokban, Karintiában és Steierben az osztrák és jugoszláv katonaság között. Ludwig Hülgert tábornok vezetésével „heimwer” („honvédő”) csapatok alakultak. Ezekben a harcokban szerzett érdemeket szlovén részről Rudolf Maister, aki befolyásolója volt a muravidéki eseményeknek is. A helyzet tarthatatlansága miatt járult hozzá a békekonferencia, hogy Karintiában népszavazás lehessen. Az 1920. október 10-én megtartott népszavazáson a szlovén többségű lakosság Klagenfurtban és környékén Ausztria mellett döntött.

Ugyancsak vita volt a Szerb-Horvát-Szlovén állam és Olaszország között Fiume (Rijeka) hovatartozásában. 1919. szeptemberében D’Annunzio vezetésével olasz szabadcsapatok vonultak be a városba. Az olasz kormány fegyveresen fellépett saját szabadcsapatai ellen. Fiume (Rijeka) végsősoron semleges maradt, de megmaradt olasz jellege. Hasonló fegyveres felkelés volt Nyugat-Magyarországon Prónay Pál vezetésével. Végsősoron nekik is köszönhető, hogy Sopron és további tíz magyar község Magyarországon maradt. Tehát az esetleges „nemesi felkelés” nem volt idegen a korabeli eseményekben. Sőt, a példákat említve elősegítették a békés, népszavazás utáni rendezés lehetőségét. Nem lehet tudni azonban biztosan, hogy Muraköz esetében is így történt volna, azt csak valószínűsíteni lehet.

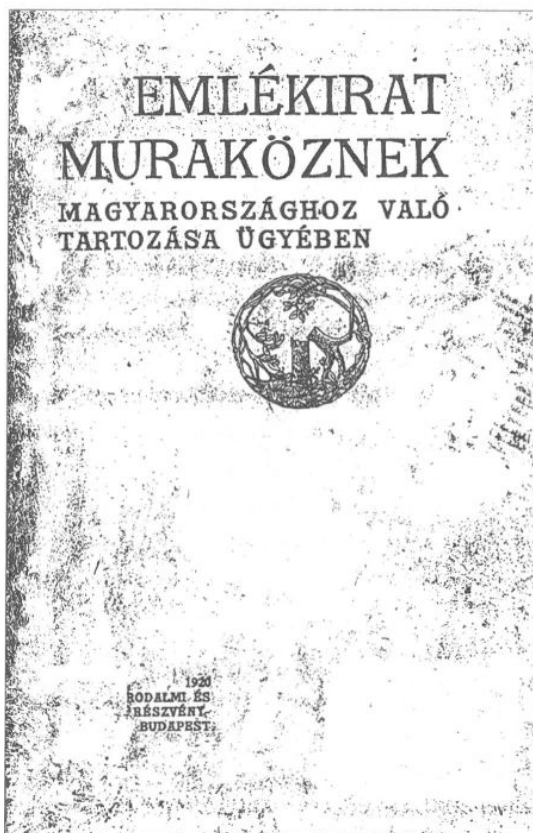
Arról is kell szólni, hogy mi befolyásolta a korabeli magyar kormány döntését, a „nemesi felkelés” megakadályozását. Nem más, minthogy komolyan vette az antanthatalmakkal Belgrádban 1918. november 13-án kötött fegyverszüneti egyezményt. Az egyezmény látszólagosan garantálta az ország déli határait, a megállapított demarkációs vonalat nem tekintették jövőbeni határnak, a megszállt területeken a magyar közigazgatás megtartását ígérték. Mint később kiderült, az antant vállalásait sorra megszegte, de a magyar kormány ekkor még hitelt adott az egyezményben foglaltaknak. Úgy vélte, békés úton érvényt lehet szerezni a hirdetett elvnek, a népek, nemzetek önrendelkezési jogának.

Alig telt el egy év és Zala megye közgyűlése ismételten napirendre tűzte a Muraköz, a belatinci és az alsólendvai járások megszállt részeinek „...az ország testéből való elszakítását...” és tiltakozását fejezte ki miatta. Felhívták az elszakított terület lakosságát, hogy hovatartozási szándékát nyilvánít-

sa ki. Ugyanakkor a közgyűlés határozatban mondta ki, hogy a megszállt területen folyó jugoszláv propaganda ellensúlyozására, a megye álláspontját képviselő nézetek terjesztésére, az onnan menekültek segélyezésére pénzügyi alapot létesítenek. Az anyagi alap létesítésére felkérték a megye adófizetőit, hogy az 1917. évi egyenesadójuk 25%-át fizessék a „Nemzeti Ajándék” elnevezéssel létrehozandó alapba. A határozat, a felkérés lelkes fogadtatásra talált. Azonban a naprólnapra súlyosbodó gazdasági bajok, a nagy infláció, a munkanélküliség miatt kevesebb összeg gyűlt össze a vártnál. Erre figyelemmel a közgyűlés nem erőltette tovább az anyagi támogatást. A „Nemzeti Ajándék” alap helyzetéről Bódy Zoltán alispán számolt be 1923 márciusában a megyei közgyűlésen. Értékelése így foglalható össze: „...az akció nem járt azzal az eredménnyel, amit attól vártunk.”⁹⁷ Amennyiben a „Nemzeti Ajándék” alappal szemben az volt az elvárás, hogy ezzel visszakerülnek az elszakított területek, akkor valóban csalódás volt a végső eredmény, de ez nemcsak ezen múltott. Nagyobb külső és nemzetközi erők és anyagi alapok hatottak abba az irányba, hogy az elszakítás végleges legyen, mint a visszatérés felé.

Minden bizonnyal az előbb említett önkéntes befizetésekből került kiadásra az a könyvszerű ismertető 1920-ban, amely „Emlékirat Muraköznek Magyarország-hoz tartozása ügyében” címmel jelent meg.

A terjedelmes emlékirat részletes történelmi, érzelmi kapcsolatokat, nyelvi és etnográfiai, közgazdasági adatokat sorolt fel Muraköz és Magyarország kapcsolatában, azzal a végkövetkeztetéssel, hogy a két terület elszakíthatatlan egységet képez,

Az önálló kiadványként megjelent emlékirat címlapja

Muraköz elszakítása annak megsemmisülését jelentené.

Nézzünk néhány érvet az emlékiratból. A történelmi ismertetést az Árpád-házi királyoknál kezdte Kálmánnal és Lászlóval, amikor a XI. században Horvátország Magyarország részévé vált. Az időrendi ismertetésben külön részletességgel foglalkozott az 1848/49-es szabadságharcban a Muraköz és Magyarország kapcsolatával. Muraköz népe megtagadta a Magyarország ellen fellépő Jellašič gróffal, horvát bánnal való együttműködést, sőt fegyveresen ellene fordult és az Alsó-Domborunál (Dolnja Dubrava) elesett Gasparich Márk szimbólummá vált, utcákat neveztek el róla Pozsonyban, Perlakon (Prelogon) pedig szobrot emeltek emlékére. Az osztrák abszolutizmus a magyar szabadságharc melletti kiállás miatt átmenetileg Horvátországhoz csatolta Muraközt. Viszont amikor az osztrák hatalom engedni kényszerült és 1860-ban a csáktornyai piacon rendezett nagygyűlésen megkérdezték a horvát népet a hovatartozásról, egyértelműen a visszatérés mellett döntött. 1861-ben először Zágrábra, ugyanebben az évben Varazsdra hívták a muraköziek képviselőit a csatlakozás megtárgyalására, de oda még el sem mentek, tiltakozásul a gondolat felvetéséért.

Érzelmi kapcsolódásban a Zrínyi családnak tulajdonítottak meghatározó jelentőséget. A Zrínyiek alkották meg azt a védelmi és várrendszert csáktornyai, légrádi, zerinvári, stridóvári váraikkal, amely a török elleni védelmet jelentette. Nyelvi és etnográfiai viszonyokat elemezve arra a végkövetkeztetésre jutott az emlékirat, hogy a Muraközben élő horvátok nem azonosak a Drávától délre élőkkel és eltérnek a szlovénektől is, sajátos közösséget képeznek a délszlávok körében. Ezt a jellegét Magyarország 1918 novemberében külön el is ismerte. Zala megye tanfelügyelősége különállást, önállóságot biztosított számukra az oktatásban.

Közgazdasági viszonyokban az árucseré-forgalomnak tulajdonítottak nagy jelentőséget. Megállapítása szerint délre, Horvátország felé nem volt és a jelenben sincs gazdasági és közlekedési kapcsolat. Ezzel szemben kialakult és jól működik Zala megye városai és falvai felé.

Az elemzés a következőkkel zárult: „Mielőtt kérelmünkkel az antant-hatalmak legfőbb tanácsának ítélőszéke elé járulnánk, a fent előadottak alapján következőkben összegezzük és rögzítjük indokainkat.” Majd néhány soros előzetes összefoglaló után így folytatódik: „...Azért a hazafias kegyelet nevében is kérjük a jövőben sorsunkat intéző antant nagyhatalmakat, hogy Muraközt ezeréves Magyarországhoz való tartozásában a muraközi nép óhajára és javára, a magyar nemzet örömére tovább meghagyni szíveskedjék.” Aláírás: „A muraköziek”.

Ezt az emlékiratot még követte ugyanebben az évben, 1920 júniusában

egy nyilatkozat, amely egyúttal kérelem is volt. (Lásd a 2. sz. dokumentumot.) Ekkorra már nyilvánossá vált, hogy a határokat a helyszínrre kiszálló bizottságok fogják kijelölni. Az irat szerkesztői és aláírói a bevezetőben az antant határmegállapító bizottság elé tárták a Muraköz visszacsatolásának indokait és kérték kérésük teljesítését. A bevezető magyar és horvát nyelven íródott. Sok olvasható és azonosítható aláírást tartalmazott, az aláíró lakhelyének feltüntetésével. Ismerve a megszállt területen uralkodó magyarellenes viszonyokat, a zaklatásokat, kiutasításokat, bátor tett volt az aláírók ilyen kiállása. A nyilatkozat a magyar határmegállapító bizottság iratai között található meg, nem tudni, tudomására jutott-e a horvát hatóságoknak. A későbbiekből ismert, hogy a határmegállapító bizottság nem foglalkozhatott e kéréssel. Csak olyan helyen mérlegelhette a határmegvonást, ahol a határookra vonatkozó rendelkezésben külön fel volt tüntetve a „helyszínen megállapítandó vonal...” megjelölés. Ez pedig Muraköz esetében nem került feltüntetésre, hisz tárgyalni sem engedtek róla.

Az előzőkben ismertetett sikertelen egyéni és közösségi próbálkozások ellenére Kolbenschlag Béla alispán vezetésével bizottság alakult. Az elemzés szempontjait tovább bővítve 1921. április 15-i dátummal emlékirat készült Muraköz és Zala megye kapcsolatáról. Az elemzés kiterjedt földrajzi, gazdasági, vallási, kulturális és néprajzi területekre. Végkövetkeztetése az előzőkkel azonos volt: a megszállt területeknek vissza kell térni a megyéhez, a magyar-jugoszláv határt a belgrádi katonai egyezménynek megfelelően a Drávánál kell kijelölni.

A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság – miután befejezte Muravidéken tevékenységét – Varazsdról Nagykanizsára tette át a székhelyét. Vezetője David Cree angol alezredes volt. 1921 novemberében megjelent előtte Zala megye önkormányzata és tisztikara. Előterjesztették a megye 1921. április 15-i dátummal készített emlékiratát. Kérték a benne foglaltaknak megfelelően a határ Drávánál való visszaállítását. Cree alezredes elhárította a kérés teljesítését, mondván, csak ott állapíthatnak meg eltérő határokat, ahol erre a békeszerződésben kifejezett utalás van. Ilyen viszont a Muraköz esetében nincs, így a kérés nem teljesíthető.¹⁰⁰

Ez volt az az utolsó esemény, amely Muraköz esetében a békeszerződéshez kapcsolódóan történt. Minden törekvés holtvágányra futott. Az 1918. december 24-én reggel kezdődött katonai megszállás mindent előre eldöntött.

A trianoni békeszerződés

Az első világháborút lezáró békeszerződés megemlékezésénél, amikor a Magyarországgal kötött békéről esik szó, az esemény óta mindig odakerül jelzőnek a „trianon” szó. Jelöli azt a helyet, ahol meg kellett kötni a szerződésnek egyáltalán nem nevezhető okmányt. A Trianon jelző palotákat jelöl, melyek a Párizs melletti Versailles-i kastélyrendszer részei. Az egymáshoz közel álló épületek egymástól jól elkülönülnek. A nagyságuk és külsejük alapján a nagyobbat, a szebb kivitelűt „Nagy-trianon”-nak, míg a kisebbet, az egyszerűbbet „Kis-trianon”-nak nevezik. Ez utóbbi, a „Kis-trianon” palota az az épület, ahol a Magyarország számára csapást jelentő nemzetközi okmány, a területi határozmány aláírására sor került.

De térjünk vissza az események kezdetéhez. Az 1919 novemberében az antanthatalmak közreműködésével, George Clarknak, a békekonferencia megbízottjának közvetítésével megalakult Huszár Károly vezette magyar kormányt ismerte el a békekonferencia tárgyalási partnernek, akivel hajlandó a békefeltételekről tárgyalni. A békekonferenciára szóló meghívás 1919. december 1-jén érkezett meg a magyar kormányhoz.

A meghívás tényét, elfogadásának körülményeit a minisztertanács tárgyalta meg. Ismerve azt a körülményt, hogy az ország szomszédjaival a békekonferencia egyezményekben rögzítette a majdani határokat, felmerült annak a gondolata is, hogy egyáltalán van-e értelme eleget tenni a meghívásnak. Hisz azt Magyarország részvétele nélkül már letárgyalták. Vita után mégis olyan döntés született, hogy eleget téve a meghívásnak küldöttség utazzon Párizsba.

A népes magyar küldöttség Apponyi Albert gróf vezetésével utazott el Párizsba, ahol a neuillyi városrészben kerültek elhelyezésre. Már az első pillanatokban kiderült, hogy nem tárgyalópartnerként kezelik őket. Helyzetük az internáltakéhoz volt hasonló. Nem kerülhettek senkivel sem kapcsolatba. A magyar kormánnyal is csak a francia katonaság által használt és ellenőrzött távíróvonalakon érintkezhettek, meghatározott terjedelmű írásos formában.

A magyar küldöttséget a békekonferencia nevében a Legfelsőbb Tanács fogadta, George Clemenceau francia miniszterelnök elnökletével 1920. január 15-én. Itt nyújtották át a békefeltételeket. A magyar küldöttség másnap kapott lehetőséget, hogy arra észrevételt tegyen. Az észrevételekben a küldöttség a feltételeket elfogadhatatlannak, az ország megsemmisítését célzónak mondta. A területi kérdések eldöntésében pedig népszavazás elrende-

lését kezdeményezte.

A békekonferencia a magyar küldöttség válaszából kiindulva tizenöt napot adott a részletes válaszok, érvek kidolgozására. Mint az később kiderült, ez kevés volt és további határidőt adott e munkához. A környező országok értesültek a magyar álláspontról, a területi kérdésekben a népszavazás javaslatáról, ezért közös akcióba kezdtek. Attól való félelmükben, hogy az előzőekben nekik tett területi engedményekben a népszavazás változást hozhat, közös álláspontra helyezkedtek. Memorandumot juttatott el a békekonferenciához Csehszlovákia, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam. Ebben ismételten kifejtették Magyarországgal szembeni területi igényeiket és tiltakoztak a népszavazás esetleges elfogadása ellen.

A békekonferencia feltételeire a választ a magyar minisztertanács tárgyalta meg és fogadta el. Alaposságára, részletességére jellemző a terjedelme: négy vaskos kötetet tett ki. A válasz átnyújtására 1920. február 12-én került sor.

Muraköz és Muravidék szempontjából a válasz a következőket tartalmazta: Muraközre és Muravidékre vonatkozóan egyaránt rövid, lényegretörő történelmi, gazdasági indokokat sorolt fel a Magyarországhoz tartozás mellett, de a végső döntést népszavazásra javasolta bízni. A jegyzék a területi rendezésben a következőkkel zárult: „A magas békekonferencia az önrendelkezési elv megadása nélkül nem teheti, hogy népszavazásra ne bocsássa ezen területeken a hovatartozás kérdését.”

A magyar válaszjegyzék tartalmazta a népszavazás lebonyolítására vonatkozó elképzeléseket is. Így például a szavazásra jogosultak körének meghatározását, a nemzetközi felügyeletet, a végrehajtását nemzetközi katonaság közreműködésével, a módosítandó határok kijelölési módját. A javaslat lényegi kérdése volt az a magyar kijelentés, hogy Magyarország a szavazás eredményét magára nézve kötelezően elfogadja, bármi is legyen annak az eredménye.¹⁰¹

Területi kérdések eldöntésében általánosan elfogadott volt a népszavazás alkalmazása, több példát is találunk erre. Ilyen lehetőséget kapott a francia-német határon a későbbi időpontra Saar-vidék. Ez a németek győzelmével végződött. Hasonló volt az eseményekhez közel eső területen Klagenfurt és környéke osztrák és jugoszláv vonatkozásban. A végeredmény az osztrákoknak kedvezett. De volt Magyarországon is, Sopronban és a környező községekben. Itt a lakosság a németajkúak többsége ellenére is Magyarország mellett szavazott. A népszavazás elveire és szabályaira tett magyar javaslat megegyezett a békekonferencia közreműködésével lefolyt népszavazások előírásaival.

Az összesített magyar javaslat több területre, így Muravidékre vonatkozóan is még két részletes mellékletet csatolt válaszához. Az egyik címe: „A vend kérdés”, a másiké „Vendek emlékirata” címet viselte.

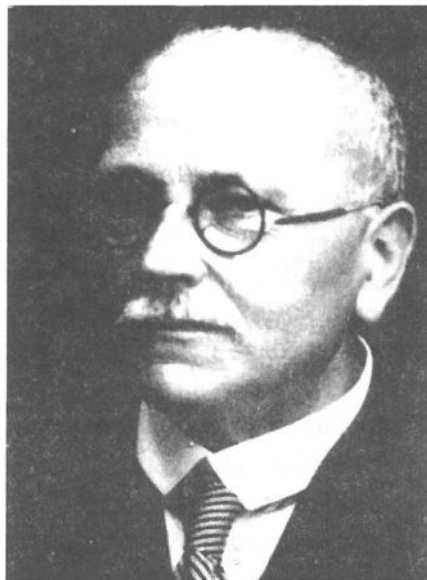
„A vend kérdés” mint tanulmány, tudományos válasz volt a Slavič által összeállított, a békekonferencia és más befolyásos személyek elé terjesztett, a Muravidék katonai megszállásánál figyelembe vett írásos állításokra.

A tanulmány szerzői és aláírói Melich János, a szláv filológia egyetemi tanára, aki főleg a szláv nyelveknek a magyarra gyakorolt hatását vizsgálta, valamint Mikola Sándor* tanár voltak.

A szerzők befejezésként összefoglalták a vendség betelepülésének körülményeit az adott térségben, továbbá azt, hogyan tudták sajátos nyelvüket a térség sokszínűsége és a magyarság jelenléte ellenére megőrizni. Irodalmi munkásságuk magyar támogatással fejlődött, itt külön utaltak Kardos János munkásságára. A környező eltérő nemzetiségek mellett a vendség kizárólag a magyar kultúrához csatlakozott. A vend nyelv megsemmisülését, más nyelvvel való keveredését legkevésbé a Magyarországon való maradásuk veszélyezteti.

„Engedjétek meg, hogy kicsiny népünk a maga választotta úton mehessen és számitsatok örök hálánkra” hangozott a tanulmány befejező mondata.

„A vendek emlékirata” ugyancsak terjedelmes és témakörök szerinti tudományos igényű összefoglaló volt. Aláírói nem ismertek, ami érthető is, hisz az

Mikola Sándor,
a Muravidék szakértője

* Mikola Sándor (Felsőpetróc-Gornji Petrovci 1871. április 16. – Nagykanizsa 1945. október 1.) Elemi iskolái után a soproni Evangélikus Liceumban tanult. Egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta. Kezdetben gimnáziumi tanár, majd igazgató volt. Jelentős szerepe volt a fizikakutatásokban, a népszerűsítésben. Tudományos munkáját a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságával, 1961-ben a róla elnevezett tudományos díj alapításával ismerték el. Mint a „vend-kérdés” szakértője részt vett a magyar küldöttség tagjaként a párizsi békekonferencián. Lelkes támogatója volt a Vend-vidék Magyarországon maradásának. 1920 és 1922 között szerkesztette a vend nyelvű „Domovina” („Haza”) című lapot. Megírta és kiadta „A vendség múltja és jelene” című összefoglalóját. 1941-ben visszatért a Muravidékre. 1945-ben politikai tevékenységért strnišcei (Kidričevo) táborba hurcolták. Kiszabadulása után Nagykanizsára távozott és ott halt meg.

aláíró méltán számíthatott retorzióra.

Tartalmilag azokat a területeket öleli fel, amelyeket a békekonferencia az önrendelkezés mellé mint döntési szempontot felvett. A bevezető a világháború utáni eseményeket foglalta össze: Muraszombat kétszeri elfoglalását, a terület megszállásának körülményeit, az ezzel kapcsolatos lakossági ellenállásokat, ellenvéleményeket vette számba. Ezt követően adatokkal, érvekkel alátámasztott helyzetképet adott a Muravidék nyelvi, néprajzi, vallási, kulturális, közlekedési, közgazdasági és nemzeti kérdéseiről.

Az emlékirat végén kerültek megfogalmazásra a békekonferenciához intézett kérések, amelyek a következők voltak:

„1. Küldjön ki mielőbb pártatlan tagokból álló bizottságot, amely vidékünket és népünket tanulmányozza.

2. Rendeljen el vidékünkön népszavazást, semleges állam ellenőrzése alatt, hogy a nép jövő sorsáról illetőleg akaratát megnyilváníthassa.

3. Adjon e vidék képviselőinek alkalmat arra, hogy álláspontjukat szóbelileg és részletekben is kifejtthessék, mielőtt sorsukra nézve végleges döntés történik.” A befejezés után a következő megjegyzés állt: „Az emlékirat aláíróinak nevét nem közölhetjük, mert megszállott területen lagnak.”¹⁰²

Más forrásokból ismert, hogy mint a „vend nép megbízottjai” – valószínűleg Mikola Sándor vezetésével – Budapesten, Svájcban és Rómában terjesztettek elő beutazási kérelmet a francia kormányhoz, hogy az előzőekben ismertetett emlékiratot a békekonferenciának átadják, de beutazásukat a franciák egyik esetben sem engedélyezték. Csak azt tudták elérni, hogy a békekonferencián résztvevők közül az angol és az olasz küldöttek átvették és kormányaikhoz továbbították.

A békekonferencia – a háború győztesei – Magyarországgal szembeni el-lenszenvét jól jellemezte Lord Newton alsóházi tag 1920. március 30-i felszólalása, amikor a következőket mondta: „Az a bűnük (a magyaroknak – a szerző), hogy ellenünk harcoltak. Ez tökéletesen igaz. De a csehek, a szlovákok, a lengyelek, és a jugoszlávok, s mindazon egyéb népek, akiket mi most barátainkként és tesvéreinkként üdvözlünk, szintén ellenünk harcoltak. Magyarország olyan helyzetben van, mint az az ember, aki agyvérzés következtében bénulást szenvedett és akit most az egykori szövetségesei és alattvalói állandóan rugdosnak és pofoznak.”¹⁰³

1920 márciusában, áprilisában olyan nemzetközi események következtek

be, amelyek reményt keltettek arra, hogy a magyar előterjesztésnek és diplomáciai fáradozásnak eredményei lesznek. A francia választásokon megbukott Clemenceau helyét Alexandre Millerand foglalta el. Új külpolitikai irányzat alakult ki Magyarországgal szemben. George Lloyd brit és Nitti olasz miniszterelnökök hajlandóságot mutattak a magyar érvek megvizsgálására. Titkos magyar diplomácia kezdődött a befolyásos francia tőkés csoporttal, annak árán is, hogy a Magyar Államvasutakat, az ország biztos bevételi forrását 90 évre a magyar állam bérbeadja a franciáknak.

A kedvező jelek ellenére Franciaország végül is megmaradt Magyarország szomszédainak tett ígéretei mellett és szövetségstársait is megnyerte az 1919-ben vállalt kötelezettségeknek.

Ilyen előzmények után került sor 1920. május 6-án a végleges békefeltételek átadására, amelyben semmilyen lényeges változás nem volt az elsőhöz képest.

Ami mégis várakozást ébresztett, az a békefeltételekhez mellékelt „kísérőlevél” („Letter d’Envoi”) volt. Tartalma két részre osztható.

Az első rész reagálás volt a magyar küldöttség több száz oldalt kitevő érveire. Általánosságban kifejezte a kijelölt határok megváltoztathatóságát a helyszínen „megejtett vizsgálat”-tal, ahol ezt a néprajzi és gazdasági „kíváncsalmak” indokolják. A vizsgálatok helyének meghatározását, az eljárás lefolytatását a majdan felállítandó „határbizottságokra” bízta. A végső döntést pedig a Nemzetek Szövetsége Tanácsa (a Népszövetség) hatáskörébe utalta. A szomszéd államokhoz csatolt „magyar népszigetek” sorsára vonatkozóan pedig azt közölték, hogy jogaikat az adott állam kisebbségvédelmi törvényeiben megnyugtatón biztosítják.

A „kísérőlevél” azt is leszögezte, hogy a sok konkrét felvetésre nem kívánnak válaszolni, de ez nem azt jelenti, hogy azzal egyetértenek. Sőt, a békekonferencia azokkal ellentétes állásponton van. Vagyis arra sem tartották érdemesnek Magyarországot, hogy minden felvetésre választ adjanak.

A befejező rész egyértelműen leszögezte, hogy „A Szövetséges és Társult Kormányok nem mehettek messzebbre ...ez az engedményeik végső határa.” Majd az aláírásra való felszólítás következett. Ezzel a békekonferencia véget vetett minden további tárgyalásnak, változtatási kísérletnek. A „kísérőlevélét” Millerand mint a konferencia elnöke írta alá.¹⁰⁴

Ezek után nem maradt más hátra, mint az elkerülhetetlen aláírás. Apponyi Albert gróf, a békeküldöttség vezetője a végleges és súlyos feltételek hatására lemondott tisztségéről és kijelentette: „Száradjon le a keze, aki aláírja.” A magyar kormánynak is több tanácskozást kellett tartani, mire ki tudta jelölni megbízottait. Több személy merült fel, de a jelöltek mindegyike lemondását helyezte kilátásba kijelölése esetén. Hosszú huzavona után, szinte kormány-

rendeletre Benárd Ágoston munkaügyi és népjóléti miniszternek és Drasche Alfréd rendkívüli követnek, meghatalmazott miniszternek kellett teljesíteni az elfogadhatatlant, a kikényszerített békeszerződés aláírását. Erre 1920. június 4-én került sor a Párizs melletti versailles-i kastélyrendszer Kis-trianon palotájában, amely a legszerényebb a környezetében, talán ezzel is ki akarták fejezni a „szövetségesek” Magyarország iránti lebecsülésüket.

Azt, hogy Magyarországnak terület és népesség szempontjából mit jelentett a „békeszerződés”-nek nevezett okmány, a következő főbb számok és arányok jelzik. Területe – Horvátországot nem számítva – 283 000 km²-ről 93 000 km²-re csökkent, elvesztette területének 67%-át. La-

Párizs, a versaillesi kastélyrendszer Kis-Trianon palotája. Itt írták alá a magyar békeszerződés területi határozmányait. (A kapuban a könyv szerzője.)

kóinak száma 18,2 millióról 7,6 millióra esett vissza. A lakosság 42%-a maradt csak az orszá-

gon belül. A jugoszláv államhoz került – Horvátországot és Fiumét (Rijekát) nem számítva – 1,6 millió lakos, ebből 465 000 magyar volt.

Ebben a „szerződés”-ben, annak 27. cikkében került rögzítésre Magyarország és Muravidék új határa a következőképpen:

„a 353. magassági ponttól kelet felé a 313. magassági pontig, körülbelül 10 km-re Szentgotthárdtól délre: a helyszínen megállapítandó vonal, amely általában véve az északra fekvő Rába s a délre fekvő Mura medencéjét elválasztó vonalat követi;

innen dél felé a 295. magassági pontig (körülbelül 16 km-re Muraszombatól északkeletre): a helyszínen megállapítandó vonal, amely Nagydolány, Őrihodos és vasútállomása, Kapornak, Domonkosfa és Kisszerdahely helységektől keletre Kotormánytól és Szomoróctól nyugatra és a 319. és 291. magassági pontokon át halad;

innen délkelet felé a 209. magassági pontig, körülbelül 3 km-re Nemesnéptől nyugatra: a helyszínen megállapítandó vonal, amely általában véve az északra fekvő nemesnépi s a délre fekvő kebelei medencét elválasztó vonalat követi;

innen dél-délkelet felé, a Lendva folyón a 265. magassági ponttól délre választandó pontig: a helyszínen megállapítandó vonal, amely Kebeleszentmárton, Zsitkócz, Göntérháza, Lendvahidvég, Csentevölgy és Pincze helységek felől keletre, Lendvajakabfától, Bödeházától, Gáborjánházától, Dédestől és Lendvaujfalutól nyugatra halad; innen délkelet felé: a Lendva folyása lefelé; azután a Mura folyása lefelé;”

Amint azt a megszövegezés tükrözte, a majdani határ több helyen tartalmazott „...helyszínen megállapítandó vonal...” megjelölést, ami a „kísérőlel” értelmezésből jogosan vetette fel a későbbi változtatás reményét.

Magyarország határai a trianoni békeszerződés előtt és után

Jelmagyarázat

- · — A békeszerződés előtti határ
- · — A békeszerződés utáni határ

A „kísérőlevél” hatásai

A „kísérőlevél” magyar értelmezésben pezsdülést hozott a megszállt területek visszaszerzéséért folytatott addigi küzdelembe. Újabb hitet és reményt ébresztett arra, hogy itt a lehetőség a békeszerződés rendelkezésének, különösen a határokra vonatkozó rendelkezések megváltoztatására. Ebben jelentős szerepet játszott a Védőligák Szövetsége. Pályázatot hirdetett a határok megváltoztatására buzdító ima és jelmondat írására. A felhívás lakossági fogadtatását jelzi, hogy a nagy számú pályázatból 1920. június végére már eredményt is tudtak hirdetni. A díjnyertes ima, amelyet Pap-Vámbéri Eleménné nyújtott be, a következőképpen hangzik:

„Hiszek egy Istenben,
hiszek egy hazában,
hiszek egy isteni örök igazságban,
hiszek Magyarország feltámadásában. Ámen.”

A díjnyertes jelmondatnak fogadta el a Rákosi Jenő író vezette bírálóbizottság a következőt:

„Csonka-Magyarország – nem ország,
egész-Magyarország – mennyország!”

Ugyancsak a Védőligák Országos Szövetsége szervezte és valósította meg a Magyarország megcsonkítását és egységét ábrázoló allegorikus szobrok felavatását 1921. január 16-án Budapesten a Szabadság téren. Négy szobrot avattak fel, a négy világtájnak megfelelően „Észak”, „Kelet”, „Dél” és „Nyugat” elnevezéssel. Alkotóik a kor nevezetes szobrászművészei közül kerültek ki. Az előző felsorolási rendnek megfelelően az alkotók a következők voltak: Kisfaludy Strobl Zsigmond, Pásztor János, Szentgyörgyi István és Sidló Ferenc.

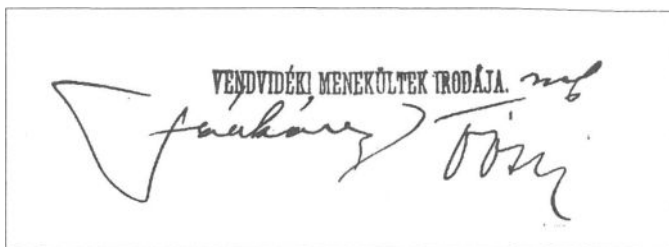
Az országos propagandához képest még fokozottabb volt a tevékenység a területi elszakításban érintett minden megyében. Így volt ez a Muraköz és Muravidék esetében érintett Zala és Vas megyékben. Zala megye törvényhatósági bizottsága önálló felhívással fordult a megye lakosságához. A felhívásban többek között ez állt: „...Vissza kell, tehát vissza fogjuk szerezni ősi határainkat... Adjatok! – szabadságot a raboknak... A jó Isten már megelégtelve szenvedéseinket, bő termést ígér... A feleslegből kérünk, az elszakítottak: a rabok, a véreink számára... Ha minden gazda holdanként csak 5 kg

gabonát ajánl fel a legszentebb célra... 5 kg búzával egy kilométert szerzünk vissza Rabmagyarország testéből... Adjatok! még nem késő... Adjatok! – Szabadítsuk meg őket!”¹⁰⁵

Vas megyében Szombathelyen, a vármegyeházán kapott helyet az időközben megalakult „Vendvidéki Menekültek Hivatala”. E hivatal a megszállt területen élő széles lakossági körrel kapcsolatot tartva közvetítette az ott felmerülő problémákat a magyar hatóságokhoz. Informálta a magyar és a megszállt területek lakosságát, reményt és felhívást adott a trianoni békeszerződésben foglaltak megváltoztatására.

Szombathelyen a Takarékpénztárnál vezették a „Vendvidéki Magyar Köz-művelődési Egyesület” számláját. Az 1920. július 1-i állapotnak megfelelően 10050 korona volt rajta.

Mikola Sándor elnökletével megalakult a „Magyarországi Vendek Országos Egyesülete”. Az egyesület képviselte a megszállt terület lakosságát az országos szervezeteknél és a kormánynál. Ér-

A Szombathelyen működött „Vendvidéki Menekültek irodája” bélyegzője és a vezetők aláírása

dekképvisellete széles körre terjedt ki, minden vitás kérdésben eljárta. Pl. 1920 őszén is gondot jelentett a Magyarországon idénymunkásként arató vend lakosság gabonakivitele. Szlovén részről a bevitt nagy vámokkal sújtották. Magyar részről pedig a délvidéki magyar területek elcsatolásával gabonahiány jelentkezett. Mikola Sándor járt el a magyar kormánynál e kérdésben. Végülis a kormány engedélyezte az aratórész felét kivinni az országból, míg a másik felét az áruforgalmi részvénytársaságnál kellett leadni napi forgalmi ár ellenében, tehát térítéssel. A muravidéki aratókat ebben a kérdésben Gergár Lajos tótkereszturi (Križevci) lakos képviselte.¹⁰⁶

Az egyre fokozódó propaganda nem kívánt atrocitásokhoz is vezetett. Magyar részről bekövetkezett a kercai (később: Kercaszomor) fegyveres akció. Kerca és Szomoróc községeket csak pár száz méter távolság választotta el egymástól. A nyugati részen lévő Szomorócot – annak ellenére, hogy a békeszerződés által megállapított határ Magyarországnak ítélte – az 1919. augusztusi katonai megszálláskor a jugoszláv állam fennhatósága alá vették. 1920. augusztus 1-jén este 23 órakor a kercai határőr kirendeltség parancsnoka, Ránkai hadnagy 17 határőrrel és a hozzájuk csatlakozó kercai férfiak-

kal megrohamozta a Szomorócon lévő megszálló katonaságot. A jugoszláv katonaság a váratlan éjszakai támadás hatására menekülésbe kezdett, fegyverét eldobálta. A szomoróci férfiak közül az eldobált fegyverekkel többen Ránkai hadnagy csoportjához csatlakoztak. A számában megnövekedett csoport elé a Domonkosfalván (Domanjševci) állomásozó jugoszláv századparancsnok ment. Felszólította őket a távozásra. Ránkai hadnagy szóban azt közölte, nem hajlandók visszavonulni. A századparancsnok ezután a századéért ment, hogy a magyar csoportot, ha kell, fegyverrel kényszerítse távozásra.

Ez idő alatt a határőrökből és a helyi lakosságból álló fegyveres csoport visszatért Magyarországra, augusztus 2-án hajnali 5 óra körül.

A szomoróci akció nem maradt következmény nélkül egyik oldalon sem. Ránkai hadnagyot parancsnoki tisztségéből leváltották és fegyelmileg felelősségre vonták.

Súlyosabb volt a szomoróci lakossággal szembeni megtorlás, különösen azokkal szemben, akik a megszállók által eldobált fegyvereket magukhoz véve csatlakoztak a kercai csoporthoz. Több személyt letartóztattak és Muraszombatra hurcolták őket. Az elhurcoltak között voltak: Papp Sándor, Ábrahám Lajos, Császár Antal, id. Pongrácz Antal, ifj. Pongrácz Antal, Kulcsár Antal, Papp József, Pongrácz Ferenc és Pongrácz Dániel. Muraszombatban a községi fogdában tartották őket, embertelenül bántak velük. Többször megverték őket, napokig nem kaptak ételmelet. Az éhségtől ordítottak és az arra járó lakosság is felszólalt az embertelen bánásmód miatt, a helyi rendőrbiztoshoz fordultak. A rendőrbiztos azt mondta, a foglyok nem érdemelnek mást és az a céljuk, hogy éhen haljanak. A többszöri lakossági nyomásra mégis engedélyezték, hogy a lakosság ételmelet adhasson nekik. Kiszabadításukért sokat fáradozott Kuzma István, Domonkosfa evangélikus lelkésze, és a megszálló hatóságok által a községbírónak kinevezett Jozef Sveti is. Több heti fogva tartás után bírói eljárás nélkül szabadultak és visszatértek falujukba.¹⁰⁷

A megszállt Muravidéken is egyre jobban eluralkodott az a vélemény, hogy rövidesen megszűnik a megszállás és a terület visszakerül Magyarországhoz. Ezt a megszálló hatóságok is különböző módon hangoztatták. A Radgonában (Radkersburg) megjelenő „Murska Straža” 1920. június 26-i száma szinte mint befejezett tényről írt a megszállás megszűnéséről, a terület Magyarországhoz való visszatéréséről. A cikkíró már csak azt szorgalmazta, hogy Alsólendva maradjon meg Szlovéniának. A lap szerint Alsólendva Prekmurje (Muravidék) kulcsa. Nem szabad hagyni, hogy a szlovének számára ugyanúgy elveszen mint Radgona. Radgona (Radkersburg)

esetében az történt, hogy a Mura folyó által kettéosztott rész északi fele Ausztriához került, míg a déli, kisebbik fele Szlovéniánál maradt. A lap arra buzdította a majdan kinevezendő jugoszláv határbiztost, hogy semmiképpen se engedje a területviisszaadást. A kerületi hatóságoknak pedig azt tanácsolta, hogy végre már szüntessék meg a magyar propagandát, a magyar érzelmű lakosságot, akik a szlovén érdekekkel szemben állnak, kivétel nélkül internálják Macedóniába. Ezt a cikket a Szombathelyen működő „Vendvidéki Menekültek Irodája” fordításában és közreműködésével a „Vasvármegye” című napilap is közzétette, nyomatékositva a megszállók dilemmáját.¹⁰⁸

A jugoszlávok által megszállt területek kiürítésére utalt a Muraköz zágrábi kormányzójától (helytartójától) származó közlés is. Kotorból, a mintegy négyezer főt számláló, perlaki járáshoz tartozó községből két személy a Zágrábban működő kormányzóhoz utazott határátlépési engedélyért. A kormányzó azzal utasította el a kérés teljesítését, hogy „...Muraköz ügye nem az én hatáskörömhöz tartozik, forduljanak Zala megye főispánjához.” Ezzel párhuzamosan annak is híre ment, hogy a muraközi megszálló hatóságok táviratot kaptak a csomagolásra. Minden nagyobb állomáson vasúti szerelvények voltak készenlétben a gyors elszállításra. Ez idő tájt többször jelentek meg a levegőben olasz repülőgépek. Röpcédulát szórtak, amelyen az állt, rövidesen visszakerülnek Magyarországhoz. A visszatérést 1920. augusztus 10-e körüli időre, később pedig augusztus 20-ra tették.

A megszállók bizonytalanságát, feszültségét az is tükrözte, hogy a megszállás első évfordulóját – augusztus 12. – semmilyen módon nem ünnepelték meg, sőt meg sem említették. Ugyanakkor annál nagyobb ünneppé tették – főleg a magyar lakosság – augusztus 20-át, Szent István király, a magyar államalapító napját. Az ünnepséget ugyan előzetesen nem tiltották be, de Alsólendva akkori katonai parancsnoka, Lukič alezredes felelősségre vonta a polgári hatóságok vezetőit, Kočar kormánybiztos-helyetttest és Sever kinevezett polgármestert, miért engedték megtartani a magyaroknak a nemzeti ünnepnek számító misét.¹¹⁰

A megszállt lakosság várakozása és feszültsége a végsőkig fokozódott. Ennek hatására több helyen elhatározták önfelszabadításukat. 1920. június 28-án Battyánd (Puconci) lakossága körülvette a csendőrörsöt. Több lövést adtak le a csendőrlaktanyára, majd visszavonultak. Hasonló esemény zajlott le Bodóhegyen (Bodonciban). A megszálló hatóságok Battyándon 10 „főttest” elfogtak és Muraszombatba, majd három nap múlva ismeretlen helyre szállították őket. A megszálló katonaság az északi területen lévő erői nagy részét visszavonta Muraszombatba. A korábbi őrsökből csak 1-2 fős megfigyelőket hagytak hátra. Hasonlóképpen Muraszombatba mentek vissza

a kinevezett polgári hatóságok tagjai is.¹¹¹

Muraköz és Muravidék ügye a nemzetközi események rangjára emelkedett. Jelentős befolyással bíró európai lapok foglalkoztak a térség helyzetével. A „Neue Züricher Zeitung” arról írt, hogy a vend nép egyszer már kiverte a megszállókat területéről. Ez utalás és emlékeztetés volt a sikeres 1919. január eleji muraszombati csatára. Az olasz „Il Tempo”, az olasz kormány félhivatalos lapja vezércikkében foglalkozott Renner osztrák kancellár római látogatása alatt tett azon kijelentésével, hogy a „kis vend nép” hangos szóval követeli vissza szabadságát. Többször foglalkozott a „vend témával” az „Il popolo d’Italia” című lap is. A „Corix” tekintélyes francia lap három hosszú cikkben foglalkozott a vend ügygel. Arra figyelmeztetett, hogy a megszállás engedélyezése a tervbe vett „szláv folyosó” megvalósításának első részét képezi. Így akarta felhívni az érdekelt országok figyelmét a szlávok törekvésére.

Az eseményekben hallatták hangjukat és a vendek megszállásának megszüntetését követelték a század elején az Egyesült Államokba kivándorolt, az államok északi részén megtelepült vendek is. A Pennsylvania állam Bethlen városában élő vend közösség már a béketárgyalások alatt kifejezte tiltakozását a terület jugoszláv megszállása ellen. Tiltakozásukat táviratban eljuttatták Párizsba a Legfőbb Tanácshoz is. A trianoni békeszerződés aláírása után a „kísérőlevél”-ben megfogalmazott lehetőségek láttán szövetségbe tömörültek. Létrehozták az „Amerikai Magyar Vendek Szövetség”-ét („Hungarian Wend’s Federation of America”). A szövetség arról értesítette a magyar kormányt, hogy a vendek továbbra is hívek akarnak maradni Magyarországhoz.¹¹²

Felvetődik a kérdés, hogy az érdekelt felek kölcsönös magatartása, a propagandán kívül mi adott alapot 1920 közepén arra, hogy gyökeres változás állhat be a megszállt területek helyzetében. Ezt sugallta mindenképpen a „kísérőlevél” tartalma. De ennél nyomatékosabb tényezők voltak a magyar-francia titkos tárgyalások, a jugoszláv-olasz viszony kiélezettsége, amely ugyancsak a jugoszláv állam helyzetét súlyosbította.

A trianoni békeszerződés előkészítése és megkötése kapcsán már említésre került, hogy a magyar kormány súlyos áldozatokra is képesnek mutatkozott Franciaországgal szemben enyhébb békefeltételek esetén. Ezek a tárgyalások tovább folytak a békeszerződés aláírása után is mindaddig, amíg a franciáknak saját szövetségeseik fel nem rótták a változtatásra való hajlandóságot. Tehát a titkos tárgyalások nem maradtak meg a tárgyalók berkeiben. A kiszivárgó adatok változást sejtettek Magyarország javára.

Ugyancsak ebben az időszakban heves diplomáciai csatározás folyt az

olaszok és a jugoszláv állam között határkérdésekben. Vita folyt Dalmácia, Isztria és Fiume (Rijeka) hovatartozása kérdésében. Olaszország mint szövetséges főhatalom fellépése közvetve segítette a Szerb-Horvát-Szlovén állammal szemben a magyar követelések kikényszerítését is.

Tekintettel arra, hogy a jugoszláv állam két tűz közé került, a korábbi francia támogatásának csökkentése folytán az északi szláv testvérhez, Csehszlovákiához fordult segítségért. Rajta keresztül próbálta meg helyzetének stabilizálását. A két állam katonai (védelmi) szerződést kötött Belgrádban 1920. augusztus 14-én.

„Szilárdan eltökélve, hogy a mérhetetlen áldozatok árán létrejött és a Nemzetek Szövetsége Egységokmányával megteremtett békét, valamint Trianonban 1920. június 4-én egyfelől a Szövetséges és Társult Főhatalmak, másfelől Magyarország között kötött béke által létrehozott rendet fenntarthatják, a Csehszlovák Köztársaság elnöke és őfelsége a szerbek, horvátok és szlovének királya megállapodnak abban, hogy védelmi szerződést kötnek.”¹³ Az idézett szerződés bevezetőjéből és további rendelkezéseiből is egyértelműen kitűnik, hogy az új szövetség éle Magyarország ellen irányult, még katonai erővel is érvényt akartak szerezni a trianoni békeszerződésben foglaltaknak, a megszerzett magyar területek megtartásának.

Bár nem volt jelentéktelen a később Magyarország köré fonódó, kisanantot megalapozó jugoszláv-csehszlovák szerződés létrejötte, de a fennálló feszültség csökkentésében jelentősebb volt az olasz-jugoszláv viszály rendezése. A két ország megbízottai 1920. november 12-én Rapallóban szerződést kötöttek. A szerződésben elismerték az Sz-H-Sz királyság fennhatóságát Dalmácia felett, viszonzásul Olaszország kapott fennhatóságot Isztria felett. Fiume (Rijeka) semleges város maradt olasz jelleggel. Mind a két fél kölcsönös kötelezettséget vállalt Ausztriával, Magyarországgal szemben a békeszerződésekben foglaltak megtartására. Az olasz érdekek a békeszerződések megtartásában abban volt, hogy jelentős területeket kapott az osztrák Dél-Tirolból és ezáltal is biztosítékot kapott e terület megtartására is.

A háborúban győztes államok közötti ellentmondások rendeződése ismét Magyarországra irányította a figyelmet. A magyar kormány, bár ismerte a békeszerződéssel kapcsolatos további teendőit, annak az ország törvényei közé iktatási kötelezettségét, semmi hajlandóságot, vagy előkészületet nem tett annak teljesítésére.

1920. október közepén erélyes felhívás érkezett a magyar kormányhoz a békekonferenciától. Ebben sürgős intézkedést kértek a békeszerződés parlamentális megerősítésére. A teljesítésre szűk határidőt adtak. A teljesítés határidejét november 1-ben jelölték meg, amit aztán teljesíthetlensége

miatt november 15-re módosítottak.

A magyar törvényhozási szabályoknak megfelelően a békeszerződés törvénybe iktatását, előzetes véleményezését a közjogi bizottság végezte el. E bizottság nemzetgyűlés elé terjesztett jelentésében súlyos megállapításokat tett, amelyek normális viszonyok között megakadályozták volna az adott kérdés napirendre tűzését.

A nemzetgyűlés közjogi bizottsága jelentésében megállapította: a békeszerződés nem a szerződő felek szabad megegyezésével jött létre, hanem az a győztes országok által egyoldalúan szerkesztett okirat, amelyet magyar részről kényszer hatása alatt írtak alá. Megalapozatlan a békeszerződés azon megállapítása, hogy Magyarország részt vett a háború előkészítésében, így nem igaz az sem, hogy felelős érte. Ahogy azt a magyar békeküldöttség a tárgyalások során kijelentette, a bizottság megerősíti azt a jogi álláspontját, hogy a magyar nemzetgyűlésben nincsenek képviselői az elszakított területeknek, tehát rájuk nézve nem hozhat döntést, nem szentesítheti törvényben elcsatolásukat.

Minden ésszerű és jogi érv ellenére 1920. november 13-án meg kellett kezdeni a magyar békeszerződés nemzetgyűlési vitáját. A tárgyalás drámai-megrázó körülmények között ment végbe. Az előterjesztő Teleki Pál miniszterelnök hivatalból az elfogadás mellett szólt, de egyben kérte a nemzetgyűlést, hogy hazaárulás miatt indítson ellene eljárást, mert magyar területek elszakítása mellett szólt. A nemzetgyűlés természetesen nem fogadta el Teleki miniszterelnök önmaga ellen tett indítványát.

Végül is 1920. november 15-én ünnepélyes tiltakozó nyilatkozatot fogadtak el, s az ország törvényei közé iktatták a békeszerződés szövegét is. A nemzetgyűlés ellentétes álláspontját a jövő nemzedéke előtt is jól felismerhetően kifejezte. A törvény bevezetőjét gyászkeretben rendelték el megjelentetni és az első mondata azzal kezdődik: „Tekintettel a kényszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott...”

A becikkelyező törvény (lásd a 3. sz. dokumentumot) arról is rendelkezett, hogy a magyar békeokmányok részét képezi az 1920. május 6-i keltezésű „kísérőlevél” is.¹¹⁴ Az elfogadás napján a törvényt Horthy Miklós, Magyarország kormányzója is aláírta és ezzel teljesült a békekonferencia követelése.

A békekonferencia 1920. október közepén kiadott határozata és sürgető felhívása, a békeszerződés magyar törvények közé iktatása változást hozott a megszállt területek belső viszonyaiban. Ez a magyarellenesség fokozódását és a terület föderatív államhoz való csatolásának gyorsítását is jelentette.

Egy új szó jelent meg és egyre jobban elterjedt a szlovén hatóságok ré-

vén, mégpedig a „mazaronstvo” ami rossz értelemben „magyarérműség”-et jelentett. A hatóságok főleg a magyar nemzetiségre alkalmazták, de azokat is ezzel a jelzővel illették, akik a magyarokkal szimpatizáltak. A „mazaronstvo” illette mindazokat, akik magyarul szólaltak meg, magyar szentmisére mentek, akik elismerték Küzmics Miklósnak, az első vend katekizmus fordítójának munkásságát, akik a népszámláláskor nem szlovénnek, hanem vendnek vallották magukat. A korabeli szlovén lapok sok ellenséges elem között a legveszélyesebbnek a „mazaronstvo”-kat, a „határon áttekingetők”-et tartották, akik „visszakivánják a magyar uralmat”.¹¹⁵

Ilyen ellenséges légkörben vette kezdetét a fiatal jugoszláv államban az országgyűlési (skupcsinai) választás. Muravidék lakossága a választási előkészületekről a „Prekmurski Glasnyik” 8. és 9. számából értesült. Míg a Muravidék elszakítására törekvők megnyugvással vették a választásokról szóló híreket, a magyar érzelmű vendiség és a magyarság lehangoltsággal. A magyarok azt tervezték, ha a jugoszláv hatóságok mindenáron kikényszerítik a választást, akkor olyan személyt fognak választani, aki kellő merészséggel, következetességgel képviseli érdekeiket. A magyarok ekkor még nem tudták, hogy ki fognak maradni az események alakításából, mert még szavazati jogot sem kaptak. Felmerült az 1920. november 28-ra kitűzött választások törvényessége. Tekintettel arra, hogy a trianoni békeszerződés még nem ment át minden nemzetközileg előírt eljáráson, a megszállt területeket még nem lehetett az adott ország részének tekinteni. Az is tény, hogy a magyar nemzetgyűlés által 1920. november 15-én megtörtént az ország törvényei közé való iktatása, ami nagy lépés volt a nemzetközi szintre emelésben. Hátra volt még a párizsi letétbehelyezése, a megerősítő okmányokról az egységes jegyzőkönyv felvétele. Mivel az utolsó lépés még nem történt meg és mintegy fél évet váratott magára, Mikola Sándor, a vendek egyesületi elnöke a magyar külügyminisztériumon keresztül a muravidéki választás elhalasztását kezdeményezte. Felvetése azonban nem járt eredménnyel.¹¹⁶

A zavaros, feszült helyzetben felbukkant az osztrák agitáció, az osztrák igény is. Franz Kamiker radkersburgi orvos, aki tagja volt az osztrák békeküldöttségnek, Muravidék Ausztriával határos községeit járta, ahol többségében német nyelvűek laktak, és arra hívta fel a lakosságot, hogy Ausztriához csatolásukat követeljék. Kamiker aláírási íveket vitt magával és a javaslatot az elfogadókkal aláíratta. Az osztrák agitáció kivizsgálására maga Mikola Sándor utazott Radkersburgba. A későbbiekből ismeretes, hogy Kamiker agitációja nem vált lényeges tényezővé.¹¹⁷

A közelgő választásokra Muravidéken kialakult a szlovén hivatalos szempontból ellenségnek számító kör. Erről így írtak a szlovén források: „A

térségben sok a magyarpárti, a zsidó, a német (számuk kb. 1000 fő volt), a protesztáns, a kommunista és mindezek országunk ellen dolgoznak. A pap-ság – hat-hét pap kivételével – megbízhatatlan, ellenséges... Muraszombatban nincs hat megbízható ember, akiket bevehetnénk a vezetésbe.” Ez a lakosság nagy többségét kitevő csoportosítás adta azt a mélységesen antidemokratikus választási jogot, amellyel lefolytatták a megszállt terület első 1920. november 28-i választását. Nem kaptak választójogot mindazok, akik a békeszerződés hatálybalépése után az anyaországba költözhetnek – tehát a magyarok, a németek – a kisebbségek és a zsidók. Ugyancsak kizárták a választójog gyakorlásából a nők.¹¹⁸

A választáson a következő pártok indultak: a „Szlovén Néppárt”, amelyet „Parasztpárt”-nak is neveztek. Vezetője Klekl József volt, aki élesen elkülönült a többi párttól Muravidék helyzetének megítélésében. A szerbek központosító törekvéseivel szemben hirdette a szlovén tartomány önállóságát és abban „Prekmurje” („Muravidék”) külön autonómiáját. Hivatkozott a magyar fennhatóság alatt hasonlóan kért autonómiára, amelyet a magyarok biztosítani is kívántak. Az autonómiát a jugoszláv államtól is elvárják. A szociáldemokraták Anton Krišton vezetésével indultak. A „Hazai Vallási Párt”-ot Štefan Kūhar vezette. További indulók voltak még a demokraták, a kommunisták, az önálló parasztpárt és a nemzeti szocialisták.

Így jött el a választás napja, 1920. november 28., amikor a választási törvény alapján a nemzeti kisebbségeket, a zsidókat kizárva az 1910. évi népszámlálás adataira figyelemmel a 90 513 főt számláló Muravidék lakosságából (ebben benne vannak a nők és a fiatalok is) Muravidéken csupán 17 314 személy, a lakosság 19%-a kapott választójogot.

A szavazásból egész magyar községek voltak kizárva. Nem volt szavazati joga senkinek sem Pincén, Völgyifaluban (Dolina pri Lendavi), Bánután (Banuta), Lendvahidvégen (Mostje), Alsó- és Felsőlakosban (G., D. Lakos). Egy személynek volt szavazata Petesházán (Petišovci), Zalagyertyánosban (Gaberje) kettőnek. Alsólendván az 1170 férfi lakosból 395 személynek volt választójoga, abból 215 szavazott. Csentevölgyben (Čentiba) 463 férfiból 52 rendelkezett szavazati joggal és 46 szavazott. Dobronakon (Dobrovnik) 766 férfi közül 41-nek volt szavazati joga és abból 6 jelent meg a szavazáson. A térségben csak a vendeknek és az időközben egyre gyarapodó szláv telepéseknek volt szavazati joguk.

Összességében a nők és a nemzetiségi kisebbséghez tartozók kizárásával megrendezett választáson a 17 314 szavazatra jogosult közül 8481 személy szavazott, a jogosultak csupán 49%-a. Az eredmény ki nem mondott, de mindenki által tudott és elismert szembeállást jelentett a fennálló viszonyokkal.

A lakosság tötrészét képviselő, így legitimitását illetően is megkérdőjelező választáson a Klekl vezette Parasztpárt győzött, 5437 szavazattal. Második lett a Štefan Kúhar vezette „Hazai Vallási Párt” 1497 szavazattal, míg a harmadik az Anton Krišton vezette szociáldemokrata párt volt 989 szavazattal. Klekl József bekerült az országgyűlésbe (a skupcsinába). A helyi hivatalos értékelés a kézzelfogható lakossági szembeállást nem ismerte el. A megválogatott szavazók távolmaradását a választásoktól részint a természeti okokra – hogy a választás napján rossz volt az időjárás – hárította, részint azzal is magyarázta, hogy elégtelen és rossz volt a lakosság körében az agitáció.¹¹⁹

A lakosság hangulatára az 1920. év végére a választásokon kívül nagyban hatott a korábban már sokszor emlegetett, de gyakorlatban még nem alkalmazott földreform végrehajtása is. Ebben az időben a nagybirtokokat kezdték felparcellázni és a szlávul tudók között bérbeadták. A volt, főleg magyar nemzetiségű alkalmazottakat megfosztották uradalmi tisztségüktől. A tulajdonviszonyok ekkor még nem változtak meg.

Az 1920-as év utolsó napjait Bíró Lajos, a református vallású, nyugdíjas járásbíró alsólendvai lakos esete tette emlékezetessé. Bírónak az új hatalommal való szembenállását jól mutatta, hogy a nyugdíját sem fogadta el a jugoszláv államtól. Az év végén a megszállók rendőrségét fokossal fogadta lakásán. A túlerő győzött vele szemben. Legyűrték és elhurcolták. A rendőrségen többszörösen visszakapta a fokoscsapásokat. Kiszabadulása után pár nappal átszökött a határon Magyarországra.¹²⁰

A határmegállapítás előkészületei

Magyarország számára nem volt kétséges, hogy a világháborút lezáró békekonferencia új határokat fog kijelölni. Még a békekonferenciára történő meghívás szóba sem került és több hónapot kellett várakozni rá, de a minisztertanács 1919. szeptember 30-i ülésén már foglalkozott ezzel a kérdéssel. Úgy döntött, hogy „Békeelőkészítő Irodá”-t létesít, működésére 3 millió korona átalányösszeget állapított meg.

A békeszerződés aláírása után a külügyminisztériumban folytak az előkészületek egy mindenre kiterjedő „tárcaközi bizottság” létrehozására. A létesítendő bizottság összeállításában, feladatköre meghatározásában a külügy- és a honvédelmi minisztériumok tették a legtöbb javaslatot. 1920. november 3-án létrejött a „tárcaközi bizottság”, mely feladatul kapta a határkérdéssel összefüggő minden javaslat tanulmányozását, az adatok beszerzését, mindazon indokoknak az összegyűjtését, amelyek a várható tárgyalásokon eredményesen felhasználhatók. A várható kérdésekre tekintettel a bizottság további 24 albizottságra tagozódott.¹²¹

A békeszerződés ratifikációs okmányainak Párizsban történő elhelyezéséhez közeledve egyre több miniszteri előterjesztés született a bonyolult szervezeti keretet mutató „tárcaközi bizottság” felülvizsgálatára, új, hatékonyabb szervezettel való felváltására. Ennek a folyamatnak lényeges állomása volt 1921. augusztus 1-je. Az e napon tartott minisztertanácsi ülésen a honvédelmi minisztérium javaslatára létrehozták a „Határmegállapító Központ”-ot. Az új intézmény feladata lett a szomszéd államokkal létesítendő határok minden gyakorlati kérdésében, azok vonzataiban való eljárás. Az elvi kérdésekben a döntési jog Bethlen István miniszterelnököt illette meg.

A „Határmegállapító Központ” polgári jellegű szervezet volt, a honvédelmi minisztériumnak egyes kérdésekben véleményezési joga volt. E szervezet első vezetője Csáky Imre gróf volt. Csáky a monarchia alatt több külföldi országban volt diplomata. Résztvett a magyar béketárgyalásokon, 1920-ban külügyminiszter volt. Őt ebben a tisztségben 1922-ben Szögényi György követségi tanácsos követte. A „Határmegállapító Központ” közvetlenül a miniszterelnöknek volt alárendelve, saját irodával rendelkezett, az irodához kapcsolódtak az egyes minisztériumok megbízottjai. Közvetlen tájékoztatási, összekötői kapcsolatban állt a határokon működő magyar határmegállapító biztosokkal. Budapesten volt a székhelye. Először az úgynevezett „hirdetmény” épületben (Budapest V. kér. Szalai u. 8-10 szám alatt) volt elhe-

lyezve, majd később a várba, a Szent György térre költözött.¹²²

A magyar kormány tehát kezdettől fogva számított a békeszerződés teljesítésére hivatott szervezet kialakítására, a határkijelölés központi felügyeletére. Az elképzelések változásával változott a szervezeti forma is. A végső szervezeti forma megalkotását nagyban befolyásolta a trianoni békeszerződés lététbe helyezése Párizsban, annak nemzetközi hatályosulása. Ez az időpont 1921. július 26-a volt. A békekonzferencia Legfőbb Tanácsa helyébe lépő Nagykövetek Tanácsa 1921 júliusában jegyzéket intézett a magyar kormányhoz. Ebben felhívta a magyar kormányt, hogy a létesítendő négy (magyar-román, magyar-csehszlovák, magyar-osztrák és magyar-jugoszláv) határmegállapító bizottságba név szerint jelölje ki megbízottait.

A felhívásban azt is közölték, a jelöltek lehetőleg katonák legyenek, a kijelölést sürgősséggel kell teljesíteni, hogy a bizottságok első ülésüket Párizsban mielőbb megtarthassák. Közölték azt is, hogy a bizottságoknak munkájukat a Nagykövetek Tanácsa 1920. június 3-i „pótutasításai”-nak megfelelően kell végezniük.

A magyar kormány határmegállapító biztosnak Tánzos Gábor altábornagyot, Domrádi Géza vezérkari ezredest, Vassel Károly vezérkari ezredest és Keresztes Sándor vezérkari ezredest jelölte. A jelöltek közül Vassel Károly* vezérkari ezredes lett a magyar-jugoszláv határmegállapító biztos.

Vasselt határbiztosi munkájában mint I-IV besorolású segédbiztosok támogatták: Hadfy Zoltán százados, Vest Fedor követségi attasé, Zelovicsh László hadnagy, műegyetemi tanársegéd, Bobek Antal műszaki osztálytanácsos, Cholnoky Jenő egyetemi tanár, a Határmegállapító Központ tudományos osztályvezetője. A határ Muravidéken tör-

Vassel Károly, a magyar határbiztos

* Vassel Károly (1878-1960). Elvégezte a császári és királyi (k.u.k.) hadapród iskolát, katonai, műszaki akadémiát. Több fontos beosztást töltött be. 1920. március 1-jén ezredessé lépett elő. 396 hónapot töltött műszaki katonai alakulatoknál. Tökéletesen beszélt franciául, németül és angolul. Nős, egy fiúgyermek volt. A határmegállapító bizottságban végzett munkájának elismeréseként 1924. január 1-jén vezérőrnaggyá (tábornokká) nevezték ki. Ezt követően is magas katonai beosztásokat töltött be, a légügyi hivatal vezetője, majd a honvédség szemléelője volt. Mint altábornagy vonult nyugdíjba 1930. augusztus 1-jén.

ténő kijelölésében a határbiztos munkáját Sinkovich Elek fősolgabíró és Mikola Sándor tanár támogatta.¹²⁴

A Nagykövetek Tanácsának a határmegállapító bizottság összetételére vonatkozó rendelkezése szerint a bizottság az elvégzendő feladatot illetően a „nem érdekelt országok” képviselőiből, azaz Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Japán megbízottjaiból és az „érdekelt országok” képviselőiből, az adott esetben Magyarország és a Szerb-Horvát-Szlovén állam megbízottjaiból állt.

A bizottság munkájában részt vevő személyeket a következőképpen jellemezte a határmegállapítás után egyik munkájában Vassel magyar biztos:

Nagy-Britanniát David Cree alezredes képviselte. Komoly, angol gyakorlatiassággal gondolkodó személy. A bizottság elnöki tisztét töltötte be. Kifogástalan jellemű, jó katona, műszakilag képzett volt. Igyekezett ebben a minőségében semlegességét megőrizni. A Párizsból érkező utasítások és a francia megbízott támadásai miatt nem tudott minden esetben Magyarországot javára igazságot tenni.

Franciaországot Maurice Marminia gyalogos alezredes képviselte. Szerbiában szolgált a háború alatt, mint összekötő tiszt. Sok szál kötötte Szerbiához, „szerbebb volt a szerbeknél is”. Magyarországot és a magyar népet gyűlölte.

Olaszországot Giovanni Valvassori vezérkari ezredes képviselte. Jól tájékozott volt, különösen műszaki kérdésekben. Nemigen mert fellépni a szövetséges társaival szemben, de mindig megvolt a hajlama, hogy a magyar érdekeknek megfelelően cselekedjen.

Néha sikerült ellensúlyoznia a francia megbízott Magyarországgal szembeni kirohanásait.

Japánt Heidsuke Yanagawa lovassági alezredes képviselte. Nagyon jó szívű, az angolokat gépiesen követő, jó megfigyelő képességű ember volt. A magyar viszonyokkal naiv módon szemben állt.

A Szerb-Horvát-Szlovén államot Voine Čolak-Antic ezredes, a nisi lovashadosztály parancsnoka képviselte. A Baranya megyét, Pécsét megszálló katonaság parancsnoka volt, így a magyar viszonyokban és politikában kiválóan tájékozódott. Apja a bécsi szerb követség katonai attaséja tisztét töltötte be, így diplomatává fejlődött és a franciabarát politikát követte. Hangoztatta magyarbarátságát is, de ez nem volt valós. Kijelentéseit gyakran ellenkezőjére változtatta. Űgyesen képviselte a jugoszláv érdekeket.

Az országoként felsorolt képviselők közül a Párizsban 1921. augusztus 1-jén megtartott ülésen megalakult a magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság és augusztus 21-én érkeztek Budapestre, bemutakoztak a magyar kormánynál, majd megkezdték a helyszínen munkájukat.

A határmegállapító bizottság 1921. augusztus 25-én érkezett első állomáshelyére, Varazsdra. A bizottság adminisztratív munkáját segítette az e célra létrehozott titkárság, francia titkárral az élén. A nagyszámú segédszemélyzetre figyelemmel a mindenkit magába foglaló bizottság létszáma 40-50 fő között mozgott.

A végzendő feladatokat az előzőkben is említett Nagykövetek Tanácsa által kiadott „Utasítások” és „Pótutasítások” tartalmazták.¹²⁵

Az „Utasítás”-nak nevezett, a határrendezésre, megállapításra, kitzülésre vonatkozó szabályok minden országra vonatkoztak, amelyik akár gyarapodás, akár elcsatolás útján érintve volt. Ennek megfelelően szabályozták benne a határmegállapító bizottságok megalakulási rendjét, szervezetét, döntési rendjét. A bizottságok alapvető feladataként szabták meg a határ helyszínen történő megállapítását. Ezt két szempontra figyelemmel kellett végezni. A békeszerződésben névvel – pl. községnévvel – vagy földrajzi fogalommal – magassági vagy háromszögelési ponttal – megjelölt helyeket mint fix-pontokat kellett figyelembe venni, azon nem volt szabad változtatni. Ahol pedig az szerepelt, hogy „.....a helyszínen megállapítandó vonal...” ott a bizottságnak kellett meghatározni a terepen, a valóságban kijelölni a határvonalat. Ez pedig gyakori volt. Muravidék határának megállapításánál többek között „...helyszínen megállapítandó vonal...” volt az északi részen a 313 magassági pont és a Szentgotthárdtól délre 10 kilométeres távolságban lévő pont között: északra a Rába, délre pedig a Mura folyók vízválasztójának megállapítása és ennek megfelelően a határ kijelölése.

A helyszínen kijelölendő vonalnál a bizottságok feladatának szabták, hogy a bizottságok „...tartoznak törekedni, hogy a békeszerződésben adott meghatározásokat minden esetben legpontosabban szem előtt tartsák...” A határ kijelölésénél csak két szempontot vehettek figyelembe az adott természeti viszonyoknál: egyrészt a közigazgatási határokat. Lehetőleg kerülni kellett a nagyobb birtoktestek kettévágását. A másik szempont a helyi gazdasági érdek volt. Ez leginkább vízgazdálkodási gátaknál, külső tanyai településeknél jött számításba. Tehát a bizottság nem lehetett figyelemmel néprajzi, vallási, katonai szempontokra.

A bizottság egyes kérdésekben szótöbbséggel döntött. Tekintettel az összetételre, benne az antanthatalmak négy képviselője mint „érdektelen” tag (így nevezték magukat) vett részt. Nem lehetett kétséges, hogy az antant képviselői bármit eldönthettek számarányukkal. Az „utasítás” látszólag lehetőséget biztosított helységnévvel megjelölt – fix – határpontok megváltoztatására is. De ebben az esetben a bizottsági tagok egyhangú szavazatára volt szükség. Ez elképzelhetetlen volt, hisz ilyen esetben a változtatás valamelyik érdekelt fél

kárára történt volna. A károsulttól nem lehetett volna elvárni az egyetértő szavazatát. Nem is volt példa arra, hogy ilyen eset előfordult volna. Tehát ez az engedmény a demokratizmus, az önrendelkezés hamis látszatát keltette. A döntések meghozási rendje tükrözi, hogy az „érdekelt” tagok csak közreműködő, statisztika szerepre voltak ítélve. Minden részkérdést, minden talpalatnyi területet az antanthatalmak osztottak el, attól függően, hogy melyik ország élvezte bizalmukat, vagy melyiket akarták sújtani.

A Nagykövetek Tanácsa 1920. június 3-án – tehát a trianoni békeszerződés aláírását megelőző napon – a magyarországi határmegállapító bizottságoknak – az előzőekben tárgyalt utasításon túl – „pótutasítások”-at adott ki (lásd az 1. sz. dokumentumnál). E szabályokat csak Magyarországon lehetett alkalmazni. A „pótutasítások” bevezetőjében utalt a magyar békeszerződéshez mellékelt kísérőlevélben foglaltakra. Ebből mint főszerpontot emelte ki a határmegállapításra vonatkozóan a következőt: „...valahol igazságtalanságokat eredményeznek és a megszüntetése általános érdek, a határmegállapító bizottságoknak módjukban lesz jelentést tenni erre vonatkozólag a Nemzetek Szövetsége Tanácsának.” Majd részletesen szabályozták az „igazságtalanságok” megszüntetési módját. A rendelkezések lényegi kérdései a következők voltak: vizsgálni lehetett a néprajzi és gazdasági viszonyokat is, a fentiek értelmében meghatározandó vonal azonban nem érintheti lényegesen a békeszerződésben meghatározottakat. Tehát nem lehet lényeges változásokat végrehajtani a határokon. A kijelölendő vonalon, ha a bizottság ilyen részeket talál, a változtatást részletes indoklással, térképmellékletekkel együtt a Nagykövetek Tanácsán keresztül terjesztheti a Nemzetek Szövetsége Tanácsa elé. Ha az esetleges változtatások miatt nem szünetelhet a határmegállapítás, a nem vitás területeken folytatni kell a munkát. A változtatásra vonatkozó kérelem elbírálási feltételeként szabták, hogy legalább az egyik érdekelt fél kérje azt.¹²⁶

A békekonferencia Magyarország szempontjából lényegesen továbbment a minden országra kötelező „utasítások”-nál. Az igazságtalanságok megszüntetésénél az okokat nem korlátozta a közigazgatásra, illetve a helyi gazdaságra. Figyelembe lehetett venni néprajzi, vallási, tágabb értelemben vett gazdasági indokokat is. Fontos körülmény volt az is, hogy a javaslatához, a népszövetségi felterjesztéshez nem kellett egyhangú döntés. A „pótutasítások”-ban foglaltak bizvást ébresztettek reményt Magyarországon. E szabályok akkor születtek, amikor Magyarország és Franciaország között titkos tanácskozások folytak a kapcsolatok erősítése érdekében.

Mint ahogy az élet más területein is előfordult, a határmegállapító bizottság értelmezte a szabályokat és kimondta, hogy egy területre csak egy javas-

latot terjeszthet elő az érdekelt fél. Ezzel kizárták az alkudozás lehetőségét. A nagy igény megfogalmazása azt a veszélyt hordta magában, hogy elutasítása esetén semmit sem lehet már visszaszerezni.

A pillanatnyi nemzetközi, külpolitikai érdekek mellett a magyar kormánynak ezekre a szabályokra figyelve kellett megalkotni a magyar-jugoszláv határ megállapításánál követendő stratégiáját és taktikáját.

Ennek szellemében készült el a kormány belső utasítása. Ezt csak a határmegállapító központ és a határmegállapító bizottságban dolgozó magyar biztos ismerhette meg, mint követendő szempontot. A területi kiigazításoknál csak olyan helyeket vettek figyelembe, ahol az adatok, a tények egyértelműen magyar érdekek mellett szóltak, ahol azok nem voltak visszafordíthatók a jugoszlávok által. Arra is figyelemmel kellett lenni, hogy a Trianonban megállapított vonalon túl, magyar rovásra a jugoszlávok támadásba kezdtek Szigetvár, Pécs, Baranya, Baja, és a szegedi hídfő megszerzéséért.

Az összes körülmények figyelembe vételével a magyar kormány az egész határ hosszában három lehetséges variációt dolgozott ki, attól függően, hogyan alakult a tárgyalási viszony a jugoszlávokkal, milyen lesz a bizottság várható állásfoglalása. Muravidékét illetően az I. számú variáció szerint határként – mint természetes határt – a Murát kell megjelölni, majd a Drávánál való találkozás után a Dráva folyó középvonala legyen a határ, ezzel kizárva a jugoszláv követelést Baranyára vonatkozóan. Így „vend-vidék” teljes egészében Magyarországnál marad. A II. variáns szerint Muravidék esetében a magyar-vend nyelvhatár lenne a meghatározó, azzal, hogy a „vendségnek” megfelelő utak álljanak rendelkezésre Magyarországgal való kapcsolatában. A III., mint végső lehetőség a trianoni határ megtartása a jugoszláv követelésekkel szemben.¹²⁷

Mint később kiderült, Muravidék esetében a jugoszlávok fenntartották távlati tervükben a „szláv-folyosó” létrehozását. A magyar elképzelések el-lensúlyozására a trianoni határ javukra történő változtatását kezdeményezték. Konkrétan igényt támasztottak Szomoróc, Kerca, Magyarszombatfa, Szentgyörgyvölgy, Nemesnép, Szentistvánlak, Bödeháza, Gáborjánháza, Rédics, Dedes, Lendvaújfalu, Kerkaszentmiklós (az előző két község neve egyesülés folytán Tornyiszentmiklósrá változott – a szerző) Kis-Csernec és Felsőszemenye községekre, melyek mindegyike színmagyar település volt.

A jugoszláv biztos a területi követelések mellett vitatta a „kísérőlevél” érvényességét a határrendezésben. Azt állította, hogy azt csak a magyar kormány kapta meg, az nem vonatkozik a Szerb-Horvát-Szlovén államra. A későbbiekben más határszakaszon, amikor érdekükben állt, arra alapozva akartak előnyt szerezni.

A magyar biztos ebben a helyzetben két lehetőséget látott: vagy előterjeszteni a magyar igényt Muravidékre, vagy területi követeléseiket fenntartva megszakítani a tárgyalásokat, és a magyar fél csak mint segédszemélyzet vesz részt a határmegállapító munkában.¹²⁸

Az érdemi munka megkezdése előtt a határmegállapító bizottság a kijelölendő magyar-jugoszláv határt hat szakaszra osztotta nyugatról keletre haladva. Az egyes szakaszokat A-tól F-ig terjedően betűkkel különböztette meg. Az „A” szakasz az osztrák-magyar-jugoszláv hármashatárnál kezdődött és a Lendva és a Mura folyók találkozásáig tartott, gyakorlatilag a Muravidék határát érintette. Hossza 95 km volt. Az utolsó szakasz az „F” jelű volt, mely a Tiszától a román határig terjedt, 50 kilométeres hosszban.

Sok szempontra tekintettel a magyar kormány úgy döntött, hogy előterjeszti igényét a „vend-vidékre”. Az erre vonatkozó indítványt Vassel határbiztos szerkesztette meg. Az előzményeket figyelembe véve természetes volt, hogy a jugoszláv biztos tiltakozni fog ellene saját területi igénnyel és a „kísérőlevél” el nem ismerésével. Hosszú vita után szótöbbséggel mégis úgy döntött a határmegállapító bizottság, hogy a „...Vend-vidéken támasztott igényünket elfogadja, tanulmányozni fogja és a helyszínen az adataink helyességéről megállapítást fog eszközölni” – írta Vassel határbiztos. A bizottság felhívta a magyar határbiztos, hogy javaslatait részletesen dolgozza ki. A részletes magyar javaslatot a bizottság 1921. szeptember közepén kapta kézhez.¹²⁹

Vassel Károly határbiztos részletes javaslatának kidolgozásában, a Muravidék megtartására irányuló munkában nagyban támaszkodott Mikola Sándor tanárra és Sinkovich Elek szombathelyi járási főszolgabíróra. Sinkovich a muraszombati járásban lévő Barkócson (Bakovci) született. Felsőfokú iskoláinak elvégzése után a muraszombati főszolgabírói hivatalban dolgozott. Hivatali teendői mellett a „Muraszombat és Vidéke” című lap főszerkesztője volt. Később a szombathelyi járás főszolgabírója lett. Kiválóan ismerte a muravidéki helyzetet, erre való tekintettel a Határmegállapító Központ felkérésére részt vett e térség határrendezésében. E tevékenységért később elismerésben részesült.¹³⁰

Nem történt előterjesztés Muraközre, a horvátok túlsúlyára egyértelmű elutasítás lett volna a válasz. A határmegállapítás eseményeire nagyban rávetették árnyékukat az ebben az időben folyó területkiürítések, területátadások. A Szerb-Horvát-Szlovén államnak ki kellett üríteni és a megszálló katonaságnak el kellett hagyni Pécset, valamint a „baranyai-háromszög”-nek nevezett környező településeket. A jugoszlávok ennek sehogy sem akartak eleget tenni. Mint „népi kezdeményezést” elismerték a Dobrovics Péter vezetésével 1921. augusztus 14-én tartott „népgyűlés”-t és létrehozták a „Baranyai

Szerb-Magyar Köztársaságot”. Így akarták megakadályozni a terület kiürítését, átadását. Az átlátszó eseményeket nem fogadta el a békekonferencia és magyar tiltakozásra, ismételt felszólításra történt csak meg a terület elhagyása. Ez kedvezően befolyásolta a magyarok megítélését.

A magyar kormánynak viszont a jugoszláv kivonulással egyidőben kellett átadni Ausztriának Moson, Sopron, Vas megyék nyugati részeit 1921. augusztus 29-én, amelynek a morális megítélését az is súlyosbította, hogy a mohácsi vésszel egy napra esett. E területrészekből alakult meg később Ausztria addig nem létező tartománya, Burgenland. A terület átvételére érkező osztrák csendőröket és vámőröket az Osztenburg Gyula és Prónay Pál vezette csendőrzászlóalj tisztjeinek vezetésével a felkelő magyar szabadcsapatok fegyveres összecsapásokban feltartóztatták. Ez az esemény pedig a magyarok ellen hangolta a nemzetközi közvéleményt, a békekonferenciát. Magyarország ellenségei azt hozták fel ellene, hogy ezzel tanújelét adta annak, hogy nem akarja a békeszerződésben foglalt minden kötelességét teljesíteni. Tehát a korabeli muravidéki eseményeket nemzetközi hatások és ellenhatások egyaránt befolyásolták.

A muravidéki „népszavazás”

Bár a muravidéki „népszavazás” fogalma és értelmezése azt sugallja, hogy ezen a területen a békekonferencia és a környező államok elutasító magatartása ellenére mégis volt lehetőség a népakarat kinyilvánítására, nem nyílt itt sem mód az általános értelemben vett népakarat kinyilvánításra. Azt a békekonferencia a sokat emlegetett „kísérőlevél”-ben kizárta. „...A népek akaratára megnyilatkozott 1918. október és november havában, a kettős monarchia összeomlásakor, amikor a soká elnyomott nemzetiségek egyesültek olasz, román, jugoszláv, vagy csehszlovák testvéreikkel...” hangzott a békekonferencia álláspontjának indokolása. Az idézett indoklás nem volt más, mint a háborús cselekmények befejezését követően a fegyverszüneti szerződések aláírása után a területek katonai megszállásának elismerése, a katonai akciónak mint a „népek akaratának” nyilvánítása. Ilyen népakaratot sem azelőtt, sem azután nem ismertek el, ami mégis lehetőséget adott Muravidék népének, hogy a határmegállapító bizottság által szervezett és megtartott „szemlén” nyilvánosan, kollektív formában kifejezhette véleményét. Ez is több volt ahhoz a milliós nagyságban elcsatolt lakossághoz képest, amelynek még erre sem volt lehetősége. Mint a „szemlék” gyakorlati lefolyása azt későbbiekben megmutatta, átvitt értelemben mégis „népszavazás” volt, sok-sok tanulsággal.

A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottságnak a muravidéki lakossággal való kapcsolatba lépésre a Nagykövetek Tanácsa által kiadott utasítások alapján két formában volt lehetősége. Az egyik a trianoni békeszerződésben megjelölt határ kitzúzése volt, a másik pedig az a felhatalmazás, amelyik lehetővé tette, hogy ahol a határ „nem igazságosan” került kijelölésre, az előterjesztett javaslatban a népszövetség tanácsa döntsön.

Mind a két esetben szükséges volt az érintett lakosság bizonyos csoportjának meghallgatása. Tekintettel arra, hogy az emberek csoportjainak vagy azok képviselőinek véleményét hatások és ellenhatások nagyban befolyásolják, nem elhanyagolható szempont, milyen események alakították a lakosság véleményét, cselekedeteit.

Muravidéken a határmegállapítási események 1921. augusztus-november hónapokban zajlottak, a terület megszállásának második évfordulóján. A megszálló hatóságok a trianoni békeszerződés igazságosságára hivatkoztak és az életbe is lépett 1921. július 26-án és nemzetközi jogilag is a jugoszláv államhoz csatolta a területet. Zavart okozott az a tény, hogy a népek, nemze-

tek önrendelkezését hirdető legnagyobb antantbeli szövetséges, az Egyesült Államok nem írta alá a szerződést éppen a területi rendezésre, az új határookra való tekintettel. Az Egyesült Államokba a századelőn kivándorolt vendek egyre hangosabban tiltakoztak a terület lecsatolása ellen. Betlehem városában vend nagygyűlést tartottak. Nyilatkozatban foglaltak állást a „vendvidék” elszakítása ellen. A terület érdekében mozgalmat indítottak. A mozgalom szervezésére létrehozták a „Vend Nemzeti Tanács”-ot. 1921. június 22-én a korábban alakult „Vendek Nemzeti Szövetsége” képviselőjében Horváth Lőrincz és Krampáts József emlékiratot juttatott el News szenátorhoz, aki azt továbbította az amerikai kormány külügyminisztériumába (Secretary of State) és az antanthatalmak washingtoni képviselőjéhez. Ezzel együtt felkérték Van der Bergh kaliforniai egyetemi tanárt, hogy a hágai jogügyi konferencián tegye szóvá a muravidéki vendek ügyét.¹³¹

A közbiztonság tovább romlott. A „Novine” naponta hozta a betörésekről, a lopásokról szóló híreket. Különösen sok betörés volt az Alsólendva környéki hegyi hajlékokban. Bort és más értéktárgyakat loptak el Brenner, Grassalkovich, Topp pincéből Petesházán (Petišovci). Zalagyertyánoson (Gaberje) Göncz Károlytól zsírt loptak. Betörték Alsólendván Schwarcz üzletemberhez, a vasúti vendéglőbe, a Csörgő rétről szénát loptak. A megszállók rendőrsége sehol sem fogta el a tetteseket. A látszat érdekében emelték a járőrök számát.

Erre az időszakra esett Lipovšek kormánybiztos azon intézkedése, amiben az iskolákban megtiltotta a vend nyelvű vallási káté használatát. A vend lakosság köreiben jelentkező zúgolódások miatt ezt az intézkedést visszavonták.¹³²

Ez év májusában kezdetét vette a földreform. Krajnából, az egykor osztrák tartományból, a tengerparti részéről megkezdődött a szlovének betelepítése, főleg a hercegi uradalom tisztviselőinek a lakásába. Ekkor mondtak fel Rassperger, Krenner és Vermes uradalmi főtiszteknek. Lakásukból kiköltöztették őket és azt telepések foglalták el. A földreform során magyarok sem béréit földet, sem földtulajdont nem kaphattak, csak szlovének és horvátok részesülhettek benne. Ezt a mezőgazdasági miniszter rendeletben mondta ki. A „Szabadság” című radikális hetilap egy későbbi számában hű képet festett a földreform okozta hangulatról: „...A magyar, ha nincs földje nem kaphat földet, a magyar haljon éhen, a magyar egye a keserűség kenyerét Jugoszláviában, a magyarnak nem jár kedvezmény, mint a többieknek, a magyar csak adót fizessen.... Kérjük és követeljük, hogy az agrárminisztérium az égbekiáltó jogtalanságot szüntesse meg, s ezáltal csillapítsa le a nép elkeseredését.” A földreform ilyen végrehajtása tette lehetővé a betelepítést. Ebben az időben sok család települt be Krajnából, a tenger mellékről,

akiket a lakosság „begunacok”-nak nevezett. A magyarok elszegényítése mellett a telepések megváltoztatták a színmagyar községek nemzetiségi összetételét is. A telepések több hullámban érkeztek Alsólendva környékére. 1921-1925 között 197 család települt be 1110 családtaggal. Ekkor jött létre új településként Petesháza határában Benica és Pince határában Pince-major.

Így a magyarok számára nem maradt más hátra, mint elhagyni szülőföldjüket, új megélhetés után nézni. 1921 augusztusában egyetlen hónapban 5 család vándorolt ki Amerikába Alsólendváról. Az új rend képviselői segítettek ezt a folyamatot. Szabad teret engedélyeztek a kivándorlási csábításoknak, az ígérgetéseknek.¹³³

Az addig használt nyilvánosan kifüggesztett táblákat ki kellett cserélni. Első helyre a szlovén feliratot kellett elhelyezni, csak azt követhette a magyar nyelvű. 1921. június végén nagy port vert fel Alsólendván a „kémügy”. Schwarcz fényképészt és moztulajdonost azzal gyanúsították, hogy a magyar katonai hatóságok megbízásából kémkedik a megszálló katonaság ellen. Az állítás szerint összejátszott egy jugoszláv altiszttel és tíz fontos iratot továbbítottak a magyarok részére. A gyanúba keveredettek letartóztatták, majd őket követően erre a sorsra jutott Krenner főmérnök, Grassalkovich volt főjegyző, Vermes erdőmester, Rassperger uradalmi intéző, és egy Győri nevezetű muraszombati lakos. Az események idején tért haza Varazsdról Balkányi könyvkereskedő és azonnal elfogadták. Ugyanerre a sorsra jutottak azok a magyar állampolgárok, akik Magyarországról ekkor látogatóban Alsólendván tartózkodtak. Az elfogottakat a járásbíróra kísérték, és rettentően megverték őket. Jajgatásuktól hangos volt a környék. Minden jóérezésű ember megbotráncozott az eljáráson. Az ügyben azzal riogatták a lakosságot, hogy mindenkinél házkutatást tartanak. Az elfogottak többségét Mariborba vitték. A főbűnösnek nevezett Schwarczot összeverve, megbilincselve Varazsdra szállították. Innen viszont rejtélyes körülmények között megszökött és Kerkaszentkirály térségében Magyarországra ment.¹³⁴

Erre az időszakra esett a közigazgatási változás. A trianoni békeszerződés becikkelyezése után Muravidék hivatalosan is a jugoszláv állam része lett, megszűnt az ideiglenes állapot, a megszállás. A megszállással egyidőben hatalomra került vezetők, köztük Sever, Alsólendva kinevezett polgármestere is ünnepi hangversenyt szervezett a terület átvételének második évfordulójára. Az ünnepség része volt a hangverseny is. Az ünnepség lebonyolítója azonban már nem ő volt. Sever a klerikálisok jelöltjeként kapta meg a tisztségét, akik erre az időre kiismerték, elfordultak tőle és leváltották. Severt háta mögött „magyarfalónak” nevezték. Utódául Lipovšek két személyt jelölt: Jankó Pikušt és Tine Čuš. Pikuš a jelölést nem fogadta el, így Čuš

került a polgármesteri tisztségbe. A Prekmurje megalakulásának második évfordulójára érkezettek már Čuš fogadta. Köztük volt Andrej Hribar, a belgrádi központi kormány ljubljana helytartója is. Hribar később Alsólendva közigazgatási vezetője lett. A meghívottak között volt Andrej Karlin, Trieszt püspöke is, amikor viszont megtudta, hogy az ünnepségnek nem egyházi, hanem liberális jellege lesz lemondta részvételét. Ettől függetlenül augusztus 13-án az ünnepséget megtartották, ami a magyar lakosság körében rossz visszhangot váltott ki. Az ünnepséget napokkal később követte a magyarok nagy ünnepe, Szent István napja. Az új polgármester, Čuš ugyan előzetesen tiltakozott megtartása ellen, de miután azt mégis megünnepelték semmilyen retorziót nem alkalmazott.

Ilyen helyzetben és hangulati hatások alatt kezdte meg munkáját a magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság Varazsdon. Úgy magyar, mint jugoszláv részről előzetesen helyszíni bejárással tisztázták a demarkációs vonal helyzetét, hogy a kijelölésnél viszonyítani tudják azt a trianoni békeszerződésben megjelöltekhez, és a lehetőséghez képest az érdekeltek saját javukra azt módosíthatják. Magyar részről a bejárást, természetesen a magyar oldalon Csáky Imre gróf, a Határmegállapító Központ vezetője, Cholnoky Jenő egyetemi tanár, Mikola Sándor tanár és Horváth Pál, a muraszombati járás Szentgotthárdon működő főszolgabírója végezte el 1921. június 23-án és 24-én. A helyszíni megtekintést délről északra haladva Murakereszturon kezdték. Onnan Lenti, Rédics, Szentgyörgyvölgy, Velemér, Magyarorszombatfa, Szalafő, Farkasfa érintésével Szentgotthárdig vezetett az útjuk. A határ helyszínen való tanulmányozása mellett gyűjtötték magyar oldalon a határmegállapításhoz fűződő eseményeket is. Murakereszturon Zalán Gyula volt országgyűlési képviselő a Muraközben a szénakivitel okozta nehézségekről szólt. Egyben jelezte, hogy a muraközi lakosság hazafiasán viselkedik Magyarországgal szemben. Arról is tájékoztatást adott, hogy a megszállt területekről a fiatalok a katonai sorozások előtt Magyarországra szöknek és elhelyezést keresnek. Zala megye alispánja mintegy 800 átszököttet helyezett el a zalaszentgróti uradalomban. Rédicsen a határállomáson magyar utasok arról panaszkodtak, hogy a jugoszláv katonák szabályos útiokmányaik ellenére mint kémeket súlyosan bántalmazták őket. Ugyanígy bánnak a megszállt területen lévő hazafias magatartást tanúsító magyarokkal.¹³⁶

A Muravidékre előterjesztett magyar javaslat helyzete a határmegállapító bizottság 1921. augusztus 26-i ülésén tisztázódott. A bizottság „nem érdekelt” tagjai – a volt antanthatalmak képviselői – a jugoszláv képviselő érellyes tiltakozása ellenére elfogadták a magyar igényt, és ígéretet tettek annak helyszíni tanulmányozására. Vassel Károly határbiztos mint problémát je-

lezte a magyar Határmegállapító Központ felé, hogy jugoszláv részről nem látták el őket megfelelő igazolvánnyal. Így a mozgásukban korlátozva vannak, nem tudnak a kérdéses területre, Muravidékre utazni. Szerinte olyan helyzetben van, mintha a központnak küldendő jelentéseit Közép-Afrikából küldené.¹³⁷

Tekintettel arra a tényre, hogy Muravidéken a hovatarozás kérdésében helyzettanulmányozás indul, kétirányú munka kezdődött. Egyrészt megkezdődött a békeszerződésben meghatározott határ – amelyet gyakran rövidítve csak trianoni határnak neveztek – ideiglenes kitűzése, másrészt pedig a Muravidék tanulmányozása a bizottság állásfoglalásnak kialakításához.

A vonatkozó szabályok szerint a trianoni határ kijelöléséhez „...a helyszínen megállapítandó vonal”-hoz csak közigazgatási és helyi gazdasági szempontokat lehetett figyelembe venni. Természetesen mind a két érdekelt fél arra törekedett, hogy ha négyzetméterenként, vagy katasztrális holdakban mérve is, de azzal is növelje saját állama területét. Magyar részről a trianoni határkijelölés előkészítésében Bobek Antal IV. segédbiztos osztálytanácsos és Grivichi Gyula százados segédtsízt vett részt. A kitűzéshez meg kellett hallgatni az adott terület lakosságát. A lakosság értesítését a bizottság plakátok útján akarta elvégezni. Ezt a jugoszláv biztos elutasította. Véleménye szerint ez a forma népszavazásra utalna, amit a békekonferencia Magyarország kérése ellenére elutasított.

Čolak-Antić, a jugoszláv határbiztos előző ellenállására, az azt követő javaslatára a bizottság úgy döntött, hogy a határ kijelölésben a jugoszlávok a község elöljáróságához fordulnak. Rajtuk keresztül községenként kéri a lakosság képviselőit. A megválaszolendő kérdéseket pedig előre kiadták. A községenkénti véleménynyilvánítás valóban így történt, azzal a különbséggel, hogy a megválaszolendő kérdéseket a jugoszlávok állították össze anélkül, hogy a bizottság „nem érdekelt” tagjait, vagy a magyar biztost előzetesen tájékoztatták volna.

Lipovšek kormánybiztosnak a község elöljáróihoz intézett felhívását két nyelven (szlovénül és magyarul) 1921. szeptember 13-i dátummal adta ki, mellékelve hozzá a 18 kérdésből álló témakört. A kiadott kérdéseket Lipovšek sem a bizottság „nem érdekelt” tagjaival, sem a magyar biztossal nem egyeztette. Így kerülhettek a kérdések közé a kitűzés szempontjából lényegtelen kérdések, de ugyanezek morális szempontból segítették a jugoszláv fél helyzetét. Pl. „Hány magyar nyelvű van a községben? Hány szlovén (vend) nyelvű van a községben? Milyen vallásúak a község lakói?”...stb. A kérdésekre adott válaszok a szabályok szerint nem lehettek a trianoni határ kitűzési szempontjai. (Lásd a 4. és 5. sz. dokumentumot.)

Ugyancsak a helyzettel való visszaélésre utal az a tény, hogy a községenként a bizottság elé járuló személyeket a jugoszláv csendőrség az utolsó pillanatban megváltoztatta, újakat fogdosott össze, őket vitte a bizottság elé, útközben mondták el nekik az elvárt mondanivalókat.¹³⁸

Felszínre kerültek olyan hamis állítások is, amikor a jugoszláv hatóságok az alsólendvai közbirtokosság területeit jugoszláv birtoknak tüntették fel. A szlovénül (vendül) is beszélő magyarok birtokait ugyancsak jugoszláv tulajdonnak minősítették. Ez történt Alsólendván Kotnyak nyugalmazott körjegyző, valamint az Ivanics és Zserkin nevű családok esetében is. Hasonló nyilvántartást adtak ki az állami és megyei utak esetében is, ezzel együtt azt állítva, hogy azok jugoszláv érzelmű alkalmazottak tulajdonát képezik.¹³⁹

A visszaéléseket a magyar határbiztos a bizottság „nem érdekelt” tagjai tudomására hozta. Az intézkedést azzal hátrították el, hogy ennek ellenére meg tudják állapítani a rendezés szempontját képező helyi gazdasági kérdéseket. Ha ellentmondásos viszonyok mellett is, de kitérték a trianoni békeszerződésben meghatározott határt. Ezt akkor ideiglenesnek tekintették. Akkor még nem dőlt el, hogy magyar indítványra Muravidékből milyen területek visszacsatolására tesz javaslatot a bizottság, és ami még ennél is fontosabb, mit hagy jóvá a népszövetség tanácsa a javaslatból.

A Muravidék hovatarozásában a döntés-előkészítés a bizottság helyszíni szemleútjával kezdődött.

Az ebben az időben Varazdon működő bizottság útja Muraszerdahelyen (Mursko Središče) át vezetett a Muravidékre. A ténymegállapító szemleút 1921. szeptember 19-én – hétfőn – kezdődött.

A több autóból álló konvoj már Muraszerdahelyen üdvözölték. A lakosság nagy tömegben gyűlt össze, és anélkül, hogy megálltak volna, „éljen” („živio”) kiáltások hangzottak el.

A bizottság áthaladt Alsólendván is. Itt még nagyobb volt a tetszésnyilvánítás. Magyaros ruhába öltöztek az emberek, magyar zászlót lengettek. Nagy tömegben vonultak az átvonulási úthoz. Hangos „éljenzessel” üdvözölték a bizottságot. Tompa Rózsa, Erményi Erzsébet és Fuchs Ilonka alsólendvai lányok örömmük jeleként virágokat dobtak a magyar biztos autójába.

A szemleút első állomása Muraszombat (Murska Sobota) volt. Muraszombatnak ebben az időben 2748 lakosa volt. A magyarok és a szlovének azonos arányban (47-47%-ban) voltak. A fennmaradó kisebbséget a német nemzetiségűek alkották. A lakosság 76%-a beszélt magyarul. A környék falvaiból összegyűlt tömeget 8-10 ezerre becsülték. A tömeg magyar zászlókat lengetve fogadta a bizottságot. Megérkezésekor elénekelték a magyar himnuszt. A bizottság feltett kérdéseire egyértelműen a Magyarországhoz való

tartozás mellett nyilatkoztak. Érzelmileg is megrázó eseményekre került sor. A tömeg olyan szorosra zárta a sorait, hogy a bizottság sokáig moccani sem tudott. Asszonyok és gyerekek a bizottság tagjainak kezét csókolgatva kérték, hogy segítsék őket vissza Magyarországhoz. Čolak-Antič jugoszláv határbiztos a jelenlévő Lipovšek kormánybiztoshoz fordulva szemrehányóan kérdezte: „Hát mit csináltatok ti itt két évig?” A bizottság csak úgy tudott a tömeg szorításából kiszabadulni, hogy a magyar tagok kérésére hallgatva utat engedtek nekik.

A bizottság ezután Mátyásdombon (Mačkovci) át Magasfókra (Trdkova) ment. A község 824 főből állt, ebből 98% szlovén (vend) volt. A lakosság 56%-a beszélt magyarul. A község lakosságának számát lényegesen meghaladó, mintegy 4 ezer fős tömeg gyűlt össze magyar zászlók alatt.

A bizottság kérdéseire egyértelműen a Magyarországhoz való tartozás mellett foglaltak állást. A feltett kérdések a község más területekkel való gazdasági kapcsolataira vonatkoztak.

A szemleút következő állomása a magyar fennhatóság alatt álló Felsőszölnök volt. Délután 2 órakor érkezett meg a bizottság. Ebben az időben a község 1456 lakosból állt, ebből 92% volt szlovén (vend). A fennmaradó kisebbséget magyarok és németek alkották. A lakosság 17%-a beszélt magyarul. Itt mintegy 5 ezer ember gyűlt össze. Hatalmas tüntetés volt Magyarországgal szemben. Marminia francia biztos megkérdezte a község molnártól, hogy a megszállt községekből visznek-e gabonát hozzá őrölni? A molnár „nem”-mel válaszolt, el akarta mondani véleményét, de a francia biztos leintette, mondván „elég...elég, ebből is meg tudom állapítani a gazdasági kapcsolatokat”. A francia határbiztossal szemben olyan ellenséges hangulat alakult ki, hogy távozáskor nem mert a saját autójába ülni, hanem a társai kocsiján távozott és a falut elhagyva ült csak át saját gépkocsijába. A tüntetéssel végződő meghallgatás annak ellenére történt, hogy a jugoszláv hatóságok az előző héten kérdőívek kibocsájtásával is megkeresték a község lakosságát.

Felsőszölnökről a bizottság Szentgotthárdra ment. Itt szállt meg éjszakára. A bizottság határbiztosai a cisztercita rend helyi rendházában lettek elhelyezve. A bizottság többi tagja magánházaknál kapott szállást.

Másnap, szeptember 20-án, kedden délelőtt 9 órakor a megszállás alatt lévő Nagydolányban (Dolenci) folytatódott a meghallgatás. A községnek 420 lakosa volt, 95%-uk szlovén (vend) nemzetiségű. A lakosok 63%-a beszélt magyarul. A tömeg, amely sokszorosán meghaladta a falu létszámát, magyar zászlókkal fogadta a bizottságot. A demonstráció azzal folytatódott, hogy egy szlovén (vend) asszony elszavalta Petőfi „Nemzeti dal” című ver-

sét és a vers sajátos hangulatot árasztott. A meghallgatottak mindannyian a Magyarországhoz való visszacsatolás mellett szóltak.

A bizottság távozása előtt a tömeg elénekelte a magyar himnuszt. Ez alatt egy kisebb atrocitás is történt. A magyar himnusz éneklése alatt a tömegben lévő ifj. Klekl József helyi plébános nem vette le a kalapját, azt leverték a fejéről, majd pedig leütötték és összerugdosták.

A szemleút utolsó állomása a magyar fennhatóság alatt lévő Orfalu volt. 288 lakosával a meghallgatott legkisebb község volt. A lakosság majdnem teljesen – 97%-ban – szlovénekből (vendekből) állt. A szomszéd községekből összegyűlt tömeg sokszorosát adta a helyi lakosoknak. Megnyilatkozásuk egyértelműen Magyarország mellett volt.

Az előzőekben megnevezett helységekben a bizottság előzetes tervek és értesítés után tartott meghallgatást. A mintegy 40 kilométert kitevő prekmurjei (muravidéki) útja során azonban számos nem tervezett eseményben is része volt. A szemle útvonalán az út mellé gyülekező lakosság többször megállította a bizottság autót, magyarok melletti véleményük kinyilvánítása után tudtak csak továbbhaladni. A tömeg veszélyessé váló hangulatát több esetben a küldöttség magyar tagjai fogták vissza. A tüntetők több ízben súlyos kihágást követtek el a szlovén területen. Leköpték a szlovén csendőroket, elvették fegyvereiket, Marokréten (Markovci) lövöldözésre is sor került. Prekmurjében (Muravidéken) csak Murska Sobotán (Muraszombaton), Trdkován (Magasfokon) és Dolenciben (Nagydolányban) terveztek meghallgatásokat, de a tömegméreteket és egyéb eseményeket figyelembe véve a terület apraja-nagyja kifejezte véleményét, ami nagy többségében magyar érzelmű volt. A demonstráció felért a népszavazással, sőt annál is több volt, beillett egy megnyert népszavazásnak.

A bizottság szeptember 20-án a késő délutáni órákban Alsólendvát (Lendava) érintve ment vissza székhelyére Varazdra. Alsólendva (Lendava) bár az előző nap reggelén kinyilvánította érzelmét, a napok eseményei hatására lázba jött „viharos ovációval” tüntetett Magyarország mellett ez alkalommal is.¹⁴⁰

Amint a határmegállapító bizottság Prekmurjében (Muravidéken) a meghallgatási helyekről eltávozott, megkezdődött a megtorlás. Több mint egy hétig tartott, addig, amíg külső beavatkozás nem történt, hajtóvadászat volt a magyar érzelműek ellen.

Murska Sobotán (Muraszombaton) miután a bizottság elhagyta a községet, a csendőrség a tömeg szétverésébe kezdett. A magyar zászlókat elvették, a tömegbe lőttek. A lövések miatt három ember megsebesült. Megkezdődtek a letartóztatások.

Trdkován (Magasfokon) hasonlóképpen a csendőrség és a szlovén (vend) érzelműekből toborzott „szabad-csapatok” verték szét a magyarok mellett tüntetőket.

Dolenciben (Nagydolányban) a bizottság távozása után a csendőrség a tömegbe lőtt. Hárman megsebesültek. A magyar zászlókat elvették.

A letartóztatottak számát 700 főre becsülték. Neveik pontosan nem állapíthatók meg, azonban az eseményekről szóló jelentésekben több személy neve feltárható. Murska Sobotán (Muraszombatban) letartóztatták Pintér Miklós, Czifrák János, Sömen Lajos ügyvédek, Szlepecz János katolikus kanonokot, Horváth Géza nagyvendégost, G. Slavečin (Felsőcsaloganyban) Zsupanek Sándor evangélikus lelkészt, Pojbics Gyula tanítót, G. Lendaván (Felsőlendván), Weisz Gusztáv gyógyszerészt, Kruplivnikben (Vaskorpádon), Sinkovich Dénes tanítót, vele együtt feleségét és Irén nevű lányát Čepinciben (Kerkafőn), Szvétesz Mátyás földművest, G. Petrovcin (Péterhegyen) Mikola Ferenc kisbirtokost. Sárkány Ádámnét, a körjegyző feleségét és Gizi nevű lányát, Iosán Julianna földművest, Kericsmár Ferenc kisbirtokost, Markovciban (Marokréten) Kühár István kisbirtokost, Gáspár Ferenc kocsmáros, Hodošon (Őrihodos) Kericsmár Ferenc kisbirtokost és családját, Prosenjakovcin (Pártosfalván) Berke Gyulát és Jánost, Kovács Pált, Čikečka vasról (Csekefáról) Kokas Lajost, Pordašinciből (Kisfaluból) Kolossa Sándort és Józsefet.

Alsólendván 24 órára őrizetbe vették Tompa Rózsát, Erményi Erzsébetet és Fuchs Ilonkát, akik szimpátiából virágot dobtak az átvonuló magyar küldöttség gépkocsijába.

Hodoson (Őrihodoson) a jugoszláv csendőrség Rözler Ferencet agyonlőtte. Prekmurjéből (Muravidékről) a lakosság nemzetiségre való tekintet nélkül szinte tömegesen szökött Magyarországra. Menedéket kértek („salvus conductust”) és meg is kapták. A magyar kormányhoz fordultak, kérték a gyors beavatkozást saját és az otthonmaradottak érdekében. Magyarországon az átszökötteket Szentgotthárdon, Körmenden, Szombathelyen és Budapesten helyezték el.

Čolak-Antić jugoszláv határbiztos Varazdra visszatérve azonnal Belgrádba utazott. A jugoszláv központi kormány katonai megerősítésekre tett intézkedéseket. Varazdon át nagyobb számú katonaság érkezett Čakovecra (Csáktornya) és Murska Sobotára (Muraszombat). A medimurjei (muraközi) katonai megerősítést az indokolta, hogy az ottani horvát lakosság értesülve a prekmurjei (muravidéki) eseményekről, egyre ellenségesebben kezdett viselkedni az ott lévő szerbekkel szemben. A szerbeknek azt rótták fel, hogy Szlovéniának engedték át Prekmurjét (Muravidéket). Az események

kapcsán a horvátok azt a véleményüket hangoztatták, hogy a meghallgatás során történtek a szlovén hatalom és igazgatás csődjét jelentik.

A szlovén lapok ellenségesen foglaltak állást a szemle alkalmával történt eseményekről. Véleményüket jól kifejezi az a cikk, amelyik „Államellenes tüntetések Prekmurjében” címmel jelent meg. A történeteket nem a lakosság valószínű véleményének, hanem belső összeesküvésnek tartották. Lipovšek kormánybiztos az események másnapján, szeptember 21-én „Prekmurje lakosságának!” megszólítással kezdődő felhívást tett közzé. (Lásd a 6. sz. dokumentumot.) Ebben a lefolyt eseményekért a felelősséget „...lelketlen úszítók”-ra hárította. A határmegállapításra vonatkozó szabályokkal ellentétesen, azok rendelkezéseit meghazudtolva azt állította, hogy „...teljesen kizárt dolog pedig, hogy egész falvakat vagy községeket saját akaratukkal elmentésben a békeszerződéssel máshova csatolhasson...” a határmegállapító bizottság. A kormánybiztos, hogy kellő nyomtatékot adjon saját hamis állításának és a másként gondolkodókban félelmet keltsen, közölte, hogy a hasonló megnyilatkozások állam elleni cselekménynek minősülnek, amelyet halállal, vagy húsz év börtönnel sújthatnak. Végül arra kötelezte a csendőrséget, hogy felhívását – mint hivatalos közleményt – tüzzék ki a hirdetési deszkára.

Minden bizonnyal a magyar kormány felszólalása folytán jutottak a Nagykövetség Tanácsa tudomására a megtorló események. Jelentéstételre szólították fel Cree alezredest, a bizottság elnökét, aki azt jelentette, hogy „...a tüntetések hazafias jellegűek voltak és a jugoszláv hatóságok elleni igen határozott ellenséges indulatról tettek tanúbizonyosságot, azonban mégsem vezettek sehol rendellenességhez, vagy verekezéshez”. A jelentés tartalmából arra lehet következtetni, hogy Cree alezredes vagy nem tudta valójában, hogy mi történt a távozásuk után, vagy nem akart arról tudomást venni, vagy talán a magyarok érdekében elnéző volt. Nem tudni, az eshetőségek közül melyik volt az igazság.

Az események alakulása miatt közbelépett a Nagykövetség Tanácsa. A belgrádi kormány intézkedésére megszűnt az embervadászat Prekmurjében (Muravidéken). Az elfogottak kisebb-nagyobb pénzbüntetés lefizetése után szabadlábba kerültek. A jugoszláv államnak viszont el kellett viselni azt a megalázó szégyent, amelyet a vitás terület lakossága fejezett ki ellene, illetve Magyarországgal szemben.

A határmegállapító bizottság szemleútján történt megnyilvánulások, az azt követő hatósági megtorlások több helyi lakosban olyan súlyos elkeseredést váltottak ki, hogy a fegyveres ellenállás gondolata is felmerült.

Erre jó alkalmat kínált a Magyarország nyugati megyéiben – Moson, Sop-

ron és Vas megyékben – folyó fegyveres felkelés, amely a volt szövetséges, Ausztria területszerzése ellen irányult.

A magyar-osztrák ellentétek rendezése után a magyar hatóságok a magyar felkelőket ugyan leszerelték, azonban jelentős számban maradtak hátra Kapuvár környékén.

A fegyveres felkelésben vezető szerepe volt Zadravec Jánosnak (ferences rendi neve: páter István), a magyar nemzeti hadsereg tábori püspökének, aki csáktornyai születésű volt. Zadraveczet keresték meg az elcsatolásban érintett lakosság képviselői, fegyveres támogatást kérve.

Zadravec hajlandóságot mutatott a kérés teljesítésére. Arra a megállapodásra jutottak, hogy szőlőművészeknek álcázva a Mura folyó mentén lévő szőlőhegyekbe helyezik el a felkelésből még hátramaradt. Kapuvár környéki magyar felkelőket és adott alkalommal fegyveresen lépnek fel a megszálló katonasággal szemben.

A létrejött megállapodás megvalósítását csírájában elfojtották a magyar hatóságok. A tervről tudomást szerzett Khuen-Hédervári Sándor, a külügyminisztérium vezető tisztségviselője. Ő erről jelentést tett a kormánynak, a magyar kormány pedig megtette a szükséges ellenlépéseket a felkelők elleni beavatkozásra.¹⁴¹

Az igazság, vagy a hatalom jegyében?

A határmegállapító bizottság a szemleutat követően csak 1921. szeptember 30-án tudott összeülni, miután a sürgősen Belgrádba távozott Čolak-Antič jugoszláv határbiztos visszaérkezett Varazdra. Az ülés fő napirendi pontja Magyarország Muravidékre (Prekmurjére) támasztott visszacsatolási igénye volt. Cree angol ezredes, bizottsági elnök bevezetőjében ismertetve a Nagykövetek Tanácsa főtítkársága által küldött levelet, amelyben a Nagykövetek Tanácsának akkori elnöke – Aristide Briand francia miniszterelnök – válaszolt a magyar kormány hozzá intézett levelére.

A magyar kormány elégedetlen volt a magyar-román és a magyar-jugoszláv határmegállapító bizottságok „kísérőlevél”-l kapcsolatos értelmezésével. Azt túl szűken, csak kis területre szorítva akarták alkalmazni. A szomszédos országok továbbá vitatták annak rájuk való alkalmazhatóságát. A kormány ezért 1921. augusztus 17-én kelt levelében a Nagykövetek Tanácsához fordult. Kérte, hogy a „kísérőlevél” szellemében utasítsák a határmegállapító bizottságokat a gazdasági és néprajzi viszonyok figyelembevételével a békeszerződésben meghatározott határok felülvizsgálatára.

Erre a magyar megkeresésre válaszolt a Nagykövetek Tanácsa nevében, mint elnök Briand. Az udvarias hangú levélben Briand elvetette a „kísérőlevél”-ben „igazságtalanságok megszüntetésére” vonatkozó felülvizsgálat magyar kormány szerinti értelmezését. Szerinte a módosítások csak helyi jellegűek lehetnek. Tehát visszavonta, szűkítette a „kísérőlevél”-ben és annak alapján a Nagykövetek Tanácsa által kiadott „Pótutasítások”-ban foglalt nagyobb lehetőségeket. Ezt a levelet a magyar kormányon kívül megküldték a román, és a jugoszláv-magyar határmegállapító bizottságoknak is.¹⁴²

Azonnal adódik a kérdés: a békekonferencia szerve, a Nagykövetek Tanácsa miért vonta vissza a békeszerződéshez mellékelt igérvényét – a „Pótutasítások”-at –, hogy a határmegállapító bizottságok lehetőséget kapnak az igazságtalanságok felülvizsgálatára és annak megszüntetésére előterjesztéseket tehetnek? A válasz egyszerű: mások voltak a nemzetközi viszonyok és Magyarország megítélése a békeszerződés aláírásakor és mások a határmegállapításkor. Magyarország súlya csökkent, a szomszéd országok helyzete megerősödött.

A legfőbb tényező az volt, hogy Franciaország érdekei megváltoztak Magyarországgal szemben. Franciaország a háborút követő első években még nem alakította ki véglegesen Közép-Európával kapcsolatos elképzeléseit.

Kezdetben segítette Magyarország szomszédait. 1920 elején hatalomra került Millerand és külpolitikai kérdésekben meghatározó szerepet kapott Maurice-George Paléologue diplomata, aki rövid ideig külügyminiszter volt. Terveiben szerepelt egy Duna-medencei államszövetség magyarországi központtal, francia befolyással. Ebben az időszakban fogalmazódott meg a „kísérőlevél”, amely valójában sokat ígért a területi határozványok enyhítése ügyében. Ez készítette a jugoszlávokat és a csehszlovákokat az 1920. augusztusi, Magyarország elleni szerződésükre.¹⁴³

Paléologue-ot angol és csehszlovák közbenjárásra eltávolították a francia külügyminisztériumból. A magyar államvasutak 90 évre történő bérbeadása a franciák részére meghíúsult. Millerandot 1921 őszén Briand követte a miniszterelnökségben.

A hátrányos fordulatot több kedvezőtlen esemény követte. IV. Károly, az utolsó magyar király 1921. március 26-án titokban Magyarországra érkezett, hogy államfői hatalmát visszaállítsa. Ez a győzteseknél, de főképpen a környező „utódállamokban” azt a képzetet indította el, hogy elkezdődött a háború előtti Magyar-Osztrák-Monarchia visszaállítása. Ez állami létüket kérdőjelezte volna meg. Románia, Csehszlovákia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam 1921. április 23-án és ugyanezen év június 7-én újabb kétoldalú szerződéseket kötöttek Magyarország ellen, amennyiben az a határok megváltoztatása ellen fellépne. Magyarország körül bezárult egy ellenséges katonai szövetség, amelyet a győztesekhez fűződő függősége miatt „kis-antant”-nak is neveztek.

Magyarország a vesztes országok közül elsőként kérte felvételét a népszövetségbe (a Nemzetek Szövetségébe). A népszövetségen keresztül akarta elérni súlyos területi veszteségeinek enyhítését, a békeszerződés revízióját, amit a népszövetség szervezeti szabályzata biztosított is. A kérelem megtárgyalása 1921 szeptemberére volt kitűzve, arra az időszakra, amikor magyar szabadsapatosok – „felkelők” – harcot vívtak Nyugat-Magyarországon a nyugati megyék (Moson, Sopron, Vas) területének megcsonkítása ellen. Ezt a környező kisantant államok úgy értékelték, hogy a magyar kormány renitens, nem akar eleget tenni a békeszerződésben foglaltaknak, kényszerrel kell vele szemben alkalmazni. A népszövetségi belépés várható elutasítása miatt a magyar kormány kérte felvételi kérelmének felfüggesztését. Ilyen nemzetközi viszonyok mellett logikailag megmagyarázható, de tárgyi valóság alapján nem fogadható el, hogy a Nagykövetek Tanácsa nemhogy az eredeti elképzelés szerint értelmezte volna a „kísérőlevél” tartalmát, hanem azt tovább korlátozta Magyarország terhére. Így Prekmurje (Muravidék) kérdésében nem az igazság szempontjai, hanem a pillanatnyi hatalmi érdekek kapták a főszerepet.

A határmegállapító bizottság antant tagjai a Nagykövetek Tanácsának az előzőkben említett értelmezésére való tekintettel a következő álláspontra helyezkedtek:

- „...a békeszerződés alapjait érintené minden nagyobb város, vagy vasúti fővonal, hadműveleti jelentőségű terep visszacsatolása...”
- visszacsatolásra csak akkor tesz javaslatot, ha az adott területen arra úgy a „...gazdasági szükségesség, mint a nemzeti helyzet adva van...”
- a szintiszta magyar településeket Magyarországhoz kell visszacsatolni,
- a nemzetiségek helyzetének megítélésre elfogadják az 1910. évi hivatalos magyar statisztikai felméréseket.

Természetesen ezzel szemben állt a magyar és a jugoszláv határbiztosok véleménye és javaslata. A magyar biztos az egész terület visszacsatolását kérte. A jugoszláv pedig mindennemű magyar kérés elutasítását szorgalmazta.

A bizottság döntésének előkészítésében jelentős volt az 1921. október 12-i ülés. Ennek során rögzítették, hogy a helyszíni szemlék során meggyőződtek arról, hogy a „trianoni vonal mentén” úgy a gazdasági, mint a néprajzi viszonyok egy bizonyos sávot Magyarországhoz kötnek. Ez a magyar álláspont csekély mértékű elismerését jelentette.

A határmegállapító bizottság a jugoszláv biztos szorgalmazására a „Vend-vidék” gazdasági helyzetének tanulmányozására a terület belsejéből a lakosság küldötteit fogadta. Elhatározta, hogy tanulmányozni kell egy létesítendő vonalat, amely Nagydolány (Dolenci) és a Lendva folyó valamint a Mura torkolata között fekszik úgy, hogy a „Vend-vidék” számára, használatára megmaradjon Alsólendva vasútállomása és a muraszerdahelyi híd. Ebből a határozatból már kitűnt, hogy a bizottság „nem érdekelt tagjai”, az egykori antantbeliek csupán egy szűk sávot gondolnak a terület keleti részén visszaadni Magyarországnak. Az állásfoglalás kialakítása után néhány nappal, október 15-én 3-3 ember jelent meg a bizottság előtt Murska Sobotáról (Muraszombatból), Beltinciről (Belatincről), Hotizáról (Murarévről) és Križevciről (Tótkeresztúr) G. Petrovciről (Péterhegyről). Mindannyiukat adjoint Gruvičić szerb származású százados jelölte ki és kísérte el Varazsdra a bizottság elé. A kijelölt és „előállított” küldöttek a jugoszláv érdekeknek megfelelően nyilatkoztak. A

magyar biztos tiltakozott a küldöttek kiválasztási módja ellen és befolyásolásuk miatt. Bemutatta azt a kifüggesztett hirdetményt is, amelyet Lipovšek kormánybiztos adott ki a jugoszláv érdekekkel ellentétes megnyilvánulások esetére.¹⁴⁴ Ebben Lipovšek halálbüntetést helyezett kilátásba a terület visszacsatolását szorgalmazók ellen.

A magyar határbiztos, látva a „kísérőlevél”-ben foglaltak visszavonását, a Nagykövetek Tanácsa idevonatkozó „pótutasításá”-nak megszegését, jegyzéket intézett a bizottság elnökéhez, Cree angol alezredeshez. Felhívta a figyelmét a Briand-féle állásfoglalás előtti kijelentéseire. Ezekben az egész „Vend-vidék” visszacsatolását sejtette. Vassel határbiztos jegyzékére írásos válasz érkezett. Ebben a bizottsági elnök azt állította, sohasem ígérte az egész terület visszacsatolását, csupán a kérdéses terület gondos tanulmányozását helyezte kilátásba, a magyar kérést csak „lehetségesnek” tartotta. Természetesen nem ez volt az igazság. Cree megváltoztatta véleményét a már hivatkozott állásfoglalásra figyelemmel.

Az indítékokra, a döntő okokra ugyan közvetve, de lényegre törően választ adott a jegyzék befejező gondolata is. „Én elhatároztam, hogy nem adom Magyarországnak az egész területet. Ez érintené a béke alapjait. A béke létezik, alapjai vannak, ha ezeket megnevezni nem is tudom, a versaillesi békének nagy alapja pl. Németországot minél kisebbé tenni. És ez az alapja az összes többi Párizs környékén kötött békének is.”¹⁴⁵ Bár a jegyzék nem folytatódik itt tovább, de ezzel Cree alezredes értésre adta, hogy a béke alapja az is, hogy Magyarország minél kisebb legyen. Kissé burkolt, de egyértelmű kijelentés volt ez.

Ezek után született meg a bizottság 1921. november 14-i ülésén az a döntés, amelyet a bizottság „nem érdekelt” tagjai hoztak. Ebben javasolták a Nagykövetek Tanácsa közvetítésével a népszövetség tanácsának, hogy Alsólendva járási székhellyel együtt 26 községet csatoljanak vissza Magyarországhoz.

A visszacsatolásra javasolt terület a trianoni békeszerződésben megjelölt határ mellett húzódott nyugatra, mintegy 3-4 km-es sávban. Az 1910. évi népszámlálás adatait figyelembe véve 212 km² volt és 16 106 lakost érintett. A lakosság összetételében 73%-ban magyar, 26%-ban szlovén (vend), a fennmaradók egyéb (többségében német) nemzetiségekhez tartoztak. A javasolt települések döntő többsége, szám szerint 19 színmagyar, vagy többségében magyar volt, míg 7-ben szlovénok (vendek) voltak többségben.¹⁴⁶ A javasolt községek, amelyekben a magyarok többségben voltak, a következők: Alsólendva (Lendava), Bánuta (Banuta), Csekefa (Čikečka Vas), Csentevölgy (Čentiba), Göntérháza (Genterovci), Kapornak (Krpilivnik),

Kámaháza (Kamovci), Kisfalu (Pordašinci), Kerkaszerdahely (Središče), Lendvahidvég (Mostje), Lendvahosszúfalu (Dolga Vas), Lendvavásárhely (Dobrovnik), Pártosfalva (Prosenjakovci), Pincze (Pince), Radamos (Radmožanci), Szécsiszentlászló (Motvarjevci), Őrihodos (Hodoš), Völgyifalu (Dolina pri Lendavi) és Zsitkócz (Žitkovci).

A szlovén (vend) többségű falvak: Büdfalva (Budinci), Kebeleszentmárton (Kobilje), Kerkafő (Čepinci), Kisdolány (M. Dolenci), Marokrét (Markovci), Nagydolány (V Dolenci) és Sal (Šalovci) voltak.

A határmegállapító bizottság javaslatához indokolást is mellékel. A jugoszláv biztos által követelt, Szentgotthárd térségében lévő hét község valójában döntő többségében szlovén (vend) volt. Ezek Apátistvánfalva, Felsőszölnök, Orfalu, Permise, Rábatótfalu, Ritkaháza, Szakonyfalu községek voltak (Permise és Ritkaháza összevonása után elnevezésük Kétvölgyre változott). Az 1910. évi népszámlálás szerint területük 65 km², az összlakosság száma kerekítve 4 ezer (3998 fő) volt. A lakosság 93%-a szlovén (vend) volt, 22%-uk beszélt magyarul. Bár földrajzilag a területbe ékelődött be Alsószölnök is, itt a lakosság többségét németek alkották.¹⁴⁷ Ezt a területet, amely magyar fennhatóság alatt állt, javasolták Magyarországnak meghagyni. A bizottsági indokolásban egyáltalán nem utaltak a helyszíni szemle során a lakosság (Felsőszölnök és Orfalu) által kinyilvánított akaratra. Csupán azt hozták fel érvként, hogy gazdasági érdekek Szentgotthárdhoz fűzi őket.

A kérdéses terület északkeleti részén lévő hat szlovén (vend) többségű község (Kerkafő, Marokrét, Sal, Büdfalva, Kis- és Nagydolány) esetében is figyelmen kívül hagyta a bizottság a község lakosainak szemle során kifejezett véleményét és a terület Magyarországhoz való visszacsatolását javasolták. A javaslatot a községek a Szentgotthárddal való gazdasági kapcsolattal, a Muraszombattól való nagy távolsággal, annak nehézkes megközelítésével indokolták. Ezzel együtt azt is megjegyezték, hogy az itt élő lakosság rendkívüli nyomorban él és szüksége van gazdasági kapcsolatokra. Mintegy bocsánatkérően a jugoszláv érdekekre figyelemmel kijelentették, ez a javaslat nem árt a Szerb-Horvát-Szlovén államérdekeknek.

A trianoni határvonaltól nyugatra eső sáv lakossága Kebeleszentmárton (Kobilje) kivételével magyar nemzetiségű volt. E tény mellett a bizottság kiemelte, hogy a sáv gazdasági érdekei Magyarország felé irányulnak, Szentgotthárd és Csesztreg fő közúti úthálózatához tartoznak. A lakosok többsége evangélikus és református. A szlovén területen ilyen vallási központok nincsenek, csak a hozzájuk közeli magyar területeken.

A felsorolt javaslatokat és indokokat Cree alezredes, mint bizottsági elnök a

Határmegállapítás a Muravidéken 1921-1922

Jelmagyarázat

- Országhatár 1921-ig
- Megyehatár
- Határmegállapító Bizottság által javasolt határ
- Trianoni békeszerződésben előírt határ
- Magyar-jugoszláv határ 1921 után
- Magyar-osztrák határ 1921 után

0 10 km 20 km

- Járási székhely
- Ideiglenes járási székhely 1919. aug. 12.-e után
- Egyéb település
- Magyar település
- Szlovén település
- Német település

népszövetség tanácsa elnökének címezve a következőkkel zárta: „A javaslatot Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán képviselői dolgozták ki és terjesztik elő...”. A Szerb-Horvát-Szlovén állam megbízottja visszaautasította, a magyar képviselő elfogadta, így ráesett a szavazatok többsége. „Következésképpen megküldöm az Ön magasságos hatáskörébe.”¹⁴⁸

A javaslat meg sem említette az Alsólendva környékén lévő magyar településeket. Szó sem esett Felső- és Alsólakosról (Gornji-Dolnji Lakoš), Petesházáról (Petišovci), Zalagyertyánosról (Garebje), Kapcáról (Kapca). Ha a javaslattevők következetesek lettek volna a szempontok alkalmazásában, tekintettel ezen községek gazdasági kapcsolataira, a magyar népesség arányára, a közúthálózatra, amelyek magyar területek és Alsólendva felé vonzották, akkor nem maradhattak volna ki. De mivel – főleg francia ellenzésre – itt már nem voltak tudatosan figyelemmel az elvekre, a javaslatból kihagyták őket. Nem a javaslatban, hanem egy korábbi állásfoglalásban rögzítették, hogy a „Vend-vidék”-nek szüksége van Alsólendva vasútvijára és a közvetlen kapcsolatra a muraszerdahelyi Mura-átkelővel.

Az elküldött javaslat nem maradt titokban. Az érdekelt felek mindent megtettek annak érdekében, hogy saját elképzeléseiket tovább erősítsék. Magyar részről a visszacsatolandó területek növelésén, jugoszláv részről a javaslat elvetésén dolgoztak. Ebben a küzdelemben ismét tevékeny segítséget nyújtottak az Egyesült Államokban élő vendek. 1921 novemberében Chicagóban tartottak „vend nemzeti gyűlés”-t és táviratban kérték az amerikai kormányt a Vend-vidék visszacsatolásában való közreműködésre. Ugyanekben a hónapban rendezték meg Washingtonban a leszerelési világkonferenciát. Az ideérkező európai politikusoknak Stiegler Ernő, a „Vend Nemzeti Tanács” titkára adott tájékoztatót a vendség ügyéről.¹⁴⁹

Mialatt a határmegállapító bizottság főként Prekmurje (Muravidék) hovatartozása kérdésében dolgozott, vele párhuzamosan folyt a szabályoknak megfelelően a békeszerződésben megjelölt határvonal ideiglenes kitűzése. Amennyiben a népszövetség elfogadja a területmódosítási javaslatot, úgy egy új határt kellett volna kijelölni, amennyiben nem, úgy az ideiglenes határ véglegessé válik. Ezek a munkálatok szeptember közepén kezdődtek a helyszín bejárásával, a közigazgatási és birtokviszonyokról való tájékozódással. Az utóbbiakkal kapcsolatosan már utalás történt a jugoszláv visszaélésekre.

Azokon a helyeken, ahol a békeszerződésben „...helyszínen megállapítandó vonal...” megjelölés szerepelt, a helyszínen meghallgatták az érintett lakosság kijelölt képviselőit. Ilyen meghallgatásra került sor 1921. október 6-án délelőtt Pártosfalván (Prosenjakovci), délután pedig Magyarorszombatfán, október 7-én Kebeleszentmártonban (Kobilje) délután Nemesnépen, októ-

ber 11-én délelőtt Göntérházán (Genterovci), délután Rédicse.

Azt, hogy a jugoszláv hatóságok mit vártak a bizottságba delegált embe-
rektől, jól mutatja Laci József kobiljei (kebeleszentmártoni) lakos Zalabaksán
1921. november 17-én tett jegyzőkönyvi vallomása. Őt is megválasztotta a
falú népe a kijelölésnél közreműködő bizottságba. A falú jugoszláv érzelmű
tanítója a csendöröknek elmondta Laci József magyar érzelműségét. Ezért
letartóztatták, Alsólendvára szállították és eljárás folyt ellene. Amikor ide-
iglenesen szabadlábra helyezték, átszökött Magyarországra. (Lásd a 7. sz.
dokumentumot.)

A kijelölendő határon a jugoszláv határbiztos területcserét kezdemé-
nyezett. Azt ajánlotta, hogy Nagydolányért (V. Dolenci) cserébe a magya-
rok adják át Lendvaújfalut (később Tornyiszentmiklós része lett – a szer-
ző). Vassel magyar határbiztos nem volt felhatalmazva területcserében való
döntésre, ezt a jogot a miniszterelnök gyakorolta. A javaslat előterjesztése
előtt meghallgatta a lendvaújfalusi lakosságot. Elmondták, hogy a község
területe 24 katasztrális hold kivételével megszállás alatt áll. Nagyon sok
veszteségük volt a két év alatt ebből. Nagy összegeket kellett fizetniük az
átlépési igazolványokért, a megszálló katonaság többször tetteleg bántal-
mazta őket. A gazdasági hátrányok ellenére is Magyarországon akarnak
maradni. Az összes körülményekre tekintettel – magyar részről – nem fo-
gadták el a felajánlott cserét.¹⁵⁰

A határmegállapító bizottság 1921. november 15-én döntött az ideigle-
nesen kijelölt határ kitűzésében. A jugoszláv határbiztos többirányú tilta-
kozása – a határkijelölést több helyen magyar rovásra kezdeményezte – elle-
nére a következő döntés született: magyar részről az északi részen
Felsőszölnök térségében pár méterre vissza kellett vonulni az ott lévő ha-
tárőrök miatt, a többi részeken pedig a jugoszlávoknak kellett visszaadni két
községet és kisebb-nagyobb területeket. A bizottság elrendelte Szomoróc
(később egyesítés folytán Kercaszomor – a szerző) község egész területé-
nek, valamint Magyarszombatfa, Velemér, Szentgyörgyvölgy községek
megszállt területeinek visszaadását. Szintén vissza kellett adni
Szentistvánlak községet teljes egészében Rédics, Kerkaszentmiklós,
Lendvaújfalu, Völgyifalu községek határaiból nagyobb területeket. A kitű-
zéssel mintegy 8000 katasztrális terület került vissza Magyarországhoz. A
bizottsági döntés mind a két érdekelt felet kötelezte, hogy két héten belül –
amely november 29-én telt le – a területet ürítse ki és adja át a másik félnek.
Az átadás erre az időpontra nem történt meg. Az átadási idő elhúzódása a
jugoszláv fél ellenállásán múlt.¹⁵¹

A jugoszláv fél a Nagykövetek Tanácsának arra a nem létező döntésére

hivatkozott, mely szerint a kitűzött határok alapján a területek kiürítését, átadását csak a határ teljes hosszában történő megállapítása után kell végrehajtani. Cree alezredes, hogy álláspontjának érvényt szerezzen, a határmegállapító főbiztoshoz fordult, aki éppen Belgrádban tartózkodott. A Nagykövetek Tanácsa utasította a Szerb-Horvát-Szlovén államot a területek kiürítésére a kitűzött határvonalnak megfelelően. Cree bizottsági elnök utasítást kapott, hogy tájékozódjon arról is, hogy a maribori határmegállapítási szemle során letartóztatottakat szabadon engedték-e már.

A magyar-jugoszláv határnak a magyar-osztrák-jugoszláv hármashatártól a Lendva és a Mura találkozásáig terjedő szakaszát a jugoszláv fél 1922. február 1-je és 10-e között a kitűzésnek megfelelően kiürítette, a magyar hatóságok pedig átvették.¹⁵²

A népszövetség „hallgatása”

A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság elnöke a Nagykövetek Tanácsán keresztül eljuttatta javaslatát a népszövetség tanácsához Prekmurjéből (Muravidékből) 26 község Magyarországhoz való visszacsatolására. A magyar kormány is eleget tett annak az eljárási szabálynak, hogy legalább az egyik érdekelt félnek kérni kell a jószolgáltatot. Ezt a felkérést eljuttatta a népszövetség tanácsához.

A tárgyalás első lépéseként 1922. július 20-án a népszövetség tanácsa felkérte Paul Hymans belga diplomatát, a Népek Ligájának elnökét „...lépjen érintkezésbe a két érdekelt féllel, hogy a tanács felajánlhassa jószolgáltatást a kérdés barátságos úton való elintézésére”. Ez azt jelentette, hogy a javasolt terület ügyét a népszövetség tanácsának őszi ülésén napirendre tűzik.¹⁵³ A kérdés tárgyalása az 1922. szeptemberi ülészen volt várható.

Mind a két fél várakozással és feszültséggel tekintett a döntés elé. A magyar hatóságok fokozták megfigyeléseiket Prekmurjében (Muraközben). Ezen a téren különösen aktív volt a Zalabakságban működő alsólendvai főszolgabírói hivatal. Zala megye főispánján keresztül több olyan információt juttatott el a miniszterelnökhöz, a külügy- és belügyminiszterhez, melyek szerint csapatmozgások vannak Muraközben és Alsólendva térségében. A jelentések szerint Muraközből kivonták a 44. gyalogezredet, a belső zavargások miatt Zágrábba és Eszékre szállították a katonákat. Alsólendva térségébe pedig új alakulatokat helyeztek el, Belatinc környékén egy tüzérezredet telepítettek. A jugoszlávok a csapatmozgásokra több variációt hoztak fel. Ezek között szerepelt a magyarok hasonló katonai akciójának ellensúlyozása. Leghangsúlyosabbnak Alsólendva és a Magyarországnak ítélt terület kiürítését tartották. A beszerzett információ szerint a jugoszláv katonaság már felbérelt bizonyos „felelőtlen személyeket” arra az esetre, ha ki kell üríteni a javasolt térséget, hogy lövöldözzön a kivonuló katonaságra. Ez alapot fog adni arra, hogy fegyveresen fellépjenek, megtagadják a kiürítést. E híresztelés megbízhatóságát nem lehet utólag ellenőrizni.¹⁵⁴

A népszövetség 1922. szeptemberi ülésén szerepelt a magyar-osztrák határmegállapítás ügye is, ahol a magyar kormány szintén lakosság- és terület-visszacsatolásokat indítványozott. E kérdés legfőbb szakértője Villani Frigyes báró, a magyar-osztrák határmegállapító bizottság magyar biztosa volt. Villani részt vett Genfben a magyar-osztrák határjavaslat előkészítésében.

Villani 1922 augusztusában olyan hírt közölt, hogy Jovanovič, a berni ju-

goszláv követ és Čolak-Antič jugoszláv határbiztos merev, elzárkózó álláspontot fog képviselni Prekmurje ügyében. Nem hajlandók róla tárgyalni, csak Horgos községet és Szabadka külső területeit illetően fognak ajánlatot tenni.

A népszövetség tanácsa 1922. szeptemberi ülése bővelkedett Magyarországra vonatkozó napirendi pontokban. Napirenden szerepelt az ország népszövetségi belépése, a zsidókra vonatkozó „*numerus clausus*” törvény megalkotása miatti elmarasztalás kifejezése, a magyar-osztrák és a magyar-jugoszláv határkiigazítások kérdése. A sok és jelentős napirendi pontra való tekintettel a magyar küldöttséget maga Bánffy Miklós gróf külügyminiszter vezette. A magyar-jugoszláv határvitában Vest Fedor báró, a határmegállapító bizottság magyar segédbiztosa segítette.

Bánffy külügyminiszter a napirend előkészítésére, a megfelelő támogatók megszerzésére már jóval a népszövetség tanácsulése előtt megérkezett Genfbe. Eljárt a népszövetség titkárnál, beszélt e fontos szerv vezetőjével, Eric Drummondal. A legfontosabb tárgyalásokat az ugyancsak a helyszínen tartózkodó Moncillo Ninčič-csel, a jugoszláv külügyminiszterrel folytatta. Bánffy és Ninčič többször folytattak személyes megbeszélést. Kapcsolatukra jó hatással volt az az előzmény, hogy 1919-ben Horthy Miklós akkori „fővezér” – az események alatt már kormányzó – elsőként keresett kapcsolatot Belgráddal. A két külügyminiszter találkozásai odáig mentek, hogy megállapodtak: a népszövetség tanácsánál egyezséget kötnek a Muraközben (a volt csáktornyai és perlaki járásokban) és Muravidéken (Prekmurjében) megtartandó népszavazásról. Mind a két fél a maga részéről fontos erkölcsi ténynek tartotta ezt a megoldást. A tárgyalások utolsó szakaszába bekapcsolódott Jovanovič, a jugoszláv állam berni követe is. Ő heves szóváltásokba keveredett saját külügyminiszterével, amit a magyar külügyminiszter megengedhetetlennek és különösnek tartott.

Miután a két külügyminiszter a népszavazásra vonatkozó elképzeléseit főbb vonalaiban papírra is vetette, Belgrádból megérkezett Nikola Pašič miniszterelnök letiltó utasítása a népszavazás elismerésében. Nem sokkal később Bánffy is megrovást kapott Budapestről, mert olyan megegyezést kötött, amely miniszterelnöki hatáskörbe tartozott. A nyilvános erkölcsi verevéség mégis Ninčičet érte, neki kellett elsőként visszavonnia az előzetes megegyezést. Minden bizonnyal Jovanovič követ tájékoztatása alapján tette meg Pašič miniszterelnök visszavonási intézkedését.¹⁵⁵

A magyar napirendi pontok előtt nem felesleges megnézni a népszövetség tanácsa helyzetét a korabeli nemzetközi eseményekben. A népszövetséget (teljes néven a „Nemzetek Szövetsége”) a győztes hatalmak alapították. Alapszabályát minden békeszerződésbe – így a trianoniba is – belefoglalták.

Fő feladatának a békeszerződéssel kialakított helyzet, a béke feletti örökösödést tekintették. E feladatot az alapszabály (az Egységokmány) a tagokból álló közgyűlésre bízta. A két ülés között a közgyűlést megillető jogokat a tanács gyakorolta. A tanács tagjai voltak a győztes „főhatalmak”: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán. Az Egyesült Államok az általa meghirdetett békekötésre vonatkozó alapelvek súlyos megsértése miatt nem lépett be a népszövetségbe és nem is gyakorolta a tanácstagságból eredő jogait. Az „egységokmány” a választásokig a tanács tagjainak nevezte ki Belgiumot, Brazíliát, Görögországot és Spanyolországot. Ez az összetételű tanács döntött az eléje kerülő ügyekben, így a napirenden lévő magyar ügyekben is.

A „magyar-napirendek”-ben elsőként az ország népszövetségbe való belépését tárgyalták. Bánffy külügyminiszter felszólalásában Magyarország nemzetközi szerződésekből – így a békeszerződések végrehajtásából – eredő kötelesegeinek önkéntes végrehajtását hangsúlyozta. Ez nagy tetszést aratott. A várt meglepetés ellenére ellentmondás nélkül, egyhangú szavazással vették fel 1922. szeptember 18-án Magyarországot a tagok sorába. Viszont a várható elmarasztalást kapta a zsidókat a közéletben korlátozó „numerus clausus” törvény megalkotásáért. További sikert hozott a magyar-osztrák határkiigazítási előterjesztés. A visszacsatolt lakosság száma és a területek mértéke alatta volt ugyan a javasoltnak, de még így is visszakapott Magyarország Kőszeg környékén, továbbá attól délre, a Pinka folyó völgyében tíz községet és lényeges területeket.¹⁵⁶

Utolsó napirendi pont volt Prekmurje (Muravidék) ügye. Ennek tárgyalása előtt célszerű tisztázni azt, hogy a korabeli nemzetközi jogban és gyakorlatban mit is jelentett a „jószoigálat”, amelyet a békekonzferencia az 1920. május 6-i „kísérőlevelé”-ben és a határmegállapításra vonatkozó 1920. június 3-i „Pótutasítás”-ban mint rendezési módszert megjelölt. A „jószoigálat” („bons offices”) fogalmát az 1899. május 18. és július 29. között ülésezett hágai békekonzferencia alkotta meg. A konzferencia határozata szerint ez a nemzetközi vizzályok békés rendezését szolgáló forma. A vizzályban állók bármelyike kérheti egy harmadik fél „jószoigálati” közreműködését, de a kívülálló is felajánlhatja azt. Az ilyen közvetítést nem szabad barátságatalannak tekinteni. A közvetítésnek csak tanácsadójellege van, kötelező ereje nincs.¹⁵⁷

Ilyen előzmények után került sor a magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság javaslatának tárgyalására 1922. szeptember 30-án Genfben, a népszövetség tanácsának ülésén. Előzetesen minden jel azt mutatta, hogy különösebb nehézség nem lesz, minden előírt eljárási feltétel megvolt. Cree határmegállapítási bizottsági elnök indokolása a 26 község visszacsatolásá-

ra megalapozottnak látszott. A magyar kormány előterjesztette kérését a jószolgálatra. Az ügy előadójaként szereplő Hymans belga diplomata egyetértett az előterjesztéssel, sőt azt is szorgalmazta, hogy Magyarország kérését „Prekmurje” (Muravidék) egész területére is ki kellene terjeszteni.

A magyar részről megmutatkozó optimista várakozást kedvezőtlen fordulat követte a tanácsülésen. Hymans bejelentette a jugoszláv delegáció álláspontját. Azt közölték, hogy nem hajlandók tárgyalni az előterjesztett javaslatról, nem hajlandók visszaadni semmilyen területet. Az egész határszakaszon csak területcseréhez hajlandók hozzájárulni Horgos község és Szabadka külső területe esetében.

Az adott szabályok alapján az elutasító jugoszláv álláspont nem lett volna akadálya annak, hogy a népszövetség tanácsa megtárgyalja az ügyet, és meggyőződésének megfelelően meghozza döntését, ami formájában „ajánlás”-ként jelentkezett volna. Az addigi gyakorlatban ezeket az ajánlásokat a békekonferencia még ekkor is működő szervezete, a Nagykövetek Tanácsa elfogadta és határozatra emelte.

De nem ez történt. A népszövetség tanácsa nem döntött, inkább hallgatásba burkolódzott. A javaslatot nem minősítette, csak rövid megállapítást tett. Megállapította, hogy a Szerb-Horvát-Szlovén állam nem járult hozzá az előterjesztett javaslathoz, így meghíúsult a „barátságos” rendezés. Erről értesítették a Nagykövetek Tanácsát.¹⁵⁸

Nem lehet biztosan tudni, hogy mi állt a népszövetség tanácsa döntésnek is tekinthető hallgatása mögött, mert erről hivatalos közlemény nem jelent meg. A találgatások sok okot hoztak fel. Ezek között szerepelt, hogy a tanács addigi működése a felek közötti vitában mindig eredményes volt. Látva a jugoszláv fél merev elutasító álláspontját, nem akarták tekintélyüket rombolni azzal, hogy „ajánlásukat” nem fogja teljesíteni. Volt olyan verzió is, hogy megelégtették Magyarország sikereit az előző napirendi pontok tárgyalásánál, a sikeres tagfelvételnél és a magyar-osztrák határrendezésben elért eredmények miatt. A találgatások között szerepelt Franciaország színpalak mögötti támogató tevékenysége. Lehetséges, hogy e körülmények közül csak egy állt fenn, de egyidőben mindegyik is hathatott.

Meglepő az is, ahogy a népszövetség napirendre tért az elutasító, barátságatlan jugoszláv magatartás felett. Ahelyett, hogy elítélték volna, még felmerült annak a gondolata is, hogy az akkor esedékes tanácsbeli váltásnál a tanácsba beválasztják. Annyi biztos, hogy ez a döntés határtalan bátorítást adott a jugoszláv határmegállapító bizottság tagjainak. A következőkben már szinte szembeszálltak a legfelsőbb nemzetközi fórumokkal is. Például a később sorra került magyar-román-jugoszláv hármas határpontot a békeszer-

ződésben megjelöltektől eltérően, a románokkal egyetértésben a magyar, a népszövetség és a nagyköveti tanácsok tiltakozása ellenére is megváltoztatták. Pedig a hármashatárpontok a békeszerződésben a „béke alapjait érintő” megjelölést kapták.¹⁵⁹

A prekmurjei (muravidéki) ügy ezt követően hivatalosan napokon belül lezárult. A Nagykövetek Tanácsa értesítette a magyar-jugoszláv határmegállapító bizottságot, hogy az 1922. február 1-10. között már kitűzött, illetve ennek megfelelően kiürített „ideiglenes”-nek mondott, még csak karókkal jelölt országhatárt véglegesnek kell tekinteni. (Lásd a 8. sz. dokumentumot.)

Ténylegesen a határvita csak hivatalosan zárult le, mert a felbolygatott kedélyek nem csitultak el. Több évnek kellett eltelnie, míg – főleg magyar részről – az események keltette hullámok elültek.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

Epilógus

A határvita az események alatt és a későbbiekben is égető problémát jelentett mind a két félnek. Nagy számban voltak prekmurjei (muravidéki) sorköteles fiatalok Magyarországon. Voltak, akik csak munkát vállaltak, de olyanok is akadtak, akik a magyar nemzeti hadseregbe akartak belépni. Magyar részről minden jelentkezőt fogadtak, aki a magyar állampolgárságot felvette.

A prekmurjei (muravidéki) hatóságoknak kellemetlen volt a fiatalok távozása, akik menekülésükkkel fejezték ki véleményüket a fennálló helyzettel kapcsolatban. Ezen a helyzeten akart változtatni Lipovšek kormánybiztos, amikor 1922. február 15-i dátummal nyilvános felhívással fordult a lakossághoz. A hirdetményben a fiatalok tettét „lelketlen izgatok” „rosszándékú” édes szavaiknak tulajdonította. Szerinte ezért történhetett meg, hogy „...elhagyták szülőföldjüket itt hagyták apjukat, anyjukat, szeretett testvéreiket, összes hozzátartozóikat és éjnek idején átlopták magukat a most már nekik idegen országba.” Felhívta a fiatalokat a visszatérésre. Felhívásának azzal akart nyomatékot adni, hogy kijelentette: „Végül ünnepélyesen és szentül kijelentem, hogy az állami határt a mi és a magyar delegátusokból álló kommisszió a trianoni vonal szerint véglegesen megállapította... Prekmurjének végérvényes hozzácsatolása a mi államunkhoz tehát befejezett tény...”¹⁶⁰

Ha Lipovšek kormánybiztos „ünnepélyes” és „szentül” kijelentett szavait vizsgáljuk, elég csak a hirdetmény közzétételének időpontjára pillantani. 1922. február 15-e volt ez a nap. A népszövetségi tanács döntése, illetve a döntés „elhallgatása” csak hónapokkal később, 1922. szeptember végén volt. Ekkor még ideiglenes határ volt, még nem dőlt el semmi, mint ahogy azt állította. Vagy netán már előre tudta, hogy mi lesz a döntés? Mindenesetre hamis állítás volt ekkor még a határt véglegesnek mondani.

A határmegállapító bizottság, miután ideiglenesen megállapította Magyarország és Prekmurje (Muravidék) között a határt, nem várva a népszövetség tanácsának döntésére, folytatta munkáját a „B” jellel jelölt, a Mura és a Dráva folyók mentén a barcsi vasúti hídig terjedő 170 kilométeres szakaszon. A bizottság e munkák végzésére székhelyét Varazsdról áttette Nagyzanizsára, ahova 1921. november 18-án érkezett. A megyei és városi hatóságok minden feltételt biztosítottak a munka folytatásához.

A bizottság megérkezése után Kolbenschlag Béla, Zala megye alispánja küldöttség élén felkereste Cree alezredest, a bizottsági elnököt és emlékiratot adott át neki. Az emlékiratokra tekintettel bizonygatta Muraköz és Mu-

ravidék Magyarországhoz való kapcsolódását. A megszállási viszonyokra figyelemmel azt bizonyította, hogy a honfoglaláskor a magyarok a határvidélemre a délnyugati részekén „törzsökös magyar harcosokat telepítettek le”. Ilyen határvidékként alakult ki Göcsej és Hetés vidéke Zala megye délnyugati részein.¹⁶¹ Az említett területtől északra pedig az Őrség. Ezek a területek mint az örvidék részéhez tartozó községek vannak megszállás alatt.

Az emlékirat részletezte azokat a magyar településeket, amelyek megszállás alá kerültek. A későbbi számbavételek alapján megállapítható, hogy Muravidéken 29 színmagyar vagy többségében magyar község került a jugoszláv államhoz. Az átcsatoltak száma 18 450 fő volt, ezek 89%-a magyar, 10% szlovén (vend). Minimális arányban voltak csak a más nemzetiséghez tartozók.¹⁶²

A volt magyar közigazgatási viszonyokra tekintettel az említett 29 község a következő járásokhoz tartozott: a szentgotthárdi járásba Domonkosfa (Domanjševci), Kapornak (Krpilivnik), Őrihodos (Hodoš). A muraszombati járásban: Csekefa (Čikečka vas), Kisfalu (Pordašinci), Kerkaszerdahely (Središče), Pártosfalva (Prosenjakovci), Rátkalak (Ratkovci). Az alsólendvai járásba: Alsólakos (D. Lakoš), Alsólendva (Lendava), Bántornya (Turnišče), Bánuta (Banuta) Csentevölgy (Čentiba), Felsőlakos (G. Lakoš), Göntérháza (Genterovci), Kámaháza (Kamovci), Kapcza (Kapca), Kót (Kot), Lendvahidvég (Mostje) Lendvahosszúfalu (Dolga vas) Lendvavásárhely (Dobrovnik) Petesháza (Petišovci), Radamos (Radmozanci), Szécsiszentlászló (Motvarjevci), Völgyifalu (D. pri Lendavi), Zalagyertyános (Gaberje), Zsitkócz (Žitkovci)). A letenyei járásba: Pincze (Pince).

Cree alezredes a jegyzékre kijelentette, hogy az emlékiratban megfogalmazott területi igény nem tartozik a bizottság hatáskörébe. Ekkor már a változtatásra vonatkozó bizottsági javaslat is továbbításra került.

A határ véglegessé válása után az elcsatolást tevékenyen szervezők közül Klekl József kezdeményezésére aláírásgyűjtés indult az új viszonyoknak megfelelő katolikus egyházi szervezet kialakításáért. A szervezők a központi kormányon keresztül elérték, hogy az apostoli szentszék Prekmurjét (Muravidéket) 1923. december 1-jével a maribori püspökséghez csatolta. Ezzel megszűnt a szombathelyi püspökség igazgatása és az események kezdetén Szelepecz János muraszombati (Murska Sobota) kanonoknak és Strausz Flórián alsólendvai (Lendava) esperesnek adományozott vikáriusi megbízatás is.¹⁶³

Az Egyesült Államokba kivándorolt vendek és szervezeteik folyamatosan nagy figyelemmel kísérték a „Vend-vidék” ügyének alakulását. Minden tőlük telhetőt megtettek, hogy a terület Magyarországnál maradjon. A népszövetségi döntést meglepve, azt el nem fogadva vették tudomásul. Magyar

ézelmiük kimutatására Magyarországon maradt vend testvéreik támogatásába kezdtek. Adományokat gyűjtöttek és pénzt küldtek haza. Ezekből hozták létre Apátistvánfalván és Rábatótfaluban az első világháborúban elesettek emlékművét. Az emlékmű talapzatán feltüntették az elesettek nevét. A rábatótfalvai emlékmű tervezője és kivitelezője Kallós Ede volt. Ezzel egyidőben ugyancsak az amerikai vendek adományából épült meg Szakonyfaluban a katolikus kápolna, egy fő és két mellékoltárral, három festetett ablakkal.¹⁶⁴

A határrendezésben közvetlenül érintett lakosság sem feledkezett meg arról, hogy az eseményeknek emléket állítson. Ebben élen járt Szomorócz község, amely szenvedője is volt a megszállás alatt érzelmi kimutatásának. Az 1921. augusztus 1-jei, megszállók elleni támadás miatt sokan megjárta a börtönöket. Szomorócz községben a helyi gazdák adományozásából 1877-ben egy kisebb mértékű haranglábat építettek. A teherbírásának megfelelő kis méretű harangot vettek hozzá. Az első világháborús események alatt a magyar hatóságok más harangokkal együtt „elrekvirálták”, anyagát hadi célokra használták fel.

Szomorócz község a határrendezés során 1922. február 9-én kerülhetett vissza Magyarországhoz. Ezután közadakozásba kezdtek és egy új harangot készíttettek. Az új harang az események emlékét őrzi a következő felirattal: „Jugoszláv uralom alóli felszabadulás emlékére szerezte Szomorócz Község lakossága 1922. évben.” A harangot a visszacsatolás első évfordulóján szentelték fel ünnepélyes keretek között Hódosy Lajos református és Horváth Ferenc katolikus lelképásztorok. Február 9-e lett a község ünnepe, amelyet a második világháború végéig minden alkalommal megünnepeltek.

Ugyancsak a szomoróczyiak emlékezését szolgálta a község és Kercza közötti rövid távolságon a kis patak hídjánál egy emlékoszlop elhelyezése is. Az emlékoszlop megépítése előtt, Tisza István volt miniszterelnök meggyilkolása után az iránta érzett tisztelet kifejezéséeként „emlékfát” ültettek e helyre. Az emlékfá tövéhez kb. egy méter magas faoszlopot állítottak. Ferdén levágott felső lapjára fémablát helyeztek. A fémblapon szintén a jugoszláv megszállásból való visszatérést örökítették meg.¹⁶⁵

A határmegállapítás és a kitézés az egész határ hosszában több évet vett igénybe. A határmegállapítás utolsó eseménye az volt, hogy Vassel Károly – akkor már tábornok – magyar határbiztos „végbeszámolót” írt, benne összefoglalta az eseményeket. A 24 oldalas, terjedelmes „végbeszámolót” a Nagykövetek Tanácsának írta és Zágrábból keltezte 1924. július 18-án. Zárógondolata így hangzott: „...A magyar biztos ennek következtében a legnagyobb sajnálattal megállapítja, hogy a kísérelével értéke a Magyaror-

szág és az S.H.S. állam közötti határmegállapításnál semmis volt.”¹⁶⁶ A nem vádaskodó, egyszerű mondat azokhoz szólt, akik formailag lehetőséget adtak néprajzi, gazdasági szempontokra korlátozott határkiigazításra, de azt a gyakorlatban sehol sem engedték érvényesíteni. A Nagykövetek Tanácsának szembesülni kellett önmaga ígéretével, adott szavával.

Prekmurje (Muravidék) évekkel később sem lett csendes. A terület helyzete, fennhatósága, önállósága nem úgy alakult, mint azt néhányan elképzelték. A központi kormány ugyan Szlovéniához rendelte a vidéket, de ezzel nem oldódott meg a helyzet. A horvátok azt panaszolták fel, hogy Jurišič kapitány 1918. december végi akciójánál csak horvát katona vére hullott a területért. „...Senki sem jelentkezett, aki a kezében puskával ment volna vend-vidék felszabadításáért.” A szlovén és a vend nyelv azonosságára azt hozták fel, hogy az lehetetlen, mert olyan különbség van köztük, mint a holland és a német között. A Szlovéniához való csatolás ellen a horvátok még számtalan érvet hoztak fel.

A szlovének azzal érveltek, hogy a Jurišič-féle akciónak semmi köze sem volt az események későbbi alakulásához. Matija Slavič érdeme, hogy a békekonferenciát meggyőzte a szlovének igazságáról. Ez volt a döntő lépés. Szintén tagadták a vend és a horvát nyelv azonosíthatóságát.¹⁶⁷

Többekben csalódást keltett az is, hogy nem valósult meg Prekmurje (Muravidék) autonómiája, amelyre a kezdeti időszakban Klekl József és a köré csoportosulók törekedtek, és amelyet a magyar kormány is 1919 első felében biztosított.

A Prekmurje (Muravidék) keleti sávjában élő magyaroknak nem volt olyan pártjuk, amelyik valójában képviselte volna érdekeiket. 1926-ban Strausz Flórián alsólendvai esperes „Prekmurjei Gazdasági Párt” néven párt alakításba kezdett. Ki nem nyilvánított célja a környező magyarság érdekeinek képviselete volt. Klekl József, felismerve a mögöttes célt, sújtó támadást intézett a szerveződés ellen. Sőt a maribori püspökhöz is fordult Strausz tevékenysége miatt. A püspök helyt adott Klekl felvetésének és megtiltotta Strausz pártszervező munkáját, ezáltal megszűnt a lehetőség a magyar párt létrehozására. Ezzel párhuzamosan két lapot is alapított Némethy Vilmos alsólendvai ügyvéd. Fenntartásuk szintén a Klekl által megnyilvánuló támadások miatt vált lehetetlenné. A többségében katolikus vallású magyarok helyzetét az is sújtotta, hogy Esterházy herceg eladta az uradalmát 60 millió dinárért a zágrábi „Fanekovič testvérek” elnevezésű cégnek. Ezzel megszűnt a katolikus egyház legfőbb anyagi támogatója, az Esterházy uradalom. A hitélet gyakorlása is nehezebbé vált.

Nem tanulság nélküli annak vizsgálata sem, hogy az új szláv viszonyok

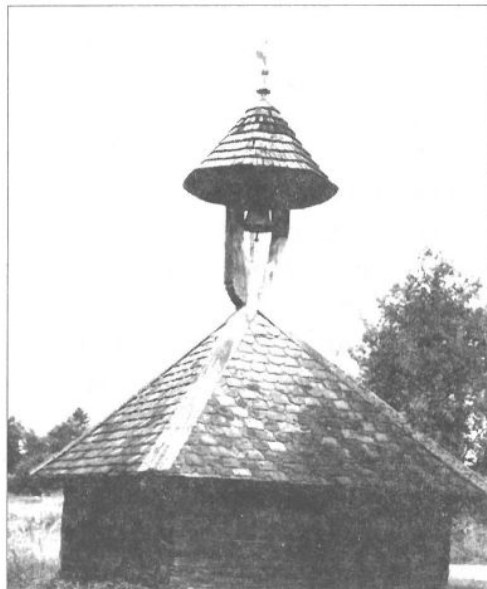
A rábatótfalusi első világháborús emlékmű és emléktáblája

Az apátistvánfalvai első világháborús emlékmű

A rábatótfalusi emlékmű talapzatának oldalán lévő felirata

A kercaszomorói (szomoróci) harangláb az emlékharanggal

között hogyan alakult a magyarság aránya. A Párizsban ülésezett békekonferencia már a kezdet kezdetén azzal akarta leszerelni a tiltakozó magyarságot, a milliókra rúgó elcsatolt magyar nemzetiségűek ellenkezését visszaszorítani, hogy „kisebbség-védelmi” szerződéseket ígért Magyarországnak szomszédjaival. Ezt az ígéretet még a békeszerződés aláírása előtt kiadott kísérőlevelbe is belefoglalták, majd a békeszerződés része lett. Ennek értelmében a más állam fennhatósága alá kerülő „magyar népszigetek” létét, azok változatlan fennmaradását biztosítani fogják.

Azt ma már jól tudjuk, hogy a békekonferencia ígérete, annak ellenére, hogy szerződésbe is foglalták, csak ígéret maradt. A „magyar népszigetek” rövid időn belül sorvadni kezdtek, az adott állam tudatos közrehatásával. A különbség csak a sorvadás ütemében és mértékében volt. Ezt mutatta a volt alsólendvai járás zömében magyarlakta falvainak változása, amelyek ugyancsak „magyar népsziget”-nek minősültek. A változás már az első tíz évben szembetűnő.

Az említett községekben az 1921-es népszámlálás adatai szerint az ott élő lakosságot 82%-ban magyarok, 16%-ban szlovének, 2%-ban pedig egyéb nemzetiségek (főleg horvátok, cigányok) alkották. Ezzel szemben az 1931-es népszámlálásra az arányok lényegesen megváltoztak. Ekkor már a szlovének alkották a lakosság 57%-át, a magyarok 39%-ot, az egyéb kategóriába tartozók (főként szerbek) 4%-ot tettek ki.

A legszembetűnőbb a magyarok arányának csökkenése és a szlovének számának emelkedése. Amint az az előzőkben is bemutatásra került, a szlovén hatóságok tudatosan törekedtek a magyarok számának csökkentésére. Sok magyart kiutasítottak az országból. Több személynek el kellett menekülni saját szülőföldjéről és Magyarországon találtak menedéket. Nagyban segítették a kivándorlást, főleg Amerikába. Mindezen csökkentő tényezők mellett nagy szerepet játszott a magyarság arányának változásában a népszámláláskori propaganda.

Az új határok megállapítása után Szlovéniában földosztás kezdődött. Ebből rendeletileg kizárták a magyarokat. Az 1931-es népszámláláskor az a propagandisztikus hír terjedt el, hogy az a magyar, aki az összeírás során szlovénnek vallja magát, földhöz juthat a még fel nem osztott földekből. Nem ismert, hogy ennek hatására hányan vallották magukat szlovénnek, de biztos, hogy hatással volt az összeírásra. Akik hitelt adtak az említett ígéretnek, hamarosan ismét csalódhattak, mert semmi sem lett belőle, nem jutottak földhöz.

A jugoszláv államhoz csatolt magyarság védelmében a legtöbbet Váradi Imre becskerei és Deák Leó zombori ügyvédek tették, akik tagjai lettek a

„Népszövetség” kisebbségi tanácsának, valamint egy cikluson át képviselők voltak a belgrádi parlamentben. Ugyancsak látványosan küzdött a magyarság jogaiért Nagy Iván újvidéki ügyvéd. Ő sokszor felkereste a muravidéki magyarokat, ha segíteni nem is tudott, sokszor elegendő vigasztalást hozott magával.¹⁶⁸

Magyarország háborút követő nemzetközi helyzete a békeszerződés után pár évre megváltozott. Magyarország látszólagosan elfogadta a megváltoztathatatlan tünő békeszerződést. Részt vett a nemzetközi szervezetek munkájában, de ott is mindent felhasznált a területi és gazdasági sérelmeinek felszínén tartására. Népszövetségi kölcsönt kapott a gazdasági élet rendbehozatalára. 1927-ben megszűnt a békeszerződés által előírt helyszíni katonai ellenőrzés.

Az enyhülések ellenére változatlanul fennállt a környező országok, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia szorítógyűrűje, a kisantant szövetsége. A Bethlen István vezette magyar kormány azt a taktikát választotta, hogy a szövetségeseket egymás ellen kijátssza, majd szembeállítja őket egymással. Ennek jegyében a magyar kormány tárgyalásokat kezdeményezett Jugoszláviával. Ezt a megváltozott politikai elképzelést „aktív-külpolitikának” is nevezték. Jelezve ezzel, hogy a népszövetségen keresztül Magyarország semmit sem ért el bajainak orvoslásában, új megoldásokat keresett.

Olaszország, megismerve a magyar törekvéseket – amelyek Jugoszlávia részére erősödést jelentettek, így az olasz érdekekkel ellentétesek voltak –, Magyarország felé fordult és több előnyt sejtető kapcsolatot ajánlott fel. Ennek jegyében került sor 1927 februárjában Rómában Bethlen István magyar és Benito Mussolini olasz kormányfők találkozására. A két ország között szerződés jött létre. A nyilvánosságra nem hozott szerződésrészek azt is tartalmazták, hogy Olaszország segítséget nyújt Magyarországnak a békeszerződés által tiltott fegyverkezésben. A szerződés fegyverkezésre vonatkozó titkos záradéka hamarosan napvilágra került, mert 1928. január 1-jén osztrák vámőrök lelepleztek egy vasúti szállítmányt a szentgotthárdi vasútállomáson, amely gépfegyvereket szállított Olaszországból Magyarországra. A világra szóló eseményt népszövetségi helyszíni vizsgálat („invesztigáció”) is követte, de bizonyítékokon alapuló megállapítás, vagy elmarasztás nem lett.¹⁶⁹

Ebben a nemzetközi helyzetben merült fel ismét Prekmurje (Muravidék) ügye, Vargha Gábor szentgotthárdi ügyvédnek, az ottani választási körzet képviselőjének 1929. április 24-én a képviselőházban elmondott interpellációjában. Vargha felvázolta Prekmurje (Muravidék) Szlovéniához való csatlósának előzményeit. Külön is részletezte az elfogulatlan, „nem érdekelt” határmegállapító bizottsági tagok visszacsatolásra vonatkozó javaslatát, a

népszövetség döntésének elmaradását.

„Legelemibb kötelességem parancsolólag követeli tőlem, hogy e kérdést újból feltárjam a Ház (a képviselőház – a szerző) előtt és arra kérem a külügyminisztert, hogy ezt az igazságot, amit a határ kiigazító bizottság is jegyzőkönyvében lefektetett, elhallgatni ne engedje. Kísérjelje meg tehát a külügyminiszter az egyezkedés megszakadt fonalát Jugoszláviával újból felvenni és amennyiben elzárkóznék a kérdés megvitatása elől, terjessze azt újból a nemzetek szövetsége tanácsa elé, hogy annak módjában legyen elkövetett hibáját jóvátenni.” Fejeződött be Vargha interpellációja, aki azért is érintett volt az ügyben, hisz választókerzetében az egykori szentgotthárdi járásból 11 községet csatoltak el Prekmurjéhez (Muravidékhez).

A felvetésre Walkó Lajos külügyminiszter válaszolt. Kissé védelmébe vette a népszövetséget. Azt állította, hogy a békeszerződéshez csatolt „kísérőlevél” csakis békés megegyezésre adott lehetőséget a határkiigazításoknál. Ettől a korabeli jugoszláv delegáció kormánya utasítására elzárkózott, ezért a népszövetség nem dönthetett a kérdésben. Ez így nem felelt meg az akkor érvényes határrendezési szabályoknak, mert amint az az előzményekben részletezésre került, az úgynevezett „pótutasítások”-ban csupán az „egyik érdekelt fél” kezdeményezése is megalapozta az eljárást. A népszövetségi tanács pedig ennek ellenére 1922. szeptember 30-i ülésén elzárkózott a „jószolgalat” elől.

Walkó külügyminiszter a válasz végén mint kormányálláspontra utalva kijelentette: nem lát lehetőséget az ügy újbóli aktuálissá tételére, az ügyben az igazság Magyarország mellett van „...éppen ezért a magyar kormány nem engedi az ügyet feledésbe menni, s azt állandóan figyelemmel kíséri”.

Vargha a külügyminiszteri választ elfogadta. Közte és a miniszter között rövid, nyilvános gondolatváltás volt még. „A vendég nép soha nem került volna jugoszláv uralom alá, ha a francia delegáció nem járt volna a jugoszlávok kezére”, mondta Vargha. Interpellációja közben is sokszor utalt André Tardieu-re, Clemenceau francia miniszterelnök közeli munkatársára, a francia békeküldöttség tagjára, akít sokan még jegyzőkönyvek meghamisításával is vádoltak.

Walkó külügyminiszter megerősítette Vargha utóbbi felvetését és ezzel az interpelláció lezárult.¹⁷⁰

A külügyminiszter bizonytalan válasza mögött a magyar „aktiv-külpolitika” pillanatnyi állása tükröződött. Jugoszlávia felé való nyitását ekkor még nem függesztették föl. Az Olaszországgal való kapcsolat még fejlődőben volt. A magyar kormány a kivárás álláspontjára helyezkedett. Azt, hogy mégis mi történt Prekmurje (Muravidék) ügyében, a magyar képviselőházban való felvetés után, azt a tíz-tizenöt évvel későbbi események mutatták meg.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

Dokumentumok

NAGYKÖVETEK TANÁCSA.

P Ó T U T A S I T Á S O K

A MAGYARORSZÁGI HATÁRMEGÁLLAPÍTÓ BIZOTTSÁGOK RÉSZÉRE.

/:helybenhagyta: a Nagykövetek tanácsa 1920. június 3-án:/

A békeszerződésre vonatkozó magyar ellenjavaslatokra a szövetséges és társult hatalmak által adott felelet kísérelvele 1920. május 6.-ról kelteztve, a következőket tartalmazza:

A szövetséges és társult hatalmak híven azon szellemhez, mely őket áthatotta, amidőn a szerződés által megállapított határokat megvonták, el voltak készülve arra az esetre, hogy az így megvont határ nem fűlél meg mindenütt pontosan a néprajzi és gazdasági követelményeknek.

Egy a helyszínen tartott vizsgálat talán kimutathatja, hogy egyes helyeken a szerződés által meghatározott határt meg kell változtatni. Egy ilyen vizsgálat jelenleg nem volna keresztülvihető anélkül, hogy a béke megkötését túlságosan ne hátráltatná, mely után egész Európa vagyódik. De amidőn a határmegállapító bizottságok majd megkezdtek kájukat, és ha úgy találják, hogy a szerződés rendelkezéssel, mint fenn említve volt, valahol igazságtalanságokat eredményeznek, melyek megszüntetése általános érdek, a határmegállapító bizottságoknak módjukban lesz jelentést tenni erre vonatkozólag a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a szövetséges és társult hatalmak megengedik, hogy a Szövetség tanácsa, ha az érdekelt felek egyike kéri, felajánlja jó szolgálatát abból a célból, hogy barátságosan kiigazítsa az eredeti határvonalat, ugyanilyen feltételek mellett, olyan helyeken, ahol egy határmegállapító bizottság által a változtatás ajánlatosnak ítéltetik. A szövetséges és társult hatalmak hisznek abban, hogy ez az eljárás alkalmas módszer lesz arra, hogy a határok megvonásában minden igazságtalanságot megszüntessenek, melyekre nézve megokolt kifogások tehetők.

Arra nézve, hogy a határmegállapító bizottságok milyen feltételek alatt fogják gyakorolni a Népek Szövetsége tanácsához való fordulásuknak jogát, a következő szabályozó rendelkezések állapították meg:

I. Elvileg a határt a helyszínen kell megvonni, úgy amint a békeszerződés megállapította. Semmi szin alatt nem szabad az alább megjelölt határmódosításoknak olyan természetűeknek lenniük, hogy lényegében kérdésessé tegyék a szerződés által leírt vonalat.

II. Mindamellelt ha egy határmegállapító bizottság a május 6.-iki kísérelvél által meghatározott feltételek alatt bizonyos helyeken a határvonalon módosításokat talál szükségeseknek, melyek természetük vagy fontosságuk által a bizottság normális rendelkezőjogát túllépi, akkor a Nemzetek Szövetsége Tanácsához erre vonatkozó jelentéseket küldhetnek. Ezek a jelentések az alább megjelölt formában lesznek megállapítva.

III. Hogy a határvidékek nyugalmát minél hamarabb helyreállítsuk, és hogy az agitációt, melyet a Népek Szövetségehez való fellebbezés reménye természetesen csak táplál, a legcsekélyebb mértékre szorítsuk, a határmegállapító bizottságok munkájukat a határ általános tanulmányozásával kezdik, melynek célja a határrészeket megállapítani, melyekre nézve a szerződés rendelkezéssel pontosan keresztülviendők és azokat, melyek esetleg a Nemzetek Szövetségéhez

1. sz. dokumentum: A trianoni békeszerződéshez mellékelt „kisérlévél” szellemében kiadott „pótutasítások”. A „pótutasítások” lehetőséget adtak a békeszerződésben foglalt határok megváltoztatására. Forrás: Hadtörténeti Levéltár, Budapest.

való felfolyamodásra okot szolgáltathatnak.

Ez az általános tanulmány a lehető legrövidebb időn belül végzendő el.

IV. Azokra a határrészekre vonatkozólag, melyek a Nemzetek Szövetségéhez való felfolyamodás tárgyát nem képezik, a határ munkálatok rögtön megkezdődnek és a határ-megállapító bizottságoknak adott utasításoknak jelenleg érvényben levő rendelkezései szerint viendők keresztül.

V. Azokra a határrészekre vonatkozólag, melyek a Nemzetek Szövetségéhez való esetleges felfolyamodásnak vannak alávetve, a határmegállapító bizottságok a rend-fenntartása céljából ideiglenes határral a szerződés által megállapított határt fogadják el és ezt a helyi bizottságokkal közlik. Aztán részletes tárgyalásokat folytatnak a kérdéses területeken ahhol a célból, hogy a teljesebb vizsgálatot megelérthessék és megállapítsák mindegyikre nézve, vajjon valóban helye van-e annak, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsának jelentést tegyenek erre vonatkozólag.

VI. Ha a bizottság határozata nemleges, a határmegvonás azonnal keresztülvendő a békeszerződésnek megfelelően és az érvényben levő utasítások szerint.

VII. Ha a bizottság elhatározza, hogy jelentést tesz, ez minden vidékre a következőket tartalmazza:

a/ Azokat az indokokat, melyek a bizottságot a határmódosítás ajánlására készítették.

b/ A bizottság által eszközölt vizsgálat eredményét;

c/ Minden oly határvonaljavaslatot, mely alkalmas lenne, hogy összhangot teremtsen az érdekelt bizottságok között, vagy amely megkapná a bizottsági tagok többségének szavazatait.

Ez a jelentés, melyhez az indokoló okmányok csatolandók, ha megtörténik, továbbíttatik a Nemzetek Szövetségének Tanácsához a Nagykövetek Tanácsa útján, mely azon nem tesz változtatásokat, csak a bizottságokkal egyetértőleg. Abban az esetben, ha ezek úgy látják, hogy nem járulhatnak hozzá a vett módosításokhoz, jelentésük mindemellett késedelem nélkül továbbíttatik a Nemzetek Szövetsége Tanácsához.

VIII. Felhívjuk a határbizottságok figyelmét annak fontosságára, hogy mielőtt jelentésüket a Nemzetek Szövetségének Tanácsához küldik, az esetleges határmódosításokat ne elkülönítve, hanem egészükben vizsgálják meg. Talán tényleg lehetséges lesz nekik, hogy ezen általános vizsgálat során megtalálják egyetértőleg azokat a területeket, melyek az érdekelt határmag megegyezését egy egységes vonalra nézve lehetővé teszik, mely vonal, aztán, a Nemzetek Szövetsége Tanácsának javasolva, általa idővesztés nélkül elfogadható lesz.

IX. A határmegállapító bizottságok ne téveszték szem elől, hogy a Nemzetek Szöv. Tanácsa csak akkor teheti a hozzá érkezett jelentéseket megfontolás tárgyává, ha egyik érdekelt fél ezt kéri. Idővesztés elkerülése végett a bizottságok ügyeljenek arra, hogy, ha jelentést küldenek, legalább egyik érdekelt fél késedelem nélkül követelési kérvényt nyújtsen be a Nemzetek Szöv. Tanácsához.

X. Ha a határmegállapító munkálatok befejeződtek a helyezinen, mielőtt a Nemzetek Szöv. Tanácsának felelete megérkezett volna, a bizottságok aláírják a végleg elfogadott határreszletek megállapításáról szóló jegyzőkönyvet, pontosan megállapítják egy jegyzőkönyvben a jelen-tésben foglalt határreszletre vonatkozólag az ideiglenes demarkációs vonalat és pótlékok felvétele nélkül szabadságra mennek.

Utólag összehívattak, ha szükséges, a Nagykövetek Tanácsa által, hogy végrehajtsák a határmegállapítást azokon a pontokon, melyek a Nemzetek Szöv. Tanácsához intézett jelentés tárgyát képeztek.

A muraköziek ünnepélyes nyilatkozata és kérelme
a Muraköz határvonalait megállapító Antant-Bizottsághoz.

Abból a mostani alkalomból is, hogy az Antant-Bizottság Muraköznek a Szerb-Horvát-Szlovén/S.H.S./állammal szemben a békeszerződés szerint kijelölt határvonalait a helyszínén megállapítja: mint számtalanszor máskor, úgy ezuttal is minden legcsekélyebb kényszer nélkül, újból és a legelszántabb határozottsággal, megmásíthatatlan örökös óhajunkként és eltökélt akaratunk gyánánt ünnepélyesen az alábbi nyilatkozatot és kérelmet terjesztjük elő:

Mi muraköziek, több mint másfél éven át folyton-folyvást hangoztatott százféle nyomós indokaink alapján most is és minden időkre irtóznánk még csak a gondolatától is annak a tervnek, hogy élettelen tárgyak módjára a nekünk idegen S.H.S. államkötelékébe átcsatoljanak hennünket és mindenképpen azt óhajtjuk és akarjuk, hogy régi, szeretett magyar hazánk ezeréves határain belül továbbra is minden időkre maghagyassunk, már csak azért is, mert különben egész bizonyosan rövidesen elvesztenék a nekünk mindenekfölött drága muraközi fajtájunkat, külön kedves muraközi nyelvünket és ősrégi római katolikus vallásunkat és mert elszakításunk esetén - amit Isten távol tartson tőlünk! - gazdaságilag rövid időn belül egész bizonyosan teljesen tönkre mennénk, aminék már a mostani időleges elszakítottaágunk előidézte minden irányu óriási gazdasági pangás a legkiáltóbb bizonyítéka.

Muraköznek százezernyi, báf külön muraközi nyelvű, de a mellett mégis szinmagyar érzésű lakosságából eddig ugyan csak néhány százan juthattak ahba a helyzetbe, hogy jelen ünnepélyes

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. SZÉKÉJÉ

160

2. sz. dokumentum: Részlet a „Muraközi határ mentén” keletkezett kérelemből és aláírásokból. Forrás: Országos Levéltár, Budapest K-52-1921.

nyilatkozatunkat aláírásukkal megerősíthessék, csak azok, akiket szűkebb hazájukból embertelen módon kiűldöztek és akik a Murán időként átjöhettek, kivételképpen szabadon tehettek eleget szívük vágyának és muraközi hazafias kötelességüknek. De biztosíthatjuk az igetisztelt Antant-Bizottságot, hogy a százezerekből jóformán egy aláírás sem fogna hiányozni, mielőtt Muraköz népének amár számtalanszor kérelmezett pártatlan népszavazásra végre valahára alkalom adatnék, amely szent népjogunkat a legnagyobb nyomatékkal ezuttal is hangsúlyosan hirdetjük és tiszteletteljesen különösen is ajánljuk az Antant-Bizottság jóakaratu, sorsdöntő elbírálásába.

Mindezek után, mi muraköziek, kérve kérjük az igetisztelt Antant-Bizottságot, vegye nagybecsű figyelmébe szívbeli óhajainkat, de meg különösképpen is nyomoruságos gazdasági helyzetünket és ne engedje, hogy hazánktól és ez által természetadta gazdasági erőforrásainktól ötletszerűen elszakítva, a nekünk semmiféle gazdasági jövőt nem nyújtó idegen S.H.S. államba átcsatoltassunk, hanem szentesítse hatalmas szavával odairányuló ösei jogainkat, amely szerint az S.H.S. állammal szemben általában a Dráva folyó jelöltessék ki Muraköz határául, illetőleg az ezeréves régi magyar államhatár és közigazgatási határfonal teljes épségében ismét és pedig sürgősen visszaállítassék és így régi szomszédainkkal a több száz éves magyar-horvát testvéri és jóbaráti viszony újból helyre állhasson. Mert végleges és őszinte béke csak így lehet közöttünk, ezt mindnyájan tudjuk és érezzük!

Kelt a muraközi határ mentén, 1920. évi június hónapban.

Antal Elek Csáktornya
Szergejevskij legradi Közigazgató
Horvátország Muraközi Határ -
Miskolc város Kisrabodca.
Herrnits János Csáktornya
Udvardi Lajos Miskolc
Julijana Humanné
Muraköz Határ
Pulak

Hannons Károly
Wilcock Gyula
Hugany János

Hovács János
Englis István

Júts János
Gail Károly

Süty István
Magyarócskai János

Füsti Miklós
Tóth György

Dawitz József
Vagy Lajos

Portmann László
Harris László

~~György János~~
~~Paksoni János~~
Kajcs Emil

Gyuris Emília
W. Czobor József

Lippa József
Kürschmayer István

(Signature)

Perlak
Perlak

Belatins

Danais
Perlak

Belatins

Perlak

Oráskanya

Alsóendua

Perlak

Hudossány

Murassány
pálvándó

Oráskanya

Perlak

Alsóendua
Alsóendua

Perlak

Perlak

Alsóendua

Alsóendua

Alsóendua

Oráskanya

OROSZÁGOS LEVÉLMŰVÉSI
K. SZÁM

SVEČENA IZJAVA MATRICA MEDJIMURCA KONJ ANTANT KOMISIJI KOJA
BO ODREDI TA NAŠE MEDJIMURSKE GRANICE.

Mi medjimurci više nek poldrugo ljetu navek smo protestovali, da bi nas kakti blago protu našoj volji pretirali vu orsag S. H.S. Tak i vezda izrečemo pred celom tom Komisijom, da mi i nadalje, za navek očemo ostati vu našem starom Hagjarskom orsaga, i to zbog toga, kakti bi drugač zgubili dragoga nam Medjimurskoga jezika i našu Kotoličarsko vera, pak bi za koji čas sigurno sve naše imanjo propalo jalti vec i ovo kratko vreme od kad smo odčepljeni od naše mile Madjarske domovine, nemremo nikaj kupiti, nikaj prodati, nemremo si gorice obdelati, senekoše pred Mure pokositi, drva i vimu dimo dopelati, -

Nas Medjimurca ima blizo stojezer, ali ne pustiju nas prek Mure tak da su sam nekoji sto od nas, oni koji su Srbi iz svojeg grunta namilosadno iztirali, pak oni, koji su prek Mure vu svoje gorice dosli mogli ovu našu svočam izjavu podpisati. Ali mi znamo, i tom se more i Komišija osvedočiti da ako bi se naš rod domaj vu Medjimurju popital s plebisitom, jednodušno k nam sločil. Zato lepo prosimo Komišiju, nej se pri nas vu Medjimurju popita svet, nej da svoj votum, kaz oče spadati k Hagjarskom ili Jugoslavenskom orsagu ?

Naše blagostanje, nas gospodarski život od vajkada odvrsil je od Madjarske, pak zato prosimo tu Komišiju, da naj ne dupusti da bonu odtergnjeni od ovog našeg vrela, nego da se opet Drava odredi za orsačku granicu, tak kakje črez jezero let bilo, pak da se tak s našim susedima s Hrvatima opet pomiriau jer dok ta granica ne bo nazad postavljena, nemre mira biti med nam !

NA MEDJIMURSKOJ GRANICI V JUNIUSA LEVA 1920.

Bismarck, Guntar
Murvasit, Kötöri József
Jóbrankó, József
W. ... 2. ... 10 h.

Floianovics, Ferenc
Rintas, Zoltán
ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
 K. szekció
Jóbrankó, József
K. ...

XXXIII. TÖRVÉNYCIKK

az Északamerikai Egyesült Államokkal,⁽¹⁾ a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Allammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés beclkelyezéséről.⁽²⁾

(Kibirdettelett az Országos Törvénytárnak 1921. évi július hó 31. napján kiadott 14. számában.)

(A megerősítő okiratok letételéről felvett első jegyzőkönyv kelte; 1921 július hó 26. napja.)

1. §. Tekintettel a kenyszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott és amely annak idején a m. kir. kormánynak a békeszerződés aláírására vonatkozó elhatározásánál is döntő súllyal bírt: az Észak-amerikai Egyesült-Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Allammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés a hozzátartozó térképpel és a békeszerződés egyes rendelkezéseinek függelékével, valamint a békeszerződés kiegészítésétől ugyancsak 1920. évi június hó 1. napján kelt jegyzőkönyvvel és nyilatkozattal együtt a magyar állam törvényei közé iktattatik.

2. §. Az 1. §. szerint törvénybe iktatott okmányokban foglalt kikötéseket a minisztérium hajtja végre, de amennyiben az evégből szükséges rendelkezések a törvényhozás tárgyaira vonatkoznak, a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulását kell kieszközölnie.⁽³⁾

3. §. A békeszerződésnek és függelékének, melyeknek helyes értelmezéséhez az 1920 május 6-án kelt kísérőlevél és válaszirat is hozzájárulnak, francia eredeti szövege és hivatalos magyar fordítása a következő:

3. sz. dokumentum: A törvénybe iktatott trianoni békeszerződés gyászkeretben megjelent bevezető rendelkezései.

Pitanje — Kérdések	Odgovori — Feleletek
1. Ali Vam je znāno, gde ide zdaj meja? Ismeri-e a hatār mostani menetét?	
2. Ali mā občina prek meje imānja? Gde i kelko? Van-e a községnek a határon tul birtoka? Hol és mennyi?	
3. Mājo po edni vérti prek meje imānja? Gde i kelko? Birtokolnak-e magánosok határon tul ingat- lant? Hol és mennyit?	
4. Ali prereže meja ceste i poti? Átvágja-e a határ a község gyalog és kocsi- njait (összekötő vonalait)?	
5. Ali se nahājajo na ovoj strāni meje elek- trične naprāve, vodovodi, klālnice, žage, mlini, itd., ki so slūžili občini? Határon tul fekszenek-e villamostelepek, víz- vezetékek, vāghidak, fűrészek, malmok stb. amelyek azelőtt a község használatára szolgáltak?	
6. Gde leži za Vašo občino cërkev, pokopa- lišče (brātiv), šola i bolnica? Hol van a községhez tartozó templom, temető, iskola és kórház?	
7. Odkéc dobi Vaša občina les za cimper i kürjāvo? Či ne kürite z drvami, odkéc dobite šteinkol i drva za podžiganje? Honnan kap a község épület- és tűzfát? Ha nem fűtenek fával, honnan szerzik be a községet és lorgácsot?	
8. Kama hodijo na senje Vaši veščarje? Ka odāvajo, ka küpūjejo? Hová járnak a községbeliek piacra? Mit adnak el és mit vesznek ott?	
9. Ali māte knétsko zadrūgo ali delavsko zadrūgo? Gde mā svoj sédež? Van-e gazda- vagy munkásszövetkezet és hol székel?	
10. Obstoijlo kakše vodne naprāve? Bode tiste potek meje motil? Vaonak-e viziművek és a határ menete nem fogja-e őket zavarai?	
11. Kelko Madjārov je v Vaši občini? Hány magyar anyanyelvű van a községben?	
12. Kelko Slovincov je v Vaši občini? Hány slován (vend) anyanyelvű van a községben?	
13. Kelko vérstev je v slovenski rokaj?, kelko v rokaj madjārov? Mennyi birtok van a slován anyanyelvűek tulajdonába és mennyit birtokolnak a magyar anyanyelvűek?	

4. sz. dokumentum: A jugoszláv határbiztos által kibocsájtott kérdések a határren-
dezésben érintett lakossághoz. Forrás: Országos Levéltár, Budapest. K-52-1921.

Pitanje — Kérdések	Odgovori — Feleletek
14. Ali so se Madjari v občino priselili, ali od nekda tam prebivajo? A magyar anyanyelvűek újabban költöztek a községbe vagy annak régebbi lakói?	
15. Od gda so v Vaši občini Slovenci? Mióta laknak községben a slovének (vendek)?	
16. Kakše vere so Vaši veščarje? Milyen vallásnak a község lakói?	
17. Ali moti potek zdajšnje meje lov ali ribičijo i na-keško? Zavarja netán a halár mostani menete a község vndásznáit vagy halásznáit?	
18. Ali má Vaša občina iz vérstveni vzrokov ešče kakšo želo? Vannak a községnek esetleg valami gazdasági vonatkozású kívánságní?	

Občinsko predstojništvo — Községi előljáróság

V prišestni dnévaj se zglási v Vašoj občini interalirana razmejitvena komisija, ki v mišljenji trianonske pogodbe določí v poteki denésnje demarkácijske linije naténko državno mejo i potom postávi državne mejnike. Komisijo vodi misco, da je potrebno vérté na meji nakelko mogoče obvarvati pred znábitnim vérstvenim kvárom, šteroga bi definitivna državna meja eventualno povzročila.

S potégom državne meje se stvori nekaj stálnoga, nekaj večnoga. Odvedki za odvedkom Vás bodo blagoslávlali, či dobro v račun vzemete vse vérstvene prilike, stojéče v zvézi z državnov mejov. Záto mi je mednárodna razmejitvena komisija v Varaždini naročila, naj Vás pozovém, da po svoji najbogši razsodnosti i modrosti odgovorite na dána pitanja.

Pozovite v 24. vóraj občinsko poglavárstvo na gyülejš, pri šterom spodi stojéča pitanja presodite i na tiste v za to pripravlenom mestí písmeno odgovorite. Na tom občinskóm posvetúvanji določite túdi deputácijo šest muškov, šteri komisiji té písmene odgovore prekđájo i znábiti v potrebnosti z rečjov pojasnijo vérstvena pitanja. V občinaš s slovenskov večinov naj bodeta v tój deputáciji dvá odposlánila madjárskoga ruda, v občinaš z madjárskov večinov máta bití v deputáciji dvá Slovence.

Občinskomi poglavárstvi naročujem, naj obrné vso pazlivost tomi, da odpošle v deputácijo svoje najbogše poglaváre.

Murska Sobota, dné 13. septembra 1921.

Voditeo okrajnoga glavárstva:

Lipovšek s. r.

Közeli napokban községükben jelentkezni fog a nemzetközi határmegállapító bizottság, amely a trianoni békeszerződés értelmében a demarkációs vonalt a mostani határ irányában megállapítja a végleges határt és felállítja az államokat elválasztó határköveket. A határmegállapító bizottság irányadó elve az, hogy a határon lévő birtokosokat lehetőleg meg kell óvni az esetleges gazdasági károktól, melyeket az új államhatár okozhatna.

Az államhatárral egy állandó és örökös helyzet lesz teremtve; késő unokák fogják áldani, ha az összes, államhatárral összefüggő körülményeket helyesen mértelegeli. Ebből a célból megbízott engem a varasdi nemzetközi határmegállapító bizottság, hogy hívjam fel Önt a következő kérdésekre válaszolni. Ennek a meghagyásnak ezennel eleget teszek és felhívom Önt, hogy legjobb tudása és tehetsége szerint feleljen a feladott kérdésekre.

Huszonnégy órán belül hívja össze a községi előljáróság gyűléstét; tárgyalják meg az alábbi kérdéseket és az arra megjelölt helyen adjanak rá feleletet. Ezen a gyűlésen jelenjenek ki egyuttal egy hat tagból álló bizottságot, amely ezeket az írásbeli feleletet a határmegállapító bizottságnak át fogja nyújtani és egyuttal a bizottságnak esetleges gazdasági kérdésekben szóbeli felvilágosítást is ad.

Slovén (vend) többséggel bíró községekben a küldöttségben kell hogy legyen két magyar anyanyelvű kiküldött, ahol pedig a többség magyar, ott a küldöttség két tagja slovén (vend) anyanyelvű leend.

Községi előljáróságnak meghagyom, hogy különös figyelmet fordítson arra, hogy küldöttségbe legjobb embereit jelölje ki.

Murska Sobota, 1921. szeptember 13-án.

A főszolgabíróság vezetője:

Lipovšek s. k.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. 52/1921

5. sz. dokumentum: Felhívás a „Községi előljáróság”-hoz. Forrás: Országos Levéltár, Budapest. K-52-1921.

Stev. 847/pr.

P R E K M U R J E L A K O S S Á G Á N A K !

A lefolyt napok történetei világosan mutatják, hogy lelketlen uszítók a tudatlan népnél kétséget akarnak támasztani: megmarad-e Prekmurje Jugoszláviánál, vagy pedig visszakerül Magyarországhoz.

Hogy a lakosságot megmentsem a beláthatatlan következmények elől, tudomásul adom a legszélesebb nyilvánosságnak, hogy Prekmurje a trianoni békeszerződés értelmében véglegesen Jugoszláviánál marad. A határmenti falvak lakosságát kihallgató Határmegállapító Bizottságnak tisztán csak az a feladata, hogy a mostani demarkációs vonal folyásán a határmenti falvak lakosságának gazdasági érdekeire való tekintettel megállapítsa a részletes államhatárt. A Határmegállapító Bizottságnak hatáskörébe csak tisztán annyi tartozik, hogy az egyes gazdaságokat vagy azok részeit, egyes kutakat, házakat, iskolákat, temetőket, stb. ide vagy oda csatolhasson. T E L J E S E N K I Z Á R T D O L O G P E D I G , H O G Y E G É S Z F A L V A K A T V A G Y K Ö Z S É G E K E T saját akarata szerint ellentétben a békeszerződéssel máshova csatolhasson.

Sürgősen és legkomolyabban óvom a lakosságot, hogy ne adjon hitelt a hazug és felelőtlen agitátoroknak és tartózkodjon minden további demonstrációtól, azaz tüntető felvonulástól.

A Határmegállapító Bizottság a határmenti falvak 6 /hat/ megbízottját hallgatja ki az előre megállapított napon, másnak tilos a bizottságnál megjelenni, minden ilyenemű kísérletet a törvény teljes szigorával meg fogom torolni. Figyelmeztetőleg kijelentem, hogy a rendről és az állam biztonságról szóló törvény az állam elleni vétségeknél

H A L Á L T V A G Y 2 0 É V I G T E R J E T H E T Ő
F O G H Á Z A T I R E L Ő .

Vétessék tudomásul továbbá, hogy a legnagyobb mérvű tüntetésnek nincsen befolyása a Határmegállapító Bizottság munkájára, mivel az feltétlen kötve van a Jugoszlávia, a nagyhatalmak és a Magyarország által aláírt trianoni békeszerződés határozmányaihoz. Ismételve tényként leszegezem azt, hogy a Határmegállapító Bizottságnak semminemű más joga nincsen, mint a mostani demarkációs vonal folyamán megállapítani a részletes és végleges országhatárt.

E figyelmeztetés célja: tudtul adni a lakosságnak a teljes valót és megakadályozni azt, hogy ártatlan emberek ne essenek áldozatul míg a hazug agitátorok, a lelketlen és felelőtlen uszítók elkerülnék a törvény büntető üldözését.

A hivatal vezetője:

L I P O V S E K s.k.

A csendőrök ezen Hirdetvényt a hivatalos hirdetési deszkára kiteszik, míg a községnek köteleességévé teszem, hogy azt szokásos módon nyilvánosan kihirdesse és egy példányt a község hirdetési tábláján kitegye.

6. sz. dokumentum: A Határmegállapító Bizottság 1921. szeptember 19-én és 20-án tartott szemleútján a lakosság tömegmegmozdulását értékelő, a határmegállapítás szabályait meghamisító és a lakosság megfélemlítését szolgáló felhívás magyar fordítása. Forrás: Hadtörténeti levéltár, Budapest. Határmegállapító Központ katonai megbízott iratai 1. doboz (eredethű átírás).

XL számu minta a 300. §-hoz.

Jegyzőkönyv.

Felvételett Lalabakváu 1921 évi nov hó
 17 napján a Acicfmez járás főszolgabírói irodájában.
 aki Kebelezentmester
 községben _____ ker. _____ utca _____ házsám alatt lakik; elő-

szóval előadja panaszt emel, hogy a jelenben folyó határmegállapítási munkálatainak kebelezentmester község is részese volt a határon bizonyos kijelölésére, ezen bizonyos részem is kijelölés a falunépe. A valóság azonban sejt az ott lévő jnyóval tartó helytelenítéssel, amiret részem bejelentés, tud a politikai meggyőződésemet. Aznap megírt a csendőrhöz részem letartóztatás és, Alkotmányra beadványt va beadványozás négy hétre. Ajánlaton egyadványozási eljárás van folyamatosan ellenem napj, keményen va fenn az igazságtalan büntetés elől falumat elhagyani csak még meg nem állott részem részem. A elfogadás alkalmával szerezve adtal va ottani csendőrhöz.

A fél ezt az előtte felolvasott jegyzőkönyvet kérelmével, feljelentésével, panaszával mindenben meggyezőnek találta és mint ilyen aláírta, illetőleg kézzel ellátta.

Kmf.

Acicfmez
 jegyzőkönyvezető

X Acicfmez
Kebelezentmester
 főszolgabíró

Felügyelői Zalaegerszeg.

ÖRZÉKES LEVÉLTÁR
 K. 22.10.0

7. sz. dokumentum: Jegyzőkönyv a határmegállapítással összefüggő jugszláv megtorlásról.

<u>Jegyzőkönyv.</u>	<u>Proces verbal.</u>
Felvétetett.....1924	étebli á.....lé.....
évi május hó...-én a Magyarorszá	1924. á l occasion que la commis-
és S.H.S. állam határán működő nem-	sion de délimitation de la frontiere
zetközi bizottság részéről a trianoni békeszerződésben megállapított	hongrie-serbe-croate-slovene donne
határvonalon.....vár-	les bornes posées sur le territoire
megye.....járásaiban fel-	d arrondissementdu
állított határkövek;.....	comitat.....selon le trai-
vármegye törvényhatósága részére	té du Trianon au municipe de comitat
történt átadása tárgyában.	
Jelen vannak:	Sont Présents:
a magy.-jug. határmegállapító bi-	du coté de la commission frotiere:
zottság részéről:	<u>Lt. Colonel David Cree</u>
<u>David Cree</u> angol alezredes	Président de la commission.
a bizottság elnöke.	<u>Generale Charles Vassel</u>
a m. kir. kormány megbízottja:	Commissaire de Hongrie.
<u>Vassel Károly</u> tábornok	Du coté du comitat.....
magyar határbiztos.	prefet.
vármegye képviselőjében	Du coté de l'arrondissement.....
alispán.	sousprefet
	Du coté de l'arrondissement
járás főszolgabíró	sousprefet.
	Du coté de l'arrondissement
járás főszolgabírója	sousprefet.
	Les assistants ont constaté des
járás főszolgabírója.	procés verbaux présentés, que
A jelenlevők megállapítják, hogy	
az érdekelt községek három-	

8. sz. dokumentum: Iratminta a határvonal végleges átadásához Forrás: Csongrád megyei Levéltár, Szeged.

tagu bizottsága a határt bejárta des commissions de trois membres
és a községek határában elhelyezett de chaque commune interessée ont
határköveket a helyszínén hiánytalanul átvette, miről a bemutatott jegyzőkönyvek tanuskodnak. pris possession des bornes respectives sur l'endroit.

Ezzel e jegyzőkönyv felolvasás után Après cette constatation on a
helybenhagyva záratott és aláíratott. lu le proces verbal et l'a signé.

.....le1924.

Kmf.

Jegyzetek

- 1 Magyarország történeti kronológiája III. Bp. 1983. 839-840. p.
- 2 Az Amerikai Egyesült Államokkal 1921. aug. 29-én kötött békeszerződést becikkelyezte az 1921. évi XLVIII. törvénycikk.
- 3 Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 57-58. p.
- 4 Magyarország történeti kronológiája III. Bp. 1983. 384. p. és Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 58. p.
- 5 Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 58. p.
- 6 Magyarország történeti kronológiája III. Bp. 1983. 839. p.
- 7 Šiftar, Vanek: Prekmurje (1918–1920) Časopis za zgodovino in narodopisje 1/1989 (a továbbiakban: Šiftar: Prekmurje 1918–1920.) 37-38. p.
- 8 Sokcevičs Dénes: Az első Jugoszlávia. Élet és Tudomány 1993. 15. sz. 458. p.
- 9 Šiftar: Prekmurje 1918–1920. 38. p.
- 10 Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 55. p.
- 11 Szombathelyi Püspöki Levéltár Szombathely,
Strausz Antal és Strausz Flórián: Alsólendva története (az események naplószerű feljegyzése) (a továbbiakban: Sz.P.L. Szombathelyi Strausz: Napló...) 96. p.
- 12 Békássy Jenő: Zala vármegye feltámadása trianon után (Zalai fejek) (a továbbiakban: Békássy Jenő: Zala vármegye...) Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 107. p.
- 13 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló 97. és 164-165. p.
Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 102. p.
Savária Múzeum Szombathely. Gebhardt iratok VI. 78. 25. l.
- 14 Vas megyei Levéltár (a továbbiakban: Vam. L.) Szombathely Klekl iratok, Matija Slavič cikke Slovenska Krajna 4. p. (fordítás) (a továbbiakban: Slavič cikke...)
- 15 Rubinthy Dezső: Délmagyarország megszállása. Délvidék hadtörténete 1914–1918. Bp. 1941. 303. p.
- 16 Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918–1920. Bp. 1983. 59-60. p.
- 17 Vasvármegye (napilap) 1918. november 8. 1-2. p.
- 18 Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 99-111. p.
- 19 Magyar Statisztikai Közlemények 42. A magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása... I. Bp. 1912. 80-83. és 90-91. p.
- 20 Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 107-111. p.
és Emlékirat Muraköznek Magyarországhoz tartozása ügyében Bp. 1920. 18-20. p.
- 21 Békássy Jenő: Zala vármegye... Bp. 1930. 13-14. és 62. p. és Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 98-99. p.
- 22 Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben. Bp. 1964. 110. p.
- 23 Hadtörténeti Levéltár (a továbbiakban: H. L.) Bp. Fegyverszüneti Bizottság bizalmas iratanyaga I/53 1159 és 1566/1919 sz.
- 24 H. L. Bp. Fegyverszüneti Bizottság bizalmas iratanyaga I/53 272/2/S sz. (fordítás)
- 25 H. L. Bp. Fegyverszüneti Bizottság bizalmas iratanyaga I/53 1563/1919. sz.
- 26 Arady Lajos: Dokumentumok a jugoszláv-magyar határ kialakulásáról (1918–1919) Századok 1982. 2. sz. 332. p.
- 27 Kóvágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 101. és 110-111. p.

- 29 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló ... 98-99. és 112. p. valamint Varga Sándor (szül. éve 1925) lendvai lakos adatközlése
- 30 Vasvármegye Magyarország vármegyei és városai sorozat Bp. 1989. (reprint) 387-388. p.
- 31 1910. évi népszámlálás V. Bp. 1916. 114. 124 p.
- 32 Géfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története I. köt. Szombathely 1929. 42-45. p.
- 33 Vam. L. Szombathely Klekl József iratok 14205 sz. határozat
- 34 Šiftar: Prekmurje 1918–1920... 38-40. p.
- 35 Vam. L. Szombathely Klekl iratok Slavič cikke ... 1-2. p. (fordítás)
- 36 1910. évi népszámlálás... I. köt. 1912. 60-62. p.
- 37 Vam. L. Szombathely Klekl iratok, Slavič cikke... 2. p. és Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 128-129. p.
- 38 Vam. L. Szombathely Klekl iratok, Slavič cikke... 2-4. p. Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 130. p., Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 97. 164-16. p.
- 39 Bellér Béla: Az ellenforradalmi rendszer nemzetiségi politikájának kialakulása Bp. 1965. 11-12. p.
- 40 Magyarország történeti kronológiája III. köt. Bp. 1983. 842-844. p. Vasvármegye 1918. november 17. 2. p.
- 41 Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 131-136. p.
- 42 Ki a jövőnek vet magot... főszerk. Rác János Szombathely, 1978. 233. p.
- 43 Révai kislexikon A-Z Bp. 1936. 620. p. Vasvármegye 1918. december 3. 1. p.
- 44 Vam. L. Szombathely Klekl iratok Slavič cikke ... 3-8. p.
- 45 Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 137. p.
- 46 Vasvármegye (hírlap – a szerző) 1918. december 28. 1. p.
- 47 Vasvármegye 1918. december 29. 1. p.
- 48 1910. évi népszámlálás... I. Bp. 1912. 58-59. p.
- 49 Vam. L. Szombathely Klekl iratok, Slavič cikke ... 8. p. Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 137-139. p.
- 50 Szombathelyi Újság 1918. december 31. 1. p. és 1919. január 4. 1. p. Vasvármegye 1919. január 4. 1-2. p. Testvériség 1919. január 5. 2. p.
- 51 Vasvármegye 1919. január 8. 3. p., Vasvármegyei Hírlap 1919. január 4. 1-3. p.
- 52 H.L. Bp. Fegyverszüneti Bizottság iratai 1137 és 34.798. sz. Šiftar: Prekmurje 1918–1920. 3940. p. Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 138-139. p.
- 53 Vasvármegyei Hírlap 1919. január 8. 3. p.
- 54 Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 139-143. p.
- 55 Testvériség (hírlap – a szerző) 1919. február 9. és 13-i számok
- 56 Kokolj-Horvat: Prekmursko šolstvo Murska Sobota 1977. 283. p.
- 57 Kokolj-Horvat: Prekmursko šolstvo Murska Sobota 1977. 283. p.
- 58 Országos Levéltár Bp. Miniszterelnöki iratok 1919. XII. 1420
- 59 Szombathelyi Újság 1919. március 20. 3. p.
- 60 Békássy Jenő: Zala vármegye... Bp. 1930. 56-60. p.
- 61 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló ... 101-103. Deme-Keleti: Az ellenforradalom Vasvármegyében és Szombathelyen, Szombathely 1920. 68-73. p.
- 62 Vam. L. Szombathely Klekl iratok 5. p. Šiftar: Prekmurje 1918-1920. 40. p.
- 63 Vam. L. Szombathely Klekl iratok 14205/1943 sz. Slavič cikke... 9. p. (fordítás)
- 64 Vam. L. Szombathely Klekl iratok 14205/1934. sz. határozat 5-6. p. Slavič cikke... 9-12. p. Šiftar: Prekmurje 1918–1920... 41. p.

- 66 Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918–1920. Bp. 1983. 158-159. p.
- 67 Arady Lajos: Dokumentumok a jugoszláv-magyar határ kialakulásáról (1918–1919) Századok 1982. 2. sz. 323-338. p.
- 68 Šiftar: Prekmurje 1918–1920. 42. p.
- 69 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene kiad. a szerző Bp. é.n. 17. p. Vam. L. Szombathely Klekl iratok Slavič cikke 12-13. p.
- 70 Arady Lajos: Dokumentumok a jugoszláv-magyar határ kialakulásáról (1918–1919) Századok 2. sz. 335-336. p.
- 71 Az 1910. évi népszámlálás... I. köt. Bp. 1912. 56-61. 64-67, 78-81, 84-85. p. (számított adat)
- 72 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene kiad. a szerző, Bp. é.n. 18. p.
- 73 Šiftar: Prekmurje 1918–1920. 42. p.
- 74 Šiftar: u.o. 42. p.
- 75 Sz. P. L. Szombathely Strausz: Napló... 109-110. p. Binder Ferenc radamosi (Radmožanci) lakos naplója
- 76 Az 1910. évi népszámlálás... I. Bp. 1912. 56-61, 64-67, 78-81, 84-85. p. (számított adat)
- 77 Šiftar: Prekmurje 1918–1920... 42. p.
- 78 Vam. L. Szombathely Klekl iratok Slavič cikke... 13-15. p.
- 79 Arady Lajos: Dokumentumok a jugoszláv-magyar határ kialakulásáról (1918–1919) Századok 1982. 2. sz. 328-329. p.
- 80 Vam L. Szombathely Vasvármegye 1919. december 15-i törvényhatósági bizottsági ülés jegyzőkönyve
- 81 Zala megyei Levéltár Zalaegerszeg Főispáni bizalmas iratok 16/1919. sz.
- 82 Vam. L. Szombathely Törvényhatósági Bizottság jegyzőkönyv 1919. 107. p.
- 83 Zala (hírlap – a szerző) 1919. december 5. 3. p.
- 84 Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary Bp. (a továbbiakban: P.A.D. Hungary) Vol. I. Bp. 1939. No. 49, No. 59.
- 85 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 113-121. p.
- 86 Országos Levéltár Bp. Filmtár 11597. sz.
- 87 P.A.D. of Hungary Vol. I. Bp. 1939. No. 72. No. 112
- 88 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 122-126. p.
- 89 Varga Sándor (szül. év 1925) lendvai lakos adatközlése
- 90 Šiftar: Prekmurje 1918–1920. 43-50. p. Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 25-27. p. Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 109-147. p. Vam. L. Szombathely Klekl iratok Slavič cikke 14-15. p. (fordítás)
- 91 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 127-128. p.
- 92 Zalavármegyei Hivatalos Lap 1919. október 11. 269. p. és 1919. január 22. 61-62. p.
- 93 Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 745, 883/1920. sz.
- 94 Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 1080/1920. sz.
- 95 Vam. L. Szombathely Főispáni iratok 363/1921
- 96 Vam. L. Szombathely Muraszombati járási főszolgabírói iratok 129, 541/1920. sz.
- 97 Kővágó László: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben Bp. 1964. 250-251. p.
- 98 Békássy Jenő: Zala vármegye... Bp. 1930. 14-15. p.
- 99 Kozma Béla: Zalavármegye ismertetője Sopron 1935. 91-92. p.
- 100 Emlékirat Muraköznek Magyarországhoz való tartozása ügyében Bp. 1920. 22. p.
- 101 Országos Levéltár Bp. K 52-1921.
- 102 Kolbenschlag Béla: Zalavármegye alispánjának az 1921. évben a határkiigazítás

- ügyében előterjesztett memoranduma Zalaegerszeg 1929 1-20. p. és Kozma Béla: Zalavármegye ismertetője Sopron 1935. 97-98. p.
- 103 A magyar béketárgyalások II. Kiad. M.Kir. Külügyminisztérium Bp. 1921. 24, 26-28. p.
- 104 A magyar béketárgyalások I. Kiad. M. Kir. Külügyminisztérium Bp. 1921. 396-405. p.
- 105 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 19. p.
John F. Montgomery: Magyarország a vonakodó csatlós Bp, 1993. 47. p.
- 106 A magyar békeszerződés becikkelyező szövege és magyarázata az „Ordó” Törvénytár és Rendeletár kiadása Bp. 1921. 2-5. p.
- 107 Zala megyei Levéltár Zalaegerszeg Főispáni elnöki iratok 43/biz/1920 sz.
- 108 Vam. L. Szombathely Muraszombati járásfőszolgabírói iratok 117/1920. sz.
- 109 Vam.L. Szombathely Főispáni iratok 448/1920 Muraszombati járás főszolgabírói iratok 1023/1920. sz. Pataky László: Az őrség múltja a kercaszomori ref. egyházközség történetének tükrében 104-105. p.
- 110 Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 744/1920 és Vasvármegye 1920. július 18. 4. p.
- 111 Vasvármegye 1920. augusztus 10. 2. p.
- 112 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 136-137. p.
- 113 Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 1023/1920. sz. Šiftar: Prekmurje 1918–1920. 50. p.
- 114 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 33, 35. p.
- 115 Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések Bp. 1983. 156-157. p.
- 116 Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk
- 117 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 31-32. p.
- 118 Vam. L. Szombathely Főszolgabírói elnöki iratok 87/biz/1920. sz.
- 119 Vam. L. Szombathely Főispáni elnöki iratok 135/biz/ 1920 és Muraszombati járás főszolgabírói iratok 882/1920. sz.
- 120 Šiftar: Prekmurje 1918. 20...49, 51. p., Szombathely Sz.P.L. Strausz: Napló... 142. p.
- 121 Az 1910. évi népszámlálás... I. Bp. 1911. 56-61, 64-67, 78-81, 84-85. p. (számított adat), Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 142. p., Šiftar: Prekmurje 1918-1920. 51. p., Kokolj, Miroslav: Prekmurski Slovenci 1919-1941 Murska Sobota, 1984. 98-99. p.
- 122 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló ... 143, 148. p.
- 123 H.L. Bp. Honvédelmi minisztérium 15.779/elnöki/1921. D.O.
- 124 Országos Levéltár Bp. K.27 8/1921. 5.. p.
- 125 H.L. Bp. Vezérkari Főnökség 54. doboz Honv. Min. VI. csoport 30.508/1921
- 126 H.L. Bp. Határmegállapító Központ iratai 1. doboz 1122-1662. Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922. 3-4. p. Bacsá Gábor: A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határ megállapítása és kitzése 11921–1924. 70. p. (kézirat)
- 127 Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922. 3-4. p.
- 128 H.L. Bp. Határmegállapító Központ iratai 1923-1925.
- 129 Országos Levéltár Bp. K 52 1921. 806-809. p.
- 130 Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922. 16, 20. p.
- 131 H.L. Bp. A magyar-jugoszláv határmegállapító biztos iratai 3.doboz 1921. aug. 21.-i jelentés
- 132 Vas megyei fejek Szombathely 1930. 75-76. p.
- 133 Mikola Sándor: A vendség múltja és jövője Bp. é.n. 35. p.
- 134 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 146-147. p.

- 135 Bence Lajos: Írott szóval a megmaradásért Lendva-Lendava 1994. 14. p. Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 148-149, 159. p. Varga Sándor: A szlovéniai magyarok helyzete 1919-1941 között. Muratáj 1994. 1. sz. 79-80. p.
- 136 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 150-151. p.
- 137 U. o. 154-155. p.
- 138 Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 35/elnöki/1921. sz.
- 139 H.L. Bp. Határmegállapító Központ iratai 1. doboz 42/1921. sz. jelentés
- 140 Országos Levéltár Bp. K 52 számozatlan iratok
- 141 Országos Levéltár Bp. K 52 1921. 582. p.
- 142 H.L. Bp. Határmegállapító Központ iratai 1. doboz 1122-1662, 84/1921. szept. 23-i jelentés Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 50/eln/1921. Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 19-20.p. Vasvármegye 1921. szeptember 21. 1. p. és szeptember 22. 1. p. Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 157. p. Az 1910. évi népszámlálás... I. Bp. 1912. 58-59, 64-65, 66-67. p.
- 143 H.L. Bp. Határmegállapító Központ iratai 1. doboz 1122-1662, 84/1921. szept. 23-i jelentés és u.o. Stv 847/res/fordítás/ Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 50/eln/1921. Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 20-22. p. Péter Zdravec titkos naplója Bp. 1967. 185. p.
- 144 Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922 1. sz. melléklet 30-31. p.
- 145 Ránki György: Magyarország története 8. Bp. 1976. 422. p. H.L. Bp. Határmegállapító Központ iratai 3. doboz 138, 148/1922. sz. jelentések, Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922. 13. p.
- 146 H.L. Bp. Határmegállapító Központ iratai 3. doboz 138, 148/1922. sz. jelentések, Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922. 13. p.
- 147 Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922. 21. p.
- 148 Az 1910. évi népszámlálás... I. Bp. 1912. 56-61, 64-67, 78-81, 84-85. p. (számított adat)
- 149 U.o. 64-67. p.
- 150 Vassel Károly: A déli végek elhatárolása Szeged 1922. 15. p.
- 151 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 35-36. p.
- 152 Országos Levéltár Bp. K 52-1 1921. 108. sz. H.L. Bp. A magyar-jugoszláv határmegállapító iratai 3.doboz 129/1921. sz. jelentés
- 153 H.L. Bp. A magyar-jugoszláv határmegállapító biztos iratai 102, 282/1921. sz. jelentések
- 154 Vam. L. Szombathely Muraszombati járás főszolgabírói iratok 88/eln/1921. 5/eln/1922. 17/eln/1922, Zalai Közlöny 61. évfolyam 32. sz. 1922. február 12.
- 155 Vassel Károly: A déli országhatár kitűzése Nagykanizsa 1924. 3. p.
- 156 Zala megyei Levéltár Zalaegerszeg Főispáni elnöki iratok 41/biz./1921 160/biz./1922. sz.
- 157 Bánffy Miklós: Huszonöt év (1945) Bp. 1993. 144-152. p.
- 158 Zsiga Tibor dr.: „Communitas Fidelissima” Szentpéterfa – A magyar-osztrák határmegállapítás 1922/23 – Szombathely 1993. 242. p.
- 159 Révai Nagy Lexikon III. Bp. 1911. 529. p.
- 160 Országos Levéltár Bp. K 52-1-1922 320. p. Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é. n. 25. p. Vasvármegye 1922. október 3. 2. p.
- 161 Vassel Károly: A délihatár kitűzése Nagykanizsa 1924. 4-5. p.
- 162 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. VI. sz. melléklet 38-39. p.
- 163 Békássy Jenő: Zalavármegye... Bp. 1930. 74-75. p.
- 164 Az 1910. évi népszámlálás... I. köt. Bp. 1912. 58-61, 64-67, 78-81, 84-85. p. (számított adat)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

- 166 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 159. p.
- 167 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 37. p.
- 168 Dr. Darab Ferencné ref. lelkész és Szabó Jánosné kercaszomori lakosok személyes adatszolgáltatása.
- 169 Vassel Károly: A déli határ kitűzése Nagykanizsa 1924. 5-6. p.
- 170 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene Bp. é.n. 27-28. p.
- 171 Sz.P.L. Szombathely Strausz: Napló... 162-165. p. Varga Sándor: A szlovéniai magyarok helyzete 1919-1941 között. = Muratáj, 1994. 1. sz. 80-81. p., Horváth Sándor: Alsólendva múltja és jelene. Alsólendva 1942. 76. p.
- 172 Dr. Zsiga Tibor: A szentgotthárdi fegyverbotrány Szombathely 1990. 145. p.
- 173 Vasvármegye 1929. április 25. 1-2. p.

Povzetek

V četrtem letu 1. svetovne vojne, proti koncu leta 1918, so bili že vsi – tako na fronti kot v zaledju – utrujeni od nenehnih bojov in gospodarske bede, ki je bila posledica vojne. V Padovi, v Italiji, so 3. novembra 1918 zmagovalne antantne sile podpisale premirje z Avstro-Ogrsko. Sledil je podpis vojaškega sporazuma z Madžarsko, ki so ga antantne sile sklenile 13. novembra 1918 v Beogradu.

Pisana mešanica raznih narodov v avstroogrski monarhiji je videla v podpisanih sporazumih in sklenjenem miru priložnost za pospešen gospodarski razcvet in samoodločbo narodov.

Upanje za uresničitev samoodločbe narodov je temeljilo na številnih okoliščinah. Ena od teh je bila, da je monarhija v zadnjih letih vojne narodnostim tudi uradno priznala pravico do samoodločbe. Pri južnih Slovanih se je odražala tako, da so 30. maja 1917 v avstrijskem državnem zboru, v Reichsratu, ustanovili „Jugoslovasnki klub“, ki si je prizadeval za samoodločbo narodov. To zamisel je v svojem razglasu 16. oktobra 1918 potrdil, četudi z majhno zamudo, tudi avstrijski cesar Karel I. oziroma madžarski kralj Karel IV. Pravico do samoodločbe je vsebovala tudi poslanica predsednika Združenih držav Amerike, Woodrowa Wilsona, 8. januarja 1918. V njej je za temelj povojne razdelitve razglašal pravico do samoodločbe narodov in narodnosti.

V takih okoliščinah je nastopil mir v Medžimurju in Prekmurju, v pokrajinah, ki sta bili sicer daleč od žarišča vojnih nevarnosti. Omenjeni zemljepisni območji sta se razprostirali v jugozahodnem delu Madžarske, v bližini meje z Avstrijo. Merili sta 1740 km² in imeli 180.000 prebivalcev. Večina prebivalcev Medžimurja je bila hrvaške narodnosti, v Prekmurju pa so živeli predvsem Vendi (Slovenci), četrtina prebivalcev pa je bila madžarske narodnosti.

Na Madžarskem je prišla sredi notranjih napetosti, ki jih je povzročila vojna, na oblast vlada Mihalya Karolyija. Ta je po svojem programu zagotavljala več demokratičnih svoboščin, narodnostim pa pravico do samoodločbe (avtonomije). Pobude za samoodločbo nista podali ne Medžimurje, ne Prekmurje. Madžarska vlada jima je kljub temu, po vzoru drugih večjih narodov, ki so živeli na Madžarskem, npr. Slovaki, Rusini, Nemci itd., ponudila možnost za izoblikovanje avtonomije.

V istem času pa so se na sosednjih območjih Hrvaške in Slovenije pojavila

množična prizadevanja za ustanovitev samostojne državne tvorbe, ki so se kmalu tudi udejanila. Hkrati seje pojavila tudi zamisel o tem, da bi tej državi priključili tudi sorodni narodnosti, ki sta živeli ob mejah. Za uresničitev zamisli seje najprej odločila Hrvaška. 24. decembra 1918, je hrvaška vojska prestopila reko Dravo, ki je predstavljala mejo med državama in sklicujoč se na varstvo interesov tamkajšnje hrvaške narodnosti, zasedla Medžimurje.

Slovenska država, ki je nastala iz avstrijskih dežel Štajerske in Kranjske, je postala pozorna na ozemeljsko bližnje Prekmurje in njeno vendsko prebivalstvo, s katerim je bila v jezikovnem sorodstvu. Slovenija si je prizadevala priključiti Prekmurje z oboroženim napadom. Toda prizadevanja niso obrodila sadov.

To, kar je Hrvaški in Sloveniji uspelo sicer doseči le deloma, je obema v celoti zagotovila pariška mirovna konferenca. Okupirani pokrajini Medžimurje in Prekmurje so brezpogojno priključili k ustanavljajoči se jugoslovanski državi. Pri tem se niso ozirali na demokratično voljo prebivalcev tega območja, niti niso dovolili izvedbe plebiscita, ki so ga v tistem času izvajali na številnih območjih Evrope. Na podlagi tega je 12. avgusta 1919 sledila tudi okupacija Prekmurja. Medžimurje in Prekmurje sta izrazili svojo pripadnost Madžarski na več načinov. Prva bitka, ki bi jo lahko poimenovali kar ljudska vstaja, je bila na sedežu okrožja v Murski Soboti. 3. januarja 1919 so prebivalci Prekmurja, opirajoč se skoraj izključno na lastne moči, izgnali oboroženo okupatorsko hrvaško vojsko. 29. novembra 1919 je prišlo do podobnega spopada tudi v Dolnji Lendavi (Lendavi). Nezadovoljno prebivalstvo je napadlo okupatorsko vojsko in policijo v vaseh Bodonci, Puconci in Szomorócz. Okupirano prebivalstvo seje na mirovno konferenco, na takratno „sodišče narodov“, obrnilo s številnimi prošnjami in memorandumi. V njih so prosili za odobritev plebiscita, kakršnega so odobrili na Koroškem, v pokrajini Saar in drugod. Toda njihova prošnja ni bila uslišana. Še več, okupacijska oblast je madžarskemu prebivalstvu, in še nekaterim narodnostnim skupinam, na prvih volitvah, ki so bile 20. novembra 1920, odvzela pravico do glasovanja.

V „sprememnem pismu“, k Trianonski mirovni pogodbi, ki je bila Madžarski vsiljena (Pogodba je poimenovana po palači Trianon v Parizu, v kateri je bila podpisana.), je zaživel upanje, da bodo glede na etnološke in gospodarske razmere pri določanju meja možne nekatere spremembe. Prebivalstvo Prekmurja je septembra 1921 mednarodni komisiji za določanje meja pokazalo svojo naklonjenost do Madžarske z množičnimi demonstracijami, ki so dobile že kar razsežnosti plebiscita.

Množičnim demonstracijam, ki so bile delno uspešne, je sledilo

maščevanje. Mednarodna komisija za določanje meja je svetu narodne zveze predlagala ponovno priključitev šestindvajsetih naselij, s pretežno madžarskim življenjem v vzhodnem delu Prekmurja k Madžarski. Predlog se je zaradi popolnega nasprotovanja Države Srbov Hrvatov in Slovencev temu in popustljivega obnašanja antantnih sil izjalovil.

V obdobju miru, ki je sledilo vojni, je o usodi Medžimurja in Prekmurja odločalo orožje tujcev. To se je dogajalo takrat, ko je nekdanja matična država – upajoč v Wilsonova načela – položila orožje in hotela urediti narodnostna vprašanja po demokratični poti, po potrebi tudi s plebiscitom.

V čem je vzrok za poraz Wilsonovega načela o pravici do samoodločbe narodov in narodnosti po dogodkih v Medžimurju in Prekmurju? Interesi evropskih predstavnikov zmagovitih oblasti, predvsem Francije, so bili drugačni. Lepo zveneče načelo so zamenjali z načelom popolnega uničenja bivših nasprotnikov. Utemeljili so ga s političnimi, gospodarskimi in vojaškimi vidiki strategije. Ko je predsednik Wilson ugotovil, da ne upoštevajo njegovih načel za ureditev stanja, je zapustil mirovno konferenco. Združene države Amerike predvsem zaradi sklepov, ki so se nanašali na določitev ozemlja Madžarske, trianonske mirovne pogodbe niso podpisale. Madžarska je izgubila 67% svojega ozemlja in 58% prebivalstva. Združene države Amerike so z Madžarsko podpisale posebno mirovno pogodbo, v kateri ne navajajo meja, določenih po 1. svetovni vojni.

Pri določanju meja so se v Medžimurju, Prekmurju in tudi na ostalih območjih Madžarske uveljavili interesi antantnih in zavezniških sil, ne pa priljubljena in pravična načela, ki so jih razglašali prej, torej volja prebivalstva določenega območja.

Avtor knjige, dr. Tibor Zsiga, kandidat za doktorja zgodovinskih znanosti je, ozirajoč se tudi na slovenske vire in upoštevajoč vse podrobnosti, prvi na Madžarskem proučeval dogodke po prvi svetovni vojni na našem območju. Razodeva jih opirajoč se na številne in zanesljive, predvsem arhivske vire. Dogodke je analiziral z mednarodnega, zunanjepolitičnega, državnega in krajevnega stališča, pa tudi z vidika njihove povezanosti. Pri mednarodnih in državnih dogodkih je navedel tudi tiste osebe, ki so imele v tem dogajanju pomembno vlogo. Med Slovenci so bili npr. dr. Matija Slavič in Jožef Klekl, med Madžari pa dr. Béla Obál in Sándor Mikola ter še mnogi drugi. Verodostojnost obdelave potrjujejo navedbe virov, ilustracije in objava nekaterih dokumentov, ti pa so namenjeni tudi lažjemu razumevanju takratnih dogodkov.

Sažetak

Krajem 1918. godine, u četvrtoj godini prvog svjetskog rata, već se svatko na prvim linijama i u zaleđu umorio od borbe, od gospodarske bijede prouzročene ratom. Sile Antante su u svojstvu pobjednika u Padovi (u Italiji) 3. studenog 1918. sklopile mir s Austro-Ugarskom Monarhijom. Nakon ovog sporazuma o prekidu vatre uslijedio je vojni sporazum, kojeg su zaključile sile Antante s Mađarskom u Beogradu, 13. studenog 1918. g.

Narodi višenacionalne Austro-Ugarske Monarhije su zaključene sporazume i mir postignut na taj načina gledali na one koji će za kratko vrijeme omogućiti gospodarski uspon i nacionalno samoodređenje.

Nada u nacionalne samoodređenje odražavala se na više okolnosti. Jedna od njih je bila i to, što je samoodređenje nacija steklo i službeno priznanje zadnjih godina rata unutar Monarhije. U slučaju Južnih Slavena to je došlo do izražaja s tim što je u „Reichsrat“-u (u „carskom vijeću“), vodećem tijelu austrijske Monarhije 30. svibnja 1918 utemeljen Klub Južnih Slavena, otvoreno promičući samoodređenje. Ovu zamisao je potvrdio – iako malo zakašnjelo – austrijski car Karlo I., ugarski kralj pod imenom Karlo IV., u svom proglasu od 16. listopada 1918. g. Poruka Woodrowa Wilsona, predsjednika SAD, odaslana 8. siječnja 1918. g. je također pomagala ostvarivanje samoodređenja. U njemu je istaknuta temeljna ideja poratnog poretka – samoodređenje naroda i nacija.

Tako su od borbenih zbivanja udaljeni Međimurje i Prekomurje dočekali mir. Ova dva područja su se nalazila na jugozapadnom dijelu Mađarske, u blizini austrijske granice. Njihova je ukupna površina približno 1740 km², a broj stanovnika je bio oko 180 tisuća. Većinu stanovništva Međimurja činili su pripadnici hrvatske narodnosti, a Prekomurja Vendi (pripadnici slovenske narodnosti). Omjer mađarskog prema ostalom stanovništvu u Prekomurju iznosio je jednu četvrtinu.

Vlada pod vodstvom Mihályja Károlyija, koja je došla na vlast usred unutarnjih napetosti prouzročenih ratom, je sukladno svom programu osigurala široka, demokratska ljudska prava narodnosnim manjinama i pravo na samoodređenje (autonomiju). Ni u Međimurju, niti u Prekomurju nije bilo unutarnjih zahtjeva za samoodređenjem. Unatoč tomu povedena primjerom drugih, brojno većih narodnosnih manjina Mađarske (npr. Slovaka, Rusina, Nijemaca itd.) mađaraska je vlada i za njih pokrenula ostvarivanje autonomije.

Usporedno s mađarskim zbivanjima na susjednim područjima tako u Hrvatskoj kao i u Sloveniji proširila se težnja za ostvarenjem samostalne države, a ona se u kratkom roku i ostvarila. Tada se pojavila misao o stapanju sa srodnim narodnostima koja obitavaju blizu granica. Na to se kao prva odlučila Hrvatska 24. prosinca 1918., kada su hrvatske oružane formacije prekoračile rijeku Dravu, koja je označavala državnu granicu, te su pozivajući se na zaštitu interesa tamošnje hrvatske narodnosne manjine, okupirale Međimurje.

Slovenska država nastala od bivših austrijskih pokrajina Štajerske, Kranjske i Koroške obratila je pozornost na vendsko stanovništvo Prekomurja, koje obitava u blizini njezinog teritorija, a s kojom je bila u jezičnom srodstvu. Slovenija je s vanjskim ustrojavanjem i vojnim prodorom pokušala pribaviti Prekomurje. Pokušaji, međutim, nisu bili uspješni.

Ono što su Hrvatska i Slovenija samo djelomično uspjele postići, osigurala im je mirovna konferencija koja je zasjedala u Parizu. Bez da su u demokratskom obliku saslušali stanovništvo spomenutog područja, bez da su im dopustili referendum koji je u ono vrijeme na više mjesta u Europi primijenjen, bezuvjetno su priključili već okupirano Međimurje i Prekomurje, koje je tada još bilo pod mađarskom nadležnošću, jugoslavenskoj državi koja se u to vrijeme ustrojavala. Temeljem toga je 12. kolovoza 1919. došlo i do okupacije Prekomurja. Stanovništvo Međimurja i Prekomurja je na bezbroj načina izražavalo privrženost Mađarskoj. Murska Sobota, kotarsko sjedište, je prvo mjesto gdje je došlo do bitke, koja se može nazvati narodnim ustankom. Ovdje su 3. siječnja 1919. g. oslanjajući se gotovo na vlastitu snagu istjerali hrvatske odrede, oružanog okupatora. Do sličnog je okršaja došlo u Lendavi 29. studenog 1919. Nezadovoljno je stanovništvo izvelo oružani napad na vojsku i policiju okupatora u naseljima Bodonci, Puconci i Szomorocz. Okupirano se stanovništvo s bezbroj molbi i memoranduma obratilo onovremenom „sudu naroda”, mirovnoj konferenciji da mu omogući referendum, kako je to učinjeno u Koroškoj, Saarskoj oblasti i na drugim mjestima. Molba, međutim, nije uslišena. Štoviše, okupatorske su vlasti mađarsko stanovništvo – zajedno s drugim skupinama – lišili i prava na glasanje na prvim izborima održanim 20. studenog 1920. godine.

U popratnom pismu Mađarskoj nametnutog Trianonskog mirovnog ugovora – nazvanom po palači Trianon u blizini Pariza, mjestu potpisivanja – zasljala je nada da će pri utvrđivanju granica biti moguće korekcije imajući u vidu etnografske i gospodarske prilike. Pučanstvo Prekomurja je na masovnoj demonstraciji, koja je bila ravna referendumu, u rujnu 1921. izrazila privrženost Mađarskoj pred međunarodnom komisijom za utvrđivanje

granica, koja je bila na mjestu događaja.

Masovna demonstracija je bila popraćena odmazdom, ali je donijela i neke rezultate. Međunarodna komisija za utvrđivanje granica je pri Vijeću Lige naroda predložila ponovno pripojiti Mađarskoj 26 naselja u istočnom pojasu Prekomurja, čije je stanovništvo bilo većinski mađarsko. Prijedlog se zbog potpunog ograđivanja države Srba, Hrvata i Slovenaca, te zbog popustljivog stava bivših sila Antante, izjalovio.

O sudbini Međimurja i Prekomurja je odlučivalo strano oružje nakon rata, već u miru, kada je nakon što se nekadašnja matična država, Mađarska, uzdajući se u wilsonovska načela razoružala htjela demokratskim putem, po potrebi i putem referenduma urediti pitanje narodnosnih manjina.

Što je pruzročilo slom wilsonovskih načela samoodređenja naroda i nacija u međimurskim i prekomurskim događajima? Interesi europskih predstavnika pobjedničkih sila, a poglavito Francuske su bili usmjereni drugačije, umjesto zvučnih načela postavili su za cilj potpuno uništenje bivših protivnika. To su prikazali kao strateške političke, gospodarske i vojne smjernice. Predsjednik Wilson je, nakon uočavanja da njegova načela doživljavaju slom, napustio mirovnu konferenciju. Sjedinjene Države nisu potpisale Trianonski mirovni sporazum ugovoren s Mađarskom, poglavito zbog teritorijalnih odredbi koje sadržava. Mađarska je izgubila 67% svog teritorija i 58% svoja stanovništva. Sjedinjene su Države potpisale s Mađarskom poseban mirovni sporazum, u kojem nisu navedene granice postavljene nakon prvog svjetskog rata.

I u slučaju Međimurja i Prekomurja – kao i na svim ostalim dijelovima Mađarske pri utvrđivanju granica – došli su do izražaja interesi bivše Antante i njezinih saveznika, a ne ranije proglašena, popularna i pravedna načela, htijenje stanovništva određenog područja.

Autor, Tibor Zsiga, dr. povijesnih znanosti (PhsD), imajući u vidu i slovenske izvore, po kao prvi je obradio s mađarske strane potpuno detaljno događaje nakon prvog svjetskog rata na spomenutim prostorima. Događaje je otkrivao oslanjajući se ne arhivske izvore, širih okvira. Analizirao je zbivanja u međunarodnim, vanjskopolitičkim, državnim i mjesnim korelacijama, kao i u njihovim suodnosima. U sklopu međunarodnih i unutarnjih zbivanja istaknuo je i one ličnosti, koje su odigrale značajnu ulogu u spomenutim procesima. Tako npr. na slovenskoj strani: dr. Matiju Slaviča, Jozsefa Klekla, a na mađarskoj strani dr. Bélu Obála, Sándora Mikolu i druge. Objavljivanje označenih izvora, ilustracija i pojedinih dokumenata u velikoj mjeri služi autentičnosti obrade i razumijevanja događaja.

Zusammenfassung

Ende 1918, in dem vierten Jahr des ersten Weltkrieges waren schon alle der Kämpfe und des Elends, ausgelöst vom Krieg, sowohl an den Fronten als auch dahinter, müde. In Padua (Italien) wurde 1918 von den Entente-Mächten als Siegern mit der Österreichisch-Ungarischen Monarchie am 3. November 1918 ein Waffenstillstand unterzeichnet. Diesem Waffenstillstandsabkommen folgte das militärische Abkommen vom 13.11.1918, abgeschlossen in Belgrad von den Entente-Mächten mit Ungarn. Die abgeschlossenen Abkommen und der geschlossene Frieden wurden von den Völkern des Vielvölkerstaates der Österreichisch-Ungarischen Monarchie so interpretiert, wie Tatsachen, die einen wirtschaftlichen Aufschwung und die nationale Selbstbestimmung garantieren.

Die Hoffnung auf die nationale Selbstbestimmung wurde auch von mehreren Umständen verstärkt. Einer dieser Umstände war, dass die Selbstbestimmung der Völker innerhalb der Monarchie schon in den letzten Kriegsjahren offiziell anerkannt wurde. Im Falle der Südslawen kam es so zur Geltung, dass der sogenannte Südslawische Klub in der führenden Körperschaft der österreichischen Monarchie – in dem Reichsrat – am 30. Mai 1917 begründet wurde, sich offen zur Selbstbestimmung bekennd. Diese Vorstellung wurde, zwar etwas verspätet, in dem Manifest des österreichischen Kaisers Karl I., in Ungarn Karl IV. genannt, am 16. Oktober 1918 verstärkt. Zur Verwirklichung der Selbstbestimmung trug auch die Botschaft des Präsidenten der USA, Woodrow Wilson, gesendet am 8. Januar 1918 bei. Darin wurde die Selbstbestimmung der Nationen als Grundlage der Ordnung nach dem Krieg genannt.

So kam der Frieden in den von den Kriegereignissen entfernten Murzwischenraum (Medjimurje) und in das Murgebiet (Prekmurje). Die beiden erwähnten geographischen Einheiten lagen in dem süd-westlichen Teil Ungarns, in der Nähe der österreichischen Grenze. Ihr Gebiet betrug zusammen etwa 1740 km², die Zahl der Bevölkerung belief sich auf 180.000. Der grösste Teil des Murzwischenraumes wurde von chroatischer, das Murgebiet meist von wendischer (slowenischer) Nationalitäten bewohnt.

Nach dem Programm der von Mihály Károlyi geführten Regierung, die mit dem Hintergrund der von dem Krieg ausgelösten Spannungen an die Macht kam, wurden breitgefächerte demokratische Freiheitsrechte und den Nationalitäten das Selbstbestimmungsrecht (Autonomie) garantiert. Es gab

keinen inneren Anspruch auf die Selbstbestimmung weder in dem Murzwischenraum, noch im Murgebiet. Trotzdem wurde für sie die Schaffung der Autonomie nach dem Beispiel der anderen, grösseren Nationalitäten in Ungarn (z.B. Slowaken, Rusinen, Deutsche, u.s.w.) von der ungarischen Regierung initiiert.

Parallel mit den Ereignissen in Ungarn sind in den benachbarten Gebieten in Chroatien und Slowenien die Bestrebungen nach einer Selbstständigkeit auch verwirklicht. Dann ist der Gedanke aufgetaucht, auch die verwandten Nationalitäten in der Nähe der Grenze in sich zu schmelzen. Dazu hat sich zuerst Chroatien am 24. Dezember 1918 entschlossen, als die chroatische Armee die Drau, die gleichzeitig die Grenze war, passierte und sich auf die Beschützung der dort lebenden chroatischen Nationalität beziehend, den Murzwischenraum besetzte.

Der aus den österreichischen Bundesländern Steier und Kraine begründete slowenische Staat wurde auf die wendische (slowenische) Bevölkerung in dem nahen Murgebiet aufmerksam, mit der sie sprachlich verwandt war. Slowenien versuchte sich das Murgebiet mit üsserer Organisation, mit militärischem Eindringen zu erwerben. Diese Versuche blieben erfolglos.

Was Chroatien und Slowenien nur teilweise erreichen konnten, wurde aber für sie von der Friedenskonferenz in Paris garantiert. Ohne der Bevölkerung dieser Region demokratisch angehört zu haben und ihnen die damals in Europa an mehreren Orten übliche Volksabstimmung genehmigt zu haben, wurde der schon besetzte Murzwischenraum und das noch zum ungarischen Hoheitsgebiet gehörende Murgebiet an den damals entstehenden jugoslawischen Staat angeschlossen. Mit diesem Grund kam es auch zu der Besetzung des Murgebietes hat seine Anhänglichkeit an Ungarn in zahlreichen Formen zum Ausdruck gebracht. Zuerst gab es in der Kreisstadt Murszombat (Murska Sobota) eine Schlacht, die ein Volksaufstand genannt werden kann. Die bewaffneten chroatischen Besatzungstruppen wurden fast ausschliesslich mit den eigenen Kräften vertrieben. Es kam am 29. November 1919 zu einem ähnlichen Kampf in Lendava. Die besetzenden Soldaten und Polizei wurden in Bodóhegy (Bodonci), Battyánd (Puconci) und Szomorócz mit Waffen angegriffen. Die besetzte Bevölkerung wendete sich mit zahlreichen Anträgen, Memoiren an den damaligen Richterstuhl der Nationen, an die Friedenskonferenz, um ihnen die Volksabstimmung wie in Kärnten und im Saarland und anderswo zu genehmigen. Aber diese Anträge wurden missachtet. Dem Ungarntum, zusammen mit anderen Gruppen, wurde sogar bei der ersten Wahl vom 20. November 1920 sein Stimmrecht genommen.

In dem Begleitbrief des auf Ungarn aufgezwungenen Friedensvertrages,

benannt nach dem Palais Trianon bei Paris, wo er unterzeichnet wurde, gibt es einen Hoffnungsschimmer, wonach bei der Festsetzung der Grenzen Modifizierungen hinsichtlich der ethnischen und wirtschaftlichen Verhältnisse in Betracht gezogen werden könnten. Die Bevölkerung des Murgebietes Hess seine Anhänglichkeit an Ungarn mit einer Riesenkundgebung, die einer Volksabstimmung gleich kam, im September 1921 vor der Internationalen Grenzenbestimmenden Kommission vor Ort zum Ausdruck kommen.

Der Massenkundgebung folgte eine Vergeltung, aber sie hatte doch auch etwas Positives. Die Internationale Grenzenbestimmende Kommission schlug dem Rat des Völkerbundes vor, 26 vorwiegend aus Ungarn bestehende Dörfer in dem östlichen Streifen des Murgebietes wieder an Ungarn anzuschliessen. Der Vorschlag ist wegen der geschlossenen Ablehnung des Serbisch-Croatisch-Slowenischen Staates und wegen des hinwegschauenden Verhaltens der früheren Entente-Mächte gescheitert. Das Schicksal des Murzwischenraumes und des Murgebietes wurde nach dem Krieg, schon in dem Frieden von fremden Waffen entschieden, in einer Zeit, als das einstige Mutterland, auf die Prinzipien von Wilson vertrauend, sich selbst entwaffnete und die Probleme der Nationalitäten auf demokratischem Weg, wenn es sein sollte durch Volksabstimmung, regeln wollte.

Was hat das Durchfallen der wilsonischen Prinzipien der Selbstbestimmung der Völker und Nationen in den Ereignissen in dem Murzwischenraum und Murgebiet ausgelöst? Die Interessen der europäischen Vertreter der Siegermächte, aber vor allem die Interessen von Frankreich verlangten anderes. An die Stelle der schön klingenden Prinzipien wurde die Zielsetzung der völligen Vernichtung ihrer früheren Gegner gesetzt. Dies wurde als politische, wirtschaftliche, militärisch-strategische Gesichtspunkte getarnt. Nachdem Präsident Wilson das Scheitern seiner eigenen Konzeption bei der Friedensordnung erkannt hatte, verliess er die Friedenskonferenz. Der Friedensvertrag, geschlossen mit Ungarn in Trianon wurde hauptsächlich wegen seiner territorialen Bestimmungen von den USA nicht unterzeichnet. Ungarn hat 67% seines Gebietes und 58% seiner Bevölkerung verloren. Mit Ungarn wurde von den USA ein Sonderfriedensvertrag abgeschlossen, in dem es um die Grenzen nach dem ersten Weltkrieg nicht ging.

Im Falle des Murzwischenraumes und des Murgebietes, wie bei jedem Teil Ungarns bei der Festsetzung der Grenzen, kamen die Interessen der früheren Entente und die ihrer Verbündeten zur Geltung und nicht die früher deklarierten, populären und gerechten Prinzipien, der Wunsch der

Bevölkerung des gegebenen Gebietes.

Der Autor, Dr. Tibor Zsiga, promovierter, bearbeitete die Ereignisse der oben genannten Gebiete nach dem I. Weltkrieg in allen Einzelheiten, auch slowenische Quellen vor Auge haltend, als erster von ungarischer Seite her. Er beschreibt die Ereignisse, sich auf zuverlässliche und breitgefächerte Angaben vor allem aus Archiven stützend. Die Geschehnisse werden von ihm sowohl in internationalen, als auch aussenpolitischen, landesweiten und örtlichen Zusammenhängen und auch in deren Zusammenhängen untereinander analysiert. In den internationalen und landesweiten Ereignissen nennt er die Personen, die in den Geschehnissen wichtige Rolle spielten. So zum Beispiel auf slowenischer Seite Dr. Matija Slavic, József Klekl, von ungarischer Seite Dr. Béla Obál und Sándor Mikola und andere. Der Glaubwürdigkeit der Interpretation und dem Verstehen der Ereignisse dienen die Bezeichnung der Quellen, die Abbildungen und die Publikation bestimmter Dokumente.

Resume

By the end of 1918, the last year of the First World War everyone both on the fronts and behind the lines had become exhausted with fighting and the privation caused by the war. In Padova, Italy on 3rd November, 1918 the victorious allied powers agreed to a cease fire with the Austro-Hungarian Empire. This was followed by the peace treaty made between the allied powers and Hungary in Belgrade on 13th November, 1918.

The peoples of the ethnically diverse Austro-Hungarian Empire regarded these treaties and the peace brought about by them as something that would shortly result in economic improvement and the right to free self-determination for nations.

The hope of achieving the right to free self-determination was based on several factors.

One of them was that the right to free self-determination had been officially acknowledged during the last years of the war within the empire. In the case of the southern Slavic peoples this had been expressed by forming the so-called Southern Slavic Club in the Reichsrat, i.e. the Council of Empire, the leading body of the Austrian Empire, on 30th May, 1917, openly advocating the right to self-determination. This idea had been reinforced – maybe slightly late – by Emperor Charles I of Austria, King Charles IV of Hungary in his manifesto of 16th October, 1918.

The message sent by Woodrow Wilson, the President of the United States on 8th January, 1918 had backed the right to free self-determination ad well. In this he advocated that the basis for reparations after the war should be this right.

This was when peace arrived in Muraköz (Medjimurje) and Muravidék (Prekmurje), which were far away from the theaters of war. These two geographical areas were in south-west of Hungary near the Austrian border with a joint area of 1740 km², and a population of 180 thousand, with Croats dominating Muraköz and Vends (Slovenians) dominating Muravidék. In Muravidék one quarter of the population was Hungarian.

The programme of the government headed by Mihály Károlyi, who gained power in Hungary during internal unrest caused by the war, ensured democratic rights of freedom for the citizens, as well as the right to free self-determination (autonomy) for the ethnic minorities. Still, autonomy was not demanded in

either Murakoz or Muravidek. In spite of this, following the example of other more numerous national minorities e.g. Slovaks, Rusins, Germans etc. the Hungarian government initiated creating autonomous states for them.

Concurrent with the events in Hungary the idea of independence was becoming increasingly strong in the neighboring areas, in Croatia and Slovenia. It soon became reality.

This was when the thought of absorbing the related nationalities living close to their borders was conceived.

It was Croatia that first decided to do so on 24th December, 1918, when the Croatian army crossed the border river Drava and invaded Murakoz on the pretext of protecting the rights of the Croatians living there.

Next Slovenia, which was formed from the former Austrian provinces of Steier and Krajna, acknowledged the presence of the linguistically related Vend population in the nearby Muravidek. Slovenia attempted to gain Muravidek through covert activities from outside and armed infiltration, but these efforts were ineffective.

What Croatia and Slovenia had only partially managed to achieve was ensured for them by the peace conference in Paris.

Without considering the opinion of the population living in the area in a democratic form, without offering them a plebicit, which was customary in several places in Europe at the time, they unconditionally attached the already invaded Murakoz as well as Muravidek, which was still under Hungarian control, to the state of Yugoslavia, then in the process of being established. As a result of the decision at the conference Muravidek was also invaded on 12th August, 1919.

The population of Murakoz and Muravidek expressed their loyalty to Hungary in numerous ways. It was in Murszombat (Murska Sobota), the administrative centre of the area, where the first battle that can be called a popular uprising took place. On 3rd January, 1919 they drove out the invading Croatian army almost unaided. There were similar battles at Alsolendva (Lendava) on 29th November, 1919. The discontented population made an armed attack on the invading soldiers and police at the villages of Bodohegy (Bodonci), Battyand (Puconci), and Szomorocz. The population of the occupied areas submitted numerous requests and memoranda to the »court of nations«, i.e. the peace conference, in the hope of being offered a referendum as it had been arranged in Carinthia, the Saar region and elsewhere, but their pleas was not accepted. What was more, the invading authorities disenfranchised the Hungarians together with other groups at the first

elections on 20th November, 1920.

The Treaty of Versailles, or the Peace Treaty of Trianon, so called after the palace near Paris, the place of the signing, imposed on Hungary, had an accompanying letter which offered a glimmer of hope that some modification would be possible when establishing the frontiers with consideration of the ethnographic and economic situation of the area in question.

In September 1921 the population of Muravidek expressed its loyalty to Hungary in a demonstration tantamount to a referendum in front of the international frontier commission.

The demonstration was followed by punitive measures, but it had some beneficial results as well. The frontier commission suggested the League of Nations that 26 villages with Hungarian majority in the eastern area of Muravidek should be reannexed to Hungary. The suggestion was not accepted because of the total refusal by the state of Serbo-Croatia-Slovenia and the indulgent attitude of the former allies.

The fate of Murakoz and Muravidek was decided by foreign weapons in the so-called peace after the war, when the former mother country, Hungary, trusting the Wilson principles, and having disarmed, was ready to settle the question of national minorities in a democratic way, in a referendum, if necessary.

What led to the failure of the Wilson principles for autonomy of peoples and nations in the events of Murakoz and Muravidek? The interests of the victorious European powers and especially those of France were different. They replaced the attractive principle with one proposing the annihilation of the former enemies from political, economic and militarily strategic standpoints.

Having seen his own proposals regarding reparation fail, President Wilson left the peace conference. The United States did not sign the Treaty of Versailles (Trianon) with Hungary especially because of its provisions on the frontiers. Hungary lost 67% of her territory and 58% of her population. The United States signed a separate treaty with Hungary which does not mention the borders after the First World War.

As during the establishing of the frontiers in other parts of Hungary so in the case of Murakoz and Muravidek it was the interest of the former allied powers that prevailed rather than the previously announced popular and just principles and the wish of the population of the given area.

The autor, dr. Tibor Zsiga, a university lecturer in historical studies, considering Slovenian sources as well, was the first to research in depth from

the Hungarian point of view the events of the post – First World War era in the areas in question. He relied on trusted and varied sources, especially archives when exploring the events. He analyzed them in international, foreign affairs, national and local relations, and in their interrelations as well.

In describing the international and national events he disclosed the names of those who played a considerable role in the processes, e.g. Matija Slvaic dr, Jozsef Klekl on the Slovenian side, as well as Bela Obal dr, and Sandor Mikola on the Hungarian side among others.

The credibility of his work is enhanced and understanding the events is made easy by citing sources, providing illustrations and supplying certain documents.

Név- és helymutató

- Ábrahám Lajos 109
Alexandrovics Arnold 51
Alsóbeszterce 29, 47, 48, 52, 88
Alsódomboru 27, 98
Alsólakos 77, 83, 115, 141, 142, 151
Alsólendva 17, 18, 19, 21, 26, 28, 29, 31, 32, 35, 36, 38, 43, 48, 57, 59, 64, 65, 66, 67, 71, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 109, 110, 115, 116, 126, 127, 130, 132, 133, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 151, 155
Alsómarác 42
Alsómihályfa 17, 19, 71
Alsószőlők 36, 71, 140, 141
Amborus 89
Amerikai Egyesült Államok 9, 10, 63, 70, 111, 126, 127, 142, 147, 151, 155
Antal József 94
Antibolsevista Comité 75
Apátistvánfalva 140, 152, 153
Apponyi Albert 86, 100, 104
Ausztria 5, 14, 15, 39, 46, 64, 65, 79, 85, 96, 110, 112, 114, 124, 135, 141
Bácska 39, 72
Badoglio 22
Bagonya 40, 41, 44, 59, 65, 88
Baja 23, 70, 122
Balassagyarmat 56
Balaton 70
Balkányi Elek 82, 127
Balla Aladár 28
Balog Ferenc 94
Bánát 72
Bánffy Miklós 146, 147
Bántornya 59, 60, 66, 88, 151
Bánuta (Banuta) 115, 139, 141, 151
Baranya 122, 123, 124
Baranya megye 119
Bares 150
Barkóc 44, 50, 123
Basa István 40, 41, 59, 65
Batich 84
Batthyány Zsigmond 57
Battyánd 110
Bécs 11, 45, 47, 75, 119
Bednyák Vince 54
Belatinc (Beltinci) 18, 19, 21, 29, 31, 40, 41, 43, 58, 59, 60, 65, 66, 71, 77, 78, 82, 88, 92, 93, 96, 138, 141, 145
Belgium 147
Belgrád 13, 22, 23, 25, 30, 31, 32, 46, 49, 67, 68, 73, 77, 78, 79, 82, 85, 88, 91, 96, 112, 133, 134, 136, 144, 146, 156
Benica 83, 127
Berbuc 84, 89
Bergh, Van der 126
Berenkey-kormány 63
Berenkey Dénes 61, 66
Berje 66
Berke Gyula 133
Berke János 133
Bernárd Ágoston 105
Berthelot 16
Bethlen István 117, 156
Bicsák Pál 94
Bíró Lajos 116
Blau Henrik 82
Blazsicz István 48
Blazsicz Mátyás 88
Bobek Antal 118, 129
Bodóhegy (Bodonci) 110
Bogojina 40, 41, 44, 59
Bokányi Dezső 23, 46
Bokovci 44
Booh Mihály 94
Bosnyák Géza 18, 27, 28

- Bosznia 11
Both Imre 94
Bödeháza 76, 106, 122
Bödy Zoltán 97
Bratislava 16, 85
Bratonci 68
Brazília 147
Brenner 126
Briand, Aristide 136, 137, 139
Brodar 91
Brünner 82
Bučečovci 41
Budapest 22, 23, 25, 46, 52, 60, 61, 64, 75, 79, 80, 84, 102, 103, 107, 117, 119, 133, 146
Bulgária 9
Burgenland 124
Burián István 10
Büdfalva (Budinci) 71, 140, 141
Bükkhegy 77
Cankova 45, 60
Celje (Cilli) 47, 69
Cholnoky Jenő 118, 128
Cifrák 50
Cigán József 88
Civijič 74
Clemenceau, Georges 73, 74, 100, 104, 157
Clark, Sir George 79, 80, 100
Cree, David 99, 119, 134, 136, 139, 140, 144, 147, 150, 151
Czifrák János 133
Czipett 53
Csáktornya (Čakovec) 17, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 51, 71, 92, 93, 95, 98, 133, 135, 146
Csáky Imre 117, 128
Csárics József 59, 65
Császár Antal 109
Csehország 22
Csehszlovákia 10, 15, 56, 63, 70, 101, 112, 137, 156
Csekefa 133, 139, 141, 151
Csendlak 40, 60
Csente 83
Csentehegy 59
Csentevölgy 34, 106, 115, 139, 141, 151
Čepinci 133, 140
Cserföld (Črenšovci) 40, 59, 65, 88
Černelavci 60
Csesztreg 19, 140
Čikečka vas 133, 139, 151
Čolak-Antič, Voine 119, 129, 131, 133, 136, 146
Csonkahegyhát 19, 71
Csontos 77
Čuš, Tine 127, 128
Dalmácia 11, 22, 112
D'Annuzio 96
Dankó Iván 48
Darvas 31, 51
Deák Ferenc 95
Deák Leó 155
Dédes 106, 122
Dél-Baranya 73, 78
Délszláv Club 11, 12, 41
Dél-Tirol 112
Dercaki 77
d'Esperey, Francois Franchet 16, 22, 23, 25
Deutsch Gizella 93
Diaz, Vittorio Armando 22
Dobrai-hegyek 36
Dobray 52, 53
Dobronak (Dobrovnik) 71, 115, 140, 141, 151
Dobrovics Péter
Dolenci 41, 131, 132, 133, 138, 140, 143
Dolga Vas 81, 140, 151
Dolina pri Lendavi 81, 115, 140, 151
Dolnja Dubrava 27, 98
Dolnja Lendava 81
Dolnja Bistrica 29, 47, 52
Dolnji Kraljevec 17
Dolnji Lakoš 77, 115, 141, 151
Dolnji Mihajlevec 17

- Dolsk 52
Domonkosfa (Domanjševci) 105, 109, 151
Domovina 102
Domrádi Géza 118
Drasche Alfréd 105
Drauberg (Dravograd) 47
Dráva 17, 18, 19, 21, 23, 25, 28, 29, 32, 33, 47, 71, 72, 76, 77, 79, 98, 99, 122, 150
Drávamogyoród 18, 19
Drávanagyfalva 27
Drávavásárhely 18, 19, 20, 27, 28, 71
Drina 22, 24
Drummond, Eric 146
Družba Sv. Mohorja 39, 40
Duna 22, 24
Duna-Tisza köze 70
Dunai 18
Dunai-flottilla 22
Dunántúl 75
Dvorcsák Győző 44
Eitner Zsigmond 79
I. (IV.) Károly 12, 43, 137
Eperjes 45
Erdőháza 18, 19, 71, 141
Erjavec Mihály 68, 69
Erményi Erzsébet 130, 133
Esterházy 154
Eszék 145
Fanekovič 154
Fangler Béla 64
Farkas Kálmán 82, 86
Farkasfa 70, 71, 128
Fehér Ede 64
Fehér Vendel 82
Fekete-ér 31
Feldbach 65, 75
Felsőcsalogany 133
Felsőlakos 83, 115, 141, 142, 151
Felsőlendva 58, 61, 93, 94, 133
Felsőpetróc 102
Felsőszemenye 29, 31, 122
Felsőszentbenedek 39
Felsőszőlők 131, 140, 141, 143
Felvidék 44
Fényes László 54
Ferkó László 61
Fertő tó 70
Fhering 73
Filipič Lajos 28
Firity-falu 34, 83
Fiume (Rijeka) 96, 105, 112
Fokovci 93
Fonyó 51
Forradalmi Kormányzótanács 75
Frajncsics Ferenc 94
Franciaország 9, 10, 24, 63, 69, 72, 73, 78, 104, 111, 119, 121, 136, 142, 147, 148
Frangepán 26
Friedrich István 75
Friedrich-kormány 75
Fuchs Ilonka 130, 133
Fülei József 61
Gaberje 18, 81, 115, 126, 142, 151
Gáborjánháza 76, 106, 122
Galícia 22
Gáspár Ferenc 133
Gasparich Márk 98
Gederovci 94
Gedőudvar 36, 71
Genf 145, 146, 147
Genfi nyilatkozat 13
Gergár Lajos 108
Godina István 88
Godina József 47, 48, 50, 52, 67, 68, 69, 72
Godina Márk 48
Gombócz Antal 89
Goričan 17
Gornja Lendava 61, 93, 133
Gornji Lakoš 115, 142, 151
Gornji Petrovci 93, 102, 133, 138
Gornji Slaveči 133
Göcsej 151
Gödörháza 93, 94

- Göncz Gábor 82
 Göncz Károly 126
 Göntérháza (Genterovci) 59, 86, 106,
 139, 141, 143, 151
 Görögország 147
 Görz 36
 Grassalkovich 126, 127
 Gratz Gusztáv 85
 Graz 19
 Grivichi Gyula 129
 Gruvičič 138
 Güssing 79
 Gyanafalva 65
 Gyenese Zsigmond 94
 Gyékényes 85
 Gyömörey István 29
 Győr 65, 75
 Győri 127
 Gyura Mátyás 48
 Habacker 30
 Hadfy Zoltán 118
 Hadrovics Elek 82, 86
 Hága 87, 147
 Hahót 19, 71
 Halle 45
 Hamburger Jenő 28, 45
 Háncs István 81
 Hármasmalom 83, 86
 Határmegállapító Központ 117, 118,
 123, 128, 129
 Határvédelmi alap 57
 Hatvani Lajos 23
 Hável Ede 82, 86
 Hazai Vallási Párt 115, 116
 Hegedüs Sándor 82
 Hertling 10
 Hetés 151
 Hidvég 83
 Hindenburg 23
 Hodoš 133, 140, 151
 Hódosy Lajos 152
 Holcheim 53
 Holéczi 53
 Horgos 146, 148
 Horthy Miklós 75, 85, 113, 146
 Horváth Ferenc 152
 Horváth Géza 133
 Horváth István 82, 88
 Horváth Károly 93
 Horváth Lőrinc 126
 Horváth Pál 51, 58, 93, 128
 Horvátok, Szlovének és Szerbek Nemzeti Tanácsa Állama 13, 26
 Horvátország 11, 12, 13, 17, 19, 20, 24,
 26, 29, 34, 44, 71, 83, 87, 98, 105
 Hosszúfalva 83
 Hosszúfaluhegy 59, 83
 Hotiza 34, 36, 59, 138
 Hribar, Andrej 128
 Hum 52, 88
 Hunyadi Géza 82
 Hunyadi Kálmán 82
 Huszár Károly 85, 100
 Huszár Pál 27
 Hülbert, Ludwig 96
 Hymans, Paul 145, 148
 Inkey 18
 Iosán Julianna 133
 Isonzó 72
 Isoó 81
 Istvánfalva 141
 Isztria 22, 36, 72, 112
 Ivanics 130
 Ivanóczy Ferenc 40
 Jámbor Ernő 20
 Jánosháza 19, 71
 Japán 9, 63, 119, 142, 147
 Jászi Oszkár 23, 28, 43, 44, 45
 Jellašič 98
 Jennersdorf 65
 Jerič, Ivan 40, 48, 66, 67, 68, 72
 Jovanovič 146
 Józsa 82, 84, 86
 Jugoszláv Bizottság 11, 12
 Jugoszlávia 14, 15, 42, 69, 92, 126, 156,
 157

- Junkuncz 62
Jurišič, Erminij 48, 50, 52, 53, 54, 69, 77, 154
Kallós Ede 152
Kámaháza (Kamovci) 140, 141, 151
Kamiker, Franz 114
Kányavár 18, 19
Kapca 18, 19, 59, 141, 142, 151
Kapornak 105, 139, 141, 151
Kapusvár 135
Karabélyos 82
Karadjodjevič Péter 11, 77
Kardos János 102
Karintia 11, 22, 47, 96
Karlin, Andrej 128
Károlyi Mihály 14, 23, 27, 42, 43, 62
Károlyi-kormány 14, 16, 20, 22, 43, 46, 63
Kassa 44
Kebele-patak 36, 73, 83
Kebeleszentmárton 106, 140, 141, 142, 143
Kecskemény Albert 64
Keleti-Tót Nemzeti Tanács 44
Kemény Mór 50
Kercaszomor 76, 108, 143, 153
Kercza 59, 71, 108, 109, 122, 141, 152
Kercsmár Ferenc 133
Keresztury Kálmán 93
Kerka patak 70, 71, 141
Kerkafő 133, 140, 141
Kerkaszentkirály 127
Kerkaszentmiklós 76, 122, 143
Kerkaszerdahely 140, 141, 151
Kétvölgy 140
Khuen-Hédervári Sándor 135
Kidričevo 102
Kis Cell 19
Kiscsehi 71, 141
Kis-Csernec 122
Kisdolány 140, 141
Kisfalu 133, 140, 141, 151
Kisfaludi Strobl Zsigmond 107
Kisgazda Párt 62
Kiss 52
Kiss Elemér 21
Kisszerdahely 105
Kisszombat 60
Kiscsehi 18, 19
Klagenfurt 72, 96, 101
Klekl József 21, 40, 41, 43, 52, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 72, 77, 78, 86, 88, 94, 115, 116, 132, 151, 154
Kobilje 140, 142, 143
Kočar, Jožef 84, 88, 110
Kokas Lajos 133
Kokas István 20
Kolbenschlag Béla 21, 30, 51, 82, 84, 95, 99, 150
Kolossa József 133
Kolossa Sándor 133
Kopica 83
Korfu 12
Kormányzótanács 63
Korona vendéglő 64
Korong 54
Korošec, Anton 13, 68, 86
Košiče 44
Kót (Kot) 59, 81, 151
Kotnyak 130
Kotor (Kotori) 27, 110
Kotormány 105
Kovács Jenő 92
Kovács Pál 133
Körmend 19, 20, 38, 56, 71, 81, 133, 141
Közép-Európa 10
Közép-Kelet-Európa 15
Kőszeg 40, 56, 147
Krajna 11, 12, 13, 22, 36, 38, 40, 63, 89, 126
Kramer 68
Krampáts József 126
Krátky István 30
Krenner 126, 127
Kreszlin Ignác 48
Krišton, Anton 115, 116

- Križevci 108, 138
Krog 54
Krpilivnik 139, 151
Kruplivnik 133
Kukovec, Vekoslav 67, 68, 69, 88
Kulcsár Antal 109
Kulmer Ferenc 27
Kunfi Zsigmond 27
Kuzma István 109
Kühár István 41, 115, 116, 133
Kühár József 40, 59, 60, 65
Kühár Mihály 40, 66, 67, 68, 70
Külügyi Népbiztosság 65
Küzemics Miklós 39, 114
Kvaternik, Slavo 29, 34
Laci József 143
Laibach 13, 47, 66, 68
Lajnsic, Srečko 77, 88, 89
Lármafa 77
Légrád 17, 19, 71, 98
Lehár Antal 75, 76, 79
Lehár Ferenc 65
Lejkó István 88
Lemariés Viktor 82, 86
Lendava 17, 18, 21, 29, 31, 132, 139
Lendva patak 71, 73, 83, 106, 123, 138, 141, 144
Lendvahegy 83
Lendvahidvég 106, 115, 140, 141, 151
Lendvahosszúfalú 81, 82, 83, 89, 140, 141, 151
Lendvajakabfa 106
Lendvaújfalú 71, 81, 106, 122, 143
Lendva-vásárhely 59, 91, 140, 151
Lengyelország 15
Lenin 9
Lenti 71, 128, 141
Letenye 18, 19, 26, 71, 77, 92, 141, 151
Liba (Liebau) 93
Linder Béla 14, 25
Lipics Ferenc 42
Lipovšek, Gašper 89, 126, 127, 129, 131, 134, 139, 150
Litorg István 88
Ljubljana 13, 41, 47, 48, 66, 67, 68, 69, 73, 89, 128
Ljutomer 21, 43, 47, 66, 67, 68, 69
Lloyd, George 12, 104
London 11, 33
Lukič 89, 110
Luttenberg 21, 43, 47, 48, 66, 67, 68
Macedónia 110
Macinec 18
Mackensen, August von 22, 23, 24, 46
Mačkovci 131
Magasfok 56, 131, 132, 133
Magdič, Pero 21
Magyar Nemzeti Tanács 48
Magyar Országos Véderő Egylet 67
Magyar Szent Korona Országai 38
Magyarország 5, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 24, 26, 28, 32, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 49, 56, 57, 59, 62, 63, 65, 67, 70, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 83, 85, 87, 90, 91, 92, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 119, 121, 122, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157
Magyarországi Rutén Néptanács 44
Magyarországi Vendek Országos Egyesülete 108
Magyarszombatfa 93, 122, 128, 142, 143
Maister, Rudolf 47, 48, 52, 56, 68, 69, 73, 96
Major 20
Maribor (Marburg) 41, 43, 47, 62, 69, 72, 127, 144, 151, 154
Márkusháza (Markišavci) 53
Marminia, Maurice 119, 131
Marokrét (Markovci) 132, 133, 140, 141
Maros 23, 70
Martjanci 93
Mártonhely 93
Matisz Lajos 53

- Mátyásdomb 65, 131
 Međimurje 6, 29, 32, 33, 34, 78, 133
 Melich János 102
 Melinci 48
 Melzer Kálmán 82
 Mikes János 60, 67, 90
 Mikola Ferenc 133
 Mikola Sándor 102, 103, 108, 114, 119, 123, 128
 Miksavár 18, 19, 20
 Millerand, Alexandre 104, 137
 Mohács 78, 124
 Morava 24
 Moravci 42
 Moson megye 56, 70, 75, 79, 85, 124, 134, 137
 Mostje 115, 140, 151
 Mottolyád (Motovilci) 94
 Motvarjevci 140, 151
 Mulček 69, 77
 Mundič 85, 89
 Mura 17, 19, 21, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 43, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 56, 59, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 78, 81, 83, 105, 110, 120, 122, 123, 135, 138, 141, 142, 144, 150
 Mura Köztársaság 65, 75
 Murabarát 68
 Muracsány 17, 19, 71
 Murakeresztúr 21, 128
 Murakirály 17, 19
 Muraköz 6, 12, 16, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 63, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 80, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 107, 110, 111, 123, 128, 133, 141, 145, 146, 161
 Muraközi Nemzeti Tanács 34
 Muraközi Szövetség 95
 Muramelence 48
 Muramellék 72
 Murarátká 18
 Murarév 34, 36, 59, 71, 138, 141
 Muraszerdahely (Mursko Središče) 18, 19, 27, 31, 34, 71, 77, 130, 138, 141, 142
 Muraszombat (Murska Sobota) 19, 28, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 68, 71, 76, 77, 78, 82, 88, 89, 90, 92, 93, 103, 105, 109, 110, 111, 115, 123, 128, 130, 132, 133, 138, 140, 141, 151
 Muravidék 5, 7, 12, 18, 19, 21, 25, 34, 36, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 99, 101, 102, 103, 105, 107, 109, 111, 114, 115, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 136, 137, 141, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 156, 157
 Muravidéki Albizottság 41
 Muravidéki Közművelődési Egyesület 42
 Murántúli Nemzeti Tanács 52
 Murántúli Parlament 88
 Murska Straža 75, 109
 Mussolini, Benito 156
 Nagy Ferenc 54
 Nagy István 93
 Nagy Iván 156
 Nagyatád 62
 Nagy-Britannia 9, 10, 63, 119, 142, 147
 Nagydolány 41, 105, 131, 132, 133, 138, 140, 141, 143
 Nagykanizsa 19, 28, 30, 45, 49, 57, 64, 71, 92, 99, 102, 150
 Nagylengyel 91
 Nagyszeben 46
 NarodnoVeće 13
 Nedelišče 20, 27
 Nemesnép 73, 105, 122, 141, 142
 Németh Gyula 51
 Némethy 42
 Némethy Vilmos 60, 61, 64, 82, 86, 154

- Németország 9, 10, 14, 23, 43, 46, 139
Németújvár 19, 71, 79
Nemzeti Ajándék 97
Nemzeti Tanács 13, 14, 27, 28, 29, 43, 44, 51, 62, 86, 89
Newton, Lord 103
Ninčič, Moncillo 146
Nitti 104
Nova 19, 71, 141
Novak, Ivan 26, 28, 33, 34
Novine 40, 41, 59, 78, 126
Nyugat-Dunántúl 5
Nyugat-Európa 9, 10
Obál Béla 28, 31, 44, 45, 46, 51, 52, 54, 57, 58, 60, 61, 66
Ocinje 36
Olaszország 9, 10, 22, 63, 70, 72, 96, 112, 119, 142, 147, 156, 157
Orel 91
Orfalu 132, 140, 141
Ormož 52, 88
Oroszország 9, 10, 11
Országos Földműves Párt 62
Ostffy Lajos 57
Osztenburg Gyula 124
Osztrák-Magyar Monarchia 9, 11, 15, 36, 137
Ozmez 67
Őrihodos 105, 133, 140, 141, 151
Őriszentpéter 70, 71, 141
Őrség 151
Padova 22, 23, 25
Paléologue, Maurice-George 137
Palstrau 18
Pap-Vámbéri Elemérné 107
Papp József 109
Papp Sándor 109
Parasztpárt 115, 116
Párizs 30, 49, 63, 67, 70, 73, 77, 78, 79, 92, 100, 102, 105, 111, 114, 117, 118, 119, 139, 155
Pártosfalva (Prosenjakovci) 59, 93, 94, 133, 140, 141, 142, 151
Pašič, Nikola 12, 13, 67, 146
Pásztor János 107
Pečarovci 40
Pécs 19, 23, 70, 78, 119, 122, 123
Pellé 16
Perestó 40, 93
Perko Mihály 29, 31, 51, 81, 82, 89
Perlak (Prelog) 17, 19, 25, 26, 27, 29, 71, 92, 93, 95, 98, 110, 146
Permise 140, 141
Pernecky Jenő 52, 53, 54, 65
Perš 86
Petesháza (Petišovci) 34, 77, 83, 115, 126, 127, 141, 142, 151
Pertoča 40, 93
Péterfi Gábor 81
Péterhegy 93, 133, 138
Pikuš, Janko 127
Pince 81, 83, 106, 115, 127, 140, 141, 151
Pince-major 83, 127
Pintér Miklós 133
Plehati 53
Pojbics Gyula 133
Pongrácz Antal 109
Pongrácz Dániel 109
Pongrácz Ferenc 109
Pordašinci 133, 140, 151
Portič 67, 68
Pósfay 58
Pozsony 16, 56, 85, 98
Pragerhof 19
Praznovszky Iván 86
Prekmurje 41, 74, 77, 78, 109, 115, 128, 132, 133, 134, 136, 137, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 156, 157
Prekmurjei Gazdasági Párt 154
Prekmurski Glasnik 114
Próbáld Gusztáv 20
Prónay Pál 96, 124
Puconci 110
Pupin, Mihajlo 74
Pusztai József 61
Rába 19, 41, 45, 59, 70, 71, 73, 78, 91,

- 105, 120, 141
Rábatótfalu 38, 140, 141, 152, 153
Rábavidék 5
Radamos (Radmožanci) 59, 86, 140, 141, 151
Radgona (Radkersburg) 12, 16, 19, 38, 47, 48, 52, 56, 57, 71, 72, 88, 109, 114, 141
Rákosi Jenő 107
Ránkai 108, 109
Rapalló 112
Rassperger 126, 127
Rátkalak (Ratkovci) 151
Razkrižje 47
Rédics 64, 71, 76, 81, 83, 84, 122, 128, 141, 143
Reichsrat 11
Renner 111
Reverdy 69
Rhnernic Nándor 28
Ribes József 81
Ritkaháza 140, 141
Rogašovci 93
Róma 103, 156
Románia 15, 22, 23, 46, 63, 70, 72, 101, 137, 156
Rözler Ferenc 133
Rülics István 93
Saar-vidék 101
Sagadin 48, 67, 77
Sal (Šalovci) 140, 141
Sándor trónörökös 28, 33, 77, 89
Sanit Julien Kelemenné 57
Sárkány Ádám 93
Sárkány Ádámné 133
Saruga Frigyes 93
Sárvár 19
Schitnik 89
Schöfl 31
Schön Jenő 82
Schwarcz 126, 127
Sebestyén 20
Sebestyén Jenő 64
Seruga Vince 60, 61
Sever, Božidar 52, 53, 84, 88, 91, 92, 110, 127
Sidló Ferenc 107
Sigray Antal 75, 76, 79, 85, 91
Siklós 78
Sinkovich Dénes 133
Sinkovich Elek 58, 119, 123
Siófok 19
Skirlec Mihály 54, 60
Slavič, Matija 41, 48, 68, 72, 73, 74, 78, 88, 102, 154
Slovenska Krajina 59, 61
Slovenska Matica 39
Slovenska Ves 38
Smendria (Smederovo) 82, 84, 86
Sobán 48
Sokol 91
Sokol-légió 70
Somogy megye 75
Somssich József 84, 86
Sopron 45, 96, 101, 102, 137
Sopron megye 56, 70, 75, 79, 85, 124, 135
Sömen Lajos 42, 61, 133
Spaa 24
Spanyolország 147
Središče 140, 151
Stájerország 19, 71, 141
Stefán Ágoston 44
Steier 12, 17, 18, 36, 38, 48, 52, 62, 63, 67, 68, 72, 75, 88, 89, 96
Steier Nemzeti Tanács 13, 47, 72
Stern Sándor 82
Stiegler Jenő 142
Strahoninec 27
Strausz Flórián 66, 82, 91, 151, 154
Stridóvár (Štrigova) 18, 19, 21, 27, 29, 70, 71, 98, 141
Strnišče 102
Sümeg 19
Svájc 43, 103
Sveti Jozef 109

- Szabadhegy 19
 Szabadka 16, 23, 146, 148
 Szabó István 62
 Szakonyfalu 140, 141, 152
 Szakovics József 59, 65
 Szalafő 128
 Szaloniki 46
 Szapáry László 57, 65
 Szarvaslak 93, 94
 Száva 22, 76, 77
 Széchenyi Rezső 54
 Szécsiszentlászló 140, 141, 151
 Szeged 122
 Szent László 26
 Szent Mohor Társulat 39, 40
 Szentadorján 18, 19
 Szentgotthárd 19, 36, 48, 59, 70, 71, 72, 76, 77, 78, 85, 92, 93, 94, 105, 120, 128, 131, 133, 140, 141, 151, 156, 157
 Szentgyörgyi István 107
 Szentgyörgyvölgy 122, 128, 143
 Szentháromság 83
 Szentistvánlak 71, 76, 122, 143
 Szentsebestyén 40
 Szent-Száva-Rend 66
 Szerb királyság 13
 Szerb-Horvát-Szlovén Királyság 13, 14, 112, 137, 140, 142, 144, 148, 154
 Szerbia 13, 24, 26, 119
 Szigetvár 122
 Szijártóháza 76
 Szily János 39
 Szlavónia 11, 24
 Szláv-folyosó (szláv-korridor) 70, 85
 Szlepecz János 42, 61, 90, 133, 151
 Szlovén és Isztriai Nemzeti Tanács 13, 41
 Szlovén Néppárt 115
 Szlovén Vidék 59
 Szlovénia 13, 41, 56, 67, 84, 87, 88, 90, 109, 133, 154, 155, 156
 Szombathely 19, 38, 39, 40, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 60, 68, 71, 79, 90, 108, 133, 151
 Szomoróc 71, 76, 105, 108, 109, 110, 122, 123, 143, 152, 153
 Szovjet-Oroszország 72
 Szögényi György 117
 Szöllősi 51
 Szporni Sándor 72
 Szvétesz Mátvás 133
 Tábor-mozgalom 12
 Tanácsköztársaság 45, 63, 64, 65, 68, 73, 75, 90
 Tánczos Gábor 118
 Tardieu, André 74, 157
 Teleki Pál 113
 Területvédő Liga (TEVEL) 93
 Tirol 22
 Tišina 40, 60
 Tisza 23, 63, 123
 Tisza István 152
 Tivadar 89
 Tkálec Vilmos 57, 60, 61, 64, 65
 Tomašević, Ivan 21
 Tompa Rózsa 130, 133
 Topp 126
 Tornyiszentmiklós 76, 81, 122, 143
 Tóth Ferenc 94
 Tóth Pál 82
 Tótkeresztúr 108, 138
 Tótság 39
 Tótsági járás 36
 Török Sándor 82
 Törökbecse 16
 Törökkanizsa 47
 Törökország 9
 Tőke Imre 82, 86
 Trdkova 56, 131, 132, 133
 Trianon 5, 46, 71, 99, 105, 106, 108, 111, 112, 116, 118, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 130, 138, 139, 140, 147, 150, 159, 165
 Trieszt 128
 Trnovec 18
 Trumbić, Ante 12, 33

- Turnišče 59, 60, 151
Uljanich 77
Ungvár (Uzsgorod) 44
Urdomb 93
Újvidék 16, 89
Vajdaság 13
Valvassori, Giovanni 119
Vályi Sándor 54
Váradi Imre 155
Varazsd (Varaždin) 17, 18, 19, 20, 21, 27, 48, 71, 85, 98, 99, 120, 127, 128, 130, 132, 133, 136, 138, 150
Varga Antal 82
Varga József 89
Varga Miklós 82
Vargha Gábor 156
Vas Dániel 94
Vas Ferenc 94
Vas György 94
Vas megye 12, 17, 19, 36, 38, 40, 45, 49, 50, 51, 54, 56, 57, 59, 60, 65, 70, 71, 75, 76, 79, 80, 85, 90, 93, 107, 108, 124, 135, 137, 141
Vashidegkút 45, 60
Vaskapornak 94
Vaskorpád 133
Vaskovácsi 141
Vassel Károly 118, 119, 123, 128, 139, 152
Vasvár 19, 71
Védelmi Liga 46
Vehofsics Gyula 82
Velemér 93, 94, 128, 143
Vend-vármegye 57, 58, 59
Vendvidék 36, 38, 39, 40, 41, 42, 51, 62, 65, 71, 80, 122, 123, 138, 139, 142, 151, 154
Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület 41, 42, 108
Vendvidéki Menekültek Hivatala 108
Vermes 126, 127
Versailles 100, 105, 139
Vest Fedor 118, 146
Veszprém 75
Villa Gisti 22
Villani Frigyes 145, 146
Vitéz Gyula 82
Vizkelety Árpád 31, 64, 79, 80, 85, 92
Vogler 82, 86
Völgyifalu 71, 81, 82, 83, 115, 140, 141, 143, 151
Vörös 68
Vörös Hadsereg 75
Walkó Lajos 157
Weber 22
Weisz Gusztáv 133
Weisz Konrád 44, 45
Wekerle Sándor 14, 67
Wilson 9, 10, 70, 74
Wix, Fernand 25, 32, 49, 52
Wollák Adolf 82
Wortmann 18, 21
Yanagawa, Heidsuke 119
Zadravec János 135
Zágráb 19, 28, 30, 48, 49, 85, 98, 110, 145, 152
Zala folyó 70
Zala megye 6, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 36, 45, 47, 51, 56, 58, 59, 64, 65, 68, 70, 71, 75, 76, 79, 80, 82, 84, 88, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 107, 110, 128, 141, 145, 150, 151
Zalabaksa 19, 71, 92, 141, 143
Zalabakság 145
Zalaegerszeg 18, 38, 57, 65, 71, 90
Zalagyertyános 18, 19, 81, 83, 115, 126, 141, 142, 151
Zalalövő 19, 71
Zalán Gyula 29, 128
Zalaszombatfa 76
Zalaszentgrót 19, 71, 128
Zelovicsh László 118
Zerinvár 98
Zichy Ágoston 18, 57, 59, 66
Zombor 16
Zöldkáderek 16

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Zrínyi 26, 98
Žerjav 73
Zserkin 130

Zsitkóc (Žitkovci) 106, 140, 141, 151
Žogler, Ivan 74
Zsupanek Sándor 133

Magyarázat:

A szövegben egymás mellett szereplő magyar és szlovén helységneveket (Hidvég – Mostje), illetve az olyan helységneveket, melyek a történelem folyamán több változatban éltek (Lendvahosszúfalu – Hosszúfalu – Dolga Vas), a Név- és helymutatóban külön-külön tüntettük fel, kivételt képeznek azok az esetek, ahol a szlovén és a magyar változat csaknem megegyezik (Kót – Kot).

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
Vereség és összeomlás.....	9
A belgrádi katonai egyezmény.....	22
A megszállás kezdete	26
Vendvidék, Muravidék	36
A „muraszombati csata”	47
Autonómia-tervek.....	57
A muravidékiek nélkül, de nevükben	63
Muravidék megszállása	75
Az alsólendvai „ütközet”	81
A megszállás után.....	87
Muraközért.....	95
A trianoni békeszerződés	100
A „kísérőlevél” hatásai	107
A határmegállapítás előkészületei	117
A muravidéki „népszavazás”	125
Az igazság, vagy a hatalom jegyében?	136
A népszövetség „hallgatása”	145
Epilógus.....	151
Dokumentumok.....	160
Jegyzetek	176
Povzetek (összefoglaló szlovén nyelven)	181
Sažetak (összefoglaló horvát nyelven)	184
Zusammenfassung (összefoglaló német nyelven).....	187
Resume (összefoglaló angol nyelven).....	191
Név- és helymutató.....	195

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kiadja a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
A kiadásért felel: Göncz László igazgató

ISBN 963 85641 13

© Dr. Zsiga Tibor

Fordítók:

szlovén nyelv: Zver Ilona

német nyelv: Benyó Mariann

angol nyelv: dr. Graham Gabriella

horvát nyelv: Darinka Aničić

Lektor, korrektor: Halász Gordos Márta

Az illusztrációkat, térképeket és a dokumentumokat
összegyűjtötte és válogatta dr. Zsiga Tibor

A 19., 71. és 141. lapok térképeit Hadnagy Attila térképész készítette

Szövegszerkesztés, tördelés, vázlattérképek: Magyar Tájékoztatói Intézet, Lendva
(Meszelics László, Halász Albert)

Borító: Meszelics László

Levilágítás: Tiskarna Florjančič, Maribor

Nyomta és kötötte: HOTTER-MINERVA Nyomda Kft., Pécs

Felelős nyomdavezető: Hotter József, ügyvezető igazgató

A kiadvány a magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium
anyagi támogatásával készült

„Az 1914-1918-as világháború harci eseményei elkerülték a korabeli Magyarország Vas és Zala megyék dél-nyugati részeit. Viszont a fegyverszüneti egyezmények után a diplomáciai és fegyveres küzdelmek színterévé vált a Mura folyó térsége, de főleg Muravidék.

A könyv szerzője, dr. Zsiga Tibor a történelemtudomány kandidátusa hiteles dokumentumokra alapítva mutatja be azt a fegyveres harcot is vállaló küzdelmet: amelyet az érdekelt lakosság többsége folytatott saját önrendeléséért, ahogy kialakultak az új államhatárok.”

„Vojaški spopadi v 1. svetovni vojni od 1914-1918 so jugozahodnim območjem Žalske in Železne županije v takratni Madžarski prizanesli. Po sklenitvi premirja pa je postalo območje ob reki Muri, predvsem še Prekmurje, prizorišče diplomatskih in oboroženih spopadov.

Avtor knjige dr. Tibor Zsiga, prikazuje na osnovi verodostojnih dokumentov pripravljenost večine prebivalcev bojevati se po določitvi novih meja za pravico do samoodločbe, pa čeprav z orožjem.”

„Oružani sukobi prvog svjetskog rata 1914 – 1918 zaobišli su jugozapadne dijelove županija Vas i Zala onovremene Madarske, međutim, nakon sporazuma o prekidu vatre oblast rijeke Mure, a osobito Prekomurje postali su pozornicom diplomatskih i oružanih borbi.

Autor knjige, dr. Tibor Zsiga prikazuje borbu, spremnu prihvaćanja i oružanih sukoba, koju je vodila većina zainteresiranog stanovništva za svoje samoodređenje, neposredno nakon formiranja novih državnih granica.”

Die Ereignisse des Weltkrieges von 1914-1918 spielten weit weg von den südwestlichen Teilen der Bezirke Vas und Zala des zeitgenössischen Ungarns ab. Aber nach dem Waffenstillstandsabkommen ist die Murregion, vor allem das Murgebiet zum Schauplatz diplomatischer Operationen und von bewaffneten Kämpfen geworden.

Der Verfasser des Buches, Dr. Tibor Zsiga, promovierter Historiker beschreibt diesen sogar bewaffneten Kampf geführt von der Mehrheit der Bevölkerung für ihre Selbstbestimmung, nachdem die neuen Staatsgrenzen gezogen wurden.

The military events of the 1914-18 World War avoided the south-western parts of Vas and Zala counties in contemporary Hungary. Nevertheless, after the peace treaties the area of river Mura, especially Muravidék, became the field of diplomatic and armed battles as well.

The author of the book, dr. Tibor Zsiga, a university lecturer in historic studies, relying on creditable documents shows the struggle – even armed – which the majority of the concerned population carried on for its right to free self-determination while the new state boundaries were being established.